

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ
Сумський державний університет
Конотопський інститут

**НАУКОВО-МЕТОДИЧНА
КОНФЕРЕНЦІЯ
ВИКЛАДАЧІВ, СПІВРОБІТНИКІВ
І СТУДЕНТІВ**

**ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ
Частина II**

(Конотоп, 27 квітня 2010 року)

Суми «Видавництво СумДУ» 2010

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ «ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ»

1	ПОБУДОВА ВЕКТОРНИХ ДІАГРАМ ЗА ДОПОМОГОЮ МАТЕМАТИЧНОГО ПАКЕТУ MATHCAD Викладач Булашенко А. В., ШІСумДУ.....	10
2	ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА Викладач Булашенко А. В., студ. Бруй М., ШІСумДУ.....	13
3	ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРОГРАММНОЙ СРЕДЫ TRACE MODE ДЛЯ УПРАВЛЕНИЯ ИСПЫТАНИЯМИ. Аспирант Андрусенко А.А, студенти Глинчак С.В., Астраханцев М.Ю., к.т.н., доц. Кулинченко Г.В.....	16
4	ЦИФРОВИЙ НАВЧАЛЬНИЙ КОМПЛЕКС «ФОТОЕФЕКТ» Викладач Басов А.Г., студ. Калінін О., ШІСумДУ.....	19
5	СТОХАСТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ЕКСПЕРИМЕНТІВ Викладач Мараховський В. І., студ. Гузь К., ШІСумДУ.....	20
6	СИНТЕЗ ІНВАРІАНТНОЇ ДО ЗБУРЕНЬ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ MATHCAD Викладач Худолей Г. М., студ.Штупун Д., Сподах К., ШІСумДУ.....	24
7	УСТРОЙСТВО ИЗМЕРЕНИЯ ПАРАМЕТРОВ ИНФРАКРАСНЫХ ИМПУЛЬСОВ Преп., к.т.н. Лепихов А.И., студ. Василенко О., КИ СумГУ	27
8	ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ Викладач. Булашенко А.В., студ. Клишко С., ШІСумГУ.....	28
9	МАТЕМАТИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ РАСЧЕТА ИНТЕНСИВНОСТИ ИЗЛУЧЕНИЯ ВСПЫШЕК МЕТАНО-ВОЗДУШНОЙ И ПЫЛЕВОЗДУШНОЙ СМЕСИ НА ДАТЧИКИ ПЛАМЕНИ В УСЛОВИЯХ ШАХТНЫХ ВЫРАБОТОК Преп.: к.ф.-м.н. Игнатенко В.В., Дорга С.П., Маслова Е.В., КИ СумГУ.....	31
10	АВТОМАТИЗОВАНА СИСТЕМА ДОВІДКИ ДЛЯ АВТОТРАНСПОРТУ МІСТА КОНОТОП Викл. Бараболіков В.М., студ. Івашенко С., ПТКІСумДУ.....	33
11	ПРОГРАМНИЙ ПРОДУКТ «ОСЦИЛОГРАФ» Викл. Бараболіков В.М., студ. Котлобуєв М., ПТКІСумДУ....	34
12	ПЕРЕДАЧА ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ Викл. Бараболіков В.М., студ. Лютий М., ПТКІСумДУ.....	36
13	ЦИФРОВИЙ СЛІД ЛЮДСТВА	

- Викладач Шалопутов В. Д., студ. Шурхно С., КІСумДУ.....
- 14 **МОДЕЛИРОВАНИЕ ФИЛЬЕРЫ В СРЕДЕ
FLOWVISION**
Викладач к.т.н., Кулинченко Г. В., студ. Багута В., ШИ СумГУ

**СЕКЦІЯ «МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ»**

- 1 **ОЦІНКА РІВНЯ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ
ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ВНЗ**
Директор ПТКІСумДУ Гребеник Т. В., студ. Горбенко Я.,
ПТКІСумДУ.....
- 2 **АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ**
Викладач Ткаченко Л. М., студ. Харченко А., КІСумДУ.....
- 3 **НАВЧАЛЬНИЙ ТРЕНІНГ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ**
Аспірант Акічева М. Ш., науковий керівник д. пед. н, проф.
О. М. Олексюк, Інститут вищої освіти АПН України.....
- 4 **ВЕДУЩИЕ ИНСТРУМЕНТЫ РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ**
Преподаватель Галак Е. Н., ПТКИ СумГУ.....
- 5 **ІНТЕРАКТИВНІ ФОРМИ РОБОТИ З УЧНІВСЬКИМ
ТА БАТЬКІВСЬКИМ КОЛЕКТИВАМИ**
Учитель Василенко В. В., Конотопська гімназія.....
- 6 **ДІАЛОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ ВИКЛАДАЧА ТА СТУДЕНТА**
Викладач Булашенко А. В., ШІСумДУ.....
- 7 **ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
ЛЕКЦІЙНОГО ЗАНЯТТЯ У ПРОЦЕСІ ОРГАНІЗАЦІЇ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА**
Викладач Литвин О. І., КІСумДУ.....
- 8 **МІЖНАУКОВІ ЗВ'ЯЗКИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ
ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ШКОЛЯРІВ**
Викладач Галімова І. В., СумДПУ ім. А. С. Макаренка.....
- 9 **ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОЇ ОСОБИСТОСТІ**
Магістрант Лук'яненко А., СумДПУ ім. А. С. Макаренка.....
- 10 **РЯТУЄМО СВІТ КРАСОЮ**
Учитель Юрченко Т. О., Конотопська гімназія.....
- 11 **ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ РОБОТИ В ГРУПАХ
СПІВПРАЦІ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**
Учитель Якушев І. Ю., Конотопська гімназія.....
- 12 **РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНО ЕКОЛОГО-**

	ВАЛЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ ПРИ ВИКЛАДАННІ ХІМІЇ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ	
	Вчитель Білецька Т.А., Конотопська ЗОШ №5.....	71
13	ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО СВІТОВОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ	
	Доктор філософії в галузі управління людськими ресурсами Пономаренко Т.М., КФМАУП.....	73
14	СОЦІОЛОГІЧНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	
	Наук. кореспондент Інституту АПН України, директор КФМАУП Назаренко І.Є.....	77
15	РОЛЬ ГЕНОТИПУ ТА ФАКТОРІВ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У РОЗВИТКУ ОРГАНІЗМУ	
	Учитель Радчук Л.І., учениця Огієнко У.П., Конотопська гімназія.....	79
16	РОЛЬ ІНДИВІДУАЛЬНИХ СВОЙСТВ В РОЗВИТТІ, ВОСПИТАННІ І СТАНОВЛЕННІ ЛІЧНОСТІ	
	Практичний психолог Балимасова С.Ф., ЗОШ № 5 г. Конотоп... ..	82
17	ПЕДАГОГІЗАЦІЯ БАТЬКІВ	
	Психолог Сагітова Т.І., Конотопська гімназія.....	85
18	СТУДЕНТСЬКІ ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ: МІСЦЕ ТА РОЛЬ У ВИХОВНІЙ СИСТЕМІ ВИЩОЇ ШКОЛИ	
	Фахівець ВПР Грищенко Т.В., КІСумДУ.....	87
19	ТВОРЧА РОБОТА ЯК ОДИН ІЗ АСПЕКТІВ ВИВЧЕННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЇ	
	Заст. директора з ВР Швидка А. І., студ. Третьякова О., ПТКІСумДУ.....	90
20	ПРОФОРІЄНТАЦІЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ВНЗ І-ІІ РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ	
	Зав. підготовчих курсів Бандурка Л. В., студ. Лазоренко Я., ПТКІСумДУ.....	92
21	ПРОГРАМА «ХІМІЧНА АЗБУКА» ДЛЯ РОЗВ'ЯЗАННЯ ХІМІЧНИХ РІВНЯНЬ	
	Викл. Владімірова Н.В., студ. Воронова І., ПТКІСумДУ.....	94

**СЕКЦІЯ «ІНФОРМАЦІЙНО-МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ
НАВЧАННЯ»**

1	МЕТОДИЧНА ПІДТРИМКА ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА	
---	---	--

	ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДИК У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС КОНОТОПСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ Заступник директора з науково-методичної роботи Конотопської гімназії Максименко М.М.....	95
2	ВПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ СИСТЕМИ MOODLE Викладач, кандидат пед. наук Кухарчук Р.П., Глухівський національний педагогічний університет.....	97
3	ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ВИПАДКОВИХ ПОМИЛОК НА ТОЧНІСТЬ ВИМІРЮВАННЯ ГОРИЗОНТАЛЬНОГО КУТА Викл. Герасименко В.І., студ. Ігнатенко В., ПТКІСумДУ.....	100
4	АКТИВІЗУЮЧІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ ФІЗИКИ Викладач Комісаренко Н.І., ПТКІСумДУ.....	104
5	ВИКОРИСТАННЯ ПРОБЛЕМНИХ СИТУАЦІЙ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ Викл. Голубков В.М., Путивльський педагогічний коледж.....	107
6	З ДОСВІДУ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ БРИГАДНОГО СПОСОБУ НАВЧАННЯ Викладач Мисник В.Д., ПТКІСумДУ.....	109
7	МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС З ТЕМК Викладач Булашенко А.В., ШІСумДУ.....	111
8	ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ КОНОТОПСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ Учитель Попко О.М., Конотопська гімназія.....	112
9	ПРОБЛЕМАТИКА ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН СТУДЕНТАМИ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ Викладач Маслово О.В., КІСумДУ.....	114
10	ВИКОРИСТАННЯ ПАКЕТІВ СТАНДАРТНИХ ПРОГРАМ З МЕТОЮ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ Викладач к.п.н. Осадчий С.В., студ. Забіяка В.В., КІСумДУ.....	116
11	НАВЧАЛЬНІ АСПЕКТИ КОНТРОЛЮЮЧИХ ПРОГРАМ Викладач к.п.н. Осадчий С.В., КІСумДУ.....	118
12	НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК З ТЕМК Викладач Булашенко А.В., ШІСумДУ.....	122
13	ГРА ЯК МЕТОД АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ Вчитель Антоненко Н.В., Конотопська гімназія.....	124
14	БЕЗПЕКА ДІТЕЙ В ІНТЕРНЕТІ	

	Вчитель Мешишина Г.М., Конотопська гімназія.....	126
15	КОМП'ЮТЕРНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАПОРУКА ЯКІСНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ НАПРЯМУ «БУДІВНИЦТВО» Викл. Герасименко В.І., студ. Кольвах Д., Піддубський Є., ПТКІСумДУ.....	128
16	ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ТАБЛИЦЬ EXCEL У КУРСОВОМУ ПРОЕКТУВАННІ Викладач Кутна В. Ф., ПТКІСумДУ.....	129
17	ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМНИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ КОНТРОЛЮ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ Учитель Нагорний С.В., Конотопська гімназія.....	131
18	ЗВ'ЯЗОК З ПРИКЛАДНОЮ НАПРАВЛЕНІСТЮ МАТЕМАТИКИ ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕМИ "ВИЗНАЧЕНИЙ ІНТЕГРАЛ" Викладач Коропець Л.В., ПТКІСумДУ.....	134
19	ПРОГРАМА «HELP TEACH» ДЛЯ ПІДТРИМКИ ВИКЛАДАЧІВ Викл. Бараболіков В.М., студ., Бараболікова Т.В., ПТКІСумДУ.	136
20	«COMFORT TESTING» - АДАПТИВНА КОНТРОЛЮЮЧА ПРОГРАМА Викл. Бараболіков В.М., студ., Кучківський П., ПТКІСумДУ....	137
21	ЗАСТОСУВАННЯ ПРОГРАМИ «НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС» ДЛЯ НАВЧАННЯ КУРСУ ЛІНІЙНОЇ АЛГЕБРИ ТА АНАЛІТИЧНОЇ ГЕОМЕТРІЇ СТУДЕНТІВ ВНЗ І-ІІ РІВНЯ АКРЕДИТАЦІЇ Викл. Харламова Л.Д., студ. Оробей О., Хизь І., ПТКІСумДУ...	138

СЕКЦІЯ «ІСТОРІЯ, КРАЄЗНАВСТВО ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ»

1	ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВИ ТА БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З РЕАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНОЗНАЧИМИХ ПРОЕКТІВ Волік В.І., заступник міського голови з гуманітарних питань, м. Конотоп.....	140
2	ВИПУСКНИКИ ТЕХНІКУМУ – УЧАСНИКИ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ, ГЕРОЇ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ Викл. Радько Т.М., студ. Проценко І., ПТКІСумДУ.....	141
3	ДО ДЕЯКИХ ПОДРОБИЦЬ ВИЗВОЛЕННЯ СТОЛИЦІ УКРАЇНИ В 1943 РОКУ	

	Краєзнавець Мороз Л. П., лікар Конотопської ЦРЛ.....	145
4	НЕВІДОМІ ІМЕНА ВОЇНІВ-ДЕСАНТНИТІВ – ЗАХІСНИКІВ КОНОТОПЩИНИ У ВЕРЕСНІ 1941 РОКУ Учасники пошукового загону Євтушенко О. В., Павлюк О. В.....	150
5	ДО ІСТОРІЇ ПАМ'ЯТНИКА МЕДИЧНИМ ПРАЦІВНИКАМ НА ТЕРИТОРІЇ ВІДДІЛКОВОЇ ЛІКАРНІ Заслужений лікар України Нікітін В. Г., кандидат медичних наук.....	155
6	«ГРЕНАДА, ГРЕНАДА, ГРЕНАДА МОЯ...» Науковий співробітник Конотопського краєзнавчого музею ім. О. М. Лазаревського Акічев Ш. М.....	157
7	ЗЕМЛІ, «РУБІЖ» МІЖ МІСТЕЧКАМИ КОНОТОП І ПУТИВЛЬ, ВЛАСНІСТЮ ЯКОГО НАРОДУ ВОНИ БУЛИ Науковий працівник Конотопського краєзнавчого музею ім. О. М. Лазаревського Шульга В. І.....	162
8	МІСТО КОНОТОП У XVII СТОЛІТТІ Науковий співробітник Конотопського краєзнавчого музею ім. О. М. Лазаревського Несвідоміна Н. В.....	166
9	ИЗ ИСТОРИИ МЕДИЦИНЫ В В КОНОТОПСКОМ УЕЗДЕ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XIX ВЕКА Лектор-экскурсовод Конотопського краєведческого музея ім. А. М. Лазаревського Капустина І. М.....	169
10	КОНОТОПСЬКЕ ТЕХНІЧНЕ ЗАЛІЗНИЧНЕ УЧИЛИЩЕ (1890р. – 1917р.) Викл. Радько Т. М., студ. Гопта К., ПТК СумДУ.....	171
11	РУХ ОПОРУ НА СУМЩИНІ Викл. Очкасов В. І., студ. Волков С., Несмашний В., Буренко О., ПТК І СумДУ.....	175
12	ВІДРОДЖЕННЯ СЛАВЕТНИХ ІМЕН КОНОТОПЩИНИ Викладач Завалій Л. П., студ. Лещенко Ю., К І СумДУ.....	178
13	СТОСУНКИ Т. Г. ШЕВЧЕНКА ТА П. А. ОВСЯННИКОВА Кореспондент газети «Конотопський край» Лисий І. Е.....	180
14	«ПСЕВДОДРУЗІ ПЕРЕКЛАДАЧА» У НАУКОВО ТЕХНІЧНИХ ТА ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ: СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНИХ ТА ПСЕВДОІНТЕРНАЦІОНАЛЬНИХ СЛІВ Викладач Зуєнко Т. М., студ. Циганок О., Р. Джаманкулов Р., К І СумДУ.....	183
15	«ОСІННІ КАРНАВАЛИ» У ТВОРЧОСТІ ЛІНИ КОСТЕНКО Й КОНОТОПСЬКОГО ХУДОЖНИКА ВОЛОДИМИРА БОРОШНЄВА	

	Учитель Журавель Л.В., Конотопська гімназія.....	186
16	РІЗНОРІВНЕВІ МОВНІ ВИЯВИ СУРЖИКУ ТА ДІАЛЕКТИЗМІВ НА КОНОТОПЩИНІ Викл. Барбара Н.В., студ. Жежкунець В., Внучкова А., ПТКІСумДУ.....	189
17	СУТНІСТЬ ПОЛІТИЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ Студентка Волік К., КНУ ім. Тараса Шевченка.....	192
18	ПИСЬМЕННИКИ РОДОМ ІЗ КОНОТОПЩИНИ Викл. Батурина В.В., студ. Бордакова С.М., ПТКІСумДУ.....	195
19	СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІСНУВАННЯ ЗАПОЗИЧЕНЬ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УКРАЇНСЬКІЙ Викладач Романченко Т.В., студ. Ракітін А., Томко А., ПТКІСумДУ.....	197
20	ХУДОЖНІ НАПРЯМКИ МИСТЕЦТВА ХХ СТОЛІТТЯ (УРОК ІЗ КУРСУ «ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА СВІТУ») Викл. Немировська О. А., ЗОШ № 5 м. Конотопа.....	200
21	КУЛЬТУРНО-МОВНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНИ Преподаватель Булашенко А.В., ШІСумГУ.....	203
22	КАТЕГОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ФЕМІНІЗМУ Викладач Туманова Ю.В., студ., Шевченко Я., ПТКІСумДУ.....	204
23	ВПЛИВ ІНТЕРНЕТУ НА СВІДОМІСТЬ ЛЮДИНИ Викл. Глибченко В. Г., ПТКІСумДУ.....	207
24	ІСТОРІЯ ОДНІЄЇ ПІСНІ Викл. Очкасов В. І., ПТКІСумДУ.....	209

СЕКЦІЯ «ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ»

ПОБУДОВА ВЕКТОРНИХ ДІАГРАМ ЗА ДОПОМОГОЮ МАТЕМАТИЧНОГО ПАКЕТУ MATHCAD

Викладач Булашенко А. В., ШСумДУ

На сьогодні вміння використовувати інформаційні технології в інженерних розрахунках є дуже важливим для майбутніх фахівців, оскільки це суттєво спрощує процес обчислення та автоматизує його.

Для аналізу лінійних електричних кіл гармонійного струму використовують векторні діаграми. Векторна діаграма – це діаграма, яка відображає дійсні та уявні частини комплексного числа. Векторна діаграма дозволяє досить просто знаходити напругу між будь-якими точками кола: діюче значення та фаза шуканої напруги чи струму визначається прямою, що з'єднує відповідні точки діаграми.

Розглянемо побудову векторної діаграми за допомогою математичного пакету MathCAD. Нехай у електричному колі визначені комплексні струми $I_1 = 2 + 3j$ та $I_2 = -3 + 2j$. Струми представлені у алгебраїчній формі запису комплексного числа, але для запису у програмі MathCAD. Їх можна подавати як у показниковій, так і у тригонометричній формах запису. Векторна діаграма цих струмів зображена на рис. 1.

За віссю абсцис відкладаємо дійсну частину комплексного числа, а за віссю ординат – уявну. Суцільною лінією поданий струм I_1 , а штрих-пунктирною – I_2 .

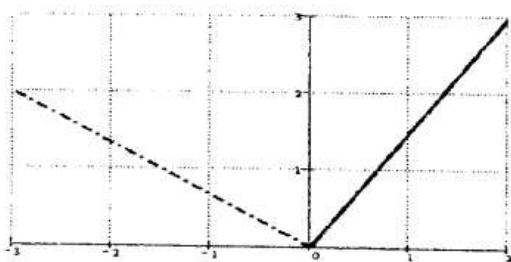

Рисунок 1

Для знаходження суми двох струмів за допомогою векторної діаграми необхідно додати два вектори I_1 та I_2 . Для цього спочатку необхідно кінець одного з векторів, наприклад I_2 паралельно

перенести до початку іншого вектора I_1 (рис. 2). Потім необхідно побудувати третій вектор I_3 з початку координат (рис. 3.)

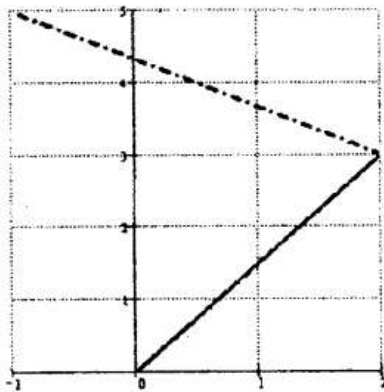

Рисунок 2.

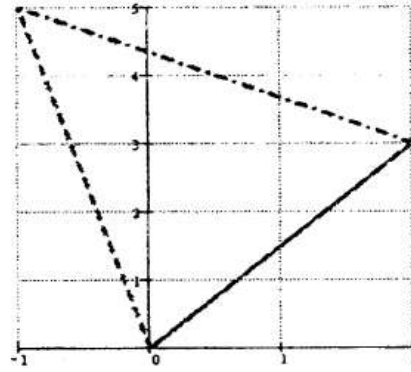

Рисунок 3

Описаний метод додавання векторів за допомогою MathCAD можна використовувати для перевірки правильності розрахованих значень струмів I_1, I_2, I_3 .

Також можна використовувати додавання векторів за правилом паралелограма (рис. 4).

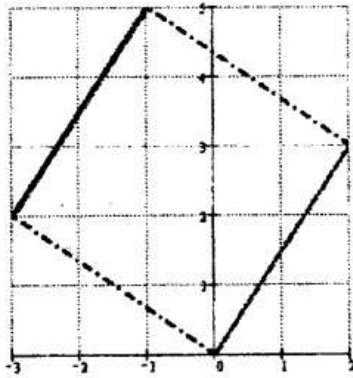

Рисунок 4

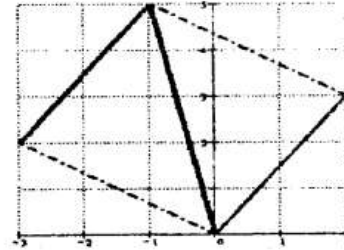

Рисунок 5

Потім із початку координат відкладаємо третій вектор I_3 (рис. 5). Якщо кінець вектора співпадає з протилежним кінцем паралелограма, то значить розрахунки вектора Потім із початку координат відкладаємо третій вектор I_3 здійснені правильно.

Всі описані дії можна проводити і з більшою кількістю векторів (рис. 6 – рис. 9). Нехай треба додати три вектори $U_1 = 4 + 5j$, $U_2 = -2 + 4j$ та $U_3 = 5 - 2j$.

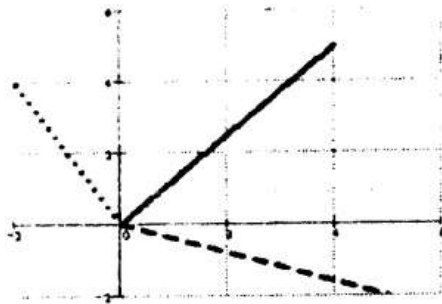

Рисунок 6

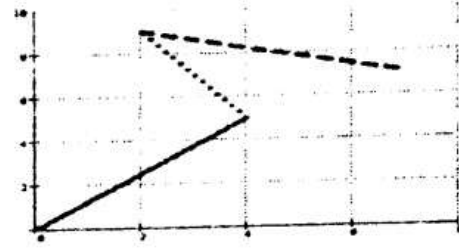

Рисунок 7

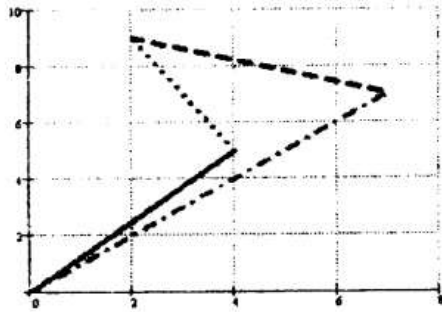

Рисунок 8

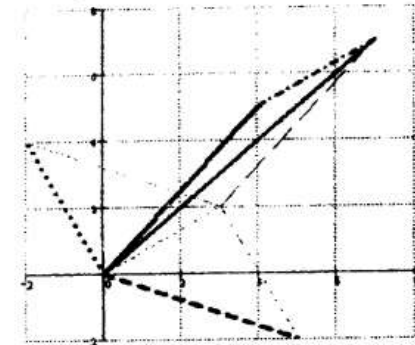

Рисунок 9

На рис. 6 зображені всі три вектори, що відкладені від початку координат. На рис. 7 та рис. 8 показано додавання трьох векторів за правилом трикутника. На рис. 9 вказано додавання трьох векторів за правилом паралелограма.

Також у математичному пакеті MathCAD можна будувати векторні діаграми трифазних кіл. Векторна діаграма трифазного кола, що з'єднане зіркою з нейтральним проводом показана на рис. 10.

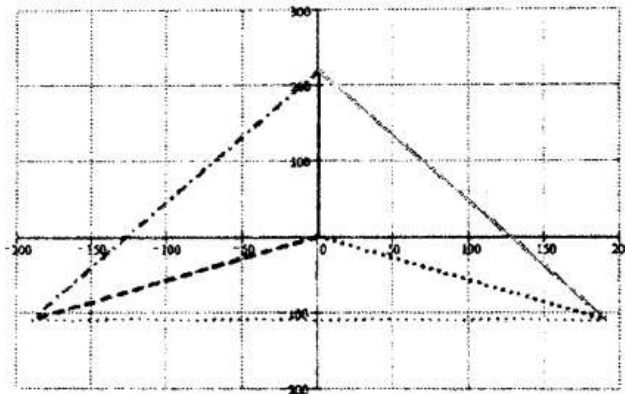

Рисунок 10

На векторній діаграмі зображені лінійні (сторони трикутника) та фазні напруги (вектори, що виходять з початку координат).

Отже за допомогою математичного пакету MathCAD можна будувати векторні діаграми кіл змінного однофазного та трифазного струмів та здійснювати аналіз кіл на основі побудованих діаграм.

1. Макаров Е. Г. Инженерные расчеты в MathCAD. Учебный курс. – СПб.: Питер, 2005. – 448с.
2. Каганов В. И., Битюков В. К. Основы радиоэлектроники и связи: Учебное пособие для вузов. – М.: Горячая линия–Телеком, 2007.– 542с.
3. Майнер Р. В. Расчет электрических цепей в системе MathCAD: Учебное пособие. – Глазов: ГППИ, 2007. – 44с.
4. Каганов В. И. Радиотехника+компьютер+MathCAD: Учебное пособие для вузов. – М.: Горячая линия–Телеком, 2007.–364с

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА

Викладач Булашенко А. В., студ. Бруй М., ШКУмДУ

Інформаційна безпека (ІБ) значною мірою визначає, з одного боку, рівень захищеності і, як наслідок, стійкості основних сфер життєдіяльності суспільства (країни) по відношенню до небезпечного (дестабілізуючого, деструктивного, уразливого тощо) інформаційного впливу, а з іншого боку – інтенсивність розвитку суспільства в тій чи іншій сфері за рахунок ефективного використання накопичених людством знань. З точки зору інформатизації під ІБ розуміється ступінь захищеності інформаційних ресурсів від негативного впливу різного роду зовнішніх і внутрішніх інформаційних загроз, яка забезпечує їх ефективне використання в інтересах громадян, суспільства і країни. Отже системний підхід до автоматизації вирішення задач ІБ при створенні національних інформаційних систем з їх інтеграцією у глобальні міжнародні інформаційні системи вимагає дослідження і вияву всіх можливих механізмів впливу на національний інформаційний простір, особливо на зміст інформаційних потоків.

Важливо зрозуміти, що проблемою забезпечення інформаційної безпеки є проблема управління знаннями. Сама по собі інформація не має реальної вартості, вона набуває її тоді, коли починає впливати на процеси управління. Перевага тези “знати” над тезою “мати” стає базовою у соціальних, політичних та економічних процесах, що дозволяє значно ефективніше використовувати знання у порівнянні з капіталом у сучасних розробках. Сутність впливу інформації як раз і полягає в її можливості “запускати” та контролювати матеріально-енергетичні процеси, параметри яких набагато порядків вищі параметрів самої інформації.

Проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення значною мірою залежать від таких його важливих складових, як: технічна база; якісні і кількісні характеристики ІР, які залучаються до опрацювання; стан інформаційних технологій уречевлення інформаційних ресурсів для потреб управлінської діяльності; стан методичного забезпечення аналітичного опрацювання джерел, інтелектуальний потенціал фахівців.

Сутність механізмів інформаційного впливу пов'язують з таким об'єктивно існуючим феноменом, як інформаційна боротьба. Сьогодні аббревіатура ІВ (Information War) набуває все більшого розповсюдження. Сучасна воєнна доктрина США (концепція Форсе ХХІ) до сфер ведення бойових дій крім вже традиційних: землі, моря, повітря та космосу, включає і інформаційний простір, при цьому останній набуває вирішального значення. Стратегічне завдання США визначене як досягнення світового лідерства в інформаційній сфері за рахунок розширення можливостей щодо обробки інформації в існуючих та створюваних системах. Основним об'єктом ураження у нових війнах будуть інфраструктура та психологія противника. Фізична окупація території не потрібна. Розгалужується саме поняття перемоги: такою вважається безперечна перевага в управлінні інформаційними ресурсами противника. Інформаційна боротьба передбачає вирішення наступних взаємопов'язаних комплексів і завдань:

1. Цілеспрямоване добування вірогідної інформації про стан та діяльність своїх об'єктів і об'єктів протидійної сторони з жорсткими вимогами до її якості і оцінка на її основі політичної, воєнної тощо обстановки.

2. Цілеспрямований і комплексний вплив на інформаційні ресурси протидійної сторони на всіх фазах їх виробництва, розповсюдження і використання. При цьому особливої важливості набуває вплив, націлений на зміну саме змісту інформації.

3. Захист своїх інформаційних ресурсів від впливу на них протидійною стороною на всіх фазах процесу їх відтворення.

Таке визначення завдань інформаційної боротьби обумовлює об'єкти впливу, а саме: інформаційні ресурси, інформаційні технології і фахівці з аналітичного опрацювання інформаційних потоків, які безпосередньо вирішують завдання інформаційно-аналітичного забезпечення органів державного управління.

Вплив на інформаційні ресурси можна організувати як за якісними так і за кількісними показниками. Інформаційна ізоляція (інформаційний голод), або, навпаки, переважання, завчасно

розроблені та передані тези та аргументи, дезінформація можуть суттєво впливати на процес прийняття рішень.

У 1997 році сума даних, відправлених мережею Інтернет кожні 6 годин дорівнювала 15 Гбайт. Ця мережа не має собі рівних щодо впливу на думки та почуття широких верств населення.

Вплив на кількісні показники інформаційних ресурсів в сучасних комп'ютерних мережах активно здійснюється шляхом "засмічування". Його метою є втягнення аналітика у купу зайвої інформації. Сутність механізму полягає у використанні ключових понять, які за допомогою технології гіпертекстових структур виходять на семантичне поле пов'язаних понять і нарощуються великою кількістю інформації. Сюжет розгортається як у класичному детективі: інформація тримає, доки не буде вичерпаною. Як наслідок, корисної інформації дуже мало, а час, витрачений на її вивчення, знижує, а інколи і зводить нанівець ефективність праці. Яскравим прикладом служить поняття "інформаційна боротьба", яке активно мусується в Internet.

Вплив на якісні характеристики (зміст та структуру) інформаційних ресурсів здійснюється за рахунок втілення підготовленої дезінформації, тенденційно поданої інформації, викривлення змісту інформації (наприклад, в процесі її передачі або обробки). Це різного роду комп'ютерні віруси (КВ), які спотворюють, руйнують електронні інформаційні ресурси.

Вплив на стан інформаційних технологій можна здійснювати за рахунок проведення правильно побудованої інформаційної політики, яскравим прикладом якої служить реалізація програми Сороса в країнах колишнього соціалістичного табору. Сутність механізму впливу проявилася у створенні пільгових умов з боку розвинутих країн на впровадження передових технічних засобів збору, накопичення і передачі інформації. Сучасні засоби передачі інформації створили такі її обсяги, що значно перевищують можливості фахівців щодо її ретельного аналізу.

1. Інформаційна безпека України: Сутність та проблеми (матеріали круглого столу) // Стратегічна панорама № 3-4, 1998р. с. 168-183.
2. Информационное сообщение: США. Стремление к достижению информационного превосходства в военной сфере. Май 1998г. – Конфиденциально. Єкз. №2.
3. Баландин А.Ф. Секретное оружие Бехтерева. // "Техника молодежи", 1993, №4, с.2-5.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРОГРАММНОЙ СРЕДЫ TRACE MODE ДЛЯ УПРАВЛЕНИЯ ИСПЫТАНИЯМИ.

Аспирант Андрусенко А.А, студенты Глинчак С.В., Астраханцев
М.Ю., к.т.н., доц. Кулинченко Г.В.

В процессе разработки систем автоматизации технологического процесса или систем управления научным экспериментом встаёт вопрос повышения эффективности и экономичности разработок. Рассматривая различные инструментарии создания программного обеспечения, можно выделить следующие: CodeVision, LabVIEW, CoDeSys, Trace Mode и т.д. [1].

Но именно Trace Mode имеет ряд особенностей, которые выделяют ее из общей массы аналогичных программных продуктов. Прежде всего, это единая интегрированная среда разработки, объединяющая в себе более 10 различных редакторов проекта АСУ ТП и АСУП. Также очень важная особенность продукта Trace Mode – наличие в составе пакета не только программного редактора, но и редактора визуализации и представления данных. Используя OEM версию Trace Mode, локализованную под аппаратуру технологического комплекта КР_СОН, пользователь получает возможность не просто запрограммировать контроллер, но и в рамках общей среды разработки реализовать SCADA функции для ПК АРМ верхнего уровня систем управления. Базовая версия Trace Mode, поставляемая с контроллерами, функционирует под управлением Windows, в которой осуществляются все работы по созданию исполнительных модулей (микро МРВ под MiniOS7).

Для настройки информационных потоков с помощью базы каналов в Trace Mode можно воспользоваться одним из пяти стандартных языков IEC 1131- FBD. Этот язык предназначен для реализации алгоритмов управления в виде диаграмм функциональных блоков. Важной функцией Trace Mode является возможность использования внешних пользовательских блоков, разработанных на языке Си и оформленных как DLL модули. Разработка графического интерфейса проекта осуществляется в векторном редакторе, который содержит все необходимые средства представления данных и динамизации элементов изображения мнемосхем технологических объектов, включая векторную анимацию и поддержку Active X компонентов. Редактор представления данных Trace Mode также содержит встроенные средства эмуляции работы верхнего уровня систем управления.

Примером реализации системы управления на базе среды Trace Mode является автоматизация процесса прессования конструкционных материалов [2].

Развивая идеи построения систем автоматизации эксперимента, для уменьшения аппаратных затрат была использована концепция «удаленного УСО» (рис. 1.).

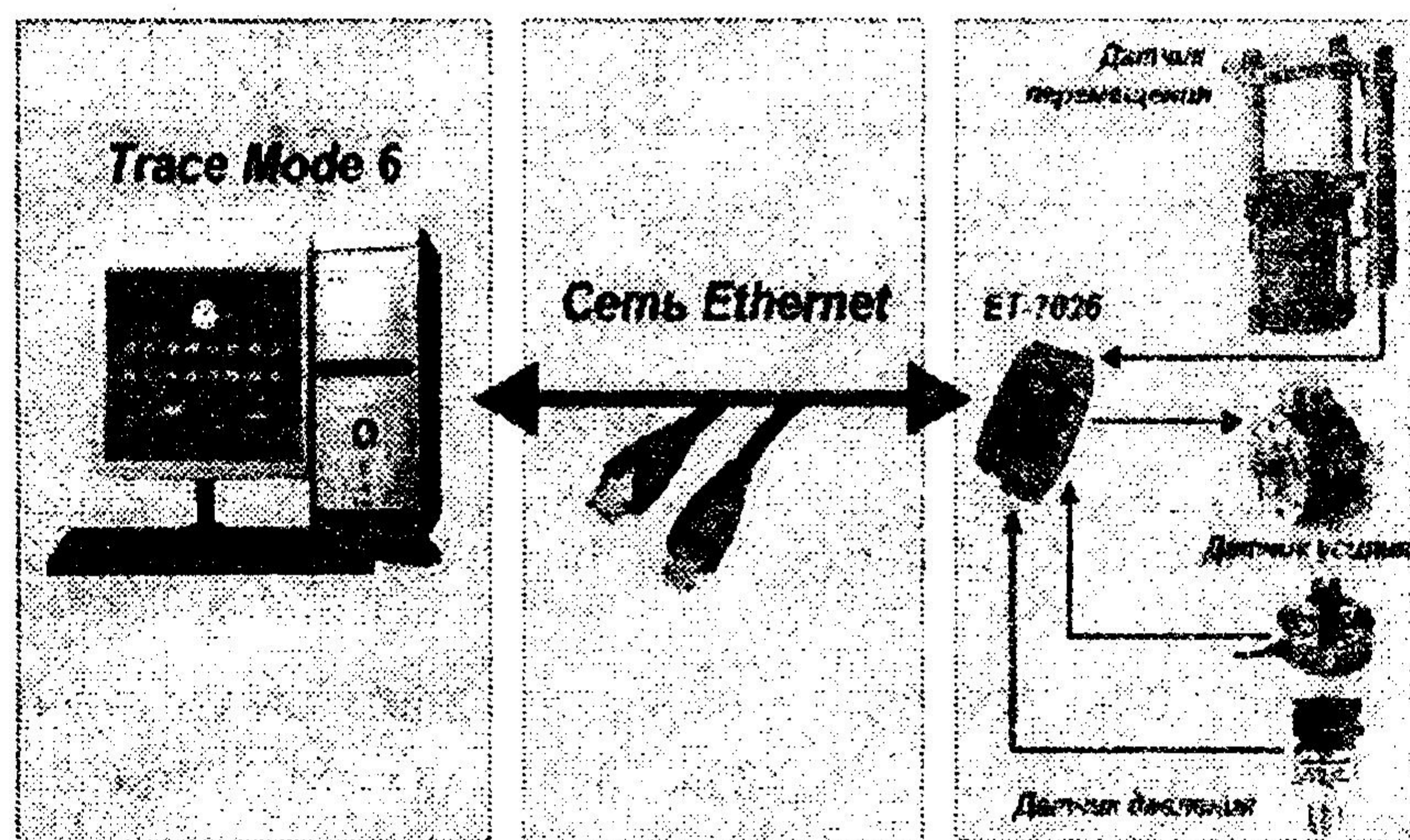

Рисунок 1 - Схема системы управления прессованием

Удаленное УСО реализовано на базе модуля ввода-вывода ET-7026 (ICP_DAS, Тайвань) [3], имеющего встроенный веб-сервер, который позволяет через сеть Ethernet настраивать конфигурацию, осуществлять контроль ввода - вывода, используя стандартный веб-браузер.

Для отладки системы автоматизации в программной среде Trace Mode создается модуль «Модель объекта (OBJ)», который в первом приближении представляет собой комбинацию апериодического (инерционного) звена первого порядка и звена запаздывания. Его передаточная функция блока имеет вид:

$$W_{ob}(s) = \frac{k * \exp(-\tau_z * s)}{T_{ob} * s + 1}$$

где k , T , τ_z – соответственно коэффициент передачи, и постоянная времени объекта управления и время запаздывания. Далее полученный модуль монтируется в моделируемый процесс (рис. 2)

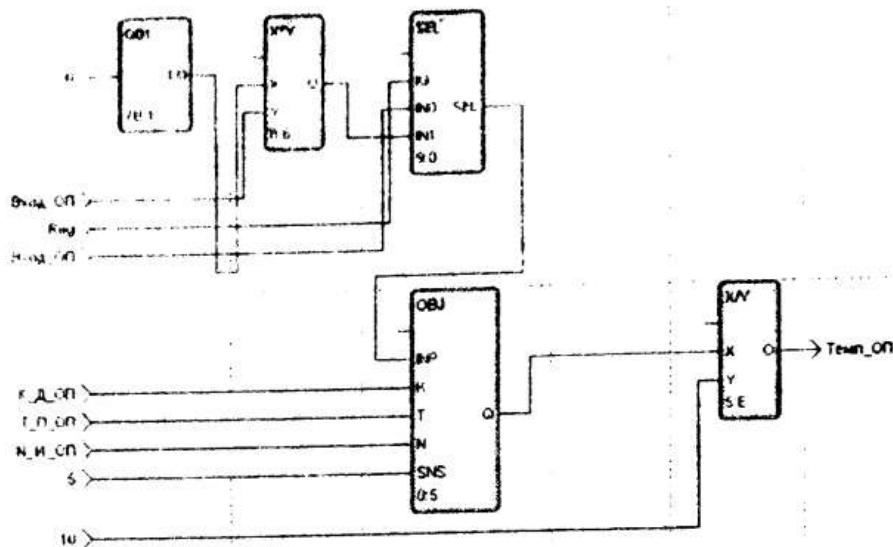

Рисунок 2 - Блок имитации работы гидросистемы пресса

В разработанной модели реальной системы задействованы параметры используемых технических средств: асинхронный двигатель мощностью 3 кВт, шестеренчатый масляный насос, управляющий перемещением поршня гидравлического пресса, датчики усилия и перемещения.

Результат моделирование одного из режимом работы системы прессования приведен на рисунке 3.

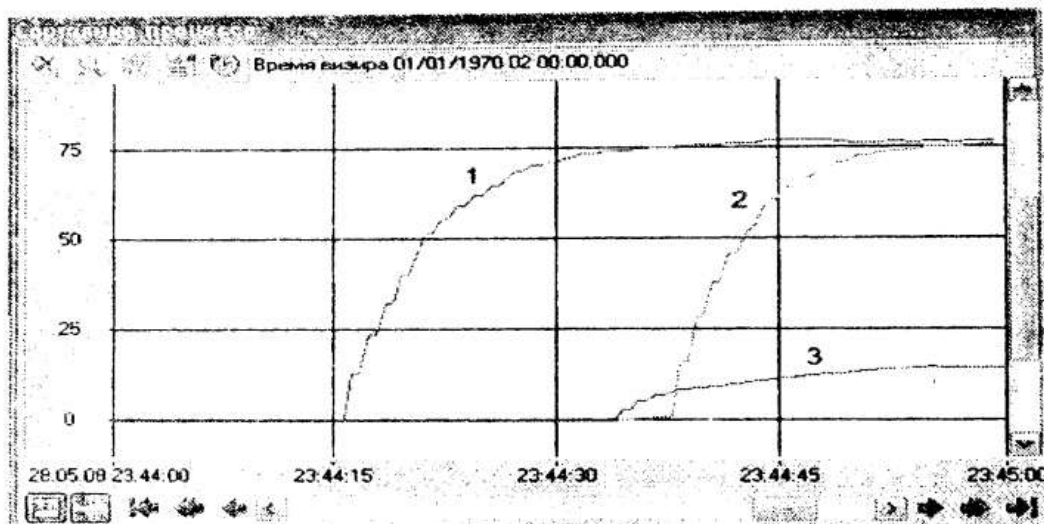

Рисунок 3 - Результаты моделирования работы системы.

где: 1 – давление в гидравлической питающей системе, 2 – усилие прессования, 3 – перемещение плунжера пресса (параметры в модели поданы в условных единицах).

Испытанная система управления может быть использована не только для управления экспериментальной установкой прессования, но при построении других систем, имеющих несколько контуров управления. При соответствующей доработке программного обеспечения автоматизированного рабочего места (АРМ) оператора –технолога опробованные алгоритмы могут быть тиражированы на промышленные линии и установки.

1. ТРЕЙС МОУД - интегрированная SCADA- и softlogic-система для разработки АСУ ТП <http://adastra.ru/>
2. Кравец М.А., Мохонько А.А., Тимошенко А.В., Автоматизация эксперимента механических испытаний конструкционных материалов. // ПиКАД. -2003.-№ 2
3. www.icpdas.com

ЦИФРОВИЙ НАВЧАЛЬНИЙ КОМПЛЕКС “ФОТОЕФЕКТ”

Викладач Басов А.Г., студ. Калінін О., ШІСумДУ

Деякі досліді важко проводити, так як вони потребують складного обладнання. Тому у своїй роботі я зробив спробу створити навчальний комплекс по вивченню явищ фотоефекту, в якому зокрема змодельовував дослід А.Г. Столетова, який встановлює закономірності фотоефекту. Комплекс представляє собою презентацію з короткими відомостями про фотоефект, інформацією про практичне застосування фотоефекту та модуль с моделлю досліду.

Метою роботи було зробити наглядну модель досліду, яка надасть уявлення про фотоефект та загальну інформацію про нього. Для створення комплексу використана безкоштовна Open Source програма по створенню презентацій OpenOffice.org Impress, для створення flash моделі використанні flash-конструктори. Для створення графічної складової використаний Gimp. Модель надає можливість вибрати метал освітленого електроду, частоту опромінення, змінювати інтенсивність опромінювання, створювати та змінювати величину і полярність напруги. Під час створення автори зіткнулись з такими труднощами: зокрема складності у програмуванні

Flash-конструкторів, низька універсальність Flash, як кросплатформенної основи для моделі та тим часова несумісність OOo Impress та Flash моделі. Для вирішення проблем були зроблені наступні кроки: комплекс для запуску моделі використовує браузер, який відкривається в новому вікні, тим самим вирішуючи 2 головні проблеми при створенні комплексу. В результаті отримана робоча модель експеримента Столетова по вивченню фотоефекту.

СТОХАСТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ЕКСПЕРИМЕНТІВ

Викладач Мараховський В.І., студ. Гузь К., ШІ СумДУ

Результати експерименту спочатку являють собою сукупність із m серій, отриманих у наявних досвідах, що включають $n_i (i = \overline{1, m})$ вимірів.

Проблема виникла при дослідженні впливу контрольованих взаємозалежних, до деякого ступеня, факторів на величину часу t спрацьовування виробу. У статистичній інтерпретації остання ототожнюється з математичним сподіванням сукупності всіх даних експерименту.

Основними показниками точності вимірів у кожній окремій серії є дві метрологічні характеристики: збіжність і правильність. Як показує досвід, зазначені характеристики незалежні. При цьому число паралельних вимірів $u_i (i = \overline{1, m})$ може змінюватися від серії до серії, що обумовлено технологічними особливостями для малих і великих часів затримки. Статистична обробка ускладнюється тим, що деякі істотні фактори, що впливають на час спрацьовування виробів, мають складну взаємозалежність.

В цих досить простих міркувань стає очевидним, що для забезпечення вірогідності оцінок часу t спрацьовування виробу варто відмовитися від алгоритмів дослідження виробів, у яких явно чи неявно віддається перевага тим серіям вимірів, в яких краща збіжність або більший обсяг. Зазначене положення буде доти, поки умови проведення експерименту не будуть повністю визначені.

Завданням є визначення дієвого методу оцінки отриманих результатів експерименту в умовах неоднаковості умов, визначення залежності часу t спрацьовування від заздалегідь визначених факторів, що є основними чинниками в процесі затримки часу, а також

визначення адекватності результатів експериментів, відсортування значень, що не входять до основної сукупності.

Отже, як вихідну інформацію про величину, що досліджується залишається використати сукупність $X = \{x_1, \dots, x_m\}$ деяких оцінок математичного сподівання, розрахованих по кожній незалежній серії вимірів.

Приймаючи, що результати, що входять у сукупність X статистично незалежні, різниці $x_i - t$ ($i = 1, m$), можна вважати випадковими як по величині, так і за знаком. Тому цілком природно припустити, що $t \in [\underline{x}, \bar{x}]$, де $\underline{x}$ і $\bar{x}$ ($\underline{x} \neq \bar{x}$) - мінімальний і максимальний елементи сукупності X . У протилежному випадку взагалі не можна говорити про яку-небудь вірогідність статистичних оцінок величини t .

Відзначимо наступні особливості вихідної сукупності X : функція розподілу $\Phi(x)$ елементів X невідома, обсяг сукупності X невеликий, що утрудняє апроксимацію істинної функції розподілу; емпірична функція щільності ймовірності може бути асиметричною й багатомодальною внаслідок засміченості, тобто, наявності результатів, що помітно відрізняються від основної групи. Таким чином, у зазначеній ситуації найбільш прийнятним рішенням стає побудова оцінок, що мало залежать від виду функції розподілу й стійких до зміни умов експерименту.

Будь-які оцінки математичного сподівання й дисперсії, зумовлені по сукупності X , можна представити як середньозважені величини

У такій постановці завдання очевидно, що ефективність рішення визначається вибором статистичних ваг, які повинні враховувати особливості сукупності X , пов'язані з характером розподілу її елементів. При цьому є доцільним задання статистичної ваги як функції відстані деякого елемента від інших елементів сукупності X .

Назвемо дійсну функцію $\rho(x)$ ваговою функцією, якщо виконуються наступні умови:

$$\left. \begin{aligned} \rho(x) &\geq 0; \\ \max_x \rho(x) &= A < \infty; \\ \rho(x) &\geq \rho(y), \text{ якщо } \rho(x) \geq \rho(y), \end{aligned} \right\} \quad (1)$$

де $x, y \in X$; $p(x)$ - середня відстань даного результату x від інших елементів сукупності.

Обрана в такий спосіб вагова функція є найпростішою функцією, що задовольняє умовам. Крім того, що мірило Мінковського [2], зумовлене функцією $F_k(x, x) = |x - x|^k$, $k \geq 1$, що покладена в основу вагових функцій, є найбільш простим у змісті завдання, у той же час досить загальним з погляду використання мінімуму вихідної інформації (тільки сукупність X). Це мірило піддається наочній статистичній інтерпретації.

Вибір конкретної вагової функції еквівалентний в остаточному підсумку завданню відповідної емпіричної функції розподілу, оптимальність якої може бути оцінена на основі рівномірного закону. Таким чином, замість моделювання безлічі рівних законів досить скористатися тільки рівномірним розподілом, як найневизначеним.

Адекватність досліджуваних вагових функцій можна оцінити середньою відносною величиною зсуву

$$M = \frac{1}{N} \sum_{n=1}^N \frac{|\hat{t}_n - t|}{t} \quad (2).$$

Після моделювання і опрацювання результатів експерименту отримані залежності значення M від параметра k у відсотках при моделюванні незасмічених вибірок показало, що значення критерію M для інших вагових функцій несуттєво відрізняються від мінімальних. Останнє дозволяє зробити висновок про те, що в умовах однорідності M мало залежить від параметра k .

У випадку засмічених вибірок залежність критерію M від інших параметрів і вигляду вагової функції носить більш складний характер. Приклади деяких перетинів цієї залежності площинами $k = 1, 2, 3$, наведені на рис. 1 - 2. З ростом обсягу вибірки m картина буде якісно зберігатися й лише зміщатися у бік менших значень M , що свідчить про сталість оцінки математичного сподівання.

Істотний інтерес представляє порівняння оцінок шуканого часу спрацьовування виробу t , отриманих з використанням вагових функцій і середньої арифметичної, що характеризується рівністю ваг всіх результатів. Таке порівняння було здійснено в процесі моделювання. При цьому дані, що відповідають середній арифметичній, практично збігалися зі значеннями M , обчисленими для вагової функції.

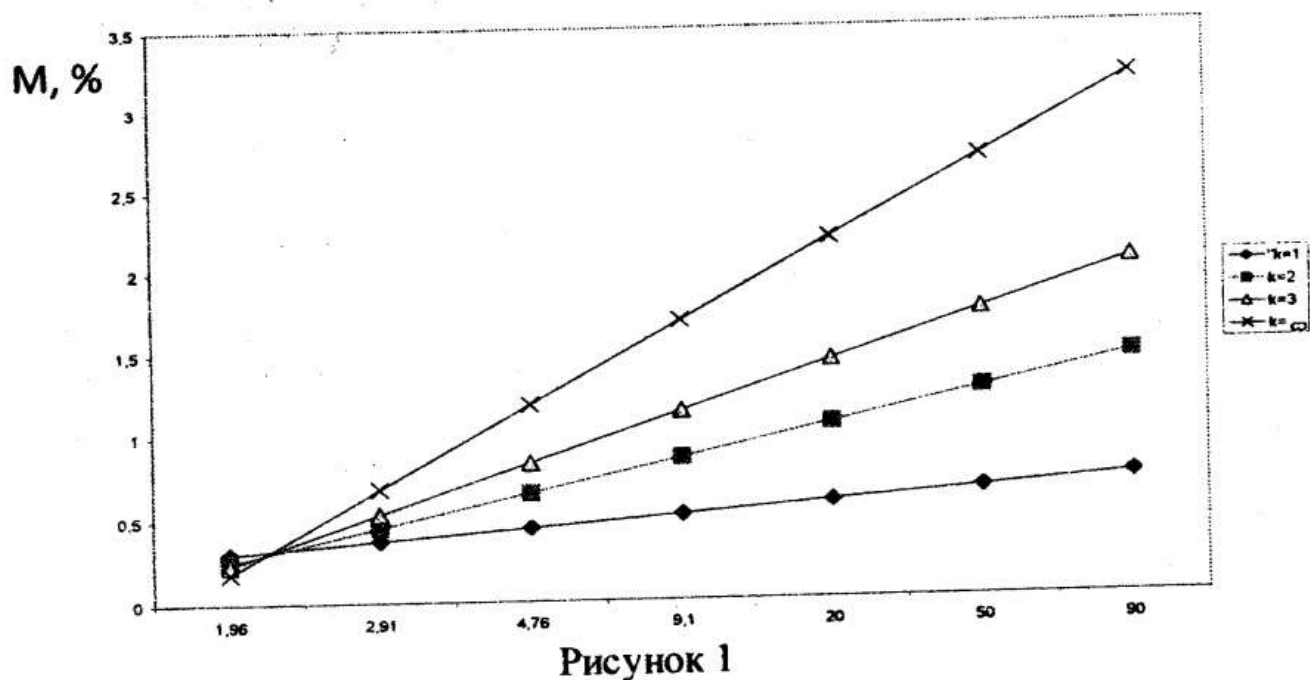

Рисунок 1

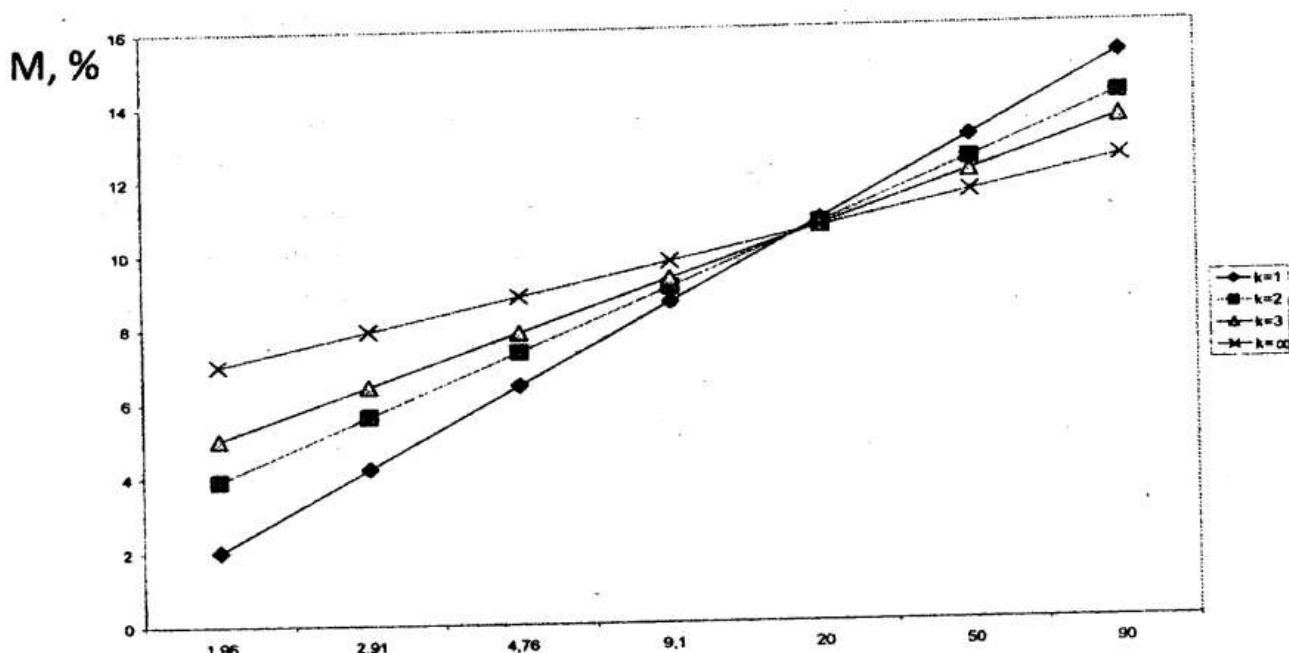

Рисунок 2

1. Орлов А. И. Устойчивость в социально-экономических моделях. М., «Наука», 1979.
2. Колмогоров А. Н., Фомин С. В. Элементы теории функций и функционального анализа. М., «Наука», 1972.
3. Статистические методы в экспериментальной физике. М., Атомиздат, 1976.
4. Дюран Б., Одделл П. Кластерный анализ. М., «Статистика», 1977.
5. Дюге Д. Теоретическая и прикладная статистика. М., «Наука», 1972.

СИНТЕЗ ІНВАНТНОЇ ДО ЗБУРЕНЬ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ MATHCAD

Викладач Худолей Г. М., студ. Штупун Д., Сподах К., ШІСумДУ

Синтез є найважливішим етапом проектування систем управління, основним і найбільш важливим етапом застосування результатів, отриманих теорією автоматичного управління, котра сьогодні дозволяє створити систему автоматичного управління (САУ) практично для будь-якого об'єкту [2]. Але чим вище є вимоги до якості управління, тим більше складною і дорогою буде система. Тому при створенні САУ завжди прагнуть знайти розумний компроміс між якістю регулювання і витратами на створення системи.

При проектуванні систем управління об'єктами, які характеризуються значною інерційністю і наявністю зовнішніх збурень, одноконтурні САУ з типовими законами регулювання не завжди в змозі забезпечити необхідну якість управління. Одним із способів її покращення є ускладнення структури САУ, що дозволяє обійтися простим асортиментом засобів автоматизації [1].

В тих випадках, коли в об'єкті управління можна виділити і проконтролювати одне найбільш впливове збурення, ефективним способом покращення якості процесів регулювання може стати використання принципу компенсації збурень одночасно із замиканням системи зворотним зв'язком [1], як це показано на рис. 1.

Виконання умови повної інваріантності такої системи до збурень можливо в разі реалізації ідеального компенсатора в вигляді передаточної функції

$$W_{кид}(s) = \frac{W_{оф}(s)}{W_{обу}(s)W_p(s)}, \quad (1)$$

яку, як правило, технічно неможливо реалізувати.

Задачу можна вирішити, якщо замість ідеального компенсатора

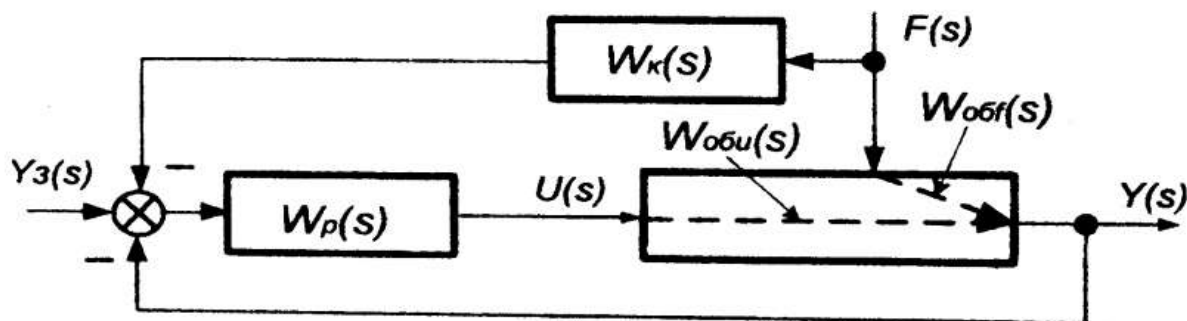

Рис. 1 - Структурна схема замкнутої САУ с компенсацією збурення

використати реальний, наприклад в вигляді реальної ланки, що диференціює, поставивши вимоги компенсації впливу збурення не у всьому діапазоні частот, а в деякому найбільш значимому для замкнутої системи.

При розробці методики розрахунку реального компенсатора можна використати той факт, що амплітудо частотна характеристика замкнутої системи (яка, до речі, не залежить від властивостей компенсатора) завжди має екстремум в області деяких частот, які є робочими частотами системи. Якщо тепер знайти такі настроювання компенсатора, що буде виконана умова балансу фаз та амплітуд компенсатора та замкнутої системи якраз на цій робочій частоті, то в цій області частот буде забезпечена повна інваріантність системи до збурень.

Таким чином, методика розрахунку системи автоматичного управління, інваріантної до одного з сигналів збурення в області найбільш значимих робочих частот буде складатись з таких кроків:

1. Структурно-параметричний синтез замкнутої частини системи, що забезпечує необхідну якість процесів регулювання по каналу завдання, з використанням одного з відомих методів.
2. Визначення робочої частоти замкнутої системи управління.
3. Розрахунок параметрів настроювань реального компенсатора за умови дотримання балансу фаз та амплітуд на робочій частоті.

Для перевірки дієвості методу синтезу авторами була розроблена система управління рівня води в резервуарі з компенсацією збурень від зміни розходу (рис. 2).

Математичну модель об'єкту управління було отримано аналітичним методом з подальшою лінеаризацією. Було показано, що об'єкт управління як по каналу завдання, так і по каналу збурення є аперіодичною ланкою першого порядку з однаковим інерційним властивостям та різним коефіцієнтами підсилення. Рівність постійних часу не є найкращими умовами для

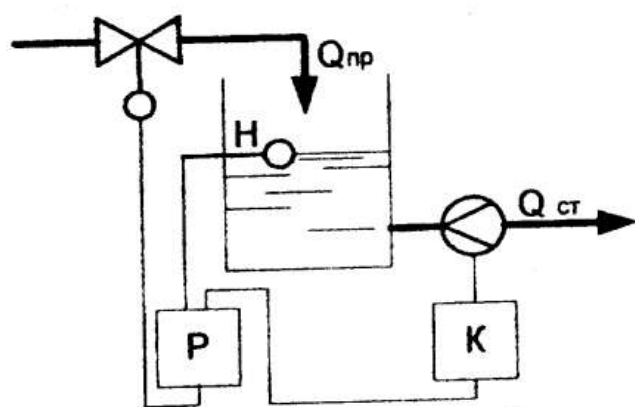

Рис. 2 - Схема САУ з компенсацією впливу збурювання:

Р - основний регулятор рівня; К - компенсатор коливань навантаження

використання компенсаційного методу, але тим цікавіші можливі результати.

Для забезпечення нульової статичної похибки в основному контурі використаний ПІ-регулятор, настроювання якого за умови 20% перерегулювання було виконано з використанням формульного методу.

Для розрахунку параметрів настроювань компенсатора була використана наведена вище методика, для реалізації якої була розроблена програма розрахунків з використанням математичного пакету MathCAD. В якості компенсатора взята реальна ланка, що диференціює.

За результатами розрахунків було проведено імітаційне моделювання. Структурна схема моделювання представлена на рис. 3, а результати імітаційного моделювання на графіках рис. 4.

Результати імітаційного моделювання показують, що

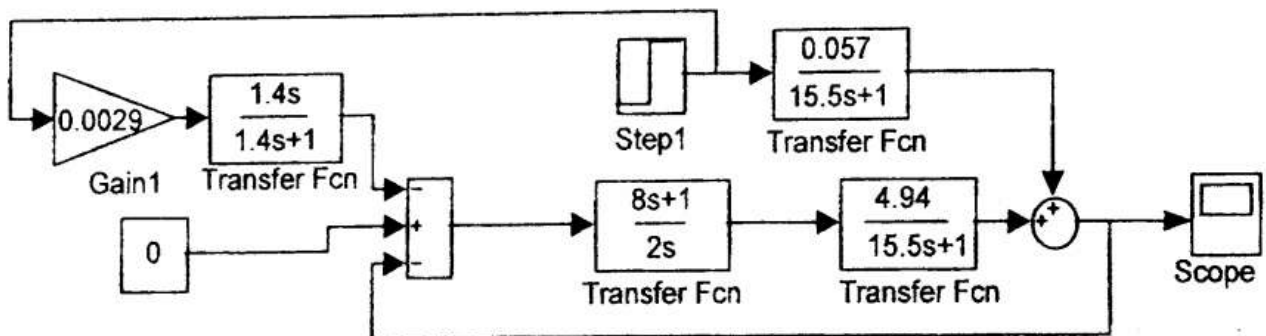

Рис. 3 - Структурна схема моделювання системи управління з компенсацією збурення

використання компенсатора, розрахованого по наведеній методиці дає можливість суттєво зменшити лише перерегулювання, а час перехідного процесу остається без зніни.

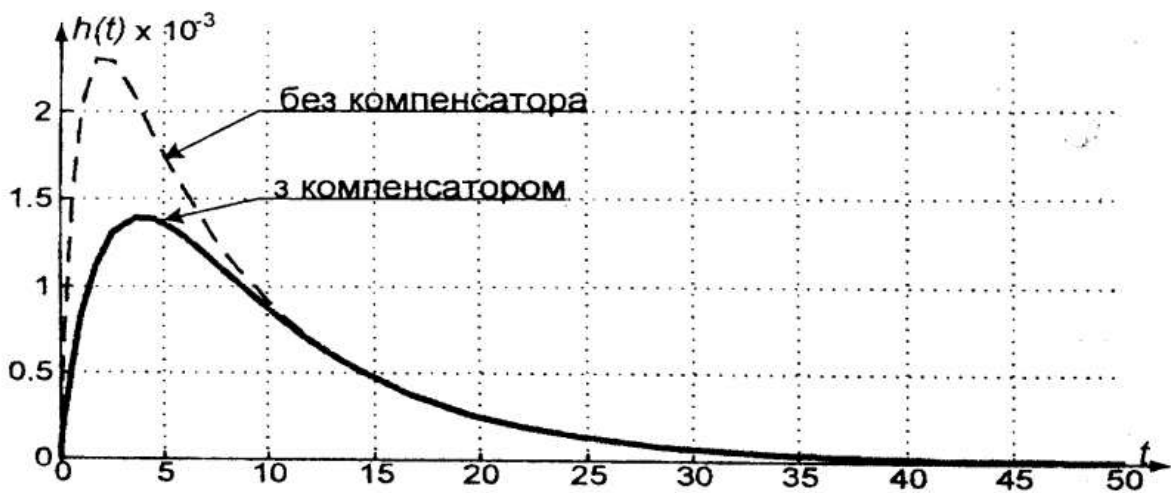

Рис. 4 - Перехідні характеристики системи управління по збуренню

1. Ротач В.Я. Расчет динамики промышленных автоматических систем регулирования / В.Я. Ротач; - М.: Энергия, 1973.- 440с.
2. Мирошник И.В. Теория автоматического управления. Учебное пособие для вузов. -СПб.: Питер, 2005. - 336 с.

УСТРОЙСТВО ИЗМЕРЕНИЯ ПАРАМЕТРОВ ИНФРАКРАСНЫХ ИМПУЛЬСОВ

Преп., к.т.н. Лепихов А.И., студ. Василенко О., КИ СумГУ

При испытаниях систем локализации взрывов метана и угольной пыли в шахтах, для определения быстродействия датчиков пламени, часто используют имитаторы вспышек метановоздушной смеси, выполненные на основе импульсных газоразрядных ламп.

При срабатывании импульсной газоразрядной лампы образуется мощный электромагнитный импульс, который может вызвать неконтролируемый запуск измерительной аппаратуры.

Для измерения параметров инфракрасных импульсов в КСумДУ разработан измерительный комплекс состоящий из оптического датчика, интерфейсного блока, компьютера и программы для обработки сигналов с оптического датчика..

Оптический датчик содержит электронную плату с установленным на ней усилителем сигнала фотодиода. Для уменьшения влияния окружающей среды фотодиод включен в режиме короткого замыкания. С целью защиты от импульсных помех электронная схема установлена в заземляемом металлическом корпусе. Цепи питания защищены сапресором.

Передача сигнала осуществляется по экранированной витой паре. Для формирования импульсов был применен операционный усилитель LM324N, а на выходе датчика – усилитель с дифференциальным выходом DS9638. Сигнал передается от установки до измерительного прибора по витой паре.

Использование витой пары в данном случае обусловлено тем, что электромагнитное поле наводит электрический ток в проводниках и образуется вокруг проводника при протекании по нему электрического тока. Взаимодействие между электромагнитными полями и токонесущими проводниками может оказывать отрицательное воздействие на качество и четкость передачи сигнала.

В обоих же проводниках сбалансированной пары электромагнитные помехи наводят одинаковые по амплитуде сигналы,

находящихся в противофазе. За счет этого суммарное излучение "идеальной пары" стремится к нулю.

На приемном конце установлен преобразователь с дифференциального в униполярный сигнал DS9637.

Такое схемное построение создает высокую помехоустойчивость и помехозащищенность, соответственно уменьшая влияние негативных внешних факторов.

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ

Викладач. Булашенко А.В., студ. Клишко С., ШИСумГУ

Важлива роль при реалізації вирішення завдання досягнення переваги в інформаційному просторі відводиться інформаційно-психологічним засобам впливу на людину, як споживача і виробника знань. Головною метою інформаційно-психологічної діяльності (ІПД) є організація та ведення психологічних операцій як основного елементу і засобу оволодіння ситуацією не тільки на ранній стадії та під час конфлікту, але й задовго до його початку, забезпечення можливості оперативного реагування на зміни обстановки у зоні своїх життєвих інтересів. Так, маючи контроль над мережею противника, можна керувати його процесами прийняття рішень, його поінформованістю і діяльністю. Не треба знищувати або руйнувати його системи і дані, якщо є можливість їх контролювати. Сутність процесу полягає у концентрації уваги на "м'яке" втручання в управління та руйнування логічних систем подання знань. Практично це новий підхід до ведення психологічних операцій та здійснювання дезінформації. Такий тип інформаційної зброї відображає "реальні події", які відповідають інтересам сторони, що здійснює ІПД. Ця зброя призначена чинити вплив не на саму інформаційну систему, а на поведінку користувачів, їх здатність приймати відповідні рішення. Тобто це своєрідний "вірус думки"

Механізми вербального впливу є ефективним інструментом інформаційно-психологічного впливу. Вони базуються на використанні природно-мовних засобів (усна та письмова мова) та відповідного позалінгвістичного аудіо-візуального контексту (зображення, жести, тембр голосу тощо). В основі вербального впливу лежать знання про досвід, рівень освіченості та інтелектуального розвитку, культуру та ментальні особливості певних етнічних та/або соціальних груп, що дозволяє безпосередньо впливати на їх свідомість

іншою стороною у бажаному напрямку. Соціальна природа мови залишає її фактично єдиним універсальним засобом утворення інформаційного простору сучасного суспільства. Важко переоцінити роль мови у суспільстві. Регламентация та регулювання всіх сфер життєдіяльності суспільства здійснюється саме шляхом вербалізації знань, намірів, культурних та духовних цінностей. За допомогою навмисно спотвореної, вибірково неповної інформації і цілеспрямованої дезінформації можна впливати на рішення, що приймаються людиною. Особливість вербального впливу на людину як соціальний об'єкт полягає в його ефективній дії саме на такі його складові, як система цінностей, інтересів тощо. Один із шляхів нейтралізації цього впливу – автоматизація інформаційно-аналітичної діяльності, що дозволяє усунути суб'єктивний фактор в сприйнятті аналітиком поточної інформації.

Інша сторона негативного вербального впливу проявляється в управлінні суспільною свідомістю. Моделі вербального впливу, що діють у суспільстві можна класифікувати за кількісними показниками. Це такі моделі: "один-один", "один-багато", "багато-один", "багато-багато".

В моделі "один-один" як в ролі об'єкту впливу (тобто той, хто впливає), так і суб'єкту впливу (тобто той, на кого впливають) виступає особистість. Практично ця модель реалізує схему протистояння двох особистостей. В основі функціонування моделі досягнення мети суб'єкта лежать закономірності формування семантичного фільтру особисті, що є об'єктом впливу.

Вирішальне значення при досягненні мети впливу мають апріорні знання суб'єкта про об'єкт впливу. Отже, сам процес впливу можна поділити на кілька етапів:

- збір та вивчення інформації щодо об'єкту впливу;
- вибір концепції впливу, яка має включати виявлення незбалансованих компонентів семантичного фільтру особистості, вибір каналів і джерел впливу;
- формування змістової частини інформації;
- формування кількісних, просторових та часових характеристик подання інформації з метою створення необхідного коридору довіри між джерелом та об'єктом впливу;
- комплекс заходів, спрямований підтримку збудження інтересу з боку об'єкта впливу до інформації.

В моделі "один-багато" в ролі суб'єкту впливу виступає особа, а в ролі об'єкту угруповання (етнічне, професійне, релігійне тощо) або суспільство в цілому. Вербальний вплив на колектив, як правило,

базується на ідеї, яка спроможна об'єднати окремі особистості у колектив, або штучному створенні такої ідеї (порівняймо методи залучення до місіонерських церковних об'єднань через проповіді по телебаченню, індивідуальні бесіди на вулицях тощо. Головну ідею штучного об'єднання до колективу можна інтерпретувати наступним чином: ти не один, бог тебе любить,єднайся з нами і ти вирішиш усі свої проблеми. До цього також можна віднести рекламні кампанії, де також об'єднуючим початком є ідеї штучного об'єднання у колектив: ти хочеш бути самим красивим, сильним тощо). Реалізація ідеї базується також на використанні показників семантичного фільтру, що наведені раніше, але їх значення характеризують не окрему особистість, а надають узагальнені характеристики певного угруповання (ментальність нації, тощо). Крім того, висока ефективність застосування цієї моделі полягає в тому, що спрацьовує ефект "товпи". Як відомо, у колективі відбувається посилення ефекту сугестії (гіпнозу). Найбільш переконливі результати були отримані при впливі на емоції - вони зберігаються в глибинах підсвідомості, закодовані на генетичному рівні, у всіх мають подібну структуру. Результати експериментів навели до висновку, що ця зброя дозволяє маніпулювати не тільки окремими колективами, але і народом в цілому, створюючи слухняні товпи.

Перелічені дві моделі вербального впливу у суспільстві є найбільш небезпечними для держави, бо визначаються цілісністю мети та єдністю заходів щодо її досягнення. Моделі "багато-один" і "багато-багато" у сучасному суспільстві носять здебільшого стохастичний характер багатофакторного впливу. Ця особливість і включає в особистості "програму" саморегуляції (або самоорганізації) залежно від її (особистості) власних показників семантичного фільтру. Звичайно, щоб ця "програма" працювала без порушень, державі належить кропітка робота, щодо виховання членів суспільства. Прикладом функціонування моделі "багато-один" може служити праця аналітиків. Це фактично той, інформаційний простір, в якому відбувається вирішення їх завдань. Для нейтралізації негативного впливу необхідно розробити вимоги щодо повноти джерел, які мають включати засоби аналізу на незалежність джерел інформації, структури та логіки подання інформації.

Втрата функції відтворення нових знань у суспільстві призводить до того, що при сприйманні інформації відсутня основа для функції порівняння, що є однією з найважливіших (базових) при сприйманні та обробці інформації. І як наслідок, людина перестає критично сприймати інформацію і вірить тому, що їй насаджують. На

жаль становище, в якому опинилася сьогодні наука, фактично вже поставило нас перед реальною загрозою зовнішнього вербального впливу з боку більш розвинутих в технологічному плані країн.

МАТЕМАТИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ РАСЧЕТА ИНТЕНСИВНОСТИ ИЗЛУЧЕНИЯ ВСПЫШЕК МЕТАНО-ВОЗДУШНОЙ И ПЫЛЕВОЗДУШНОЙ СМЕСИ НА ДАТЧИКИ ПЛАМЕНИ В УСЛОВИЯХ ШАХТНЫХ ВЫРАБОТОК

Преп.: к.ф.-м.н. Игнатенко В.В., Дорга С.П., Маслова Е.В., КИ СумГУ

В настоящее время в большинстве систем, обеспечивающих безопасность работы людей в условиях подземной добычи полезных ископаемых, широко используются датчики пламени. Своевременное срабатывание датчика пламени зависит от интенсивности теплового излучения, падающего на чувствительные элементы датчика от вспышек метановоздушной и пылевоздушной смеси.

В работе рассматривается математическая модель расчета воздействия теплового излучения вспышек взрывоопасных воздушных смесей в условиях шахтных выработок на чувствительные элементы датчиков пламени в системах, обеспечивающих безопасность работы шахтеров. Поскольку датчик пламени реагирует на часть теплового спектра в определенном диапазоне длин волн $[\lambda_1; \lambda_2] = [3 \text{ мкм}; 4,5 \text{ мкм}]$, то на первом этапе происходит расчет энергетической светимости $R_{\text{Эл}}$ пламени в диапазоне длин волн $[\lambda_1; \lambda_2]$. Эксперименты показывают, что в реальных условиях шахтных выработок для газопылевой смеси можно воспользоваться формулам и для энергетической светимости абсолютно черного тела:

$$R_{\text{Эл}} = \frac{(kT)^4}{4\pi^2 c^2 \hbar^3} \int_{x_1}^{x_2} \frac{x^3 dx}{e^x - 1}, \quad (1)$$

где $\hbar = 1,05 \cdot 10^{-34} \text{ Дж} \cdot \text{с}$ – постоянная Дирака,

$k = 1,38 \cdot 10^{-23} \text{ Дж} / \text{К}$ – постоянная Больцмана,

$c = 3 \cdot 10^8 \text{ м} / \text{с}$ – скорость распространения электромагнитных волн в вакууме,

T – абсолютная температура горения смеси в реальных условиях шахтных выработок, $T = 2073 \text{ К} - 2473 \text{ К}$,

$$x_1 = \frac{2\pi c \hbar}{kT\lambda_1}; x_2 = \frac{2\pi c \hbar}{kT\lambda_2}.$$

Вычисление интеграла (1) ведется по формуле Симпсона с четным числом узлов до сходимости по заданной точности ε .

При отсутствии пыли соотношение (1) не выполняется, поэтому вычисление $R_{\varepsilon\lambda}$ ведется по спектральным зависимостям в заданном диапазоне длин волн, полученным для метано-воздушных смесей необходимой концентрации метана, на основе экспериментальных данных.

По техническим условиям регистрации источник пламени имеет форму шара радиусом $R = 0,3-0,4$ м. Видимая сферическая поверхность пламени разбивается на тонкие поверхностные слои равного углового наклона θ нормали к поверхности слоя и направления на датчике пламени. Тогда интенсивность излучения, падающего на чувствительный элемент датчика (квадрат 2×2 мм) определяется по формуле:

$$\Delta I = \frac{R_{\varepsilon\lambda} \cdot \Delta S \cdot \cos \theta}{\pi x^2}, \quad (2)$$

где θ – тессеральная координата, фиксирующая положение поверхностного слоя пламени относительно центра огненного шара; $\theta \in [0; 90^\circ]$

$\Delta S = 2\pi R^2 \sin \theta d\theta$ – элемент площади поверхностного слоя на огненном шаре радиуса R ;

x – расстояние от геометрического центра поверхностного слоя до датчика пламени, $x = L - R \cos \theta$, где L – расстояние от центра (источника) пламени до датчика пламени, $L \approx 5,3 - 5,4$ м.

Результирующая интенсивность получается интегрированием по видимой поверхности (полусфере) пламени (2). Этот интеграл удается взять аналитически. Для результирующей интенсивности получается выражение:

$$I = 2R_{\varepsilon\lambda} \left(\frac{L}{R} \left(\frac{1}{L-R} - \frac{1}{L} \right) + \frac{1}{R} \ln \frac{L-R}{L} \right) \quad (3)$$

Выражение (3) применимо, если размеры приемника (чувствительного элемента) датчика малы по сравнению с L, R . В противном случае необходимо проводить интегрирование потока

излучения по чувствительной поверхности датчика особенно для случая неплоских чувствительных элементов датчика пламени:

$$\Delta\Phi = \frac{R_{эл} \Delta s \Delta s' \cdot \cos\theta}{\pi x^2}, \quad (4)$$

где $\Delta s'$ — элемент площади чувствительного элемента датчика, зависящей от направления θ .

В данном варианте модели острой необходимости в реализации (4) не возникает.

Программное обеспечение данной математической модели разрабатывается на языке программирования Turbo Pascal.

Результаты данной работы можно использовать при оценке воздействия теплового излучения вспышек метановоздушной и пылевоздушной смеси в условиях шахтных выработок на чувствительные элементы датчиков пламени, применяемых для обнаружения вспышек взрывоопасных воздушных смесей в системах, обеспечивающих безопасность работы шахтеров.

АВТОМАТИЗОВАНА СИСТЕМА ДОВІДКИ ДЛЯ АВТОТРАНСПОРТУ МІСТА КОНОТОП

Викладач Бараболіков В. М., студ. Івашенко С., ІТКІСумДУ

Транспорт - одна з найважливіших галузей матеріального виробництва, яка забезпечує виробничі та невиробничі потреби народного господарства й населення у перевезеннях.

Усі види транспорту об'єднані в єдину транспортну систему країни. Єдина транспортна система (ЄТС) є сукупністю шляхів сполучення, перевізних засобів, технічних пристроїв та механізмів, засобів керування та зв'язку, обладнань усіх видів транспорту, які об'єднані системою технологічних, технічних, інформаційних, правових та економічних відносин, що забезпечують задоволення потреб народного господарства у перевезеннях вантажів та пасажирів.

Транспорт має виняткове значення, оскільки забезпечує зв'язки між окремими територіями. У Сумській області отримали розвиток всі основні види транспорту: залізничний, автомобільний, авіаційний.

Автомобільний транспорт характеризується високою маневреністю, можливістю прямого постачання вантажів і відповідно високою швидкістю постачання. Незважаючи на це, автомобіль незамінний у внутрішньому і приміському перевезеннях, а також

як технологічний вид транспорту на підприємствах промисловості та сільського господарства.

Автомобільний транспорт поширений на всій території Сумської області.

У 12 міських населених пунктах області працює міський автомобільний транспорт.

З метою організації та забезпечення ефективного управління перевізним процесом та надання послуг на автомобільному транспорті, а також підвищенням рівня автоматизації та інформації автомобільної галузі в умовах реформування та створення єдиної сіткової інформаційної моделі автомобільного транспорту, доцільна подальша координація всіх розробок, що виконуються інформаційно-обчислювальним центром.

Сучасне суспільство диктує все нові правила життя. Основою впровадження стали саме комп'ютерні технології. В наш час комп'ютери стають невід'ємною частиною нашого життя. Ми зустрічаємося з ним все частіше: в освіті, в роботі, в побуті.

Мета моєї роботи – розробити програму для користування кожної людини по автоматизованій системі довідки в автотранспорті міста Конотопа.

Увійшовши в базу даних, користувач може дізнатися розклад руху автобусів, час прибуття до місця призначення, тривалість руху.

Гості міста можуть дізнатися, яким зручніше транспортом прибути на зазначене місце чи вулицю. Подібний спосіб автоматизації та інформації можна застосувати і в інших галузях транспорту, наприклад: тролейбусах, метрополітену і т.д.

Дана робота стосується розробки програмного забезпечення для автоматизації та впорядкування довільної інформації на автомобільних шляхах міста Конотопа.

ПРОГРАМНИЙ ПРОДУКТ «ОСЦИЛОГРАФ»

Викл. Бараболіков В.М., студ. Котлобуєв М., ІТКІСумДУ

В деяких навчальних закладах, а особливо в школах не вистачає приладів для проведення лабораторних робіт. З часом апаратура старіє та ламатися, починає погано працювати, не виконує своїх функцій. На купівлю нових приладів найчастіше не вистачає коштів, тому їй бракує для проведення лабораторних робіт - це погіршує навчальний процес школярів.

Для часткового вирішення даної проблеми я вирішив створити програмний продукт, який імітує роботу з осцилографом, тобто виконує всі елементарні дії, що й даний прилад. Оскільки вже давно майже всі навчальні заклади оснащені комп'ютерними класами, а тим паче в багато учнів мають власні комп'ютери вдома, то даний програмний продукт дуже допоможе їм в навчальному процесі. За допомогою даного програмного продукту школярам не потрібно становитися в чергу або розбиватися в великі групи для того, щоб виконати практичну роботу, а можна проінсталювати програму вдома чи в комп'ютерному класі зробити і здати дану практичну в електронному або роздрукованому вигляді вчителю.

Оскільки програмний продукт імітує функції осцилографа, інтерфейс програми наближений до зовнішнього вигляду самого осцилографа. В ньому розміщені перемикачі, екран графіку осцилографа, який трішки видозмінений від оригіналу:

1) учню при роботі з осцилографом потрібно налаштовувати чіткість та розміщення синусоїди, користувачу ж програмний продукт виконувати цього не потрібно;

2) синусоїди може бути дуже розтягнута, тому учню потрібно налаштувати її висоту та довжину тому, щоб можна було виконати обчислення, програма ж пропорційно вимальовує синусоїду на графіку;

3) учню потрібно правильно обрахувати масштаб синусоїди, враховуючи всі її трансформації описані вище перед тим, як переходити до обчислень, а програма автоматично показує розміри клітинок – це значно прискорює роботу;

4) також в програму я додав можливість змінювати розміри графіку (приближувати чи віддаляти) та змінювати розміри клітинок, дані можливості дозволять зробити більш точніші обчислення.

В даному програмному продукті також можна виконувати всі обчислення передбачені практичною роботою, програма також виконує обчислення і виводить результат після отримання результатів користувача, таким чином користувач перевірить правильність своїх обчислень. Також програма містить набір формул необхідних для виконання розрахунків. Можна роздрукувати результат роботи з програмою, на віддрукованому матеріалі показується результат розрахунків користувача і самої програми, що полегшує вчителю перевірку практичної роботи.

ПЕРЕДАЧА ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ

Викл. Барболіков В.М., студ. Лютий М., ПТКІСумДУ

Одним із способів контролю знань студентів є система автоматизованого тестування. В цілому ідея контролю базується на тому, що студент, прочитавши всі доступні йому методичні матеріали і виконавши всі завдання, має можливість пройти тести для самоконтролю.

Тест представляє собою сукупність завдань з фізики, які треба обрахувати та ввести власну відповідь. Кожній відповіді ставиться у відповідність кількість балів за неї. Загалом після проходження тесту студент бачить лише кількість набраних їм балів і максимальну суму балів можливу за цей тест.

Викладачі-консультанти та куратори мають доступ до результатів тестування студентів.

Перевірка практичних та лабораторних робіт потребує багато часу та довгих обрахунків вручну, що затрудняє роботу вчителів та заважає навчальному процесу, забираючи багато часу.

Саме тому я вирішив створити програмний продукт, за допомогою якого можна було б уникнути перевірки формул, а звіряти лише результат вказаний учнем з точним результатом. Оскільки всі навчальні заклади оснащені комп'ютерною технікою, це б дало змогу вчителям перевіряти роботи учнів, а учням перевіряти свої роботи на помилки під час виконання домашнього завдання.

Даний програмний продукт дозволяє проводити лабораторні та практичні роботи. Для цього учень повинен зробити розрахунки, запропоновані програмою, та ввести власні відповіді, якщо відповідь не вірна, учень буде проінформований про неправильну відповідь, та втратить певну кількість балів, в іншому випадку, відповідь буде зарахована як вірна. Після введення відповідей, та підтвердження їх, програма виводить власну, правильну відповідь, та виключає змогу зміни відповіді учня.

Після проходження тесту, учень може роздрукувати звіт, але це не обов'язково, тому що всі результати зберігаються в окремій базі даних, що виключає фальсифікацію, тобто всі дані зберігаються в процесі проходження тесту, після чого їх зміна неможлива. Всі повторні проходження реєструються в базі даних, доступ до якої має лише, адміністратор, тобто викладач, який проводить заняття.

За допомогою даного програмного продукту можна здійснювати всі запропоновані обчислення, друкувати та інш.

ЦИФРОВИЙ СЛІД ЛЮДСТВА

Викладач Шалопутов В. Д., студ. Шурхно С., КІСумДУ

Зростання кількості доступної користувачеві інформації – це далеко не так зручно, як здається на перший погляд. Сучасне людство надає перевагу збереженню даних у цифровому вигляді, навіть не підозрюючи до чого це може призвести.

Цифрова інформаційна мережа з'єднавши своєю павутиною всі комп'ютери на планеті зіткнулися з такими явищами як "цифровий слід" та "цифрова тінь". Цифрова тінь – це інформація, яку кожна сучасна людина створює про себе, сам того не підозрюючи, а цифровий слід – це ті мегабайти, і навіть гігабайти інформації, яку ми щодня самостійно передаємо через Всесвітню павутину. В середньому, кожна людина за рік створює до 50 мегабайт даних.

Існує аналітична організація IDC, яка уже давно цікавиться явищем цифрової тіні. На її думку – цифрова тінь несе в собі занадто більше шкоди для людства чим здається на перший погляд. У 2007 році дана організація провела дослідження, яке показало, що сумарний об'єм інформації, створеної людьми на той момент, складає 281 мільярд гігабайт (281 ексабайт). Також організація розрахувала що у 2011 році загальна кількість зібраної нами інформації складатиме більше 1800 ексабайт, а уже у 2009 році об'єм створеної за рік інформації перебільшить сумарний об'єм всієї створеної людством інформації за останні 5 тисяч років.

Збільшення об'ємів інформації в деякій мірі в гігабайтах вихідних даних, в першу чергу стосується відео. На другому місті знаходиться алфавітно-цифрова, створюючи текстовий тип інформації. Слідом за текстом іде голосова інформація – технологія VoIP.

Цифрова тінь – явище набагато небезпечніше чим можна собі уявити.

З покращенням якості фото і відеотехніки, збільшенням об'єму жорстких дисків і швидкості інтернета, вона завжди буде становитися все більшою і більшою і набагато небезпечнішою. За прогнозами, щоб зберегти всю інформацію потребується половина енергоресурсів нашої планети, але і зараз стоїть проблема у збереженні і захисту інформації. З розробкою більших об'ємів жорстких дисків потребується більша енергоємність запам'ятовуючих приладів які будуть працювати на великих швидкостях.

Щодня людство користується інтернетом і пошуковими системами, одна із них – Google. Дана пошукова система накопичує в

собі всі запитання які вводить користувач. Все це зберігається в базі системи, що призводить до збільшення баз.

З розвитком мікроелектроніки та нанотехнологій з'явилась можливість ідентифікувати особу за допомогою вживлених мікрочіпів під шкіру людини. Така практика застосовується в системах контролю доступу до банківських рахунків, вхід в приміщення, паспортні дані та посвідчення водійських прав. По програмі ЮНЕСКО до 2030 року планується вживлювати мікрочіпи дітям з метою швидшого та якісного навчання.

У компанії АДС (Апплайд диджитал солюшнз) є програма в межах цієї програми дітям за допомогою шприца імплантують під кожу "Веричіп" який надсилає радіосигнал на частоті у 125 КГц. Цей сигнал поступає на спеціальні сканери, які зчитують через його ідентифікаційний номер дитини і установлюють його особистість по базі даних. Швидкість навчання буде колосально великою і дитина вмітиме те, що дорослий колись побачив в кіно чи почув по радіо.

По прогнозам спеціалістів компанії до 2070 року "Веричіп" повністю витіснить такі атрибути сучасного життя як паперові гроші і документи особи і стануть головним інструментом комунікації людини з оточуючим його електронним середовищем. За допомогою "Веричіпа" людина буде оплачувати проїзд в будь-яких видах транспорту і отримувати або не отримувати доступ до нього, буде отримувати нарахування на свій рахунок і звітти списувати кошти на різні покупки, також за допомогою чіпа система охорони здоров'я буде здійснювати контроль, обмін інформацією і швидко допомогу всім громадянам на планеті.

Таким чином уже сьогодні цей глобальний задум втілюється в життя. Імплантація мікрочіпів починається уже з лікарень та підприємств. Так, подібна програма почала застосовуватись в Мексиці та Бразилії. Правоохоронці бачать в цьому загрозу для громадської волі і порушення недоторканості особистого життя. Ніхто не скриває, що уже зараз мікрочіп може бути підключений до будь-якої бази даних і представляти повну інформацію про власника. Крім того, розташування мікрочіпа на планеті легко можна відстежити за допомогою супутника цілодобово.

В подальшому "Чіпвація" людства зіграє такі поняття як "особистість" і "воля". Кожна людина стане просто номером в електронній базі даних. Ступінь контролю, який можливо буде здійснюватися над людством, перевищить всі можливі сьогодні межі. В кінцевому підсумку чіп дасть можливість просто викреслити Вас із цього суспільства натисканням однієї кнопки. Одна єдина кнопка

зможе закрити для людини всі двері в усі види транспорту, всі кордони, всі будинки суспільного і індивідуального значення, всі доступи до їжі через магазини і супермаркети, доступ до інформації і електронним мережам. Одна єдина кнопка буде керувати всім життям людини від народження до смерті.

Вимкнути чіп неможливо, і батареї для його роботи не потрібно – він отримує енергію у вигляді електромагнітного поля (від антен сканера, побутового електроприладу та ін..). Достатньо зарядившись, чіп через антену передає сигнал на сканер свій номер для перевірки, що чіп працює і не бракований.

Головна задача глобалістів – зробити так, щоб всіх людей можна було контролювати з тим щоб виключити будь-яку загрозу своєї влади й існування.

МОДЕЛИРОВАНИЕ ФИЛЬЕРЫ В СРЕДЕ FLOWVISION

Викладач к.т.н., Кулинченко Г. В., студ. Багута В., ШИ СумГУ

Решающим фактором выбора направлений разработки различных технологических устройств и конструкций являются результаты предпроектного моделирования объекта. Отлив полимерных пленок, реализуемый с помощью фильер, сопровождается не только отклонениями параметров процесса, но и возмущениями различного характера. Оценка возможности получения полимерных пленок с заданными физико-механическими и техническими характеристиками производится на основе исследования эффективности каналов управления процессом отлива пленок. Эти каналы могут быть реализованы только при рационально выбранной конструкции фильеры и оптимальных технологических режимах.

Стремление точно описать процесс образования пленки при течении неньютоновской жидкости, какой является пленкообразующий раствор, приводит к необходимости расчета системы нелинейных уравнений Навье-Стокса, которые решены лишь для частных случаев. В то же время, как показывает практика, приемлемые результаты для принятия конструкторских решений можно получить не только на основании расчетов, но и путем моделирования в различных программных средах. [1].

Многообразие вариантов конструкций и типоразмеров устройств для получения пленок различной толщины обусловлено различием

исходных растворов и технологических режимов их производства [2]. Наряду со статическими характеристиками конструируемых устройств, необходимо учитывать динамические характеристики процесса, которые определяют возможности минимизации возмущений, которые сопровождают технологический процесс.

Выбор конструкции фильеры определяется условиями течения жидкости без «мертвых зон», где материал может застаиваться и образовывать неоднородности массы. Это особенно важно для минимизации разнотолщинности пленки, которая обеспечивается при равномерном течении раствора через формирующий капилляр фильеры.

При исследовании гидродинамических характеристик фильеры основной интерес представляет поле распределения скоростей и давлений, характеризующих потоки внутри каналов и в формирующем капилляре фильеры. В данной работе численное исследование проводилось с использованием программного комплекса Flow Vision [3].

Как и большинство пакетов прикладных программ (ППП) для численного моделирования, пакет Flow Vision формально делится на 3 модуля, называемые *препроцессором*, *солвером* и *постпроцессором*.

Препроцессор выполняет следующие основные функции:

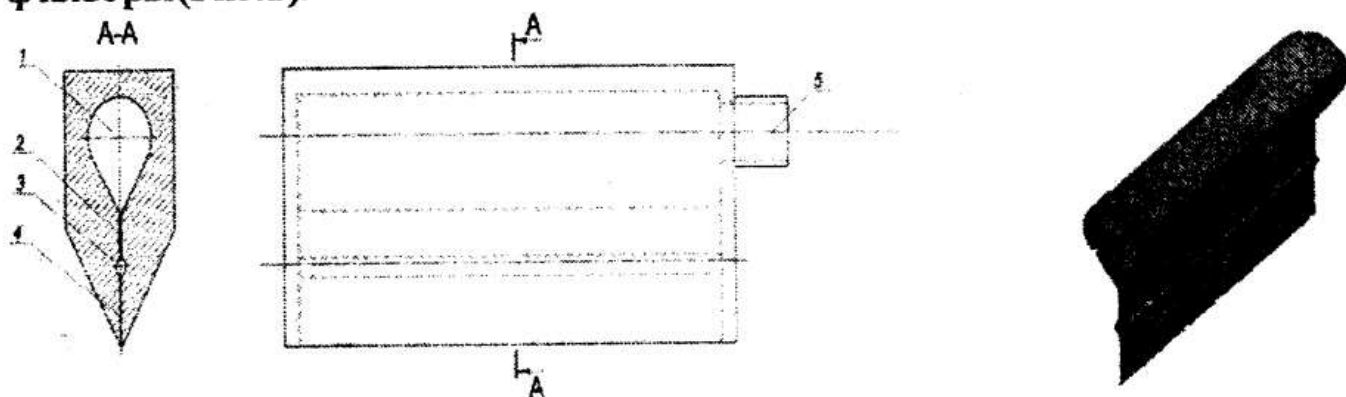
- Построение *геометрической* основы задачи - расчетной области, которая формируется с помощью внешних программ (так называемых геометрических препроцессоров) и затем импортируется в Flow Vision.
- *Физико-математическая постановка* задачи: выбор модели для внутренних точек расчетной области, а также задание на границах расчетной области *граничных условий*, а для нестационарных задач — *начальных условий*.
- Ввод параметров расчетной сетки и численного метода для численного решения задачи.

Солвер обеспечивает численное решение поставленной задачи и как таковой «невидим» для пользователя (хотя многие его параметры задаются в препроцессоре).

Постпроцессор служит для вывода и представления, прежде всего *визуализации* полученных в результате расчетов данных. В Flow Vision используется большой набор методов визуализации, которые классифицируются по типу представляемых математических величин: скалярная величина, скалярное поле, векторное поле (скорости), а также по используемой геометрии. Важно, что данные могут

выводиться на любом этапе расчета, и это позволяет отслеживать динамику моделируемого процесса.

В качестве геометрического препроцессора (внешняя программа) использовался пакет Solid Works, относящийся к семейству САДов, которые получили широкое распространение в современной научной и инженерной практике. Первоначально была создана твердотельная модель внутреннего пространства фильеры (Рис.1).

1 – выравнивающий канал, 2 – стабилизирующий капилляр, 3 – стабилизирующий канал, 4 – формирующий капилляр, 5 – входное отверстие.

Рисунок 1 – Эскиз формирующей фильеры

Численное моделирование процессов течения раствора полимера в каналах формирующей фильеры позволил нам оценить поля скоростей этого течения в каналах. Результаты моделирования можно проследить, сравнивая поля скоростей для двух конструкций фильеры: без стабилизирующего канала и со стабилизирующим каналом и капилляром. (Рис 2а и Рис 2б соответственно).

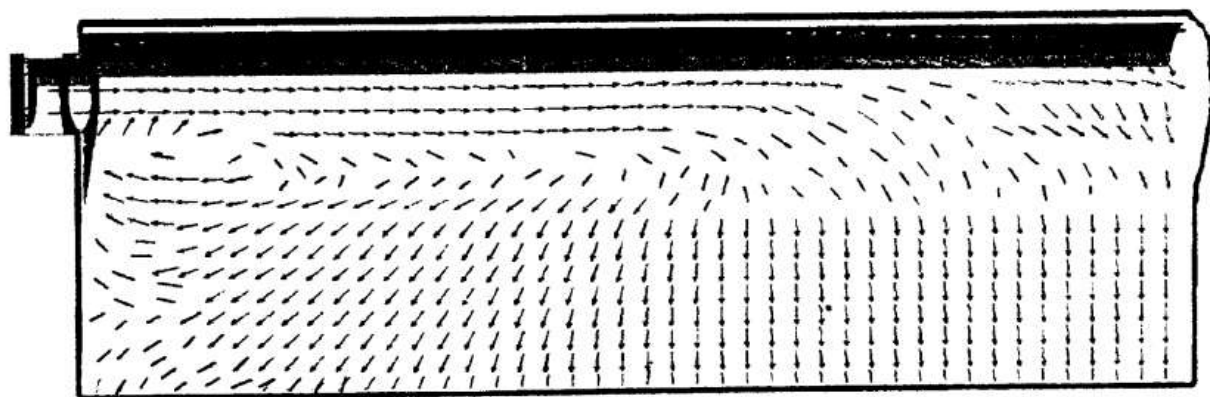

Рисунок 2 а.

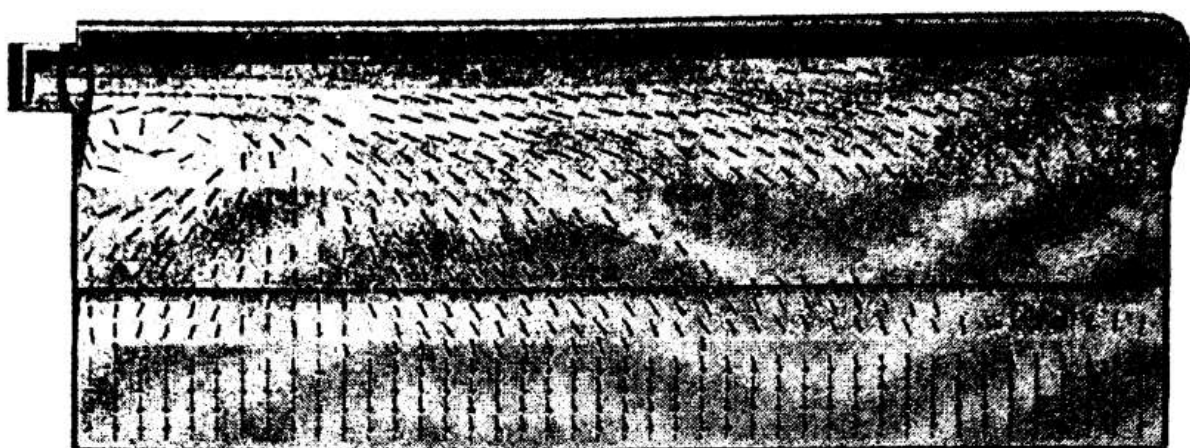

Рисунок 2 б.

Из анализа полей распределения скоростей течения раствора полимера следует, что вторая конструкция позволяет получить на выходе фильеры более равномерное течение жидкости с меньшим уровнем турбулентностей.

Полученные выводы позволяют использовать ППП Flow Vision для оптимизации конструкций проектируемого оборудования.

1. Ли К. Основы САПР (CAD/CAM/CAE). – Спб.: Питер, 2004. – 560с.: ил.
2. Брагинский Г.И., Кудрна С.К. Технология основы кинофотоплёнок и магнитных лент. «Химия» ЛО: 1970, 376с., ил.
3. Аксенов А.А., Гудзовский А.В. Пакет прикладных программ Flow Vision // М.: МФТИ., сер. Аэрофизика и прикладная математика.— 1998. — С. 45–56.

СЕКЦІЯ «МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ»

ОЦІНКА РІВНЯ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ВНЗ

Директор ПТКІСум ДУ Гребеник Т. В., студ. Горбенко Я.,
ПТКІСумДУ

Незалежно від епохи, соціальних та політичних змін, навіть соціальних катаклізмів роль суспільства та держави у формуванні особистості залишається провідною. Наукові засади організаційної роботи зі студентами є необхідним підґрунтям як усієї концепції виховної роботи у вищому навчальному закладі, так і громадянського виховання зокрема. У нормативних документах галузі освіти України та в дослідженні науковців проблема громадянського виховання знайшла своє відображення, але управління даним процесом у вищому навчальному закладі потребує реорганізації.

Із метою ефективної організації управління процесом громадянського виховання студентів вищого навчального закладу доцільно проводити моніторинг даного процесу. Питання розробки кваліметричних методик оцінювання педагогічних явищ висвітлено в наукових працях О. Гуменюк [1], Г. Дмитренка [2], Г. Єльнікової [3], О. Касьянкової [4].

Для визначення рівня управління процесом громадянського виховання студентів доцільно обирати саме кваліметричну модель. Вона надає можливість зіставити якісні характеристики виховання та їх кількісну міру; підсумувавши результати певного дослідження, визначити реальний стан управління процесом громадянського виховання студентів ВНЗ. Розробка кваліметричної (факторно-критеріальної) моделі оцінки рівня управління процесом громадянського виховання студентів вищого навчального закладу здійснювалась у відповідності до алгоритму, що визначений у роботі Г. Єльнікової [3]: на основі загальної структури моделі визначаються характерні параметри функціонування моделі; декомпозуючі загальні цілі, встановлюються фактори; визначаються часткові цілі та показники першого порядку; визначається вагомість кожного фактору, параметру, критерію першого порядку методом експертної оцінки (метод Дельфі); оформляється факторно-критеріальна модель оцінки

рівня управління процесом громадянського виховання студентів вищого навчального закладу.

Для оцінки рівня управління необхідно виділити основні фактори: підготовленість суб'єктів до здійснення управління громадянським вихованням, здійснення управління процесом громадянського виховання, результативність управлінських дій щодо громадянського виховання. Кожен із вищезазначених факторів деталізується відповідним критерієм, а саме:

- фактор «підготовленість суб'єктів до здійснення управління громадянським вихованням» розкривається через такі критерії:
  - професійна науково-теоретична та практична підготовка;
  - особистісні якості суб'єктів управління громадянським вихованням;
  - створення у ВНЗ педагогічних умов ефективного управління громадянським вихованням;
- фактор «здійснення управління процесом громадянського виховання» характеризується наступним критерієм:
  - організаційно-педагогічне забезпечення управління громадянським вихованням;
  - планування роботи з громадянського виховання;
  - організація виховного процесу;
  - контроль та корекція діяльності суб'єктів управління громадянським вихованням по вертикалі;
- фактор «результативність управлінських дій щодо громадянського виховання» визначається певним критерієм:
  - підвищення рівня ефективності управлінської діяльності суб'єктів;
  - підвищення рівня громадянської вихованості.

Зазначені фактори та критерії є основою кваліметричної моделі оцінки рівня управління. Кожному з них установлюється відповідна вага, яка визначається експериментальними групами, до складу яких входять суб'єкти управління процесом громадянського виховання студентів вищого навчального закладу різних горизонталей управління. Вагомість розкривається таким чином:

- «підготовленість суб'єктів до здійснення управління громадянським вихованням» - вагомість становить 0,30 (у частках одиниць);
- «здійснення управління процесом громадянського виховання» - вагомість становить 0,35 (у частках одиниць);

- «результативність управлінських дій щодо громадянського виховання» - вагомість 0,35 (у частках одиниць).

Визначивши ступінь вияву критерію в частках одиниці (повна відповідність вимогам (так) – 1; часткова відповідність вимогам (більше так, ніж ні) – 0,75; урівноважена відповідність вимогам (і так, і ні) – 0,50; частково-негативна відповідність вимогам (більше ні, ніж так) – 0,25; повна невідповідність вимогам (ні) – 0) та враховуючи визначену вагу параметрів, факторів, обчислюється відносна їх оцінка.

Прийнято наступну шкалу оцінок:

$0 < P_{\text{заг}} \leq 0,5$ – ситуативний рівень,

$0,5 < P_{\text{заг}} \leq 0,75$ – достатній рівень,

$0,75 < P_{\text{заг}} \leq 1$ – високий рівень.

Кваліметрична модель оцінки рівня управління процесом громадянського виховання студентів вищого навчального закладу дозволила встановити динаміку даного процесу при впровадженні в практику вищих навчальних закладів моделі управління процесом громадянського виховання студентів вищого навчального закладу, комп'ютерної програми визначення рівня громадянської вихованості студентів, програми спецкурсу для працівників «Громадянське виховання: ступінь зрілості» тощо. Ефективність управління перевіряється через вплив кожного компонента на результативність управління процесом громадянського виховання студентів та динаміку громадянської вихованості студентів. Перевірка здійснюється через представників ректорату (адміністрації), науково-педагогічних (педагогічних) працівників, студентів та інших учасників процесу громадянського виховання студентів вищого навчального закладу.

Узагальнені дані результатів моніторингу представлено в табл.1.

Таблиця 1.

Динаміка рівня управління процесом громадянського виховання студентів вищого навчального закладу

Фактор	Рівень управління	Кількість студентів, % від загальної кількості респондентів					
		Експериментальні групи			Контрольні групи		
		До експерименту (%)	Після експерименту (%)	Різниця (%)	До експерименту (%)	Після експерименту (%)	Різниця (%)
1. Підготовленість суб'єктів до	Високий	15,24	25,54	+10,3 0	15,26	15,35	+0,09

здійснення управління громадським вихованням	Достатній	61,49	68,11	+6,62	61,38	62,63	+1,25
	Ситуативний	23,27	6,35	-16,92	23,36	22,02	-1,34
2.Здійснення управління процесом громадянського виховання студентів	Високий	26,34	33,61	+7,27	26,23	28,63	+2,40
	Достатній	51,12	60,20	+9,08	51,14	56,14	+5,00
	Ситуативний	22,54	6,19	-16,35	22,63	15,23	-7,40
3.Результативність управлінських дій щодо громадянського виховання студентів	Високий	20,83	31,87	+11,04	20,80	24,03	+3,23
	Достатній	64,00	59,11	+10,11	58,21	59,99	+1,78
	Ситуативний	15,17	9,02	-6,15	20,99	15,98	-5,01

Діагностика проводиться в рамках навчально-виховного процесу як під час аудиторних занять, спецкурсів, так і в позанавчальний час. Проведені дослідження щодо визначення рівня управління процесом громадянського виховання студентів проводились у різних вищих навчальних закладах. Визначення рівня управління процесом громадянського виховання студентів відбувалося за допомогою кваліметричної моделі. Необхідно чітко уявляти зростання міри відповідальності за оптимальну організацію управління процесом громадянського виховання студентів ВНЗ та його систематичну діагностику.

Таким чином, кваліметрична модель оцінки рівня управління процесом громадянського виховання студентів вищого навчального закладу дає можливість створити чітку структуру управління даним процесом. Використання зазначеної моделі повною мірою сприяє підвищенню рівня управління та, як наслідок, підвищенню рівня громадянської вихованості студентів вищого навчального закладу. Усе сказане дозволяє стверджувати, що під час управління процесом громадянського виховання студентів вищого навчального закладу слід враховувати результати застосування запропонованої кваліметричної моделі.

1. Гуменюк О. Рівні громадянської відповідальності та їх емпіричне вивчення у молоді [Текст] : [політична психологія] / О. Гуменюк // Психологія і суспільство. - 2008. - № 4. - С. 92-98.
2. Дмитренко Г. А. Стратегічний менеджмент. Цільове управління освітою на основі кваліметричного підходу: Навч. посібник. - К. : ЗМН, 1996.-140с.
3. Єльнікова Г.В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні. – К.: ДАККО, 1999. – 303 с.
4. Касьянова О.М. Моніторинг в управлінні навчальним закладом / О.М.Касьянова. Управлінський супровід моніторингу якості освіти/ Т.Б.Волобуєва. – Х. : Основа, 2004.- 96 с. - (Серія «Бібліотека журналу «Управління школою», Випуск 1 (13)).

АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ

Викладач Ткаченко Л.М., студ. Харченко А., КІСумДУ

Адаптація у перекладі з латинської означає «пристосування».

Як же проходить процес пристосування студентів-першокурсників у нашому вузі?

Найчастіше студенти-першокурсники зустрічаються з такими труднощами, як наприклад, негативні переживання через те, що вони покинули школу. Також вони ще не можуть самостійно визначитися з вибором майбутньої професії. Часто перешкодою для студентів-першокурсників стає, по-перше, відсутність навичок самостійної роботи з навчальним матеріалом, по-друге, невміння правильно розподілити та організувати свій робочий час для самостійної роботи тощо.

Але насправді ці проблеми індивідуальні, оскільки залежать від оточуючого середовища студентів-першокурсників, виховання у сім'ї та школі. За дослідженнями можна виділити три основні типи адаптації студентів-першокурсників.

I. Адаптація формального характеру – це пристосування до режиму, структури навчального закладу і т.п.. Вона найшвидкоплинніша за інші дві.

II. Дидактична адаптація – пристосування до нових методів навчання, темпів роботи, нових предметів. Особливість її в тому, що

цей тип адаптації супроводжує студентів протягом усіх років навчання.

III. Суспільна адаптація – одна з найважливіших для студента-першокурсника. Це інтеграція студентів у групи, а потім об'єднання їх зі студентським оточенням. Суспільний статус найбільше впливає на моральний стан студента-першокурсника.

На першому етапі дослідження це можна зробити за допомогою анкети, яка і була запропонована нашим першокурсникам. І ось які результати ми отримали.

Питання №1: Чи правильно Ви вибрали майбутню професію? – 100% опитуваних відповіло позитивно, що свідчить про високий рівень визначеності студентів.

Питання №2: Чи цікаво Вам навчатися? – 13% подали негативну відповідь, та більшість відповідей показує, що загалом студентам-першокурсникам подобається навчатися.

Питання №3: Ваше ставлення до інституту. Чи відчуваєте Ви себе комфортно в інституті? – багато студентів відповіло, що їм дуже комфортно, загалом у цьому допомагає нормальне відношення інших студентів та викладачів, лише 8% опитуваних не відчувають себе комфортно у стінах закладу.

Питання №4: Ваше перше враження про навчальний заклад? – майже одногласно студенти-першокурсники відповіли, що отримали позитивне перше враження, а у деяких навіть більше того, перше враження набагато перевершило їх сподівання. І лише 3% утримались від відповіді.

Питання №5: Скільки часу Ви витрачаєте на заняття і на які предмети більше? – з відповідей опитуваних виявили, що у середньому студент-першокурсник витрачає на заняття 2-3 години щодня, більше всього часу приділяючи спеціалізованим предметам.

Питання №6: Як легко Ви входите в нову ситуацію, в нове оточення? – вдалось визначити, що близько 30% студентів мають складнощі при входженні у нове оточення.

Питання №7: Чи здатні Ви оцінити власні знання? – на що 33% опитуваних студентів-першокурсників відповіло негативно, і 5% вважають, що це завдання викладачів. Інші абсолютно спокійно можуть це зробити.

Питання №8: Чи часто Ви запізнюєтесь на заняття? Вкажіть причини запізньень. В відповідях ми отримали, що 20% студентів запізнюються на заняття, найчастіше причиною цього стають затримки роботи м'язького транспорту у годину-пік.

Питання №9: Чи відчуваєте Ви страх перед заняттями? – рівно половина опитуваних хоча б інколи, але відчувають страх перед заняттями.

Питання №10: Чи вважаєте Ви, що зможете аргументовано поставити собі «незадовільно» чи «відмінно»? – із 100% опитуваних студентів-першокурсників 28% не можуть об'єктивно себе оцінити.

Питання №11: Чи вважаєте Ви, що розвиваєтесь в суспільній та інтелектуальній сферах? – на диво 90% студентів, що підлягали опитуванню, успішно, на їх думку, розвивають себе у різних сферах, і лише 10% так не вважають.

Питання №12: Чи здатні Ви самостійно розробити критерії оцінок з предметів? – рівно 50% не здатні вирішити поставлене завдання.

Питання №13: Запропонуйте свій перелік умінь та навиків, необхідних для студентів інституту. – Найпопулярнішими якостями студента-першокурсника виявились такі якості, як: здатність до самоосвіти, комунікабельність, наполегливість, виявили що найбільше заважає студентам лінь.

Питання №14: Що Ви розумієте під поняттям «самостійна робота студентів»? – більшість студентів вважають, що це вміння працювати самостійно, «на себе», без додаткового контролю зі сторони. Певний відсоток опитуваних вважають, що це лише чисто технічне опрацювання рекомендованої літератури.

Питання №15: Чи здатні Ви надати дієву допомогу керівництву інституту та куратору групи з питань адаптації і яку саме? – 28% опитаних студентів-першокурсників готові з радістю надати допомогу своєму куратору, інші ж або вважають це непотрібним, або не знають яким чином вони можуть стати у пригоді.

Питання №16: Чи влаштовує Вас мікроклімат у гуртожитку? Ваші пропозиції. (Для студентів, які проживають в гуртожитку) – 17% із усіх опитаних першокурсників - мешканці гуртожитку, загалом усі задоволені умовами свого проживання та перебування у ньому, були запропоновані лише деякі ідеї до покращення побуту.

Весь адаптаційний процес можна поділити на два етапи. На першому ми обираємо студентський актив у групах. Це відбувається самою групою, яка загальним рішенням виносить кандидатури і самостійно обирає старосту групи, після чого обираються інші додаткові посади, як наприклад, ф'єорг чи редколегія.

Розпочинається перше залучення студентів у роботу закладу. Студенти знайомляться зі своїми правами та обов'язками. Шукаємо і

залучаємо до роботи обдаровану та активну молодь. Проводимо заходи на кшталт «Прояви себе, першокурсник», «Біржа дозвілля» та ін. Наприклад, останній захід, це своєрідна виставка усіх спортивних секцій, гуртків за інтересами і т.д., серед яких студенти можуть обрати найцікавіше для себе та надалі приймати у них активну участь. Пізніше проводяться вибори до органу студентського самоврядування, де ті ж студенти-першокурсники можуть спробувати свої сили та влитись у верхівку активу закладу.

Через певний час виділяють найактивніших студентів та тих студентів, які мають рівнобічні здібності, вони залучаються до роботи уже не лише у межах закладу, а й поза ним.

На другому етапі забезпечується адаптація студентів у напрямку освіти та спеціалізації їх предмету. Пропонуємо і допомагаємо проводити заходи у формі брейн-рингу чи семінару, пізніше студенти залучаються до участі у наукових конференціях та форумах.

НАВЧАЛЬНИЙ ТРЕНІНГ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

Аспірант Акічева М.Ш., науковий керівник
д. пед. н, проф. О.М.Олексюк, Інститут вищої освіти АПН України

Значення соціально-психологічного тренінгу у формуванні компетентності у спілкуванні неодноразово підкреслювали у своїх дослідженнях Д.Годлевська, М.Паутова, Л.Петровська, Г.Ковальчук, О.Тюпня та інші науковці. Адже, на відміну від традиційних методів навчання, тренінг спрямований передусім на розвиток особистості, формування ефективних комунікативних умінь, засвоєння навичок як професійного, так і неформального спілкування, формування впевненості у собі та зниження тривожності у спілкуванні, стійку мотивацію до саморозвитку.

Однією з головних якостей конкурентоспроможного фахівця з маркетингу є розвинуті комунікативні здібності, адже їх майбутня професійна діяльність пов'язана з людьми, налагодженням контактів, вмінням працювати в колективі та знанням и правил ділового писемного мовлення тощо, від яких залежить успішність роботи як самого працівника, так і фірми чи підприємства, яке він презентує. Тому у контексті професійної підготовки маркетологів проблема формування

компетентності професійного спілкування набуває особливої актуальності.

Опитування студентів-маркетологів 3-4 курсів показало, що серед недоліків власного спілкування вони відмічають сором'язливість, конфліктність, страх виступати перед аудиторією, не вміння переконати, відстояти власну позицію, не вміння слухати та інші. Щодо майбутнього професійного спілкування студенти відзначають складнощі у розумінні прийомів та правил ведення переговорів, організації зв'язків із засобами масової інформації, основних прийомів ефективного слухання; оперуванні фаховою термінологією, пов'язуючи це з низьким рівнем знань тлумачення цих термінів; наявності складнощів щодо визначення способів розв'язання конфліктів тощо.

Відповідно до визначеної нами структури компетентності професійного спілкування, впровадження навчальних тренінгів передбачає залучення студентів до процесу професійного спілкування, в якому задіяні мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, комунікативно-особистісний та діяльнісно-поведінковий компоненти компетентності.

Саме застосування навчальних тренінгів професійного спілкування сприятиме формуванню ціннісних орієнтацій та мотивації, що необхідні для успішної комунікативної професійної діяльності; опануванню певних знань зі сфери професійного спілкування; розвиткові та корекції власних комунікативних якостей та вмінь; формуванню навичок міжособистісного та професійного спілкування; творчій самореалізації у спілкуванні, отже, сприятиме формуванню компетентності професійного спілкування.

ВЕДУЩИЕ ИНСТРУМЕНТЫ РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ

Преподаватель-Галак Е. Н., ПТКИ СумГУ

*Все, что есть в этом мире
выдающегося, непременно проистекает
от правильного образа жизни*

Жизнь стала сложной, напряженной, она предъявляет к нам все более высокие требования. Эпоха информации, или интеллектуального труда, заменяет индустриальную эпоху. Украина

становится активным членом международного сообщества. В этих условиях к подготовке молодого специалиста ставят повышенные требования, и обязанность учебного заведения – обеспечить качество подготовки в соответствии с требованием времени.

В связи с тем, что значительная часть программного материала в высшей школе выносятся на самостоятельное изучение, задача преподавателей – способствовать саморазвитию студентов всеми доступными способами. Одним из них является помощь в выборе полезной развивающей литературы. Саморазвитие – процесс тонкий и благотворный. Нет лучшего вложения своих сил, чем такая инвестиция в самого себя. Практическим руководством к тому, как стать успешным, жить в ладу с самим собой, лучше понимать других людей и быть счастливым, является книга Стивена Р. Кови «Семь навыков высокоэффективных людей».

Рис. 1. Диаграмма последовательности и взаимосвязи «Семь навыков»

Жизнь, основанная на верных принципах, позволит человеку приобрести способность находить эффективные решения и ориентиры

при решении особых целей и проблем. Принципы – это те направляющие человеческого поведения, которые, бесспорно, обладают устойчивой и постоянной ценностью. Они фундаментальны. К ним относятся следующие: справедливость, честность, искренность, человеческое достоинство, служение (идея внесения вклада в общее дело). Есть еще принцип потенциальных возможностей. С потенциальными возможностями связан принцип роста – процесс высвобождения потенциальных и развивающихся способностей, непременно требующий присутствия таких принципов, как терпение, воспитание и воодушевление. Человек может испытать в жизни истинный успех и счастье только в том случае, если научится воплощать эти принципы в своем характере. Этика характера основана на фундаментальной идее о том, что существуют принципы, управляющие человеческой эффективностью. Это – естественные законы человеческого бытия, которые столь же реальны, столь же неизменны и бесспорны, как, скажем, закон гравитации в физике.

Семь навыков, представленных на диаграмме, помогут выработать характер, который позволит каждому максимально реализовать себя.

"Семь Навыков" – это не набор отдельных психологических техник или формул. Находясь в гармонии с естественными законами развития, они продвигают нас вперед по оси зрелости от зависимости к независимости и к взаимозависимости.

На оси зрелости зависимость выражена ты-парадигмой: ты обо мне заботишься; ты справляешься с чем-то ради меня; ты не справился; в неудаче я обвиняю тебя.

Независимость выражена я-парадигмой: я могу это сделать; я несу ответственность; я полагаюсь на самого себя; я могу выбирать.

Взаимозависимость выражена мы-парадигмой: мы можем это сделать; мы можем взаимодействовать; мы можем, объединив наши способности и возможности, создать вместе что-то более значительное.

Именно поэтому навыки 1, 2 и 3 продвигают личность от зависимости к независимости. Эти навыки – суть развития характера, наши "Личные Победы". Личные победы предшествуют победам общественным. Как не собрать урожая, не посадив семени, так и в этом процессе невозможно изменить последовательность действий. Это процесс "изнутри-наружу". Став по-настоящему независимым, вы закладываете фундамент для эффективной взаимозависимости. У вас появляется основа характера, опираясь на которую, вы можете

ефективно працювати над в більшій ступені орієнтованими на особисті аспекти "Общественними Перемогами". К цим перемогам, пов'язаним з роботою в команді, взаємодією і комунікацією, ведуть навички 4, 5 і 6.

Являючись частинкою взаємозалежного світу, ви повинні щодня з цим світом взаємодіяти. Навичка 7 – це навичка оновлення – регулярного, збалансованого оновлення чотирьох основних вимірів життя (тіло, інтелект, серце і дух). Він пов'язує і об'єднує всі інші навички. Це – навичка постійного вдосконалення, який створює висхідну спіраль зростання, піднімаючу вас на нові рівні розуміння і застосування кожного з навичок по мірі їх освоєння.

ІНТЕРАКТИВНІ ФОРМИ РОБОТИ З УЧНІВСЬКИМ ТА БАТЬКІВСЬКИМ КОЛЕКТИВАМИ

Учитель Василенко В.В., Конотопська гімназія

Одного разу заблукав чоловік у лісі. Привела його стежка до печери, вхід у яку було завалено великим каменем. А на камені тому дощечка висіла з надписом. «У цій печері замуруваний чаклун. Він виконає будь-які ваші бажання, але якщо вони скінчаться, то він вас знищить.» У чоловіка було безліч бажань, і він, не вагаючись, відсунув камінь. І почалося...Що б тільки не забажалося чоловікові, одразу ставало реальністю...І дружина-красуня, і палац на острові, і багатство незнане...І відчув чоловік, що скінчилися його бажання, а це означає, що і життя його закінчується...І тоді у розпачі чоловік промовив – «Все у мене є. Нічого не треба. Краще займися моїм вихованням!» Так от говорять, що той чаклун виконує це бажання і досі.

Ця історія доводить нам те, що процес виховання постійний і безперервний

На мій погляд, класний керівник – це стан душі. Це людина, яка пропускає через струни свого серця кожен дитячу душу. І від любові, доброти, вміння і терпіння вихователя залежить, якими звуками зазвонить мелодія взаємин цієї симфонії, ймення якій – «Учитель і учень». В ідеалі – це єдина мелодія в одній тональності. Але як її досягти?

На мою думку, завдання педагога-вихователя сьогодні – пробудити в душі дитини Людину, що дремає в ній. Я вважаю, що

дитина – це тіло, що росте, і душа, що розвивається, а обидві ці форми беруть початок із одного вічного джерела – із життя.

Я переконана, що найактуальнішим у стосунках з учнями сьогодні є виховання гімназистів через їхню активну участь у суспільному житті та партнерських стосунках.

Широке застосування комп'ютерних технологій в освіті поступово, але досить впевнено стає найважливішою деталлю навчально-виховного процесу школи. Саме навчально-виховного, а не лише навчального. Робота класного керівника – це творчий процес, у якому він і дослідник, і мислитель, і експериментатор, і фантазер, і вигадник. Добре, коли йому на допомогу приходять батьки. Але, на жаль, наші діти сьогодні стають жертвами розбіжності у питаннях виховання трьох факторів - школи, сім'ї та громадськості. Мабуть тому, на мій погляд, першочерговим завданням сучасних освітніх закладів є співробітництво, партнерство батьків, учнів та вчителів. Завдання класного керівника сьогодні - відкрити, захопити і спрямувати не лише кожного учня, а й батьківський колектив на цікавий, змістовний особистісно і суспільно корисний шлях самовдосконалення.

Переконана, що батьки – це великі діти. Не зважаючи на проблеми та зайнятість, втому та вік, вони із задоволенням беруть участь у спільних проектах, зустрічах, концертах. Безумовно, і тут необхідна допомога інтер-активних форм роботи.

На мій погляд, треба відійти від консерватизму під час проведення батьківських зборів. У своїй роботі практикую використання комп'ютерних технологій у роботі з батьками. Тести на моніторах, схеми на мультимедійних дошках, робота у групах, а головне – активна участь у всіх видах роботи, викликає жвавість та зацікавленість, а кожен з присутніх відчує свою значимість і стане безпосереднім учасником розмови. Під час проведення лекцій та бесід для батьків використовую такі інтерактивні форми роботи, як робота у малих та великих групах. Суть цього виду роботи передбачає спільне вирішення, розв'язання виховної проблеми. Їз задоволенням батьки залучаються до моделювання життєвих ситуацій, обговорюють їх. І як результат – обмін досвідом у вихованні власних дітей. Конференції для батьків проводжу в кабінеті ЖТ. Використання сучасного обладнання, екрану, можливість не лише почути інформацію, а побачити схеми, уривки з науково-популярних фільмів полегшують роботу класного керівника, організують та зацікавлюють батьків.

Життя класного колективу неможливе без координаторів. Саме ними виступають батьки та батьківський комітет. Під час вирішення проблем, або планування роботи в класі, пропоную батькам таку інтерактивну вправу, як «Мозковий штурм». Ця вправа застосовується для вироблення кількох рішень з конкретної проблеми, тобто, мета – зібрати якомога більше ідей для її вирішення.

Майже жодна екскурсійна подорож, відвідування театрів, туристичні збори не проходять без активної участі з боку батьків. Спілкування в неофіційній атмосфері, взаємопідтримка та взаємодопомога, спостереження за колективом учнів – є ефективними формами роботи з батьками. Саме їхні спостереження та висновки, враження та пропозиції стануть приводом для нових зустрічей та пошуків інтерактивних форм роботи з учнівським та батьківським колективами.

**Даруй себе дітям!
Будь терплячим у чеканні дива
і будь готовим до зустрічі з ним у дитині!**

Ш.Амонашвілі

ДІАЛОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ ВИКЛАДАЧА ТА СТУДЕНТА

Викладач Булашенко А. В., ШЖумДУ

Можливості застосування діалогічної взаємодії досить широкі. Насамперед варто розглянути такі форми організації навчального процесу, як лекції та семінари. Лекція, незважаючи на її монологічну сутність, може бути використана для збагачення взаємодії викладача та студентів. Обговорення мотивації до вивчення теми, звернення до досвіду студентів, їх проблем, акцентування уваги та тому, що студенти знають з певної теми і що б хотіли дізнатися нового, надання можливостей зворотнього зв'язку – ось неповний перелік прийомів, які можна застосувати для активізації зустрічної активності студентів. У такому вигляді лекція не лише оснастить студента певною сумою знань, але й дасть децю більше – розширить горизонти самопізнання, надасть додаткові можливості до самовираження тощо. Діалогічність взаємодії передбачає, що викладач щиро зацікавлений спільною діяльністю і готовий до партнерства. І.О.Зимня зауважує: чим старші за віком студенти, тим швидше може бути пройдений шлях

становлення по-справжньому спільної діяльності та досягнута партнерська, суб'єкт-суб'єктна взаємодія у навчальному процесі.

На відміну від лекцій, семінари несуть діалогічну форму взаємодії. Але це не означає, що безмежні можливості активної взаємодії зі студентами на умовах діалогу та реалізації ідей педагогічної етики завжди повноцінно використовуються. Окреслимо окремі організаційно-педагогічні підходи: завчасне подання плану семінарського заняття із урахуванням можливостей скористатися запропонованим переліком літератури; надання кожному студенту можливості для виступу з обов'язковим урахуванням його на те бажання; намагання максимально об'єктивно та обгрунтовано виставити оцінки за відповіді. Практикою європейської педагогічної етики є відмова від оголошення оцінок перед усією аудиторією з метою запобігання порушення прав особистості на конфіденційність. Разом з тим, у всьому світі спостерігається й інша картина – висвітлення успішності кожного студента через інтернет. Українські студенти, зрозуміло, насамперед ті, що добре навчаються, налаштовані почути свою оцінку перед усією аудиторією, сприймаючи її як засіб самоствердження. Вважаємо, що означене питання заслуговує різнопланового обговорення викладачам і та студентами.

Сучасні підходи до реалізації ідеї діалогічної взаємодії в контексті педагогічної етики знаходять найбільш вагоме вираження в інтерактивних методах навчання, таких як дискусії та тренінги.

Дискусія – це публічне обговорення чи вільний вербальний обмін знаннями, судженнями, ідеями з приводу якогось спірного питання чи проблеми. У період демократичних змін дискусію стали досить широко застосовувати в навчанні. Як метод дискусія використовується у різних формах навчання: семінарах, тренінгах, під час лекцій. Будучи своєрідною технологією, дискусія сама включає в себе інші методи та прийоми, такі як «мозковий штурм», аналіз ситуацій тощо. Щоб дискусія була ефективною, важливо в її організації дотримуватися таких основних етичних норм: забезпечувати почерговість у виступах; сприяти реалізації права кожного на власну, відмінну від викладача, думку; орієнтувати учасників на чіткість та обгрунтованість аргументації; налаштовувати всіх учасників передовсім на відкриття істини, а не самопрезентування тощо. Наприклад, при вивченні закономірностей розвитку психіки в курсі «Дитяча психологія» можна запропонувати студентам напередодні визначитися із власною точкою зору щодо вирішальних

умов розвитку психіки, дібрати аргументи та яскраві приклади, спробувати письмово викласти власну позицію і под.

Тренінги – це система концептуально, логічно, тематично та структурно пов'язаних занять, під час яких широко застосовуються методи активного навчання. Перевага цього активного методу навчання у тому, що відбувається природне «входження» його учасників у проблему та створюються сприятливі умови для практичного вирішення питання. Для прикладу наведемо окремі етичні аспекти педагогічної взаємодії, які можна реалізувати у процесі проведення тренінгу. По-перше, знайомство з учасниками тренінгу, під час якого кожен учасник має можливість розповісти про себе; по-друге, обговорення очікувань від тренінгу, спільне вироблення правил поведінки на заняттях; використання окремих прийомів, що є демократичними по своїй суті: «мозковий штурм», правилом якого є безоціночне прийняття будь-якої думки учасників, зворотній зв'язок як висловлення своєї думки про ставлення до почутого по завершенні окремого етапу чи всього заняття, робота в парах, трійках та інші. Такі організаційні прийоми зробили тренінг надзвичайно привабливим для студентів і викладачів та перетворили його на майже традиційний метод навчання.

Таким чином, проведений аналіз діалогічної взаємодії викладача зі студентами з позицій педагогічної етики дає підстави для висновку щодо актуальності проблеми та недостатньої її розробленості, особливо в контексті реформування вищої освіти. Діалогічна взаємодія відноситься до категорії суб'єкт-суб'єктних і несе в собі безмежні можливості для розвитку і саморозвитку студентів та професійного зростання викладача. Педагогічна етика викладача в таких умовах має ґрунтуватися на принципах поваги, довіри до студента, створення умов для його розвитку та саморозвитку.

Подані матеріали не вичерпують проблеми повною мірою. Педагогічна етика не догма і завжди можна ставити питання про обговорення її окремих позицій. Змінюються соціально-економічні умови, зазнають уточнення ціннісні пріоритети, що веде за собою і зміни в правилах та способах взаємодії між тими, хто навчає, і тими, хто навчається. Викладач вищого навчального закладу має бути готовим до їх критичного аналізу та рефлексії. Разом з тим, варто пам'ятати, що основним орієнтиром у виробленні правил такої взаємодії має стати духовна сутність та моральні цінності.

1. Бех І.Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн.2. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
2. Долинська Л.В. Психолого-педагогічні умови ефективної взаємодії викладачів і студентів в умовах традиційної освіти. – Наукові записки Інституту психології імені Г.С.Костюка АПН України /За ред. академіка С.Д.Максименка. – К.: Главник, 2005. – Вип.26, Т.2. – С.8-11.
3. Зимняя И.А. Педагогическая психология. – М.: Логос, 1999. – 384 с.
4. Колток Л. Шляхи та засоби реалізації педагогічного дискурсу у вищій школі // Вища освіта України. – 2007. - №2. – С.77-83.
5. Леонтьев А.А. Педагогическое общение. – М.: Знание, 1979. – 48 с.

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЛЕКЦІЙНОГО ЗАНЯТТЯ У ПРОЦЕСІ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА

Викладач Литвин О.І., КІСУмДУ

Розмаїття форм і методів організації навчального процесу, застосування інноваційних освітніх технологій у вищій школі, пошуки альтернативних шляхів передачі знань не змогли вплинути на фундаментальність лекційно-семінарської форми організації занять, що в абсолютній більшості вузів залишається провідною. Сама назва свідчить про те, що одним з базових компонентів є лекція.

Разом з тим, у методичній літературі висловлюються неоднозначні думки з приводу лекції як форми заняття. Прихильники традиційної дидактики вбачають її переваги в тому, що лекція допомагає:

- у достатньо економній формі сконцентрувати інформацію, передбачену змістом освіти;
- набагато швидше друкованих видань відреагувати на зміни у законодавчій, нормотворчій базі;
- деякою мірою компенсувати нестачу новітніх підручників і посібників;
- класифікувати і прокоментувати тенденції при значній кількості різних, іноді протилежних, точок зору на певну проблему;
- зосередитися на найбільш складних питаннях, у яких важко розібратися самостійно;

- формувати у тих, хто навчається, уміння слухати і усвідомлювати побачене і почуте, здійснювати такі важливі розумові операції як аналіз, синтез, порівняння тощо;
- здійснювати безпосередній контакт, емоційний і виховний вплив викладача на студентів, чого не може дати жодний підручник;
- втілювати принцип зв'язку теорії з практикою, висвітлювати результати наукової діяльності як власні, так і колег;
- найбільш ефективно окреслювати напрямки подальшої самостійної роботи.

Опоненти цієї теорії натомість виставляють протилежні доводи:

- лекція провокує репродуктивне навчання, в результаті чого гальмується творче самостійне мислення;
- на сучасному етапі викладач перестав бути єдиним джерелом знань, а тому набагато ефективнішою є самостійна робота студента із підручниками, Інтернет тощо;
- часом лекції перетворюється на диктант, при якому не всі встигають осмислити сказане викладачем;
- наявність затверджених кафедрою фондів лекцій не дозволяє повною мірою реалізувати індивідуальність викладача.

Усе перелічене дає підстави окремим вченим стверджувати: "...Прийшов час усвідомити, що лекція як загальноаудиторна форма роботи є самою неефективною серед інших форм навчання студентів у вищій школі". Безумовно, така позиція вирізняється своєю категоричністю, але наведені контрдоводи певною мірою змушують шукати шляхи вдосконалення лекції як форми організації навчального процесу і найбільш ефективного її використання під час самостійної підготовки.

Знайти альтернативу лекції вкрай важко, адже вона виконує ряд дуже важливих функцій, серед яких: інформаційна, методологічна, виховна, розвивальна, орієнтуюча, організуюча, діагностична, стимулююча, систематизуюча.

Безперечно, всі ці функції лекції можуть бути виділені лише для зручності дослідження; у живому процесі лекційного викладання вони тісно пов'язані й взаємозумовлені.

Повною мірою реалізувати перелічені функції, зробити лекцію повноцінною допомагають такі дидактичні принципи: спрямованості навчання на реалізацію мети освіти, науковості та інформативності, логічності й систематичності, наступності, доступності викладеного матеріалу, проблемності навчання.

Як стверджують багато хто з лекторів, науковість і доступність навчання - принципи, що завжди розглядаються разом і в єдності. Складність в тому, що нерідко підвищення доступності веде до зниження науковості, самостійності вивчення матеріалу а в більш широкому розумінні - до неприпустимого зниження науковості, відставання від розвитку науки, економічного й соціокультурного розвитку. Завдання лектора полягає в тому, щоб, утримуючи наукову "планку", пам'ятати, що в аудиторії знаходяться люди, які тільки вивчають предмет, майбутні, а не теперішні колеги. Але на мою думку більшу увагу необхідно приділити проблемності навчання.

Слід звернути увагу на характер матеріалу в лекції, з точки зору його проблемності. В даному випадку можна говорити про наукову проблемність і про так звану методичну (навчальну) проблемність. У першому випадку йдеться про аналіз у лекції явищ, недостатньо розкритих сучасною наукою. У цьому випадку в лекції подається аналіз наукових гіпотез, шляхів дослідження і можливих висновків. Такі лекції читаються, в основному, на старших курсах найчастіше у вигляді спецкурсів (спеціальних дисциплін).

Методична (навчальна) проблемність передбачає постановку в лекції питань, що дозволяють студентській аудиторії вести самостійний аналіз питань, відомих науці, але необхідних тим, хто навчається для усвідомлення процесу пізнавальної діяльності.

На етапі підготовки до лекції викладач повинен знайти ті важелі впливу, які б сприяли виробленню мотивів самостійного навчання. Цей принцип має, крім всього, величезне виховне значення, адже завдяки ньому відбувається підготовка свідомих, ініціативних фахівців. Не менше значення має міцність знань. Це є своєрідним вінцем всієї навчальної діяльності. Відповідно до цього принципу, матеріал має бути не просто зрозумілим і засвоєним, але і утримуватися в пам'яті надовго, формувати світогляд особистості.

МІЖНАУКОВІ ЗВ'ЯЗКИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ШКОЛЯРІВ

Викладач Галімова І.В., СумДПУ ім. А.С.Макаренка

Аналізуючи сучасні підходи до навчання і виховання учнів, використовуються переважно два види інтеграції знань – предметна і проблемна, залежно від того, чи інтегруються в певному навчальному

курсі відомості з кількох традиційних предметів або ж основ наук, чи то синтезуючою основою є конкретна проблема.

На інтеграцію навчальних предметів як спосіб розв'язання проблем в освіті вказують педагоги: С.М. Архангельський, Т.Г. Браже, С.У. Гончаренко, В.Р. Ільченко, Ю.М. Колягін, Т.О. Пушкарьова, Л.В. Тарасов, В. Якіяшек, А. Ясинський та ін.

У педагогічній та методологічній літературі досліджено різноманітні форми інтеграції навчально-виховного процесу. Найбільш поширеним є інтегрований урок, конференція, семінар, екскурсія, факультатив.

Базуючись на аналізі інтегративних процесів, що відбуваються в науці і освіті, можна стверджувати, що інтеграція в навчально-виховному процесі – це глибокий процес внутрішньої взаємодії, взаємопроникнення наукових знань, які складають навчальні предмети. Практика підтверджує, що при здійсненні інтеграції змінюється предмет, структура об'єднаних наукових дисциплін, поширюються їх завдання; переходить на новий рівень їх категоріальний і методичний апарат. Таким чином забезпечується цілісність знань.

Сучасна дидактика і методика виходять з того, що досягнення успіху у навчанні, розвитку і вихованні школярів значною мірою залежить від сформованості у них уявлень про єдність світу, розуміння необхідності регулювати свою діяльність на основі знань загальних, природних законів і закономірностей, розкриття внутрішніх, міжпредметних і міжнаукових зв'язків.

Аналіз літературних джерел з означеної проблеми свідчить, що суттєвим результатом інтеграції має бути єдність у формуванні цінностей, що розглядаються рівними предметами, а також єдність у кінцевих цілях освіти. До таких глобальних цінностей належать, перш за все, взаємовідносини людей, їх фізичне і моральне здоров'я, стан злагоди як норми життя.

В Англії, США, Німеччині, Японії, Франції та інших країнах практикується розробка інтегративних курсів навчання. Ці курси дозволили зменшити навантаження школярів і підвищити доступність змісту освіти.

У Франції в інтегрованому курсі природознавства для початкової школи значна увага приділяється проблемам охорони і зміцнення здоров'я людини, формуванню здорового способу життя, залученню до занять фізкультурою і спортом. Аналогічний

інтегрований курс загального природознавства вивчається в молодших класах шкіл Англії.

Нині в Україні розроблені інтегровані курси «Валеологія» та «Основи безпеки життєдіяльності», які вирішують деякі аспекти проблем и збереження здоров'я школярів.

Знання педагогом психології передбачає насамперед знайомство з поняттям про нервово-психічне здоров'я і його порушення. Відхилення і особливості психічного стану можуть зустрітися у школярів, починаючи з першого класу і поглиблюватися внаслідок певних умов, або пом'якшуватися і зовсім зникати при раціональному психогігієнічному режимі.

У способі життя школярів усіх вікових груп існують негативні відхилення практично за всіма основними блоками соціально-гігієнічних факторів (матеріально-побутові, харчування, життєвий режим, умови праці, медична активність і якість медичної допомоги), що складають загальну модель здорового способу життя.

Тому вважаємо, що педагогіка – це одна з небагатьох наук яка інтегрує досягнення психології, медицини, фізіології, соціології, біоритмології та багатьох інших наук, тому що в її основі лежить виховання і навчання дитини, і усе, що з нею пов'язане, тобто найцінніше в житті людини і суспільства в цілому. Таким чином, педагогічний аспект здорового способу життя інтегрує в собі усі інші аспекти, а від тісного зв'язку педагогіки з іншими науками залежить здійснення її основної мети – гармонійного розвитку особистості.

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Магістрант Лук'яненко А., СумДПУ ім. А.С.Макаренка

Наразі стає законом ірною зміна освітньої парадигми, обумовлена потребою в уточненні сутності феномену освіти з позицій ХХІ століття. Основу нової освітньої установи повинна скласти педагогіка толерантності, яка передбачає зміну системи відносин, побудову їх на тому, що взаємоповажає всіх учасників навчально-виховного процесу. Необхідністю є визначити основні риси толерантної та інтелерантної особистості, основні критерії та показники толерантності.

Толерантність відноситься до загальнолюдських цінностей, особливо важливих у сучасному світі, який характеризується глобалізацією економіки і зростаючою мобільністю, швидким

розвитком комунікації, інтеграції і взаємозалежності, великомасштабними міграційними процесами і переміщенням населення, урбанізацією і трансформацією соціальних моделей.

Толерантність - це основа свободи, пошана до прав іншої людини, терпимість, ненасильство, культура компромісу. Толерантність - це діалог, тобто діалогічна форма спілкування. По В.Тішкову, толерантність - це особова або суспільна характеристика, яка допускає усвідомлення того, що мир і соціальне середовище багатомірні. Різними є і погляди на цей світ. Учені пропонують розглядати толерантність в різних контекстах: еволюційно-біологічному, соціологічному, педагогічному.

Якщо при навчально-дисциплінарному підході виховання зводиться до виправлення поведінки або попередження можливих відхилень від правил шляхом переконання, то особово орієнтована модель взаємодії дорослого з дитиною виходить з іншого трактування виховання: виховувати - означає привертати дитину до світу людських цінностей. До кінця дошкільного віку можуть і мають бути сформовані ціннісні основи ставлення до дійсності.

Глобалізація сучасного світу постійно нагадує людству про те, що світ багатоманітний і в той же час єдиний, що різні підходи до одних і тих самих процесів неминучі зважаючи на відмінність культур, але вже небезпечні як для конкретних соціальних суб'єктів, так і для світу в цілому. Політична обстановка в світі зробила необхідним вивчення проблеми толерантності як основного принципу взаємовідносин людей. Терпимість до іншої людини, нації або культури, що розрізняється за своїми цінностями і стилем життя, є однією з передумов гармонії в сучасному світі. Прогрес терпимості в світовій спільноті стає індикатором зрілості політичної, юридичної, психологічної та екологічної культури, показником етичної висоти нації, їх суспільної свідомості. Толерантність є необхідною умовою світу і соціально-економічного розвитку всіх народів.

Згідно документам ООН і ЮНЕСКО, навчання культурі миру означає побудову і розвиток соціальних відносин, заснованих на принципах свободи, справедливості, демократії, терпимості і солідарності, відмови від будь-яких видів насильства. Цей тип соціальних відносин передбачає запобігання конфліктів на ранній стадії їх розвитку за допомогою ліквідації (або мінімізації) причин, що породжують їх, шляхом встановлення діалогу і ведення переговорів.

Толерантні люди краще знають самих себе, причому не тільки свої достоїнства, але й недоліки, тому менш задоволені собою. У

зв'язку з цим потенціал для саморозвитку у них значно вищий. Інтолерантна людина помічає у себе більше достоїнств, ніж недоліків, тому у всіх проблемах частіше схильна звинувачувати оточуючих. Інтолерантній людині важко жити в згоді як з собою, так і з іншими людьми. Вона побоюється свого соціального оточення: навіть себе, своїх інстинктів. Толерантна людина звичайно відчуває себе в безпеці. Відсутність загрози або переконаність що з нею можна справитися, - важлива умова формування толерантної особистості. Толерантні люди, на відміну від інтолерантних, не перекладають відповідальність на інших і не прагнуть у всьому звинувачувати оточуючих. Інтолерантні люди роблять акцент на відмінностях між своєю і "чужою" групами. Вони не можуть ставити до чогось нейтрально. Толерантна людина, навпаки, визнає світ у його різноманітті і готова вислухати будь-яку точку зору. Таким чином, виділяються два шляхи розвитку особистості: статолерантний та інтолерантний [1].

Г.Оллпорт дав узагальнену характеристику толерантній особі за низкою параметрів: орієнтація на себе (толерантна людина більше орієнтована на особистісну незалежність, менше - на приналежність зовнішнім інститутам і авторитетам); потреба у визначеності (визнає різноманіття, готова вислухати будь-яку точку зору і відчуває менший дискомфорт у стані невизначеності); менша прихильність до порядку (толерантна людина менш орієнтована на соціальний порядок, менш педантична); здібність до емпатії (схильність давати більш адекватні думки про людей); перевага свободи, демократії (для неї не має великого значення ієрархія в суспільстві); знання самої себе (толерантна людина добре поінформована про свої достоїнства і недоліки і не схильна у всіх бідах звинувачувати оточуючих); відповідальність (розвинене відчуття відповідальності, не перекладає відповідальність на інших); захищеність (відчуття безпеки і переконаність, що із загрозою можна справитися) [1].

Основними психологічними критеріями і показниками толерантності є: *соціальна активність* - готовність до взаємодії в різних соціальних міжособистісних ситуаціях з метою досягнення поставлених цілей і вибудовування конструктивних відносин у суспільстві; *дивергентність поведінки* - здатність нестандартно вирішувати звичайні проблеми, задачі (орієнтація на пошук декількох варіантів рішення); *мобільність поведінки* - здібність до швидкої зміни стратегії або тактики з урахуванням обставин, що складаються; *емпатія* - адекватне уявлення про те, що відбувається у внутрішньому світі іншої людини; *стійкість особи* - сформованість соціально-етичних

мотивів поведінки особи в процесі взаємодії з людьми інших етнічних і соціальних спільнот.

Отже, науковці відзначають, що толерантні люди краще знають самих себе, свої недоліки, та достоїнства. Таким чином, можна стверджувати, що толерантна людина більш орієнтована на особистісну незалежність, менш орієнтована на соціальний порядок, менш педантична, схильна давати більш адекватні думки про людей, добре проінформована про свої достоїнства і недоліки, не схильна у всіх бідах звинувачувати оточуючих.

Перспективи подальшого розвитку напрямку: вбачаємо в розробці системи роботи щодо формування толерантності в дітей старшого дошкільного віку.

1. Овсянникова О.А. Развитие толерантного отношения у старших дошкольников к сверстникам на музыкальных занятиях: Методические разработки / Тюмен. ин-т искусств и культуры. - Тюмень, 2003. - 36 с.

РЯТУЄМО СВІТ КРАСОЮ

Учитель Юрченко Т.О., Конопотська гімназія

Як сьогодні, в умовах нашої жорстокої реальності, виховати інтелектуальну, високодуховну особистість? Це питання хвилює всіх, хто займається вихованням : батьків, наставників, учителів. „Бережіть собори ваших душ!..” - звертався до сучасників Олесь Гончар. Але ж як їх зберегти? На жаль, книга перестає для багатьох учнів бути джерелом натхнення вже через те, що діти мало читають. Телебачення з присмаком примітивності, Інтернет з рівноманітним і спокусами, які, знову ж таки, рідко сягають душі, забирають стільки часу, що варто взагалі подумати : а чи ж на благо вони ? І все-таки істина залишається істиною: світ має врятувати краса, вірніше, вона рятує. Так було завжди. Ще в часи Античності устами Гомера, Вергілія, Сапфо, Алкмана звучало слово:

Жереб мені випав такий:
Серцем палким любити
Ласку весни, розкіш, красу,
Сонця ясне проміння.

(Сапфо)

Як же достукатися до юних сердець, як змусити душу дивуватися, радіти, плакати – одним словом, хвилюватися, вщерть сповнюватися почуттями й наснагою.

„Душа обязана трудиться и день, и ночь, и день, и ночь”, – писав поет. У гімназії це добре розуміють і велику увагу приділяють плеканню юних душ. І особливо трепетно цим займаються вчителі літератури. Не маєте часу читати самі? Що ж, якщо Магомет не йде до гори, то гора йде до Магомета. Поетичні вечори в салоні, зустрічі з поетами й музикантами, цікаві й змістовні літературні проекти, бали, конкурси – далеко не все, що збирає небайдужих до прекрасного. І навіть якщо тобі здається, що ти байдужий, побувавши на одному із заходів, а ще більше – узявши в ньому участь, ти так уже не думаєш. Традиційним став бал, що цього року вже вчетверте відбувся в гімназії. Він тематичний, літературний. Учні під час підготовки та в процесі проведення цього захоплюючого дійства знайомляться або ж відкривають для себе заново літературних героїв. Літературний образ, класична музика, бальний танець, поєднавшись, дають незабутні враження.

Перший бал Наташі Ростової. Юна, тендітна, така чиста й трепетна, – чи зрозуміють її сьогоднішні дівчатка? Музика Прокоф'єва, сторінки роману Толстого, що оживають у театральному дійстві, вишукані рухи...

А на балу у Капулетті вперше зустрілися Ромео і Джульєтта, щоб уже не розлучатися. Затамувавши подих, стежать гімназисти за тим, що відбувається на сцені і в залі, тому що дійство заповнює весь простір.

У руках Маргарити жовті квіти. Ось вона йде назустріч своїй долі. У кожному русі Оксани Повидиш (саме вона була того разу Маргаритою) – очікування кохання, заради якого вона готова навіть душу віддати дияволу. До речі, Оксана обиралася Королевою Балу – 2009, який був присвячений срібній добі, „Коснувшись прелести срібного века” – таку мав назву. А в цьому році гімназистів вітали Королева (Гуденко Олександра) і юна Принцеса (Яна Верещака). А якими вишуканими на балах бувають наші гімназисти! Сукні готуються з особливим почуттям: це вихід у дивний світ, світ краси й мистецтва. Цього року бал запросив до подорожі. Росія і Польща, Італія, Іспанія, Австрія, далека Каліфорнія. „Маскарад” М Лермонтова і „Собака на сні” Лопе де Вега, А Міцкевич, Байрон і Т.Шевченко. Полонез, полька, мінует, танго, „Чарльстон” і, звичайно ж, вальс. Він – король балу, тому що протягом вечора звучить і виконується не один

раз: то вальс Штрауса, то Чайковського, то Прокоф'єва. Їз кожним роком бажаючих взяти участь у заході, залучитися до дійства стає все більше.

Молодші гімназисти теж збираються на свій справжнісінький бал, бо тут, дійсно, усе справжнє: і бальні сукні, і галантні кавалери, і граціозні дами. Цього року був „Бал Золушки”. Оживали сторінки відомої казки Шарля Перро, і світилися щастям очі залучених до вічного таїнства чарівності й всеперемагаючої доброти.

„И жизнь, и слезы, и любовь” – таку назву мав вечір російського романсу. Хто, скажіть, не закоханий у 16-17 років?! І ось саме кохання кличе чарівним голосом романсу. Саме кохання, високе й романтичне, а не буденне й примітивне, як нам пропонують з екранів. Вірші В. Жуковського й О. Пушкіна, Ф. Тютчева й А. Фета, М. Лермонтова й А. Дельвіга сприймаються інакше, ніж прочитані самотійно, а то й почуті на уроці. Майстерне виконання професійної співачки Вікторії Осташко і гімназистки Юлії Драниці, зовсім юного Гребеника Антона й досвідченої Анни Романенко примушують учнів замислитися над тим, як мало вони знають один одного і як прагне душа красивого й вічного. О. Аляб'єв, О. Даргомиський, А. Петров, М. Глінка. А в салоні „Зелена лампа” збираються в першу чергу ті, кому Бог дав талант – талант писати своє й слухати інших, талант любити прекрасне й віддавати данину вічному. Тут завжди панує дух творчості й натхнення.

Цей навчальний рік пройшов під знаком «Російського проекту», який реалізувала ТМ. Шерудило. У рамках цього літературного проекту було здійснено інсценізацію „Євгенія Онегіна” за романом О. Пушкіна, роману М. Лермонтова „Герої нашого часу”, готується вистава за повістю Б. Васильєва „А зорі тут тихі...”. Про любов у житті О. Пушкіна й про жінок, що стали його музами, гімназисти дізналися під час розгорнутої театралізації „Души моеї цариці”.

Проект допомогли здійснити хореограф М. П. Проценко і керівник театрального гуртка І. М. Гуденко, викладачі культурології В. Б. Ганжа й інформатики Г. М. Мещишена. Успіх (а він у тому, як зустрічають гімназисти кожную прем'єру) надихає на подальшу роботу. „Російський проект” було здійснено силами й нинішніх п'ятикласників. Жоден із них не залишився поза театралізацією. Саме в цьому й полягає основна мета всієї роботи творчого колективу: залучити до прекрасного кожного гімназиста, будити красою спрагли душі. Батьки,

які незмінно є глядачами, а то й учасниками, щиро вдячні гім назії за те, що вона так трепетно плекає душі їхніх дітей.

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ РОБОТИ В ГРУПАХ СПІВПРАЦІ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Учитель Якушев І.Ю., Конотопська гімназія

У зв'язку з розширенням економічних, наукових, культурних та інших контактів із зарубіжними країнами вчителі іноземних мов України перебувають у пошуках нових методик викладання, які б дозволили значно підвищити рівень знань учнів. Нові соціально-політичні умови поступово готують підґрунтя для поступового переходу наших шкіл від духу суперництва до співробітництва, від заохочення індивідуалізму до взаємозалежної роботи в колективі, від простого накопичення знань до успішного їх застосування.

Методику груп співробітництва утворюють філософія і педагогіка співпраці, а також велика кількість педагогічних технік, які забезпечують організацію співпраці між учнями на базі матеріалу, що вивчається.

До технологій, які активно використовуються, належать: формування груп співпраці (з урахуванням спеціальних завдань і вправ на створення в групах атмосфери довіри й підтримки); спеціальні вправи на засвоєння учнями типових ролей, навичок комунікації та вміння працювати в групі; виконання учнями спеціально призначених їм ролей у групі; виконання групою спеціально вибраних для неї задач; взаємні консультації учнів, які працюють у різних групах; спеціальні методи оцінки, заохочування й нагороди окремих учнів, груп і класу в цілому.

Усі техніки можуть використовуватися разом чи окремо в залежності від мети й конкретних умов того чи іншого заняття.

Принцип номер один - позитивна взаємозалежність. Співробітництво неможливе без практичної основи. Якщо не будуть створені умови, за яких загальний результат виявиться недосяжним без внеску кожного члена групи, то і принцип взаємозалежності не буде виконаним.

Я використовую декілька видів взаємозалежності.

Взаємозалежність за результатами, коли в усіх є спільна мета - підготувати звіт. Наприклад, як продовження теми "Медицина", я

ставлю завдання перед групами співробітництва: розробити новий препарат, котрий міг би вилікувати більшу кількість хвороб. У залежності від успіху передбачається оцінка роботи групи з урахуванням внеску кожного учня.

Взаємодія за завданням передбачає таку постановку проблеми, що виконати її неможливо без зусиль кожного учня групи. Хорошим прикладом правильного використання цього позитивного взаємозв'язку може послужити такий фрагмент уроку під назвою "Strip story".

Учитель розбиває теми на дві групи й кожному учню дає клаптик паперу з одним реченням. Завдання кожного учня полягає в тому, щоб показати своє речення членам групи і завчити його протягом однієї-двох хвилин. Зібравши папірці із записами, учитель пояснює, що всі ці речення складають історію, якщо їх розставити правильним чином. Очевидно, що при такій постановці завдання, успіх групи неможливий без внеску кожного з учасників групи.

Для рольового взаємозв'язку краще за все завчасно розподілити необхідні для роботи цілі: "капітан" - керує всім процесом і спрямовує його в потрібне русло, "підбадьорювач" - надихає й підтримує нову, навіть, здавалося б, незначну ідею, висловлену будь-яким членом групи, в такий спосіб, встановлюючи атмосферу довіри і взаєморозуміння в групі, "секретар" - занотовує всі ідеї й пропозиції на папері, допомагає складати план, "контролер" - стежить за часом, попереджає групу про необхідність посилити темп роботи й докласти всіх зусиль і змій для виконання завдання у визначений термін. Кожен із учнів групи може виконати за бажанням учителя роль доповідача, майже найвідповідальнішу роль, тому що саме доповідач представляє й захищає інтереси групи на рівні класу.

Принцип номер два - це індивідуальний контроль і оцінка. Це один з основних принципів груп співробітництва, який вигідно відрізняє його від "бригадного методу" і дає оцінку кожному, виходячи тільки із загального групового результату.

З виховної точки зору заслуговують особливу увагу норми поведінки учнів групи.

Групова відповідальність передбачає, що всі групи відповідають за розв'язання завдань, усі вони налаштовані на взаємодопомогу, - допомагають один одному і вчителю.

Останнім принципом організації праці в групах співробітництва є рефлексія, тобто систематичний аналіз процесу та результатів праці членами групи співробітництва. Це один із

найважливіших принципів, який справді розвиває навички самоаналізу й аналізу.

Після цього кожній групі потрібно дати декілька хвилин для обговорення їх праці, для пошуку більш ефективних шляхів для досягнення бажаного результату. З усього сказаного можна зробити висновок, що не можна жаліти часу на проведення аналізу роботи групи, підведення підсумків того, що вийшло й над чим треба буде працювати. Розподіл учнів за різномірними групами-задача вчителя.

Наш спільний досвід використання методики груп співробітництва показав, що учні отримують більше можливостей застосувати свої знання й уміння продуктивно та різнопланово.

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНО ЕКОЛОГО- ВАЛЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ ПРИ ВИКЛАДАННІ ХІМІЇ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Вчитель Білецька Т.А., Конотопська ЗОШ №5

Для формування випускника, який досконало володіє життєвими компетентностями, на практиці реалізується компетентісно орієнтований підхід у викладанні хімії. Організовується навчально-виховний процес таким чином, що відбувається набуття особистістю певної суми знань і досвіду, які дозволяють їй робити висновки, переконливо висловлювати власні думки, діяти адекватним чином у різних ситуаціях.

Однією з проблем сучасної школи є відчуження учня від навчально-виховного процесу. Це призводить до послаблення внутрішньої мотивації, розвитку негативних явищ, пов'язаних з небажанням учитися. Під час викладання хімії в 7-11 класах вчителем використовується відповідно до вікових особливостей дітей різноманітні методи й форми компетентісного підходу, а саме:

- інформаційно-рецептивні методи: лекція, розповідь, бесіда, конференція та ін;
- репродуктивні методи: семінари, вправи, розв'язування задач, практичні роботи, лабораторні роботи, суспільний огляд знань;
- методи проблемного навчання: уроки постановки проблем та їх розв'язання, проблемні ситуації, експериментальні задачі;
- методи програмування: алгоритми, тести, диктанти; творчі методи: захист рефератів, складання хімічних казок, складання

задач, кросвордів, захист презентацій, дидактичні ігри, рольові ігри, вистави.

Використання таких форм і методів формує в учнів мотиваційну компетентність, яка пов'язана з внутрішньою мотивацією, інтересами, індивідуальним вибором особистості (здатності до навчання, навичками адаптуватися й бути мобільним, уміти робити власний вибір, установлювати особисті цілі, формувати практичні навички, мати потребу й бажання навчитися проявляти творчість). Під час викладання хімії учитель формує групу загальних (пізнавальна, особистісна, соціальна, методологічна) та предметних (процедурна, логічна, технологічна, дослідницька, методологічна) компетентностей. Зупинимось на останніх.

Предметні компетентності – складова загальногалузевих компетентностей, яка стосується предмету хімії.

1. Процедурна компетентність формується під час розв'язування типових задач із хімії. У всіх класах (7- 11) учитель використовує алгоритмічні приписи для розв'язування типових задач (I етап). Відтворення задач, що виникають в індивідуальній і соціальній практиці й зведення їх до типових; уміння розпізнати типову задачу або звести її до типової (II етап). Використання різних інформаційних джерел для пошуку процедур розв'язання задач (III етап).

2. Логічна компетентність – формування володіння дедуктивним методом доведення та спростування тверджень. Вона досягається шляхом володіння понятійним апаратом і використання його на практиці (поняття, хімічні й фізичні властивості); установленням причинно-наслідкових зв'язків між будовою, властивостями і застосуванням, генетичних зв'язків); проведенням обґрунтування правильності і пошуку логічних помилок у міркуваннях; використанням хімічної символіки на практиці при оформленні генетичних зв'язків і логічних ланцюгів.

3. Технологічна компетентність — володіння сучасним хімічним пакетом (склад → будова → властивості → добування → використання).

4. Дослідницька компетентність — володіння методами дослідження хімічних речовин, процесів, соціально та індивідуально значущих завдань. Ця компетентність формується під час проведення практичних робіт у 8 — 11 класах з теми “Розв'язування експериментальних задач”.

5. Методологічна компетентність — уміння оцінювати доцільність використання хімічних речовин та процесів для розв'язування індивідуально і суспільно значущих завдань.

Обов'язковими компонентами уроків хімії є мотивація діяльності,

фізкультмомент і рефлексія. Таким чином учитель забезпечує достатню рухову активність дітей на уроці, гармонічні стосунки в колективі, плідну співпрацю учнів при виконанні завдань та вибір оптимального темпу проведення уроку, реалізуючи компетентний еколого-валеологічний підхід до проведення уроків. Наприклад, при проведенні контрольних робіт кожен учень отримує індивідуальне завдання особисто. Це дозволяє дитині вибрати свій, доцільний тільки для неї темп виконання контрольної роботи та раціонально розподілити й використати час для виконання завдань різної складності. Таким чином реалізується основна мета діяльності сучасної школи: навчити учнів рзв'язувати нестандартні задачі, оволодіти технологією життєвого успіху, навичками соціальної мобільності, конкурентноспроможності.

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО СВІТОВОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Доктор філософії в галузі управління людським ресурсами
Пономаренко Т.М., КФМАУП

Розвиток транснаціональної освіти полягає в поширенні можливостей українських освітніх закладів експортувати освітні послуги на європейському та світовому ринках. На нашу думку, саме цей напрям потребує найбільшої уваги з боку освітніх органів державної влади.

В часи Радянського Союзу в українських вищих навчальних закладах навчалось багато іноземних студентів. Сьогодні їх кількість значно зменшилась і складає 11,277 тис. (0,5% від загальної кількості студентів). На нашу думку, для того, щоб розвивати діяльність в аспекті залучення іноземних студентів, необхідно провести низку заходів за наступними напрямками:

- визначення стратегії, якої буде дотримуватися Україна у процесі розвитку транснаціональної освіти.

Відзначимо, що на сьогодні виділяють чотири стратегії: взаєморозуміння, міграції висококваліфікованих фахівців, збільшення доходу, можливостей розвитку. Причому стратегії міграції висококваліфікованих фахівців і збільшення доходу використовуються для стимулювання експорту освітніх послуг, а стратегія можливості розвитку – імпорту освітніх послуг.

На нашу думку, для України, як потенційного експортера освітніх послуг більш за все підходить стратегія збільшення доходу. Проте для ефективного використання цієї стратегії необхідно провести ряд заходів на державному рівні з надання більшої автономії освітнім закладам, підтримки репутації національного освітнього сектору і захисту іноземних студентів шляхом, наприклад, угод з гарантування якості. Результатом вживання цієї стратегії є істотне збільшення мобільності іноземних студентів, які платять за свою освіту, і розширення участі в транснаціональній освіті шляхом програм зі збільшення доходу і мобільності навчальних закладів.

- визначити ринки країн, де освітні послуги українських університетів будуть користуватись попитом.

На нашу думку, не всі українські освітні заклади можуть бути достатньо конкурентоздатними на європейському ринку освітніх послуг, проте ринки країн СНД, Азії та Африки можуть стати досить прибутковими.

На рівні державних органів, на наш погляд, необхідно розробити стратегію щодо виходу українських вищих навчальних закладів на ці ринки.

- розвивати інформаційно-комунікаційне забезпечення освітніх закладів.

Всі українські вищі навчальні заклади мають інтернет-сторінки, проте якість цих ресурсів різко відрізняється друг від друга та від європейських примірників. Студенти в пошуку навчального закладу з урахуванням сучасного розвитку технологій, перш за все, завертаються до інтернету. І перший параметр, за яким можна судити про освітній заклад, – це якість інтернет-сайту: робота цього сайту, можливість активувати потрібні тематичні сторінки, інформація, що характеризує освітній заклад, і т.д.

До напрямів рішення цієї проблеми, на наш погляд, можна віднести: цільове фінансування на державному рівні та залучення коштів з боку міжнародних організацій (наприклад, участь у проектах програми Темпус, якщо мета цього проекту буде присвячена розробці інтернет-сайту)

- стимулювати національні освітні заклади виходити на світові ринки освітніх послуг.

До напрямів рішення цього питання, на наш погляд, можна віднести, проведення рейтингових оцінок університетів за параметрам їх діяльності на світовому ринку освітніх послуг; розповсюдження інформації щодо позитивного досвіду університетів, що вже проводять таку роботу; і т.д.

- підвищувати між української сфери освітніх послуг на світовому ринку освітніх послуг.

До заходів, які можуть бути здійснені у цьому напрямі, на нашу думку, можна віднести участь українських освітніх закладів у рівних програмах та проектах, які мають міжнародне значення (наприклад Велика Хартія університетів), проведення рекламних кампаній, участь у міжнародних виставках у сфері освіти і т.д.

- участь державних органів освіти у переговорах стосовно торгівлі освітніми послугами на міжнародному рівні.

Основні переговори з торгівлі освітніми послугами ведуться в рамках СОТ. Для України, на нашу думку, найбільш ефективним у цих умовах є укладання двосторонніх угод стосовно постачання українськими освітніми закладами освітніх послуг. Запропоновані напрями було розглянуто в аспекті регулювання на національному рівні. Також слід відзначити, що за першими трьома напрямками в Україні ведеться досить активна робота як з боку Міністерства освіти і науки України, так і окремих ВНЗ. Проте питанню розвитку транснаціональної освіти приділяється недостатньо уваги, хоча саме цей напрям інтеграції є найбільш прибутковим з економічної точки зору, бо забезпечує поширення можливостей українських ВНЗ експортувати освітні послуги на міжнародні ринки.

Аналіз зарубіжного досвіду розвитку транснаціональної освіти та особливостей функціонування сфери освітніх послуг України довів, що з метою стимулювання експорту освітніх послуг українськими ВНЗ доцільно використовувати стратегію збільшення доходу. Результатом вживання цієї стратегії є істотне збільшення мобільності іноземних студентів, які платять за свою освіту, і розширення участі в транснаціональній освіті шляхом програм збільшення доходу і мобільності навчальних закладів.

Розвиток транснаціональної освіти є джерелом поповнення як державного бюджету у вигляді податків із підприємств різних галузей (іноземні студенти під час свого навчання подорожують, платять за житло, купують продукти, одяг і т.д.), так і бюджету окремого ВНЗ (безпосередня плата за навчання).

Разом з тим, слід відмітити, що участь окремого вищого навчального закладу в інтеграційних процесах у сфері освітніх послуг в багатьох випадках базується на міжнародній діяльності лише його декількох підрозділів. Проте, на наш погляд, для рівномірного розвитку навчального закладу необхідно заохочувати всі підрозділи до участі в інтеграційних процесах у сфері освітніх послуг, що може знайти своє відображення у стимулюванні факультетів і кафедр вищого навчального закладу до участі у міжнародних проектах і програмах.

Стимулювання факультетів і кафедр вищого навчального закладу до участі у міжнародних проектах і програмах, на нашу думку, може бути реалізовано шляхом наступних заходів:

- організація та проведення в університеті конференцій та семінарів з метою розповсюдження інформації щодо проектів та програм, які фінансуються українськими і міжнародними фондами та організаціями, зокрема проектів програми Темпус/Тасіс;

- відзначення факультетів та кафедр університету, які активно співпрацюють на міжнародному освітньому просторі;

- організація та проведення конференцій та семінарів з метою обміну досвідом факультетів та кафедр університету, які активно співпрацюють з іноземними вищими навчальними закладами.

- створення в рамках університету бази даних іноземних вищих навчальних закладів, які вже співпрацюють з факультетами та кафедрами університету.

На нашу думку, використання запропонованого підходу щодо стимулювання факультетів та кафедр університету до участі у міжнародних проектах і програмах дозволить підвищити рівень активності факультетів і кафедр університету в аспекті розвитку співробітництва з іноземними вищими навчальними закладами в межах європейського і світового освітніх просторів.

В цілому, поширення участі України в інтеграційних процесах у сфері освітніх послуг забезпечить наступні переваги:

- пошириться академічна мобільність студентів та викладачів,
- на основі упровадження загальноєвропейських вимог до освітніх програм і процедур, критеріїв атестації і акредитації вищих навчальних закладів підвищиться якість національної вищої освіти,

- визнання дипломів про вищу освіту забезпечить можливість експортування українських освітніх послуг і сприятиме підвищенню її конкурентоздатності у світі,

- стимулювання розвитку національних освітніх ресурсів і ринків праці: виникне необхідність більш активно створювати умови, що перешкоджають "відтоку мозків".

Сфера освітніх послуг в сучасних умовах невід'ємна від решти сфер життєдіяльності і в значній мірі впливає на них.

СОЦІОЛОГІЧНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Наук. кореспондент Інституту АПН України, директор КФМАУП
Назаренко І. Є.

Соціологічна освіта в Україні — це порівняно нова галузь вищої професійної освіти як соціального інституту. Метою соціологічної освіти є створення, оновлення та поширення соціологічних знань і підготовка кваліфікованих фахівців. Тривалий період соціологічна освіта в Україні відсутня через ідеологічні причини і лише в 80-х роках створюються перші кафедри соціології. А тому соціологія не багата досвідом такої системи підготовки фахівців, як історики, економісти, філософи та юристи. Але це не означає, що потреба суспільства у них менша, чи менш важливіша. Адже соціологія є і фундаментальною наукою, покликаною формувати світоглядну, методологічну та ідеологічну культуру людей. Соціологія є і прикладною наукою, покликаною давати конкретне наукове знання про суспільство, суспільні відносини, становище масової свідомості та суспільних настроїв.

В сучасних умовах соціологічна освіта України має певну мережу навчальних та науково-дослідних закладів, що здійснюють соціальну політику держави в системі науки та освіти. Соціологів, готують в шести державних університетах, що мають соціологічні факультети або відділення на інших факультетах — Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міжрегіональна Академія управління персоналом, Харківський, Дніпропетровський, Львівський, Одеський та Волинський державні університети. Є спеціалізація з соціології у Військовому гуманітарному інституті, Києво-Могилянській академії, в Київському інституті культури, Харківському державному педагогічному університеті та ін. Підготовку з соціологічних знань (переважно прикладних соціологічних предметів) розпочали деякі відомчі та комерційні приватні навчальні заклади. Є випадки створення соціологічних підрозділів у вищих технічних надільних закладах. Підготовку спеціалістів вищої кваліфікації через аспірантуру та докторантуру здійснюють Київський, Харківський університети та інститут соціології Національної Академії наук України та Міжрегіональна Академія управління персоналом. На початку 90-х років Міністерство освіти надало соціології статус базового навчального предмету в

державних закладах освіти. Поліпшення соціологічної освіти в навчальних закладах України вимагає розв'язання двох основних проблем: проблеми адекватного змісту сучасної соціології викладання її в непрофільних закладах освіти та проблеми якісної на рівні сучасних вимог підготовки фахівців з соціології.

Перша проблема. Соціологія викладається в навчальних закладах поряд з філософією, політологією, економікою, історією та деякими іншими гуманітарними науками і здебільшого серед них зв'язана з емпіричними дослідженнями соціального життя суспільства. Тим часом вирішення важливого завдання у навчальних закладах гальмується рядом організаційних, теоретичних та методичних причин. Державні нормативні документи на викладання соціології в непрофільних вищих навчальних закладах відводять один кредит часу (54 г.). Проте навіть ці обмежені години в реальній практиці, як правило, зменшуються. До того ж навчальні курси за змістом дуже нерівноцінні і неоптимальні, не враховують специфіки вищого навчального закладу та рівні: одна з них та, що в більшості вищих навчальних закладів викладають соціологію перекваліфіканти.

Соціологія як суспільствознавчий науковий предмет ще не замінила у закладах освіти історичний матеріалізм з точки зору формування наукового світогляду, всебічності і повноти розкриття суспільства та законів його розвитку, аналізу сучасного стану України, хоч має всі підстави. А тому постанову Міністерства освіти України про обов'язкове викладання соціології варто доповнити вказівками про канонічне викладання її змісту через призму національної ідеї та світоглядного потенціалу. Ясна річ, у сучасних навчальних програмах має знайти місце історико-соціологічна тематика.

Друга проблема. Якість фахової підготовки соціологів. Досі навчальні заклади готували лише викладачів соціології. Перехід на ступеневу підготовку соціологів лише почався. Навчальні плани складені, щоб студент після навчання та успішної атестації міг отримати атестат про закінчення базової вищої освіти — атестат бакалавра. Після п'ятого року навчання, захисту дипломної роботи і складання державних іспитів випускник, як і раніше, одержує диплом про вищу освіту з присвоєнням, кваліфікації спеціаліста. Принциповим тут є положення, що навчальний процес має відрізнитись не тільки організацією, але й змістом навчання, впровадженням прогресивних навчальних технологій, ефективних форм і методів організації самостійної роботи та контролю знань, умінь і навичок науково-дослідної роботи студентів. Освітньо-професійна програма підготовки

спеціаліста передбачає крім нормативних гуманітарних, фундаментальних, соціально-економічних та спеціальних дисциплін вивчення близько 20 спецкурсів та курсів вільного вибору. Спеціалістами вивчається близько 80 навчальних курсів загальним обсягом понад 8 тис. годин. Кожний навчальний заклад, звичайно, має свої особливості і свій потенціал. Сукупність програм окремих навчальних курсів складає п'ять основних блоків приблизно по 300 годин кожний. Це — історія соціології, теорія соціології, методологія та методи соціологічних досліджень, галузеві соціологічні теорії та спеціальні курси. Останні два блоки навчальних курсів для вивчення бакалаврами дещо скорочені, не передбачають предметів вільного вибору студентом. Відривняється і зміст практики.

Висновок: Соціологія вивчає освіту як соціокультурний інститут, його розвиток, функціонування, структуру, способи організації, динаміку соціальної структури сфери освіти, її взаємодії іншими соціальними та суспільними інститутами і сферу життя людини. Об'єкт соціології освіти — це сфера освіти, є саме те соціальне середовище, де розгортається функціонування процесів освіти, де діють певні суб'єкти у формі різноманітних навчальних занять з відповідною системою взаємодії людей.

Соціологічна освіта в Україні — це порівняно нова галузь вищої професійної освіти як соціального інституту. Метою соціологічної освіти є створення, оновлення та поширення соціологічних знань і підготовка кваліфікованих фахівців. Поліпшення соціологічної освіти в навчальних закладах України вимагає розв'язання двох основних проблем: проблеми адекватного змісту сучасної соціології; викладання її в непрофільних закладах освіти та проблеми якісної на рівні сучасних вимог підготовки фахівців з соціології.

РОЛЬ ГЕНОТИПУ ТА ФАКТОРІВ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У РОЗВИТКУ ОРГАНІЗМУ

Учитель Радчук Л.І., учениця Огієнко У.П., Конотопська гімназія

Сукупність спадкових факторів організму (генів, хромосом, мітохондрій, пластид) називають генотипом.

Сукупність усіх ознак і властивостей організму, які є результатом взаємодії генотипу із зовнішнім середовищем, називають фенотипом. Ось чому організми з однаковим генотипом

можуть відрізнятися один від одного залежно від умов розвитку та існування. Межі, в яких змінюються фенотипові вияви генотипу, називають нормою реакції.

Розвиток організму зумовлений складною взаємодією генів. Можливо, що розвиток будь-якої ознаки пов'язаний з дією багатьох генів. Крім того, виявлено залежність кількох ознак від одного гена. Не виключено, що кожний ген є одночасно геном основної дії для "своєї" ознаки і модифікатором для інших ознак. Склалася ця цілісна система у процесі еволюції органічного світу, виживали лише ті організми, в яких взаємодія генів дала найсприятливішу реакцію в онтогенезі.

Основна роль у передаванні спадкових властивостей належить хромосомам, з ними пов'язані законом ірності, відкриті Г. Менделем і Т. Морганом. Проте багато органел цитоплазми містить ДНК (пластиди, мітохондрії). Вони здатні до авторепродукції і з їхньою ДНК може бути пов'язана передача позахромосомної, цитоплазматичної спадковості.

Генетику людини вивчають таким методом: генеалогічним, близнюковим, цитологічним.

Генеалогічний метод полягає у складанні родоводу. Цим методом встановлено здатність передавати у спадок деякі хвороби.

Близнюковий метод полягає у вивченні розвитку ознак у близнят. Цей метод часто дає змогу встановити, яка роль спадковості і середовища у розвитку різних ознак, а також захворювань.

Цитологічний метод полягає у вивченні хромосомних комплексів. З цією метою зазвичай використовують лейкоцити у мазках крові. Цим методом встановлено низку мутацій, які призводять до тяжких захворювань.

Встановлено, що близько 4 % немовлят мають спадкові хвороби або вади в будові тіла. В разі ранньої діагностики спадкової хвороби можна домогтися усунення або послаблення її впливу на розвиток організму. Деякі хвороби, пов'язані із зміною числа хромосом, лікують гормонами. Розвитку деяких спадкових хвороб можна запобігти спеціальною дієтою.

Нині у великих містах нашої країни створено медикогенетичні консультації. Це одна із форм профілактики спадкових хвороб, куди можна звернутися за консультацією. Профілактика спадкових хвороб спрямована також на ослаблення дії мутагенних факторів: зменшення опромінення природними і

штучним и джерелами, зниження вмісту хімічних мутагенів у навколишньому середовищі (промислових відходів, речовин побутової хімії, пестицидів). Слід нагадати, що хімічні речовини (алкоголь, нікотин, наркотики), потрапляючи в організм, можуть змінювати нормальну послідовність нуклеотидів у ДНК і структурі хромосом, порушувати процес розподілу хромосом під час мейозу. Це може призвести до виникнення спадкових хвороб і аномалій розвитку.

Живий організм завжди перебуває в тісному взаємозв'язку з навколишнім середовищем, під впливом факторів якого виявляється одна з найважливіших властивостей організму — його мінливість. Саме вона забезпечує різноманітність організмів у процесі еволюційного розвитку. Якщо в процесі мінливості відбувається зміна генотипу, то ознака, що виникла у відповідь на цю зміну, успадковується і виявляється у наступних поколіннях. Таку мінливість називають генотиповою, мутаційною, спадковою, невизначеною. Якщо ж зміни організму, що виникли у відповідь на вплив навколишнього середовища, не торкнулися генотипу, а лише викликали більш-менш значні зміни фенотипу, то йдеться про фенотипову, модифікаційну, неспадкову, визначену мінливість.

Кролі гімалайської породи мають білу шерсть і лише вуха, ніс, лапи і хвіст чорного кольору (іноді бурого). Якщо на спині кролика виголити або вищипати частину білої шерсті й утримувати його на холоді, нова шерсть виросте чорною. Навпаки, на частинах тіла, які мають темну шерсть, за підвищеної температури можуть відрости білі волосини.

Слід підкреслити, що всі модифікаційні зміни не передаються у спадок, оскільки вони не стосуються генотипу, а лише фенотипу.

Діапазон, в якому залежно від умов зовнішнього середовища може змінюватися фенотипове виявлення генотипу, називають нормою реакції. Дуже демонстративні у цьому плані листки жовтцю водяного. Ця рослина росте як у воді, так і на березі. Іноді лише частина рослини занурена у воду. Над водою листки мають широкі пластинки із слабо розрізаними краями; листки цієї самої рослини під водою дуже розчленовані, що запобігає їхньому пошкодженню течією води. Якщо ж зумиєне витримувати частину листової пластинки під водою, а іншу над водою, то надводна частина листка буде нерозчленованою, а підводна набуде глибоких вирізів.

РОЛЬ ИНДИВИДУАЛЬНЫХ СВОЙСТВ В РАЗВИТИИ, ВОСПИТАНИИ И СТАНОВЛЕНИИ ЛИЧНОСТИ

Практический психолог Балимасова С.Ф., ЗОШ № 5 г. Конотоп

*Если педагогика хочет воспитать
человека во всех отношениях, то
она должна, прежде всего, узнать
его тоже во всех отношениях*

К. Д. Ушинский

Воспитание растущего человека как формирование развитой личности составляет одну из главных задач современного общества.

Особую актуальность этот вопрос приобретает, когда речь идет о перевоспитании, где внимание к личности должно быть максимальным.

Такой подход предполагает решение в оптимальном варианте следующих задач: формирование ценностных ориентации и общественной направленности личности; дисциплинирование ее в соответствии с общественными идеалами; усиленное внимание к индивидуальным особенностям личности, учет и использование их в выборе способов воспитательного воздействия.

Осуществление индивидуального подхода основано на знании индивидуальных особенностей личности. И чем тоньше воспитательная инструментовка учета особенностей личности в воспитании, тем выше педагогическое мастерство воспитателя.

Естественно, что адаптивное и неадаптивное поведение в условиях социального общества определяется социальными причинами. В этом смысле важное значение имеют установки, отражающие избирательность отношений; активная деятельность личности; ценностные ориентации, убеждения, мировоззрение, направленность личности и т. д. Человек обладает свободой выбора вариантов и способов своего поведения. В сознании человека и в его установках закрепляются определенные критерии выбора в зависимости от его социальной направленности. Общественная направленность обеспечивает поведение в соответствии с правилами, нормами и законами общества. Асоциальная — формирует способы поведения, идущие в разрез с общепринятыми, что приводит к конфликту с обществом. В перевоспитании первостепенное внимание придается формированию общественной направленности.

В практике перевоспитания сложилась определенная система изучения личности, но в традиционном варианте она не включает в себя изучение тех особенностей, которые нередко составляют именно индивидуальность личности, к тому же традиционный подход раскрывает в лучшем случае те свойства, которые характеризуют осознаваемую сферу психики — ее сознание. И в этом направлении проблема в основном изучена.

Известно, что основным законом, управляющим развитием, живых существ, общества и личности, является единство процессов дифференциации и интеграции всех психических функций. Этому закону и подчинено все развитие психики. Научное представление о целостном духовном облике человека обеспечивает не только правильный научный подход к изучению личности, но и разработка методов более эффективного воспитательного воздействия. Еще И. М. Сеченов в свое время писал, что весьма важно, «изучать способы сочетания, всех видов и родов психической деятельности друг с другом, со всеми последствиями и такого сочетания...».

Поскольку человек — это целостная система подход к изучению его личности должен быть так же целостным. Нельзя игнорировать реальность — неосознаваемое в сфере его психики нередко определяющее способы поведения человека.

В педагогической теории и практике известны, работы, где научно обосновано воспитательное воздействие на компоненты неосознаваемой сферы психики, дающие положительный педагогический эффект (А. Г. Ковалев, В. Н. Куликов, А. С. Новоселова Б. М. Чарный, И. Е. Шварц и др.). Они основаны на теории установки Узнадзе, которая в современной науке получила подтверждение. Чтобы воздействовать на неосознаваемые компоненты и получать воспитательный эффект, их нужно знать, уметь различать и адекватно на них воздействовать.

Рассмотрим те свойства и психические состояния, которые имеют отношение именно к неосознаваемой сфере психики.

Внушаемость. Знание характера проявления данного свойства поможет воспитателю организовать комплексное воздействие на психику того, кого он воспитывает, т. е. учитывать взаимовлияющие связи осознаваемого и неосознаваемого в психике, чтобы использовать взаимодействие убеждения и внушения. Внушения, как средства взаимодействия не может, быть без наличия в психике человека, такого свойства, как внушаемость, т. е. неосознанной реакции на воздействие окружающей среды.

Тип нервной системы. Ученые-психологи считают, что успешность формирования личности во многом зависит от учета этого важного свойства нервной системы.

По утверждению психологов, свойства темперамента не влияют на социальную сущность личности. Тип нервной системы сказывается на тоне, на характере реакций, уравновешенности и подвижности поведения. Однако из типа нельзя выводить ни содержания, ни направленности поведения, ни морального облика человека. Как свидетельствует теория и практика, тип нервной системы формирует индивидуальный стиль деятельности, направленный по своей сущности в положительную или отрицательную сторону. Психологи считают, что свойства нервной системы особенно отчетливо проявляются в непривычной обстановке и экстремальных условиях, когда прежний опыт «не работает» или «работает» очень слабо. Это имеет прямое отношение к условиям, в которых организуется и проводится перевоспитание; Воспитателю необходимо знать и помнить, что для тех, кто нуждается в воспитании любое воздействие это стрессовая ситуация и конечно прежний опыт в этих условиях плохой помощник.

Психические состояния человека. Они играют важную роль в создании социальных установок как регуляторов поведения и в решении психогигиенических и психопрофилактических задач. Они характеризуют его индивидуальность и имеют важное значение для формирования характера составляя единство психических процессов. По определению Й. Д. Левитова (1969) они имеют определенное отношение к сфере неосознаваемого, являясь «более или менее осознанными».

При воспитании необходимо учитывать некоторые наиболее стрессогенные психических состояний: фрустрация, тревожность, депрессия, астения, агрессивность.

Важную роль в проявлении индивидуальности личности играют такие свойства психики человека, как агрессивность, эмоциональная психическая устойчивость, сила воли, импульсивность и т. д. Они окрашивают стиль индивидуальной деятельности и поведения в особые тона, где и вырисовывается индивидуальная манера проявления сущности самой личности. Особенно важно знать их проявление в целях перевоспитания, т. к. у негативной личности они выражены сильно и нередко определяют мотивы и способы поведения.

ПЕДАГОГІЗАЦІЯ БАТЬКІВ

Психолог Сагітова Т.І., Конотопська гімназія

Психологічна служба гімназії з метою педагогізації батьків учнів працює за наступним и напрямом и:

1. Насичення батьків загальною та індивідуальною психолого-педагогічною інформацією.
2. Зняття напруги у конфліктних ситуаціях та ситуаціях, що обтяжені життєвим и обставинами.
3. Індивідуальна діагностика учнів та дорослих з метою віднайдення точок наближення між ними та зняття протиріч.
4. Прогноз особистої кар'єри учня.

Ці напрями є якісним виразом роботи психологів гімназії над методичною проблемою цього навчального року "Єдність вимог педколективу та сім'ї по створенню комфортно-результативних умов навчання та виховання".

Сім'я – один з найважливіших та, водночас, найменш вивчених факторів розвитку особистості інтелектуально обдарованої дитини (мається на увазі запит сучасного суспільства). Вона виступає і найпотужнішим джерелом розвитку пізнавальних здібностей, мотиваційної сфери, і водночас, бар'єром рівнобічного розвитку. Емоційний фон формування обдарованої дитини не лише пришвидшує, а й удосконалює якість особистості, що розвивається.

Психологічна просвіта, яку здійснює наша служба, сприяє:

- ★ Зниженню батьківської тривожності (стосовно поведінки та досягень дитини),
- ★ Формуванню впевненості у виховних діях,
- ★ Оптимізації очікувань від власної дитини,
- ★ Відкриттю кордонів сім'ї для оточуючого середовища й розвитку зв'язків підтримки,
- ★ Спонуванню батьків до повернення більшої уваги до власної професійної, особистісної реалізації.

Слід пам'ятати: сім'я – буфер, що знімає критичні впливи середовища та суспільства. Мати й батько повинні й мають право захищати свою дитину, у т.ч. у протиріччях із дорослими (педагогами, адміністрацією навчальних закладів та працівниками громадських установ). А класний керівник, який поважає дитину як особистість, у своїй роботі зобов'язаний враховувати вік та ознаки не лише учнів, а й їх батьків.

На практиці протягом поточного навчального року здійснено:

1. Серію виступів практичних психологів на батьківських зборах, серед яких:
  - ★ Виступ перед батьками 9-х та 11-х кл. на тему "Сім'я та її вплив на дозрівання особистості",
  - ★ Виступ перед батьками 5-х та 6-х кл. на тему "Вимоги до успішності в умовах обмеженого часу, посткарантинного періоду",
  - ★ Виступ перед батьками 5-а, 5-в, 6-г кл. на тему "Вплив ЗМІ на підсвідомі зміни поведінки дитини",
  - ★ Виступ перед батьками 4-х кл. шкіл міста у рамках Дня відкритих дверей на тему "Сім'я як первинна сходинка особистого досвіду дитини. Можливість зробити виховання ефективним",
  - ★ Виступ на загальноім'язійних батьківських зборах: "Безпека дитини в мережі Інтернет".
2. Розробку низки рекомендацій для батьків:
  - ★ діти яких готуються до складання державних іспитів,
  - ★ з метою подолання підвищено тривожності та втомлюваності у посткарантинний проміжок часу,
  - ★ діти яких бажають вступити до першого класу гімназії,
  - ★ про психологічні особливості віку учнів 5-6-х, 7-8-х та 9-11-х класів.
3. Низку індивідуальних та групових консультацій батьків, тематику яких слід ранжувати наступним чином:
  - ★ Подолання вербальної агресії та брехливості,
  - ★ Проблеми профорієнтації та особистого дозрівання випускників (9-ті та 11-ті кл.),
  - ★ Проблеми самовизначення,
  - ★ Самореалізація дитини та допомога дорослих у створенні умов для цього.

До того ж, є запити учнів щодо медіації їх стосунків із батьками, і серед проблемних питань у даному напрямку виділяються наступні:

- 1) можливість опанувати велику кількість завдань у гарному настрої та допомогти у створенні цього настрою,
- 2) нерозуміння власних інтересів та оцінки їх з боку батьків,
- 3) особливості взаємодії з протилежною статтю в умовах обмежень часу для спілкування,
- 4) незмінність стереотипів сприйняття дійсності у конкретних осіб.

У процесі роботи психологічної служби закладу виявлено дійсно значні розбіжності у ставленні й батьків, й підлітків до

педагогізації батьківської громади. Вивчається думка й тих, що віддають перевагу природному ставленню до процесів розвитку дітей (“Досить любові до дитини...”, “Я краще спілкуватимусь та співпрацюватиму з дитиною, аніж читатиму розумні книжки...” тощо). А також і думка тих, хто переконаний у необхідності поетапної просвіти батьків щодо можливих наслідків змін психіки дитини (“Мої батьки після зборів запитують вже не тільки про оцінки, а про інше...”, “Після бесіди з Вами мама почала виявляти почуття та схвалює відверті розмови...” тощо). Тому психологічна служба має на меті подальше вивчення думок з цього приводу та рекомендувала педколективу:

1. Змістити акцент у психолого-педагогічній просвіті зі швидкоплинних завдань та подій у бік підвищення якості “загальноповедінкової картини життя сім’ї” (вивчатиметься необхідність корекції загальних цінностей людини та родини в умовах сучасного розвитку суспільства).
2. Ввести у план виховної роботи низку спільних батьківсько-дитячих заходів з метою покращення родинних стосунків.
3. Пошук серед батьків цікавих особистостей та залучення їх до співпраці з виховним центром у здійсненні профорієнтаційної роботи та патріотичного виховання учнів.
4. Розвивати поважливе ставлення старшокласників не тільки до особистісних якостей, а й до сімейних цінностей сім’ї батьківської та майбутньої власної (на уроках психології, основ здоров’я та ОБЖ, у процесі підготовки та проведення виховних заходів).

СТУДЕНТСЬКІ ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ: МІСЦЕ ТА РОЛЬ У ВИХОВНІЙ СИСТЕМІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Фахівець ВПР Грищенко Т.В., КІСумДУ

Сучасний етап історичного розвитку України характеризується істотними змінами в житті її народу, оновленням усіх сфер діяльності людини, переоцінкою та утвердженням у свідомості нації нових світоглядних орієнтирів. Запит суспільства до вищої школи актуалізує проблему підвищення ролі студентських гуртків, товариств, об’єднань клубів за інтересами, молодіжних громадських організацій у вихованні студентської

молоді. В Україні на сучасному етапі роль громадських дитячих та молодіжних організацій у вихованні не є достатньо вивченою. Однак практика свідчить про реальні дії та їх доцільність. Діяльність студентів у молодіжних громадських організаціях несе у собі вагомий виховний потенціал.

У сучасних умовах «соціокультурної трансформації, яку переживає наше суспільство, роль вищої школи у формування особистості, у становленні її соціальної суб'єктивності, в підготовці до життєдіяльності в умовах постійних змін повинна зростати» [4, с.113]. Саме вища школа має скеровувати виховний процес молоді у межах вузу та поза ним шляхом організації діяльності молодіжної громадської організації, метою якої має бути захист та розвиток інтересів та потреб студентської молоді.

Практика сучасних вищих навчальних закладів переконує, що «парадигма виховання в умовах діяльності молодіжних громадських організацій ще тільки складається і набуває нового соціально-педагогічного змісту» [4, с.114]. Зазначимо, що переважна більшість студентської молоді виявляє зацікавленість до участі у діяльності молодіжних громадських організацій. Це дає підстави стверджувати – існує нагальна потреба державної підтримки і суспільного визнання молодіжних організацій як повноцінного соціального інституту, одного з провідних агентів соціалізації та виховання молоді.

Зокрема «громадська організація – це об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів» [1, с.5].

«Громадські молодіжні організації накопичили значний досвід виховання, який дозволяє певною мірою ці проблеми розв'язувати. Організації та спорт «зрівнюють» статус бідних та багаті молоді, сприяють їх інтелектуальному та професійному розвитку, розв'язанню нагальних проблем молоді завдяки власній активності» [3, с.23].

Прикладом вагомого впливу у системі виховної роботи вузу є Молодіжна організація студентів «Новий час» на базі Конотопського інституту СумДУ та його структурних підрозділах. Організація була створена у 2006 році з ініціативи студентських лідерів, керівників, викладачів та працівників навчального закладу з метою створення додаткових умов та можливостей самовдосконалення, самореалізації студентської молоді.

Основні напрямлення діяльності організації: організація змістовного дозвілля, оздоровлення та тимчасового працевлаштування молоді, розвиток молодіжної ініціативи, формування громадянської свідомості молоді, співробітництво з органами державної влади та місцевого самоврядування, підприємствами, організаціями, установами, закладами та об'єднаннями, розвиток молодіжного руху в місті Конотоп, забезпечення представництва у державних структурах та захисту законних прав та інтересів своїх членів, участь у формуванні та реалізації молодіжної та культурної політики держави, забезпечення координації дій членів організації, проведення молодіжних акцій в місті Конотоп та за його межами, співробітництво з міжнародними організаціями та їх об'єднаннями.

Члени МОС «Новий час» самостійно обумовлюють напрямки діяльності організації, виходячи з власних здібностей, потреб та бажань. Так благодійні акції та заходи; шефська робота з вихованцями інтернатів та притулків; проведення культурних масових заходів; видавничо-інформаційна діяльність; соціальна робота зі студентами, які потребують підвищеної педагогічної уваги (сироти, інваліди, девіантної поведінки); соціальні дослідження вихованості студентської молоді стали основними формами діяльності «Нового часу».

Проведений аналіз досліджень щодо роботи молодіжних громадських організацій та вивчення їх практичної діяльності дозволяє стверджувати, що потребує подальшого впровадження досвіду співпраці молодіжних громадських організацій і вищих навчальних закладів задля розвитку молодіжної ініціативи, формування громадянської свідомості та підвищення виховного потенціалу молодіжних громадських організацій. Таким чином, ми вважаємо, що виховний потенціал молодіжних громадських організацій, створених на базі ВНЗ, залежить від цілеспрямованості управління, його гуманізації та особистісного зорієнтування, рівня автономності, саморозвитку та демократизації, наукової обґрунтованості організації діяльності виховної системи вузу.

Сьогодення вищої школи вимагає нововведень, модернізації, доповнень, а також уніфікації деяких форм і напрямків виховного процесу молоді, і, зокрема, позанавчальної роботи. Створення молодіжних громадських організацій на базі вузу сприяє покращенню якостей виховного процесу вищого навчального закладу.

1. Лісовець О. В. Теорія і методика роботи у дитячих та молодіжних організаціях України - Ніжин: Видавництво НДПУ ім. М. Гоголя, 2005.-58с.
2. Панагушина О. Е. Неформальні молодіжні організації як специфічне середовище соціалізації сучасної молоді /О. Е. Панагушина//зб.наук. праць. Педагогічні науки. Випуск 41.- Херсон: Видво ХДУ, 2006.-193с.

ТВОРЧА РОБОТА ЯК ОДИН ІЗ АСПЕКТІВ ВИВЧЕННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЇ

Заст. директора з ВР Швидка А. І., студ. Третякова О., ПТКІСумДУ

Сучасні умови організації виробництва обумовлюють нові завдання перед технічними закладами освіти, оскільки майбутніх фахівців, нинішніх студентів вищого навчального закладу, чекає не лише прийняття професійних рішень, але й проблеми роботи з людьми.

Аналіз духовних цінностей, їх проекція на процеси сьогодення, як зазначав науковець Н. Злобін, допоможуть визначити рівень розвитку, стан суспільства в конкретний історичний період, оцінити його з морально-якісного боку.

Дисципліна «культурологія» передбачає формування у студентів цілісного уявлення про світ духовних цінностей, дозволяє осмислити як єдиний комплекс міфологію, релігію, філософію та мистецтво. Предмет певною мірою узагальнює, систематизує, ознайомлює зі специфічними методиками аналізу філософського, політологічного, соціального розуміння й бачення культуротворчих процесів, що відбуваються в соціумі.

Звичайно, майбутні вчителі, мистецтвознавці, бібліотекарі і майбутні «технарі» мають різні можливості для здобуття знань у даній галузі. Якщо перші отримують культурологічні знання за рахунок вивчення цілої низки гуманітарних дисциплін, то навчальні плани студентів технічних вузів, на жаль, відводять обмаль часу для вивчення цієї дисципліни.

Протягом одного семестру, раз на тиждень відбувається оглядове знайомство майбутніх молодших спеціалістів зі світовою й українською культурою. Викладач повинен допомогти студенту увійти

й пірнути в реальність культурологічної роботи, виробити культурологічне мислення, щоб заняття були не просто пізнавальними й цікавими, не тільки давали певні знання та навички, а й прищеплювали любов до світу прекрасного, до скарбниці мудрості й досвіду, надбаних людством протягом століть. Важливо, щоб заняття вчили мислити й діяти задля власної самореалізації на благо держави.

Міркуючи над тим, як озброїться засобами для діяльності викладачу вузу з даного предмету, виробити культурологічне мислення, зрозуміла, що особливу увагу необхідно приділяти самостійній роботі студента. При цьому заняття сприятимуть творчій діяльності студентів: художнє оформлення картин на ватмані формату А1 за вивченим матеріалом. Наприклад «Антична культура», «Культура Середньовіччя».

Усі ці сюжети лягають творчим баченням студентів на біле полотно ватману, малюючи єдину картину розвитку культури Античної цивілізації. Навіть якщо студент не схильний до малювання, він висвітлить своє бачення епохи. Саме у творчій роботі студент розкривається як знавець мистецтва, архітектури і взагалі надбань культури.

Авторське висвітлення знань культурології студентом назавжди залишить у його пам'яті культурну енергію, як правило, цілісне уявлення про нас самих. Творчі роботи студентів найкращі для зорового сприйняття, значення яких впливає на емоційне становлення особистості. Сила творчості чудодійна: перероджує і оновлює людей, робить їх чистішими, мудрішими, світлішими.

Важливим фактором під час вивчення культурології є робота в колективі, де кожен студент, зображаючи в творчій роботі власну думку, має змогу об'єднати її з думкою товариша. Студенти, спілкуючись у вузькому колі, нерідко дають спільну оцінку культурним об'єктам, що навчає працювати в колективі, сприяє поширенню культурологічних ідей і послідовному формуванню позитивного, зацікавленого ставлення до різних видів творчої діяльності.

Продовженням презентації творчого бачення даної теми є дискусія (обговорити кожний творчий підхід, переконатись у логіці аргументів, визначити справедливність доводів опонента). Уміння

дискутувати не просте, йому потрібно вчитись, саме тому суттєва роль у цьому процесі відводиться викладачу. В точки зору К. Роджерса, головною задачею педагога є полегшення й водночас стимулювання (фасилітація) процесу навчання. Важливо при цьому створювати відповідну інтелектуальну та емоційну атмосферу в аудиторії, умови психологічної підтримки.

ПРОФОРІЄНТАЦІЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ВНЗ І-ІІ РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ

Зав. підготовчих курсів Бандурка Л. В.,
студ. Лазоренко Я., ПТК ЮмДУ

Процес адаптації до умов навчання в технікумі є дуже складним та багатогранним. У сучасній психологічній науці адаптація розглядається як «комплексний динамічний процес», що, в свою чергу, дозволяє характеризувати її як взаємодію психологічних, соціальних та біологічних факторів. Отже, це процес багатогранний.

При прийнятті рішення про вступ до навчального закладу абітурієнт опиняється перед вибором не просто майбутньої професії, а й особистого життєвого шляху. Обравши спеціальність, студент у стінах технікуму повинен відчувати психологічну рівновагу, упевненість у власних силах. Ці чинники є дуже важливими в якісному опануванні предметів.

Деякі дослідники зазначають, що психологічна невідповідність до вузівських форм навчання може сприяти накопиченню розумової, психологічної втоми, що негативно відбивається на загальному самопочутті студента, ослаблює його увагу, пам'ять, мислення, волю, без оптимального стану яких неможлива успішна навчальна діяльність. Тому важливим моментом є виявлення студентів, адаптація яких до умов навчання в академгрупі має певні ускладнення.

У Політехнічному технікумі КІ Сум ДУ з метою виявлення можливих ускладнень уже на початку жовтня серед студентів-першокурсників психологом проводиться анкетне опитування, аналіз

якого доповідається на жовтневій педраді, де обговорюються результати адаптації. Кожен конкретний випадок дезадаптації розглядається окремо, студенти, які не змогли успішно пристосуватись до умов навчання, надалі працюють з психологом індивідуально.

Тепер зупинимось на профорієнтаційному аспекті адаптації студентів. Зазначимо, що профорієнтаційний аспект спрямований на формування загальних уявлень про характер вимог, які висуває дана професія до особистості та готовності студентів до успішного оволодіння обраною професійною діяльністю. Особистість студента одночасно є об'єктом і суб'єктом адаптації, тобто вона не тільки пристосовується до нового середовища, але й змінює його. Слід зазначити, що поняття «адаптація студентів» носить конкретний характер залежно від конкретних умов даного вищого навчального закладу.

Профорієнтація нині стає важливим фактором, що сприяє ефективному використанню трудових ресурсів. Але це кінцевий результат. Перш за все профорієнтація – це важливий чинник адаптації студентів вищого навчального закладу 1-2 рівня акредитації. Відділ довузівської підготовки нашого закладу працює над цим питанням, починаючи з роботи на підготовчих курсах.

Саме на цих заняттях абітурієнти, а надалі студенти знайомляться з умовами навчання, вимогами до рівня знань, із нормами поведінки. Усе це є початковим етапом адаптації. Прийшовши до нової академгрупи, студенти потрапляють до незнайомого колективу, де відкриваються перспективи їхнього особистісного зростання за умов створення комфортних психологічних умов, де вони вчаться дружити, навчатись в умовах здорової конкуренції, долучатися до участі в позанавчальних заходах.

За умови успішної адаптації в колективі групи самооцінка студентів зростає, вони більш упевнено почуваються в стінах навчального закладу. Отже, професійна орієнтація та адаптація студентів ВНЗ I-II рівнів акредитації – це взаємозв'язані ланки, які повинні тісно об'єднуватися для вирішення однієї спільної задачі – створення комфортних умов навчання студентів.

ПРОГРАМА «ХІМІЧНА АЗБУКА» ДЛЯ РОЗВ'ЯЗАННЯ ХІМІЧНИХ РІВНЯНЬ

Викл. Владімірова Н.В., студ. Воронова І., ПТК ІСумДУ

Комп'ютерна техніка має місце в кожному навчальному закладі, адже це спрощує і оптимізує процес освіти. Сучасне викладання більшості дисциплін стає практично неможливим без використання прикладного програмного забезпечення. Тому, впровадження різних навчальних програмних продуктів в навчальних закладах є необхідним.

Але в наш час дуже актуальною проблемою для нашої країни є недостаток програмних продуктів, які б мали інтерфейс на українській мові, навчали чомусь, розвивали якісь здібності у учнів та студентів і допомагали викладачам.

Метою написання повноцінної програми за допомогою якої можна було б спростити проведення лабораторних та практичних робіт, за допомогою яких можна було б повністю вирішити поставлену задачу та отримати чітку відповідь згідно до вхідних даних. Програма «Хімічна азбука», призначена для школярів, студентів, викладачів хімії для рішення хімічних реакцій.

Програма дозволяє практично миттєво зрівнювати хімічні реакції, розраховувати молекулярні маси всіх учасників процесу (реагентів і продуктів і реакції), а також проводити розрахунок матеріального балансу по заданому числу мілі або грамів одного з учасників.

Також причиною розробки є небажання платити за неякісний програмний продукт, який не задовольняє вимог користувача і вимагає довгого ознайомлення з програмою через незрозумілий та незручний графічний інтерфейс. На відміну від більшості програм такого роду «Хімічна азбука» реалізує процедуру зрівнювання з урахуванням хімічної специфіки процесу, зокрема даних по електронному балансу. Завдяки цьому коефіцієнти розставляються строго стехіометрично, тоді як більшість інших програм працюють без урахування даних по зміні ступеню окислення.

Ця програма має такі переваги:

- Забезпечує ефективну перевірку знань користувача;
- Забезпечує діалогове спілкування між комп'ютером та користувачем;
- Забезпечує самостійне вирішення завдань користувачем без втручання зовнішніх чинників.

СЕКЦІЯ «ІНФОРМАЦІЙНО-МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ»

МЕТОДИЧНА ПІДРИМКА ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДИК У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС КОНОТОПСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ

Заступник директора з науково-методичної роботи Конотопської
гімназії Максименко М.М.

Школа ХХІ століття зумовлює необхідність докорінного переосмислення освітньої парадигми, технології становлення особистості учня як суб'єкта і проектувальника життя, створення проектно-життєвого простору, спрямованого на розвиток і саморозвиток компетентної, конкурентноспроможної особистості, яка вміє творчо розв'язувати проблеми, прагне змінити на краще своє життя й життя своєї країни.

Система науково-методичної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах, ліцеях, гімназіях, коледжах повинна сприяти якнайповнішому розкриттю насамперед особистісних професійних потенцій учителя, допомогти йому стати суб'єктом розвитку своїх особистісних творчих якостей, поглибити інноваційну компетентність і сприяти розвитку своїх вихованців.

Розуміючи сучасні вимоги, адміністрація гімназії та вчителі інформатики в 2003 році розробили пакет проектів по комп'ютеризації навчального процесу. Пакет містить три проекти: «Матеріально-технічне та методичне забезпечення навчального процесу з використанням комп'ютерних технологій»; «Упровадження інформаційно-комунікаційних технологій на уроках інформатики»; «Інформатика. Міжпредметні зв'язки». Мета проектів – залучення вчителів-предметників та учнів загальноосвітніх навчальних закладів до співпраці по удосконаленню навчально-виховного процесу через упровадження комп'ютерних технологій.

Найважливішою складовою гімназійного проекту комп'ютеризації навчально-виховного процесу стала організація науково-методичного супроводу входження вчителів у цей процес. Для досягнення мети, силами вчителів інформатики та психологічної служби гімназії систематично проводилися навчальні заняття, семінари, практичні конференції по використанню комп'ютерних технологій у навчальній

діяльності та в позаурочний час. Розпочата робота по створенню електронної бібліотеки навчальних програм.

У рамках реалізації пакету проектів у Конотопській гімназії було розроблено положення про учнівський конкурс "Золотий диск". Обдарованим дітям повинні були запропоновано створити презентації, які можна буде використовувати при проведенні різних типів уроків з будь-яких предметів, що вивчаються в нашій гімназії. Конкурс став традицією. Серед презентацій з'явилися й веб-сторінки навчального призначення, що зробили наші учні. З метою виявити всіх, хто цікавиться знаннями з різних галузей науки і техніки, допомогти їм утілити в життя плани й надії, якомога повніше розкрити свої здібності у гімназії створено наукові товариства учнів (НТУ). У 2007-2008 н.р. в гімназії створено інтелектуальний клуб "Ерудит" для учнів 4-6 (8-10) класів. У 2008-2009 н.р. розроблено новий проект «Інтелектуальна надія України» Створено базу даних «Обдарована дитина».

У процесі практичної роботи обов'язково з'являються проблеми. Вирішення проблем, що виникли при перших спробах упровадження комп'ютерних технологій та ефективному їх використанні на уроках та в позаурочний час призвело до ідеї створення методичного центру комп'ютерних технологій (МЦКТ) при навчальному закладі. Мета МЦКТ: сприяти підвищенню науково-методичного рівня вчителів гімназії та міста через організацію масового навчання новим формам роботи по використанню комп'ютерів при підготовці та проведенні уроків з різних предметів, узагальнення та розповсюдження передового педагогічного досвіду, створення електронного банку інформації по впровадженню комп'ютерних технологій у навчальному процесі. Цілеспрямована діяльність адміністрації гімназії та методичного центру комп'ютерних технологій сприяє постійному зростанню кількості уроків, проведених з використанням комп'ютерних технологій.

Сьогодні інформаційно-комунікаційні технології все глибше впроваджуються у виховний процес Конотопської гімназії: у різних видах діяльності учнівських колективів; у роботі з батьківською громадою; у реалізації цільових творчих програм; у роботі органів учнівського самоврядування.

Технологія науково-методичного супроводу в роботі над методичною проблемою дає можливість чітко структурувати діяльність методичних об'єднань, творчих груп, науково-методичної ради. На етапі формулювання завдань провідна роль відводиться науково-методичній раді, психологічній службі та адміністрації. Моніторингові дослідження визначають ступінь готовності кожного

члена колективу до роботи у визначеному напрямку. Формуються відповідні теми самоосвіти, проводяться ознайомчі семінари, конференції. Достатня теоретична поінформованість дозволяє на другому етапі кожному окремому члену колективу побудувати модель діяльності, обрати форми й методи роботи, визначити очікувані результати. На цьому етапі є необхідність проведення індивідуальних консультацій, практикумів, відкритих уроків майстрів. Відбувається “включення” в діяльність на рівні практичного використання. На наступному етапі (практичне впровадження й моніторинг результатів) вивчається результативність вивчення тем, уроки з яких проводились з використанням комп’ютерних технологій, визначаються проблемні моменти і проєктуються шляхи їх подолання. Найбільш ефективні на цьому етапі індивідуальні співбесіди, групові консультації, засідання за круглим столом з метою більш детального обговорення. Завершується робота співставленням досягнутих результатів з очікуваними, проведенням педагогічної ради та визначенням стратегії подальшої діяльності.

1. МАН: підготовка науково-дослідницьких проєктів / Упорядник М.Голубенко. – К.: Ред. загальнопед. газ., 2005.
2. Сиротинко Г.О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. –Харків:Основа,2003.
3. http://tpl.uzhgorod.ua/index.files/metod/Novi_tecn.doc - Новітні технології проведення сучасного уроку виробничого навчання
4. <http://teacher.at.ua/publ/19-1-0-554> - Сучасний урок. Шляхи вдосконалення ефективності навчального процесу

ВПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ СИСТЕМИ MOODLE

Викладач, кандидат пед. наук Кухарчук Р.П.,
Глухівський національний педагогічний університет.

Розвиток сучасної освіти і науки, удосконалення інформаційної складової навчальних дисциплін, зменшення аудиторних годин на вивчення предметів вимагає інтенсивного впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у вищу школу. Розв’язання таких проблем вимагає пошуку нових засобів, методів і форм організації та супроводу навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах.

Однією із перспективних форм навчання є дистанційна форма навчання.

Дистанційне навчання (ДН) – це форма організації навчання, що базується на навчальній взаємодії віддалених один від одного педагогів і учнів, і реалізується за допомогою телекомунікаційних технологій і ресурсів мережі Інтернет. Для ДН характерні всі притаманні навчальному процесу компоненти системи навчання: зміст, цілі, організаційні форми, засоби навчання, система контролю і оцінювання результатів.

Серед програмних продуктів з'являються середовища для дистанційного навчання. Одним з найперспективніших є Модульне об'єктно-орієнтоване середовище для активного навчання (Modular Object - Oriented Dynamic Learning Environment, MOODLE).

MOODLE (модульне об'єктно-орієнтоване середовище дистанційного навчання) – безкоштовна, відкрита (Open Source) система дистанційного навчання (СДН). Система реалізує філософію «педагогіки соціального конструктивізму» - люди "конструюють" для себе нові знання в процесі взаємодії з навколишнім середовищем.

Спільнота користувачів MOODLE швидко збільшується. Вже на сьогодні зареєстровано близько 2000 сайтів, що активно використовують цю систему. Інтерфейс і документацію до середовища перекладено на більше ніж 40 мов (зокрема, і на українську мову).

Система MOODLE має кілька особливостей, які дозволяють обрати її як одне з найоптимальніших середовищ для організації дистанційного навчання в університетах та школах.

MOODLE – це відкрита система з ліцензією, яка передбачає безкоштовне використання та відкритий програмний код. Ця особливість дуже важлива для навчальних закладів, які обережно ставляться до проектів, що мають високу вартість і пов'язаних з новітніми технологіями.

Безкоштовність системи дозволяє без великих витрат почати впровадження високопродуктивної системи і поступово розширювати сфери її застосування. Крім того, середовище для дистанційного навчання можна розгорнути на так само безкоштовних операційних системах типу Linux.

Можна стверджувати, що MOODLE повністю задовольняє вимогам до комп'ютеризованого середовища для дистанційного навчання, оскільки створювалася викладачами та студентами для реального процесу навчання, а не як комерційний продукт для продажу. При цьому за ідеологічну основу для вибору потрібної функціональності слугувало прагнення полегшити контакт між викладачем і слухачем

дистанційного курсу, що важливо в умовах фізичної віддаленості. Саме тому в системі є низка так званих «ресурсів», які дозволяють спілкуватися учасникам навчального процесу: форуми, чати, тощо.

Система має продуману програмну архітектуру, яка дозволяє розширювати функціональність завдяки модулям, які легко інтегруються з програмним ядром. Модулі можуть додавати нові типи навчальних ресурсів.

Ресурс – динамічний чи статичний елемент, який є джерелом навчальної інформації.

Ресурси в MOODLE поділяють на статичні і динамічні. До статичних відносяться гіпертекст, файли, мультимедійна інформація (аудіо, відео, Flash-анімація). Динамічні ресурси передбачають активну роботу студента у формі чату, форуму, тесту, опитування, лабораторних робіт тощо. Робота студента з динамічним ресурсом може бути оцінена викладачем чи комп'ютером. Може існувати кілька систем оцінювання за різними критеріями для кожного ресурсу.

Навчальна інформація розбита за курсами. Для курсу може бути призначено автора та викладачів. Викладачі навчають студентів та оцінюють їхні знання, але не завжди можуть редагувати курс.

Навчання для користувача починається з моменту запису його на курс. Студенти формують кілька груп. Кожний динамічний ресурс може по-своєму враховувати належність слухача до тієї чи іншої групи. Студенти, які належать до однієї групи, мають зробити спільний документ. Завдання для студентів може полягати в досягненню найкращого результату їхньої групи серед інших груп, тобто актуалізується одночасно кооперація та конкуренція між студентами.

Навчальний курс у MOODLE являє собою не лише середовище з навчальними матеріалами, а й спільноту студентів та викладачів, які спілкуються, обмінюються думками тощо.

Висновки

Система Moodle на сьогодні є найбільш ефективною системою дистанційного управління навчанням (безкоштовність, відкритий код; автономність навчання, незалежність від друкованих джерел, незалежність від локалізації, наявність зворотнього зв'язку, пропонує широкий спектр форм активності для проведення навчання (форуми, блоги, діалоги, опитувальники, консультації, дослідження, персональні завдання, чати, семінари та уроки) тощо.

Недоліки: трудосмікість перенесення навчального матеріалу із прийнятих за стандарт лекцій у форматі MS Word у формат системи

Moodle; низька комп'ютерна компетентність викладачів із створення ефективно працюючих дистанційних курсів.

Перспективні напрями дослідження:

1. Створення мотивації для викладачів з метою впровадження системи Moodle у навчально-виховний процес університету.
2. Підвищення комп'ютерної компетентності викладачів університету.
3. Удосконалення системи перенесення інформації, оформлену у вигляді офісних додатків системи Microsoft Office у навчальну мережу Moodle.
4. Створення ефективного доступу до навчальної мережі шляхом розширення технічної бази та проведення Інтернету між усіма підрозділами університету (комп'ютерні лабораторії, студентські гуртожитки, бібліотеки тощо).
5. Створення правової та нормативної бази щодо здійснення та оцінювання навчального процесу за допомогою LMS.

1. MOODLE [Електронний ресурс]. – 2010. – [Цит. 2010, 5 квітня]. – Режим доступу : <http://moodle.org/>

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ВИПАДКОВИХ ПОМИЛОК НА ТОЧНІСТЬ ВИМІРЮВАННЯ ГОРИЗОНТАЛЬНОГО КУТА

Викл. Герасименко В.І., студ. Ігнатенко В., ПТКІСумДУ

Розглянемо, як виконують вимірювання горизонтального кута (ABC). Для побудови плану місцевості потрібен не сам кут ABC, а його горизонтальна проекція abc на горизонтальній площині П.

Для вимірювання кута abc теодоліт горизонтують у точці b. Горизонтальний круг теодоліта встановлюють у горизонтальне положення. Якщо через вертикальну лінію BZ, а також точки A і C, які спостерігаються, провести площини K_1 і K_2 то сторона кута AB і BC лежать у цих площинах. Площини K_1 і K_2 називаються *колімаційними*. Вони утворюють двогранний кут, виміром якого є лінійний кут $abc = \beta$, що лежить у її площині.

Горизонтальний кут β утворюється розсіканням двогранного кута горизонтальною площиною П, яка проходить перпендикулярно до ребра bz цього кута. Як горизонтальну площину використовують горизонтальний круг теодоліта, що складається із лімба й алідади. На лімбі, у перетині з площинами K_1 і K_2 , отримують напрямки Op_A і Op_C

що утворюють кут β ; p_A і p_C – відліки на лімбі при наведенні труби на точки А і С.

Під час вимірювання горизонтального кута β потрібно встановити теодоліт над точкою, виконати центрування й горизонтування, трубу теодоліта навести спочатку на точку А, а потім на точку С, взявши відповідні відліки p_A і p_C . На точність вимірів горизонтального кута впливають похибки вимірів.

1. Похибки приладу й методу вимірювання кута.

До похибок приладу належать похибка відліку за лімбом m_B і похибка наведення труби на точку (похибка візування) m_V .

Сучасні оптичні теодоліти Т-30 та 2Т-30, якими ми будемо робити вимірювання під час геодезичної практики, мають шкали відлікових мікроскопів, що дають змогу брати відліки з точністю $\pm 1'$.

2. Похибка центрування теодоліта у вершині кута.

Теодоліт у вершині кута центрують над точкою за допомогою виска або оптичного центратора. Для цього штатив теодоліта встановлюють над точкою так, щоб платформа його головки (верхньої частини) була горизонтальна й розміщувалась по вертикалі, що проходить через кілочок. На штатив установлюють теодоліт, а на гачок його станового гвинта підвішують висок. Пересуваючи по платформі головки штатива, досягають, щоб вістря виска проєкціювалось у центр кілочка. Теодоліт закріплюють і горизонтують за допомогою підняття гвинтів і циліндричного рівня.

Після виконання цих операцій вертикальна вісь обертання теодоліта має бути прямовисна і проходити через точку (центр кілочка). Унаслідок впливу різних факторів (вітер, недостатня ретельність виконання операції) теодоліт центрують над точкою з деякою лінійною похибкою e_T .

3. Похибка центрування (встановлення) віх на точках.

Лінійні похибки центрування на точках також мають вплив на точність виміру кута. Кут $ABC = \beta$. У точках А і С встановлені віхи (сигнали), на які візують при вимірюванні кута. Віхи встановлені на точках із лінійними похибками s . Найбільший вплив на точність вимірювання кута β ці похибки мають у тому випадку, коли вони збігаються з перпендикулярами сторін d_1 і d_2 .

Для підвищення точності виміру кута в теодолітних полігонах потрібно сторони полігона брати меншими, ніж 100 м, ретельно центруючи теодоліт і віхи на точках.

Із практики встановлено, що випадкові помилки підпорядковуються дії деяких законів і мають деякі властивості, одна з яких:

1. Властивість компенсації, тобто середнє арифметичне з випадкових помилок однакової точності вимірювань однієї і тієї ж величини, прямує до нуля, якщо число вимірювань прямує до нескінченності.

Якщо виміряний деякий кут, дійсне значення якого дорівнює «X», а результати його виміру одержали $\varphi_1, \varphi_2, \dots, \varphi_n$ то випадкові помилки цих результатів вимірювань будуть відповідно дорівнювати:

$$\Delta_1 = \varphi_1 - X$$

$$\Delta_2 = \varphi_2 - X$$

.....

$$\Delta_n = \varphi_n - X$$

Додаючи $\Delta_1, \Delta_2, \dots, \Delta_n$ на підставі третьої властивості випадкових помилок одержимо в сумі величину, рівну нулю, тобто при $n \rightarrow \infty$ сума випадкових помилок в границі буде прямувати до нуля, тобто:

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{\Delta_1 + \Delta_2 + \dots + \Delta_n}{n} = 0$$

На полігоні ми провели вимірювання горизонтального кута:

№ ст.	Відрахунки	Відліки точкам	по	Кут напівприйому	Середній кут
1	КП В С	98°16' 66°34'		31°42'	31°41'
	КЛ В С	278°04' 246°24'		31°40'	
2	КП В С	164°42' 133°01'		31°41'	31°41'31"
	КЛ В С	345°32' 02" 313°50'		31°42' 02"	
3	КП В С	305° 20' 273°40'		31°40'	31°41'
	КЛ В С	177°28' 145°46'		31°42'	

Ми виконали 7 вимірювань горизонтального кута методом напівприймів. Дійсне значення кута дорівнює $31^{\circ}41'00''$.

Знайдемо випадкові похибки при 4 вимірюваннях, а також суму випадкових помилок.

$$\begin{aligned}\Delta_1 &= 31^{\circ}41'00'' - 31^{\circ}41'00'' = 00'' & (00''+01''+00''+(-03''))/4 &= -0,5 \\ \Delta_2 &= 31^{\circ}41'00'' - 31^{\circ}41'31'' = 01'' \\ \Delta_3 &= 31^{\circ}41'00'' - 31^{\circ}41'00'' = 00'' \\ \Delta_4 &= 31^{\circ}40'57'' - 31^{\circ}41'00'' = -03''\end{aligned}$$

Знайдемо випадкові похибки при 5 вимірюваннях, а також суму випадкових помилок.

$$\begin{aligned}\Delta_1 &= 31^{\circ}41'00'' - 31^{\circ}41'00'' = 00'' & (00''+01''+00''+(-03'')+04'')/5 &= 0,4 \\ \Delta_2 &= 31^{\circ}41'00'' - 31^{\circ}41'31'' = 01'' \\ \Delta_3 &= 31^{\circ}41'00'' - 31^{\circ}41'00'' = 00'' \\ \Delta_4 &= 31^{\circ}40'57'' - 31^{\circ}41'00'' = -03'' \\ \Delta_5 &= 31^{\circ}41'04'' - 31^{\circ}41'00'' = 04''\end{aligned}$$

Похибка зменшилась на 20%.

Знайдемо випадкові похибки при 6 вимірюваннях, а також суму випадкових помилок.

$$\begin{aligned}\Delta_1 &= 31^{\circ}41'00'' - 31^{\circ}41'00'' = 00'' & (00''+01''+00''+(-03'')+04''+ & \\ & & +00'')/6 &= 0,33 \\ \Delta_2 &= 31^{\circ}41'00'' - 31^{\circ}41'31'' = 01'' \\ \Delta_3 &= 31^{\circ}41'00'' - 31^{\circ}41'00'' = 00'' \\ \Delta_4 &= 31^{\circ}40'57'' - 31^{\circ}41'00'' = -03'' \\ \Delta_5 &= 31^{\circ}41'04'' - 31^{\circ}41'00'' = 04'' \\ \Delta_6 &= 31^{\circ}41'00'' - 31^{\circ}41'00'' = 00''\end{aligned}$$

Похибка зменшилась на 17,5%.

Знайдемо випадкові похибки при 7 вимірюваннях, а також суму випадкових помилок.

$$\begin{aligned}\Delta_1 &= 31^{\circ}41'00'' - 31^{\circ}41'00'' = 00'' & (00''+01''+00''+(-03'')+04''+ & \\ & & +00''+(-04''))/7 &= -0,28 \\ \Delta_2 &= 31^{\circ}41'00'' - 31^{\circ}41'31'' = 01'' \\ \Delta_3 &= 31^{\circ}41'00'' - 31^{\circ}41'00'' = 00'' \\ \Delta_4 &= 31^{\circ}40'57'' - 31^{\circ}41'00'' = -03'' \\ \Delta_5 &= 31^{\circ}41'04'' - 31^{\circ}41'00'' = 04'' \\ \Delta_6 &= 31^{\circ}41'00'' - 31^{\circ}41'00'' = 00'' \\ \Delta_7 &= 31^{\circ}41'00'' - 31^{\circ}40'56'' = -04''\end{aligned}$$

Похибка зменшилась на 15%.

У результаті дослідження бачимо, що при збільшенні кількості разів вимірювання горизонтального кута сума випадкових помилок прямує до нуля.

АКТИВІЗУЮЧІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ ФІЗИКИ

Викладач Комісаренко Н. І., ПТКІСумДУ

Зміни, що мають місце в суспільстві та освіті останнім часом, спричинили і привели до характерного зростання об'єму необхідної інформації, а традиційними проблемами нашого студента є перевантаження навчальною інформацією. Звідси й потреба застосування при викладанні фізики активних методів навчання.

Сучасна наука пропонує різні методи, що активізують навчально-пізнавальну діяльність студентів, сприяють кращому засвоєнню навчального матеріалу. Ця тема не нова, однак на даний час набуває гострої актуальності ще через специфіку контингенту, який щороку поповнює навчальні заклади I–II рівнів акредитації.

Викладач – це людина, яка знаходиться в стані постійного пошуку ефективних технологій (методів) навчання студентів, це практик і експериментатор одночасно. Тож проблема розробки нових методів викладання не стільки у відкритті нових, скільки у вдосконаленні відомих прийомів викладання. Розглянемо прийоми, застосовувані при викладанні фізики студентам вузів I – II рівнів акредитації.

Вчасно і вдало поставлені питання – це фактично елементи проблемного навчання:

- поставити провокаційне питання;
- поставити кілька питань, щоб спонукати студентів до дискусії (теплові двигуни, хвильові й квантові властивості світла);
- перед вивченням теми пропонувати студентам поставити запитання, на яке викладач не в змозі дати вичерпну відповідь, за зміст та якість питань виставляється оцінка. Далі пропонується пошукати, знайти відповідь в Інтернеті або в інших джерелах та продовжити пошуки додаткової інформації та ґрунтовних відповідей;
- вести опитування студент – студент, ставлячи запитання;
- формулювати запитання, на які не були дані відповіді в ході лекції;
- залучати до процесу вивчення й обмірковування матеріалу за допомогою поставлених питань (тиск світла, сила Ампера тощо);

Позитивні риси: залучення студентів до процесу навчання, викладач стає інтерактивним, байдужих немає, самий слабкий піднімає руку, іде пошук, у роботу включаються всі.

Узагалі, розвиток мислення знаходиться в безпосередній залежності від характеру запитань, які пропонує викладач.

Використання задач (підрахункових, експериментальних, якісних), розв'язок яких має на меті не тільки закріплення вивченого й тренування практичних умінь традиційно розв'язувати задачі, а й спрямовувати на організацію пошукової навчальної діяльності:

- розв'язати одну й ту ж задачу різними способами або знайти якомога більше способів рішення;

- особливо викликають інтерес і створюють штучно проблемну ситуацію пасивно переписані розв'язання задач, а потім робота по знаходженню помилки в розв'язку, що спонукає до аналізу та активної позиції кожного;

- експериментальні завдання (задачі), розв'язок яких викликає особливий інтерес і велику зацікавленість імовірними рішеннями проблеми (знайти всі можливі способи з'єднання чотирьох резисторів, до студентів звертається лаборант за допомогою: визначити, з якого металу виготовлений реостат тощо). Продовженням пошуку є написання плану (алгоритму) розв'язку завдання.

Позитивні риси: використання задач (у поєднанні з іншими методами) реалізує необхідність робити аналіз фізичного змісту.

Особливо хочеться сказати про розв'язування тестових завдань, що сьогодні актуально.

Тести (опрацювання тестових завдань державної підсумкової атестації, зовнішнього незалежного оцінювання) дає розуміння того, що завдання навіть на початковому рівні не такі й прості та примітивні, як здається одразу. Їх розв'язування вимагає глибоких знань основ фізичної науки, уміння використовувати знання в досить нестандартних ситуаціях. Це можливо лише тоді, коли студент досить тренований у проведенні доказових суджень, різносторонньому аналізі фактів, коли викладач достатньо уваги приділяє доведенню, а не констатації фактів.

Інформаційні технології, безумовно, в активізації навчально – пізнавальної діяльності студентів відіграють важливу роль, особливо засоби наочності, технічні засоби навчання, сучасні інформаційні технології (використання електронних підручників; використання віртуальних демонстрацій; виконання лабораторних робіт за допомогою комп'ютера; використання анімацій, моделей; моделювання фізичних процесів).

Позитивні риси: використання ІКТ спрямовано на спрощення самого процесу навчання й має ряд позитивних моментів та переваг: економне використання навчального часу, застосування на різних

етапах навчання, індивідуалізація навчання, скорочення малоефективних видів роботи, активізація навчальної діяльності. При цьому інформація представлена в найбільш звичних для сучасної людини формах: аудіоінформація, відео, анімації. Відео або анімація в поєднанні з коментарями викладача значно активізують увагу студентів до змісту навчального матеріалу, що викладається, підвищують інтерес до предмету. Навчання стає цікавішим і емоційним, приносячи задоволення студентам та підвищуючи якість навчання.

Використання електронного підручника є одним із найбільш ефективних методів навчання. Нами створений електронний підручник, максимально наближений до потреб студента: у ньому знаходяться всі конспекти занять, домашні завдання, зразки розв'язку типових задач, інструкції до лабораторних робіт, варіанти тематичних контрольних робіт, екзаменаційні питання та багато іншого. Він знаходиться в бібліотеці технікуму та в кабінеті фізики. Студенти мають можливість працювати з ним удома.

Проблемно – пошукова діяльність не дає готових рішень, готових відповідей, а спонукає людину працювати шляхом міркувань. Забезпечується постановкою перед студентами таких типів пізнавальних завдань, які вимагають аналізу з метою виділення головного, встановлення логічних зв'язків; порівняння; узагальнення на основі індукції; конкретизації на основі дедукції; встановлення причинно-наслідкових зв'язків у напрямку від наслідку до причини (Чому?) і від причини до наслідку (Що буде в результаті?); складання плану дій; критичне оцінювання; переносу знань в інші умови.

Позитивні риси: дає змогу активно втручатися в процес навчання. Студенти вчаться критично мислити, приймати власні продумані рішення, висловлювати гіпотези, а також спілкуватися й бути демократичним.

Негативні риси: використання обмежене рівнем розвитку студентів та часто характером матеріалу, який вивчається.

Виготовлення приладів, моделей, макетів, творча робота студентів – це традиція кабінету фізики (залишати в кабінеті виготовлені своїми руками для наступних студентів моделі, макети, прилади для проведення лабораторних робіт з елементами творчості та студентським ноу-хау). Викладачам добре відома "піраміда засвоєння й сприйняття матеріалу": через репродуктивні методи засвоюється 10 %, через активні – 80 – 90 %.

Успіхи в реалізації зазначених методів гарантуються значно більшою мірою, якщо викладач використовує їх як систему.

ВИКОРИСТАННЯ ПРОБЛЕМНИХ СИТУАЦІЙ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ

Викл. Голубков В. М., Путивльський педагогічний коледж

Сучасний етап розвитку людства характеризується стрімким збільшенням кількості інформації, якою повинна оперувати людина. Тому задача сучасної освіти – підготувати підрастаюче покоління до життя та професійної діяльності у високорозвиненому інформаційному середовищі. В зв'язку з цим метою сучасного навчання є не тільки засвоєння результатів наукового пізнання, але і самого шляху отримання цих результатів. Зважаючи на це, важливе місце відводиться розвиваючому навчанню, зокрема проблемному.

Початковим моментом розумового процесу є проблемна ситуація. Вона виявляє протиріччя між наявними знаннями та вимогою задачі. Вивчення нового матеріалу проходить шляхом розв'язання цих протиріч.

В проблемній ситуації важливо чітко сформулювати мету, позначити кінцевий результат. Під час розв'язання проблеми знаходяться проміжні результати, які можуть співпадати, або не співпадати з просуванням до кінцевого результату. У разі неспівпадання відбувається переоцінка даного етапу та пошук інших шляхів розв'язання проблеми.

Наведемо опис однієї з проблемних ситуацій з курсу інформатики:

Тема: Графічний редактор PAINT

Питання

В пам'яті комп'ютера знаходяться два файли з абсолютно однаковими малюнками. Проте вони мають різні об'єми. Як це пояснити?

Имя	Размер	Тип	Изменен
Графічний редактор	12 КБ	Презентация Микро...	06.04.2009 23:11
Графічний редактор	18 КБ	Формат RTF	09.04.2009 8:59
Лекція	157 КБ	Документ Microsof...	08.05.2009 8:29
метелик16	129 КБ	Точечний рисунок	07.04.2009 5:23
метелик256	259 КБ	Точечний рисунок	07.04.2009 5:23

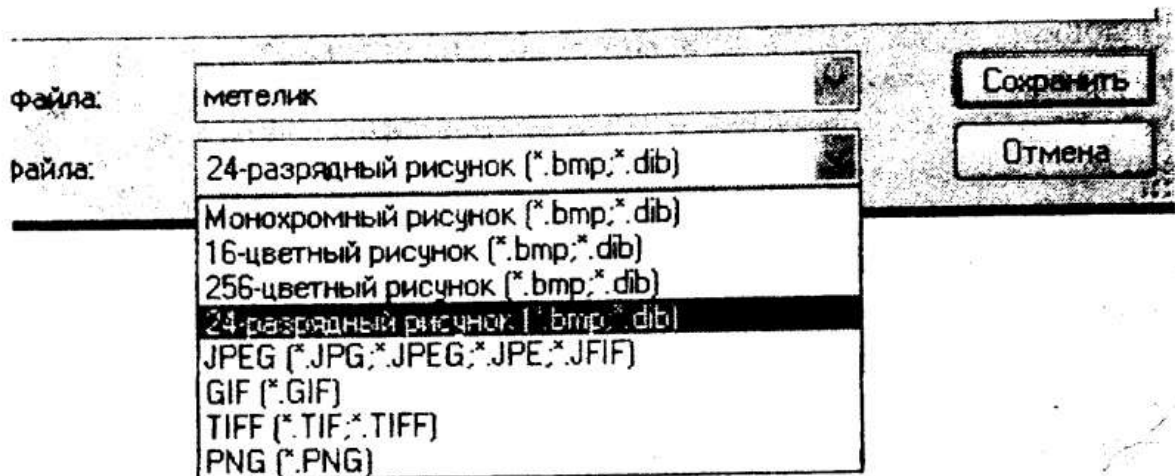
Починається пошук відповіді.

На першому етапі учні дізнаються, що графічні зображення поділяють на векторні та растрові, встановлюють їх призначення та властивості.

Учні роблять припущення, що можливо один з малюнків векторний, а інший – растровий. Проте малюнки мають однаковий тип. Припущення відкидається як хибне.

На наступному етапі розглядається призначення та будова вікна графічного редактора PAINT, будова панелі інструментів, діти вчаться їх використовувати, будувати зображення.

Останнім питанням теми є збереження малюнка.

Учні розглядають вікно збереження і знаходять в ньому пункт **Тип файла**. Вчитель пояснює, що для кодування однієї точки зображення може використовуватись різна кількість кольорів (2, 16, 256, ...). Діти роблять висновок, що в даному випадку точка (а значить і все зображення) може займати різний об'єм пам'яті в залежності від кількості використаних кольорів.

Це і є відповіддю на проблемне запитання.

Далі доречно заповнити наступну таблицю

Тип зображення	Об'єм пам'яті, що займає одна точка
Монохромне зображення	1 біт
16 кольорів (2^4)	4 біт
256 кольорів (2^8)	8 біт
24 розряди ($3 \cdot 8$)	3 байт

Курс основ інформатики дає багату основу для впровадження проблемного навчання.

З ДОСВІДУ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ БРИГАДНОГО СПОСОБУ НАВЧАННЯ

Викладач Мисник В. Д., ПТКІСумДУ

Вивчення фізики в технікумі має свої особливості порівняно зі школою: курс, який школярі освоюють в 10 та 11 класах, студенти технікуму повинні освоїти за один навчальний рік і, якщо це технічна спеціальність, то потрібно більше уваги звернути на ті розділи, які мають практичне застосування. Ось приклад використання бригадного способу при вивченні фізики.

Групу, у якій, як правило, 25 студентів, я поділила на 5 бригад. Члени бригади підбирались найчастіше за власним бажанням, але я стежила за тим, щоб не було бригад, у яких більшість сильних студентів або навпаки, тільки слабкі у фізиці студенти, тобто групи були практично однакові за співвідношенням тих, кому фізика дається краще, і тих, хто погано сприймає її. У кожній групі обирався «бригадир» (деколи студенти самі виявляють бажання бути бригадиром, іноді я пропонувала кандидатуру). Звичайно, спочатку проводилась роз'яснювальна робота: для чого створюються бригади, як будуть проводитись заняття, у чому полягає роль бригадирів, як буде проводитись оцінювання.

В бригадирами проводилась підготовча робота. Вони отримували випереджаюче завдання: вивчити самостійно теоретичний матеріал. На додатковій зустрічі з ними я з'ясовувала, які труднощі у них виникли, колективно розглядали найскладніші питання, які не змогли правильно пояснити чи викласти самі студенти. Давала їм перелік питань, розуміння й знання яких вони повинні перевірити у своїй групі, критерії оцінювання. До речі, з критеріями оцінювання були ознайомлені всі студенти, щоб не було нарікань на необ'єктивну оцінку.

На уроці новий матеріал вивчався в бригадах протягом відведеного часу (40 – 45 хв.). Бригадир не пояснював своїм товаришам новий матеріал, а тільки допомагав їм, а потім перевіряв ступінь засвоєння матеріалу.

Наприклад, тема «Рівняння Менделєєва–Клапейрона. Їзаконів». Виведення рівняння проводиться на одному занятті, а вивчення їзаконів — на наступному. Цю тему доцільно вивчати бригадним методом.

1. Студенти, які вже проявляють лідерські здібності, розвивають уміння чітко, точно викладати свою думку, об'єктивно оцінювати результати роботи товаришів.
2. З іншого боку, студенти – рядові члени бригади мають можливість не тільки самостійно вивчати матеріал, але й отримувати допомогу товаришів у випадку незрозуміння конкретного питання. Якщо студент не згоден з оцінкою бригадира, арбітром стає викладач.
3. На одному уроці з'являється можливість оцінити одразу всіх студентів. Об'єктивність оцінок, виставлених бригадирами, перевіряється викладачем вибірково, методом опитування по одному представнику кожної бригади.

Доречним буде використання бригадного методу при розв'язуванні задач. Спочатку колективно розв'язуємо одну – дві типових задачі. Потім кожна бригада отримує картку з 5 умовами задач, серед яких виділена одна, і протягом 10 – 15 хвилин колективно розв'язують її. Алгоритм розв'язування буде вся бригада. Бригадир повинен контролювати, щоб усі члени бригади розуміли цей алгоритм, чому, яка формула використовується. Потім представник бригади пояснює всій групі розв'язок даної задачі. Бригадир оцінює участь кожного члена бригади в процесі розв'язування, враховуючи критерії оцінювання.

Критерії оцінювання такі:

1. Уміння проаналізувати умову, визначити, які фізичні закони треба використати – 4 бали;
2. Знання формул, що виражають закони, які використовуються в задачі, – 4 бали;
3. Виконання математичних перетворень формул – 2 бали;
4. Перевірка розмірності величин – 2 бали.

При виконанні лабораторних робіт використання бригадного методу дозволяє ефективніше й швидше перевірити готовність групи до виконання роботи. Лабораторні роботи проводяться в підгрупах, тому поділ на бригади буде іншим. У бригаді по три, максимум по чотири студенти. Перед виконанням треба перевірити, чи кожен студент розуміє, яка мета саме цієї роботи, чи знає він формули, які будуть використовуватись, методику виконання, правила обчислення похибок. На уроці бригадир проводить опитування й записує оцінки в картку спеціальної форми. На цей етап виділяється 15 хвилин.

Опитування членів своєї бригади бригадир проводить усно, але формули студенти записують на підписаних аркушах, які вони віддають бригадиру. Він виставляє бал за кожну відповідь і віддає

викладачеві свою картку опитування разом із письмовими відповідями своїх товаришів. У загальній оцінці за лабораторну роботу враховується теоретична і практична готовність студента до роботи.

МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС З ТЕМК

Викладач Булашенко А. В., ШІСум ДУ

«Теорія електричних та магнітних кіл» є базовою для студентів, які навчаються за напрямком «Системна інженерія». Основними задачами дисципліни є методи аналізу та розрахунку лінійних електричних кіл постійного струму, змінного струму, трифазного струму, кіл із джерелами несинусоїдального струму, перехідних режимів.

Мною був розроблений конспект лекцій з дисципліни [1-3]. Метою конспекту є ознайомлення студента з електричними та магнітними колами, їх складовими елементами, засвоєння методів аналізу, синтезу та розрахунку цих кіл в статичних та динамічних режимах роботи.

У роботі [4] розглянутий методичний комплекс для проведення лабораторних робіт з дисципліни.

Методичні вказівки [5] присвячені методам розрахунку лінійних електричних кіл постійного струму, методичні вказівки [6] присвячені розрахунку кіл із джерелами несинусоїдального періодичного струму, а у методичних вказівках [7] наведені методи розрахунку трифазних кіл.

У [8] наведені варіанти завдань до розрахункової роботи та приклади розрахунку, а робота [9] присвячена перехідним процесам.

Мною був створений методичний комплекс [1-3, 5-9] для забезпечення дисципліни «ТЕМК»

1. Теорія електричних та магнітних кіл: Конспект лекцій на тему «Лінійні електричні кола постійного струму» / Укладач А.В. Булашенко. – Суми: Вид-во СумДУ, 2010. – 177с.

2. Теорія електричних та магнітних кіл: Конспект лекцій на тему «Складні лінійні та нелінійні електричні кола змінного струму» / Укладач А.В. Булашенко – Суми: Вид-во СумДУ, 2010. – 175с.

3. Теорія електричних та магнітних кіл: Конспект лекцій на тему «Перехідні процеси у лінійних електричних колах» у двох частинах. – Частина 1 / Укладач А.В. Булашенко. – Суми: СумДУ, 2010. – 218с.

4. Булашенко А. В. Розробка віртуальних лабораторних робіт із дисципліни «ТЕМК» // Збірник тез до науково-методичної конференції, м. Конотоп, 27 квітня 2009.

5. Методичні вказівки до практичних занять на тему «Розрахунок електричних кіл постійного струму» з дисципліни «Теорія електричних та магнітних кіл» / Укладач А.В. Булашенко - Суми: Вид-во СумДУ, 2010. – 81с

6. Методичні вказівки до практичних занять за темою «Розрахунок електричних кіл несинусоїдного періодичного струму» з дисципліни «ТЕМК»/Укл.А.В. Булашенко – Суми: СумДУ, 2010. – 38с.

7. Методичні вказівки до самостійного вивчення теми «Лінійні електричні кола трифазного струму» з дисципліни «ТЕМК» / Укладач А.В. Булашенко – Суми: Вид-во СумДУ, 2010. – 64с.

8. Методичні вказівки до розрахункової роботи з дисципліни «ТЕМК» на тему «Розрахунок лінійних електричних кіл в усталених режимах» /Укл. А. В. Булашенко. – Суми: Вид-во СумДУ, 2010. – 87с.

9. Методичні вказівки на до самостійного вивчення теми «Частотний метод та метод змінних стану аналізу перехідних процесів та моделювання перехідних процесів у Electronics Workbench 5.12» з дисципліни «ТЕМК» / Укладач А. В. Булашенко - Суми: Вид-во СумДУ, 2010. – 137с.

ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ КОНОТОПСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ

Учитель Попко О.М., Конотопська гімназія

Головне завдання сучасної національної школи – створити умови для розвитку кожної особистості, здатної до творчої самореалізації, до навчання впродовж життя. Удосконалення навчального процесу через упровадження комп'ютерних технологій залежить від побудови його на науковій основі, передового педагогічного досвіду, нових форм організації роботи.

Пакет проектів, розроблений учителями інформатики за період 2003 - 2010 рр., направлений на системний підхід у впровадженні комп'ютерних технологій у навчально-виховний процес. З цією метою було розроблено й упроваджено в навчальний процес ряд проектів:

•Проект № 1

Матеріально-технічне та методичне забезпечення навчального процесу з використанням комп'ютерних технологій

• **Проект № 2**

Упровадження інформаційно-комунікаційних технологій на уроках інформатики

• **Проект № 3**

Інформатика. Міжпредметні зв'язки

• **Проект № 4**

Інтелектуальна надія України Реалізація перших трьох проектів сприяла підготовці вчителів до роботи в новому інформаційному просторі через сучасні засоби телекомунікацій та створенню необхідної матеріально-технічної бази й ефективному її використанні на уроках та в позаурочний час.

Дослідження, які проводилися психологами навчального закладу протягом 2008-2009 н.р., показали, що учні молодших та середніх класів мають схильність до участі в різних конкурсах, ігрових та розважальних заходах, учні старших класів – до участі в різних формах проектної діяльності та цікаво організованих інтелектуальних програмах.

Проект “Інтелектуальна надія України” дає можливість задовольнити фізичні та духовні дитячі потреби, сприяти інтелектуальному розвитку учнів, відкривати їм можливості до пізнання світу та забезпечувати формування емоційної, моральної та інтелектуальної сфери.

Мета проекту “Інтелектуальна надія України”:

Активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів через створення ситуації успіху за допомогою залучення гімназистів до різних форм урочної та позаурочної роботи з предметів, використовуючи комп'ютерні технології

Проектом виділено п'ять основних видів позаурочної діяльності з використанням ІКТ

• **Інтелектуальна гра “Найрозумніший”**

Учні обирають навчальні предмети й готуються разом з учителем до ігрової форми змагання. Участь – індивідуальна.

• **Інтелектуальні змагання “Брейн-ринг”**

Учні обирають один чи декілька навчальних предметів. Підготовка та участь у грі – командна.

• **Інтелектуальний конкурс “Золотий диск”**

Проводиться з окремих предметів в індивідуальній або груповій формі. Учні готують наочність до уроку у вигляді презентацій, веб-сторінок, відеоматеріалів.

- **Всеукраїнські та міжнародні конкурси та олімпіади**
Проводиться з окремих предметів в індивідуальній формі. Учні обирають навчальні предмети й разом з учителем готуються до конкурсів, олімпіад. Змагання проводяться в комп'ютерному варіанті

- **Відеодискусійні зустрічі**
Проводяться з окремих предметів у груповій формі. Учні пропонуються перегляд відеоматеріалів (художні та науково-популярні фільми) з їх наступним обговоренням.

Проект "Інтелектуальна надія України" органічно поєднує дві форми проектної діяльності: групові (командні) та індивідуальні (персональні).

Групові й індивідуальні проекти дають певні пріоритети як для команди, так і для особистості. В учасників проектної групи формуються навички співробітництва, почуття відповідальності, загальнонавчальні вміння й навички (дослідницькі, презентаційні, оцінні).

У межах реалізації проекту "Інтелектуальна надія України" формується учнівський актив, який розробляє та проводить змістовне дозвілля учнівської молоді, разом з учителями створює умови для виявлення та розвитку розумових здібностей дітей та підлітків, об'єднуючи їх у гімназійний інтелектуальний клуб.

Кожен етап проектної діяльності учнів закінчується підведенням підсумків роботи у вигляді конкурсу, змагання.

ПРОБЛЕМАТИКА ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН СТУДЕНТАМИ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Викладач Маслова О.В., КІСумДУ

Основою математичної підготовки спеціаліста економічного напрямку є загальний курс вищої математики, в якому із курсу теорії ймовірностей і математичної статистики згідно навчальної програми викладаються ті питання, знання яких є необхідним мінімумом для засвоєння матеріалу наступних курсів.

Сучасний економіст повинен добре розбиратися в економіко-математичних методах, вміти їх практично застосовувати для моделювання реальних економічних ситуацій. Це дозволяє краще

засвоїти теоретичні питання сучасної економіки, сприяє підвищенню рівня кваліфікації і загальної професійної культури спеціаліста.

Стосовно математичних моделей, то формування їх є досить тривалим процесом, який потребує знань і праці, але ще важче створити модель, досить адекватну реальній ситуації. Отже, для опрацювання правильних економічних рішень необхідно аналізувати весь минулий досвід, результати, що отримані на підставі застосування концептуальних і математичних моделей, що є найбільш адекватними для даної економічної ситуації.

Тому при підготовці спеціалістів економічного напрямку повинні систематично робитися викладки методів економіко-математичного моделювання, які широко використовуються в різних областях економіки, при прийнятті управлінських рішень в фінансовій сфері в силу розробленості математичного апарату і можливості практичної реалізації.

Одним із основних розділів економіко-математичного моделювання, що входять до навчальних програм вищих навчальних закладів економічного профілю, є використання марковських процесів, які представляють собою спеціальний вигляд імовірнісних моделей різних процесів, що відбуваються у фінансово-економічних системах. Важливість вивчення цього розділу пояснюється також тим, що марковські процеси лежать в основі теорії масового обслуговування, яка в свою чергу представляється необхідною складовою математичної освіти спеціалістів економічного напрямку.

Більше уваги також слід надавати методам і моделям кореляційно-регресійного аналізу. Регресійний і кореляційний аналіз знаходить широке застосування при дослідженні залежностей і взаємозв'язків між явищами в економіці, при прогнозуванні та розв'язку задач в бізнес-плануванні. В даний час більшість об'єктивно існуючих залежностей між фінансово-економічними явищами досліджені та вивчені теоретично. Значно важливіше кількісно виміряти тісноту причинно-наслідкових зв'язків в економіці та фінансах, зрозуміти природу досліджуваних процесів. Це дозволяє впливати на виявлені фактори, втручатися у відповідний економічний процес з метою отримання потрібних результатів. У зв'язку з цим до апарату кореляційно-регресійного аналізу в ході своїх досліджень звертаються як економісти-практики, так і науковці.

Отже, використання економіко-математичних методів, як студентами, так і фахівцями економічного профілю у своїй професійній роботі дає їм значну перевагу при отриманні результату,

який розрахований на основі певних даних про ресурси та з дотриманням технологічних умов функціонування виробництва.

ВИКОРИСТАННЯ ПАКЕТІВ СТАНДАРТНИХ ПРОГРАМ З МЕТОЮ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ

Викладач к.п.н. Осадчий С.В., студ. Забіяка В.В., КІСумДУ

Прикладне програмне забезпечення призначене для користувачів, що звичайно не створюють своїх програм, а лише використовують програмні засоби для вирішення певних задач. Вважається, що саме вони і є справжніми споживачами тої інформації, що зосереджена в пам'яті комп'ютера або може генеруватися в процесі роботи прикладних програм. При спілкуванні з прикладною системою користувачу іноді доводиться виконувати деякі прості операції - вводити числа і тексти, переглядати дані, виводити графіки і малюнки на екран дисплея і на зовнішні пристрої та інше. Прикладні програмні засоби будуються таким чином, щоб створити користувачу максимальний комфорт при виконанні дій і при цьому не вимагати від нього надмірно великих навиків і спеціальних знань, що не відносяться безпосередньо до його фахових інтересів.

Серед стандартного прикладного програмного забезпечення загального застосування для управлінської діяльності слід виділити:

- Системи підготовки текстових документів (текстові редактори, текстові процесори, настільні видавничі системи).
- Системи обробки фінансово-економічної інформації (універсальні табличні процесори, спеціалізовані бухгалтерські програми)
- Системи керування базами даних призначені для створення, зберігання та маніпулювання масивами даних великих обсягів.
- Особисті інформаційні системи (програма-секретар).
- Системи підготовки презентацій призначені для кваліфікованої підготовки графічних і текстових матеріалів, які використовуватимуться з метою демонстрації на презентаціях, ділових переговорах, конференціях.
- Системи управління проектами призначені для планування і управління ресурсами різних видів (матеріальними, технічними, фінансовими, кадровими, інформаційними) під час реалізації складних науково-дослідних та проектно-будівельних робіт.

- Експертні системи і системи підтримки прийняття рішення призначені для реалізації технологій інформаційного забезпечення процесів прийняття управлінських рішень на основі використання методів економіко-математичного моделювання та принципів штучного інтелекту.
- Системи інтелектуального проектування і вдосконалення систем управління призначені для реалізації CASE-технологій (Computer Aid System Engineering)
- Системи підтримки комунікацій необхідних для під'єднання до комп'ютера різноманітних типів зовнішніх пристроїв, організації зв'язку між комп'ютерами, підтримки їхньої роботи в локальній мережі.

Тема даної роботи присвячена розробці електронного журналу обліку навчання академічної групи ВУЗу. Так, як програма набрана на мові програмування Delfi вона має ряд недоліків:

1. не кожен користувач має змогу отримати доступ до вказаної програми в середовищі Delfi;
- 2.. вона досить складна, має достатній об'єм, і потребує певного часу для складання;
3. результат її дії достатньо статистичний, що не дає можливості отримувати різнобічні данні.

В зв'язку з цим ми вирішили спробувати розробити контролюючу програму для роботи працівників деканатів, навчальних відділів, за допомогою відомого пакету прикладних програм Microsoft Office, а саме програми Microsoft Excel.

В результаті був розроблений електронний журнал, який можна впроваджувати в навчальний процес, і який складається з 3 частин: загальної, лекційної і практичної.

В лекційній частині журналу маємо назву предмету, прізвище викладача, вказану кількість годин відведених на проведення занять, кількість прочитаних годин, яка автоматично змінюється, тільки в графі вказується дата. Відвідування студентів також контролюється і автоматично підраховується, якщо студент набирає 30% пропусків, з'являється повідомлення про попередження, а при 50% - про можливе відрахування.

Розглядаючи практичний журнал, то ми маємо колонку з загальним і набраними балами студента з певного предмету, вони також автоматично підраховуються, і виводиться середня сума балів.

№п/п	Прізвище студента	ДЗ-3. Підсумковий звіт про виконання змін									Загальна кількість пропусків	Загальна сума балів	Середня сума балів	ВІСЛІДКИ		
		01.Лог	02.Гіст	03.Бар	04.Хім	05.Гра	06.Чер	07.Чер	08.Чер	09.Чер						
1	Бинченко Михайло		Н		Н		Н		Н		Н		20	20	3,111111	ВІСЛІДКИ
2	Гандух Ана			Н		Н		Н		Н		Н	0	3	3	ПОПЕРЕДНІ
3	Гарбуз Тетяна			Н		Н		Н		Н		Н	0	4	4	СТА ЕВІ
4	Тетяна Ізюпанова												0	3	3	СТА ОБІ
5	Горбенко Марина												4	7	3,5	СТА ЕВІ
6	Гурінова Аліна												4	8	4	СТА ЕВІ
7	Дашинський Ренат			Н	С								0	4	4	СТА ЕВІ
8	Діденко Аліна			С			Н						0	8	4	СТА ЕВІ
9	Діденко Олена					Н							2	3	3	СТА ЕВІ
10	Сидокменко Юліана										Н		2	7	3,5	СТА ЕВІ
11	Забиза Віталій					Н					С		2	12	4	СТА ЕВІ
12	Клишко Наталія										Н		2	4	4	СТА ЕВІ
13	Коробона Юлія												0	7	3,0	СТА ЕВІ
14	Лутценко Ігор												0	0	0	СТА ЕВІ
15	Нестеренко Андрій												0	9	4,5	СТА ЕВІ
16	Новодворська Радла												0	3	3	СТА ЕВІ
17	Олексенко Віта												0	3	3	СТА ЕВІ
18	Полоз Катерина												0	5	5	СТА ЕВІ

Для констатуючого результату роботи студента за семестр, можна відкрити сторінку з узагальненими відомостями, де можна побачити відвідування студента з кожного предмету. Всі сторінки в Excel, взаємопов'язані, змінюючи дані на одній сторінці зміниться загальний результат.

Отже можна зробити висновок, що використання прикладних програм часто має ряд переваг в порівнянні із складанням програм за допомогою спеціальних мов при досягненні однієї й тієї ж подібної мети: широка доступність; простота у використанні; мобільність при зміні вхідних даних; можливість використання при володінні комп'ютерною технікою на рівні користувача.

НАВЧАЛЬНІ АСПЕКТИ КОНТ РОЛЮЮ ЧИХ ПРОГРАМ

Викладач к.п.н. Осадчий С.В., КІСумДУ

На сучасному етапі розвитку нових форм навчання, пов'язаних в першу чергу з європейською інтеграцією, одним з важливих засобів підвищення ефективності навчального процесу є створення стимулюючої системи контролю навчальної роботи студентів.

Студенти з різними рівнями розумових здібностей, рівнями попередньої підготовки, умов для навчання, установок на здобуття певної спеціальності обирають різні напрямки підготовки, різні умови навчання, а головне – різні форми навчання (денну, заочну, дистанційну, вечірню). Як відомо, одним з найважливіших елементів процесу навчання є контроль якості засвоєння знань студентів. За таким розмаїттям форм навчання логічно припустити і велику кількість різних контролюючих засобів.

Тому особливої актуальності набуває проблема форм і видів контролю за навчальною діяльністю студентів. Правильно організований процес опитування і оцінювання знань розвивають в студентів почуття відповідальності за свою навчальну працю. Зрештою, почуття поваги виникає від поваги, відповідальність від уміння викладача відповідати за свої ідеї. Цей вплив стає виховною силою, примушує йти студентів шляхом самовдосконалення.

У традиційній педагогічній практиці використовуються такі види контролю: попередній, поточний, або побіжний, тематичний, періодичний, підсумковий, заключний. Кожен з них може проходити за усною, письмовою, бланковою, електронною та інш. формою. Дедалі все більшого поширення завдяки ряду переваг набуває саме електронна форма контролю у вигляді різноманітних контролюючих та тестових програм. Саме тому нові інформаційні технології навчання в сьогоденні розглядаються і як методологія, і як технологія навчально-виховного процесу з використанням найновіших електронних засобів навчання і, в першу чергу, ЕОМ, і сукупність навчальних програм різних типів: від найпростіших, що забезпечують контроль знань, до навчальних систем, що базуються на штучному інтелекті, а також як галузь дидактики. Засоби інформаційної освіти – це засоби нових інформаційних технологій у сукупності з навчально-методичними, нормативно-технологічними й організаційно-інструктивними матеріалами, що забезпечують їх педагогічно доцільне використання.

Як показує сучасна педагогічна практика, НІТН спрямовані на рішення переважно таких чотирьох типів дидактичних завдань:

комп'ютер використовується як *допоміжний засіб* для більш ефективного вирішення системи дидактичних завдань, що вже існує (при цьому, змістом об'єкту засвоєння в комп'ютерній навчальній програмі такого типу є довідкова інформація, інструкції, обчислювальні операції, демонстрація та інше;

комп'ютер може бути *засобом*, на який покладається вирішення окремих дидактичних завдань при збереженні загальної структури,

цілей і завдань безмашинного навчання (при цьому сам навчальний зміст не закладається в комп'ютер, він виконує функції контролера, тренажера тощо. Ця функція широко представлена в розгалужених діалогових системах, що моделюють діяльність учителя. Сьогодні найчастіше використовуються довідково-контролюючі програми);

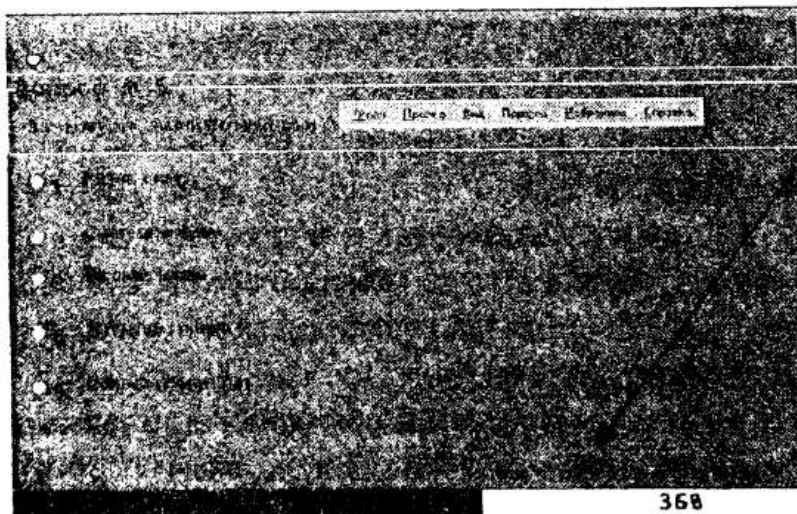
використання комп'ютера дозволяє ставити й вирішувати *нові дидактичні завдання*, що не можна вирішити традиційним шляхом (характерним є імітаційно-моделюючі програми);

комп'ютер може бути використаний як засіб, *моделюючий зміст об'єктів* засвоєння шляхом його конструювання (при цьому реалізуються принципово нові стратегії навчання; прикладом цього напрямку розробок є так звані "комп'ютерні навчальні оточення" чи "мікросвіти", що представляють моделі галузей знань, які засвоюються).

Говорячи про методи машинного контролю відмітимо, що він найбільш розповсюджений в програмованому, комп'ютерному та дистанційному навчанні. Програми для контролю можуть бути декількох виглядів: контролюючі, тренажерні і навчально-контролюючі. Програми для контролю складають, як правило, з методики контрольних програмованих вправ. Відповіді набираються або цифрами, або у вигляді формул, або ж із допомогою покажчика. Кожна програма дотримується високого ступеня об'єктивності контролю.

Контролюючих програм існує велика кількість видів. Однак на прикладі однієї з них (КРАБ2) яку ми використовуємо в навчанні, запропонуємо з'ясувати не тільки контролюючий аспект, а і *навчальні аспекти*, які можна застосовувати при її використанні.

Ця програма-оболонка є не великим але зручним інструментом. Зазначимо її навчальні можливості.

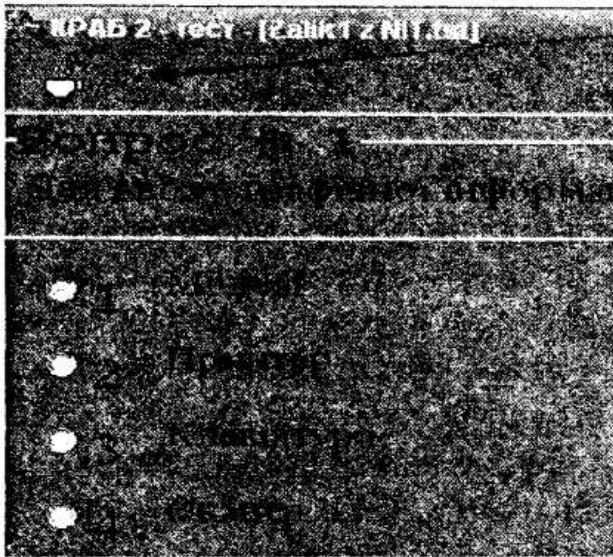

1. Будова самої програми передбачає повернення до попередніх питань, що дозволяє змінити думку і відповідь пригадавши якийсь матеріал. На студентів це робить позитивний вплив, примушуючи

ix Рисунок №1 – Панель прокрутки тесту

і надалі аналізувати відповіді, знаючи що до них можна повернутися і виправити. А це вже позитивний момент.

Якщо цього не дозволяє робити програма, то студент працює за принципом відмігив і забув, тобто, треба відмічати далі.

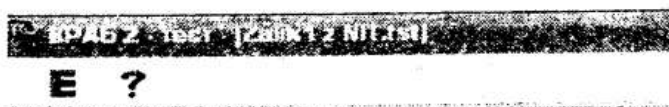
2. Цю програму використовуємо після закриття модуля, окремої теми, розділу. На певному етапі, вже ознайомившись з принципами роботи, студенти використовуючи кнопку пауза, можуть з'ясувати самі деякі відповіді, що

стосуються роботи на комп'ютері

Рисунок №2 – Панель управління

. Звісно за таку підказку викладач може знизити оцінку запропоновану програмою. Проте якщо студент знає що саме шукати і де шукати то це вже можна розглядати як позитивний момент. Самостійний пошук необхідної інформації позитивно впливає на рівень остаточних знань.

3. При отриманні результатів студент має можливість повернутись і переглянути окремо ті питання, відповіді на які зроблено невірно, в результаті чого можливість повторної помилки

Набрано баллов: 11

НЕ ЗАРАХОВАНО...

Пропущено вопросов:

зменшується в декілька разів, чого і прагнуть досягти в процесі навчання.

Рисунок №3 – Панель по завершенню теста

4. При ознайомленні студентів з структурою програми в процесі навчання пропонуємо їм самим скласти невеличкі тести з пройденого

матеріалу і потім іншим членам групи пройти цей тест. Для складання своїх тестів і відповідей на чужі необхідно досить серйозно ознайомитись з матеріалом, а дух змагання покращує відношення до навчання.

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК З ТЕМК

Викладач Булашенко А. В., ШСУмДУ

Навчальний посібник «Теорія електричних та магнітних кіл» призначений для самостійної роботи студентів ВНЗ, які навчаються за напрямком «Системна інженерія» [1-3]. Він структурований: містить дві частини, кожна з яких складається з окремих розділів. Кожна частина окрім основної частини містить вступ, додатки та перелік літератури. Кожна глава його теж структурована і має такі підрозділи: теоретичний матеріал за темою розділу, приклади розв'язування задач з елементами моделювання у програмі EWB та питання для самоперевірки.

Середня кількість задач однієї глави складає 25, але численність їх у кожній главі - суттєво розрізняється. Кожна глава містить розділ «Приклади розв'язування задач», що дає змогу студенту, який немає ще відповідних навичок рішення задач, познайомитися з методикою розв'язання типових задач, потім вже самостійно приступити до рішення подібних задач і виробки навичок. Задачі умовно можна класифікувати на якісні (для свого розв'язання не потребують числових розрахунків, а лише знань основних законів електротехніки чи законів ірностей, та кількісні (для розв'язання необхідно провести числові розрахунки), які у межах посібника розташовані без будь-якого порядку. Кількісні задачі можна умовно розділити на прості (для рішення студент виконує одну, максимум - дві дії) та більш складні. Але кількісного критерію оцінки складності задач не розроблено. Умовно задачу вважають складною, якщо студенту для її розв'язання необхідно виконати евристичні дії чи скласти систему рівнянь з трьома невідомими.

Теорія та задачі за проблематикою, змістом, кількістю скореговані з відповідною теорією підручників, що містяться у списку літератури та охоплювати усі глави, розділи.

Додатки до посібника містять лише такі, без яких неможливо розв'язувати задач та розуміння теорії, причому у тексті на них є

посилання. Також додатки містять умови для розрахункових робіт, що виконують студенти за варіантами.

Зміст задач та теоретичного матеріалу наближений до реального життя, відповідної галузі промисловості, для якої виконується підготовка студента, тобто до майбутньої спеціальності. В умовах задач відбивається термінологія, назви специфічних механізмів чи пристроїв відповідної галузі. Особливо це стосується розділів посібника, як «Трансформатори», «Перехідні процеси» тощо. У кожному розділі є чітка послідовність викладення матеріалу. Кожна глава має послідовне викладення матеріалу та задачі, в яких фігурують терміни, з якими студент вже ознайомився з теорії поточного чи попереднього розділу.

Сформулюємо вимоги, яким відповідає сучасний посібник з ТЕМК:

1. Охоплює усі глави дисципліни «ТЕМК» для відповідної спеціальності;
2. Спрямовується на самостійну роботу студента і містить: розділи, де викладена методика розв'язання типових задач; питання для самоперевірки, після виконання яких студент може самостійно перевірити вироблені ним навички та рівень підготовки.
3. Задачі мають ієрархію, класифікацію: якісні та кількісні, прості та підвищеної складності; розрахунково-графічні, причому розміщені у посібнику спочатку прості, а вже потім - більш складні.
4. Умови задачі сформульовані коротко, чітко, без зайвих даних. Багато з них мають і практичну, дослідницьку перевірку результатів у програмі моделювання електричних та магнітних кіл EWB.
5. Перелік основної літератури містить вичерпне джерело літератури, на основі якої і був підготовлений даний посібник.
6. Формули, коефіцієнти, одиниці виміру подані у системі СІ. Точність вихідних даних, числових розрахунків не перевищує двох десяткових знаків, як це робиться у інженерних розрахунках.
7. У додатках розміщуються матеріал, який є необхідним та достатнім для нього, без якого неможливо обійтись, причому у тексті посібника на нього є посилання. Умови задач, результати її розв'язання не суперечать їй.

1. Булашенко А. В. Теорія електричних та магнітних кіл: Частина 1 – Усталені режими у лінійних електричних колах із зосередженими параметрами Навчальний посібник. – Шостка, 2010. – 598с.

2. Булашенко А. В. Теорія електричних та магнітних кіл: Частина 2 – Усталені та перехідні режими у лінійних електричних та магнітних колах: Навчальний посібник. – Шостка, 2010. – 546с.

3. Булашенко А. В. Перехідні процеси у лінійних електричних колах із зосередженими параметрами та методи їх розрахунку: Навчальний посібник. – Шостка, 2010. – 147с.

4. Булашенко А. В. Розробка віртуальних лабораторних робіт із дисципліни «ТЕМК» // Збірник тез до науково-методичної конференції, м. Конотоп, 27 квітня 2009.

ГРА ЯК МЕТОД АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Вчитель Антоненко Н.В., Конотопська гімназія

Ми чомусь переконані, що для гри повинне бути якесь окреме місце, і цим вся участь гри у вихованні обмежується. А я стверджую, що дитяча організація повинна бути пронизана грою... У дитячому віці гра – це норма, і дитина повинна завжди грати, навіть коли робить серйозну справу.

А.С.Макаренко

У зв'язку із збільшенням розумового навантаження на уроках математики вчитель має замислитися над тим, як підтримати інтерес учня до матеріалу упродовж усього уроку. Саме такий підвищений інтерес, авторитет знань, індивідуальне відповідальне ставлення школярів до навчальної діяльності можна успішно реалізувати завдяки технології ігрових форм навчання.

ОМ Леонтьєв довів, що дитина опановує більш широке, безпосередньо їй недоступне коло дійсності тільки в грі. У жодних видах своєї діяльності людина не демонструє такого самозабуття, оголення психофізичних, інтелектуальних здібностей, як у грі. Школа гри є такою, що в ній дитина – й учень, й учитель одночасно.

Дидактична гра – це вид діяльності, залучившись до якої, діти навчаються, формується звичка зосереджуватися, мислити самостійно, розвивається увага, прагнення до знань.

Розглянемо основні структурні компоненти дидактичної гри:

Ігровий задум – перший структурний компонент гри, закладений у дидактичне завдання, що необхідно виконати під час навчання.

Ігровий задум найчастіше виступає у вигляді питання або загадки, що ніби проектує хід гри.

Кожна дидактична гра має свої правила, що визначають порядок дій і поведінку учнів у процесі гри, сприяють створенню на уроці робочої атмосфери. Тому правила дидактичних ігор необхідно розробляти з урахування мети уроку та індивідуальних можливостей учнів.

Суттєвими в дидактичній грі є дії, що регламентуються правилами гри, сприяють пізнавальній активності учнів, надають їм змогу виявити свої здібності, застосувати наявні знання, вміння й навички для досягнення цілей гри.

Основою дидактичної гри є пізнавальний зміст, що полягає у засвоєнні знань і вмінь, які застосовуються під час розв'язування навчальної проблеми, поставленої грою. Обладнання дидактичної гри значною мірою включає в себе обладнання уроку. Це наявність технічних засобів навчання. Дидактична гра має певний результат – фінал, що надає їй завершеності. Для вчителя результат гри завжди є показником рівня досягнень учнів у засвоєнні та застосуванні знань.

Під час організації дидактичних ігор математичного змісту перш за все необхідно продумати і врахувати такі питання методики:

1. *Постановка мети гри.*
2. *Визначення кількості гравців.*
3. *Добирання дидактичних матеріалів.*
4. *Ознайомлення учнів із правилами гри.*
5. *Визначення тривалості гри та термінів підготовки до неї.*
6. *Планування засобів забезпечення участі всіх школярів у грі та спостереження за ними під час проведення гри.*
7. *Передбачення можливих змін у ході гри.*
8. *Рефлексія гри та її результатів.*
9. *Планування висновків.*

Гру необхідно закінчити на уроці, одержати результат, оцінити роботу учасників гри, повідомити учнів про найвдаліші моменти, недоліки, що трапилися у ході гри, визначити типові помилки та зауваження щодо порушення дисципліни.

Для деяких учнів гра стає показником великої дороги в математику. З'являються нові художники й поети, стає більше веселих, креативних особистостей.

Так видатний німецький математик Г. Лейбниц вважав, що винахідливість і дотепність виявляються саме в іграх, а тому останні заслуговують на увагу.

БЕЗПЕКА ДІТЕЙ В ІНТЕРНЕТІ

Вчитель Мещишина Г.М., Конотопська гімназія

Всесвітня мережа Інтернет наділяє нас необмеженими можливостями для освіти й особистого розвитку та стає невід'ємною частиною нашого життя. Проте нею можуть також зловживати, наприклад: використовувати для розсилання комп'ютерних вірусів і небажаної пошти; отримання інформації особистого характеру для краж, шантажу, переслідувань; розповсюдження і залучення до порнографії; інформування про сайти, небезпечні для дітей, наприклад, про секти, наркотики та їх виготовлення, суїциди, різні види насильства тощо

Аудиторія користувачів всесвітньої мережі дедалі розширюється, і її переважну частину становлять діти та підлітки, які не повністю усвідомлюють загрози, що можуть чекати на них у віртуальному просторі, оскільки їх свідомість ще не сформована.

Як показує статистика діти починають користуватися комп'ютером з раннього дитинства. 25% - діти п'ятирічного віку, 75% - віком 15-17 років. Діти у віці 8-13 років складають половину загальної кількості користувачів Інтернету. Більшість з них виходить в мережу з дому й велику увагу приділяють браузерингам, чатам й онлайн-іграм.

44% дітей, які регулярно використовують Інтернет, один раз наражались на сексуальне домагання при віртуальному спілкуванні, 11% наражались декілька разів. У інших випадках вплив може приймати форму образи з боку інших користувачів Інтернету або поштових повідомлень з неприємним змістом.

28% дітей відвідують порнографічні веб-сторінки, з яких 19% інколи заходять, а 9% роблять це регулярно. 38% - проглядають сторінки про насильство, 16% - зі змістом расизму, 26% беруть участь у чатах про секс.

З кожним роком кількість молодих онлайн-користувачів збільшується більше ніж на 30%. Ось чому важливо бути обізнаним з питань інформаційної безпеки. Для захисту дітей в Інтернеті створена Всеукраїнська програма «Безпека дітей в Інтернеті».

На базі Конотопської гімназії за підтримки компанії Майкрософт були організовані тренінги для учителів інформатики області та міста Конотоп. Були оговорені питання інформаційної безпеки у класі з

учнями, як навчити дітей правильно користуватися Інтернетом та дотримуватися правил безпеки, як пояснити, що можна робити, а чого не можна та яку відповідальність несе кожен користувач. До цієї справи долучилися психологи гімназії, оскільки вони достеменно знають вікові та психологічні особливості підлітків. Разом з ними та адміністрацією гімназії була організована роз'яснювальна робота для батьків.

На батьківських зборах дохідливо, шляхом презентацій та конкретних пояснень батьки отримали необхідну інформацію (як контролювати поведінку дітей в Інтернеті та основні поради безпеки).

Учителі інформатики організували та провели тренінги для учнів, мета яких роз'яснення шляхом ігрових форм роботи негативні аспекти Інтернету, ризики спілкування в он-лайні та надання особистої інформації для невідомих осіб, правил безпечного користування тощо.

Запроваджені форми роботи дають певний результат. Діти стали більш обізнаними, проявляють зацікавленість ставлячи запитання, що робити в тому чи іншому випадку. Варто зазначити, що після батьківських зборів батьки звертаються індивідуально для отримання консультацій.

КОМП'ЮТЕРНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАПОРУКА ЯКІСНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ НАПРЯМУ «БУДІВНИЦТВО»

Викл. Герасименко В.І., студ. Кольвах Д., Піддубський Є.,
ІТКІСУмДУ

Сьогодні якісно новий рівень освіти неможливо уявити без комплексного використання комп'ютерних технологій. Вони формують необхідне інформаційне середовище, що сприяє активній взаємодії викладача і студента. З метою дієвого управління якістю підготовки фахівців у ракурсі інформаційного забезпечення навчальних дисциплін у нашому навчальному закладі використовують такі складові: навчальні робочі програми, комп'ютеризовані підручники, автоматизовану систему оцінки знань студентів, додаткові електронні ресурси.

З метою забезпечення широкого доступу до освітньо-професійних ресурсів викладачі технікуму організують участь студентів у Головному будівельному форумі України – міжнародному фестивалі «Будівництво та архітектура», у рамках фестивалю проводяться спеціалізовані виставки: проектування; будівництво; дорожня, будівельна та кар'єрна техніка; бетон, монолітне будівництво; вимірювальна техніка. Учасники виставки мають можливість взяти участь у семінарах на тему «Сучасний дім і екологія, економія, енергоефективність», «Текстильна архітектура як сучасний метод будівництва», а також у презентаціях новітніх технологій, зокрема «Нові можливості у вимірюванні».

Виставковий центр забезпечує учасників комплексом високоякісних послуг, які сприяють створенню умов для підготовки згідно з сучасними вимогами до молодих фахівців.

Одна з навчальних дисциплін відділення «Будівництво та експлуатація будівель і споруд» - будівельне матеріалознавство. Для кращого засвоєння інформації застосовуємо комп'ютерні технології. Будівельні компанії розміщують відомості про нові будівельні матеріали та їх раціональне використання на своїх сайтах. Так, наприклад, вивчаючи тему «Будівельна кераміка», ми ознайомилися з слобожанською будівельною керамікою, яка є найбільшим в Україні виробником керамічної цегли.

Керамічна цегла – це найдревніший, перевірений часом, будівельний матеріал. Лицьова керамічна цегла – вершина керамічної цегли, яка втілює в собі не тільки надійність, але й відповідає найвибагливішим вимогам щодо естетики матеріалу для фасадів.

Лицьова керамічна цегла «СБК» - це найбільший вибір кольорів та різновиду фасонних виробів (чотири кольори та більш ніж тридцять видів фасонних виробів тільки в основному асортименті). Цегла виготовляється з екологічно чистої глини, повністю відповідає міжнародним стандартам якості й не поступається найкращим зарубіжним зразкам.

Крім теоретичного матеріалу з тем навчального плану, ми одержуємо й відеоматеріали. Це значно покращує рівень знань майбутніх фахівців.

ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ТАБЛИЦЬ EXCEL У КУРСОВОМУ ПРОЕКТУВАННІ

Викладач Кутна В. Ф., ПТКІ Сум ДУ

У наш час активізується процес інформатизації суспільства, тобто збільшується використання інформаційної техніки для виробництва, переробки, зберігання та розповсюдження інформації й особливо знань.

Інформаційні технології пронизують всі сфери людської діяльності, і система освіти, як соціальна структура, також відчуває їхній вплив. Бурхливий розвиток засобів інформатизації (комп'ютерів, комп'ютерних комунікацій, різних електронних пристроїв) породжує нові можливості для застосування комп'ютера в навчальному процесі, що робить його більш ефективним, дає змогу раціонально використовувати навчальний час.

На нашу думку, головною метою застосування новітніх інформаційних технологій навчання є підготовка студентів до самостійної роботи з удосконалення сформованої в технікумі професійної компетентності, що, в свою чергу, веде до ефективної практичної діяльності в майбутньому.

Використання комп'ютера в процесі навчання сприяє також підвищенню інтересу й загальної мотивації навчання завдяки новим формам роботи і причетності до пріоритетного напрямку науково-технічного прогресу. Зрозуміло також і те, що темпи розвитку означеної тенденції будуть визначатися, у першу чергу, специфікою навчального предмета. Ще зовсім недавно вважалось, що сфера використання комп'ютера обмежується математикою, програмуванням, фізикою, хімією. Що ж стосується спеціальних дисциплін, то тут він може використовуватися лише як електронний

банк даних, а в практиці навчання – переважно як засіб наочності. Напевно, на початковому етапі так і було, але завдяки розширенню можливостей комп'ютера і з набуттям досвіду створення навчальних програм сфера його використання значно розширилася.

Для підвищення конкурентоспроможності випускників на ринку праці необхідно, щоб студенти досконало оволоділи знаннями комп'ютерної техніки. У ході виконання курсового проекту з предмету “Будівництво залізниць” та розділу дипломного проекту однією з основних проблем для студентів є підрахунок об'ємів земляних робіт. Тому перед викладачем постає питання: як допомогти студенту виконати цю роботу за мінімальний час.

Цю проблему ми успішно вирішуємо шляхом застосування електронних таблиць Excel, що відіграє значну роль у підготовці майбутнього фахівця. Розв'язання задач на комп'ютері дозволяє позбавити студента рутинних розрахунків і значно зекономити час. Таким чином, використання комп'ютера при курсовому та дипломному проектуванні є доцільним.

Основною розрахунковою формулою для підрахунку об'ємів земляних робіт є формула Ф.Ф.Мурзо, яка в розгорнутому вигляді записується так:

для насипу $H < 6m$

$$V = \left[\frac{b}{2} (H_1 + H_2) + \frac{m}{4} (H_1 + H_2)^2 + \frac{m(H_2 - H_1)^2}{12} \right] L;$$

Для насипу $H > 6m$

$$V = \left[\frac{b}{2} (H_1 + H_2) + \frac{m}{4} (H_1 + H_2)^2 + (n-m) \left(\frac{H_1 + H_2}{2} - H_0 \right)^2 + \frac{n(H_2 + H_1)^2}{12} \right] L;$$

для насипу $H < 12m$

$$V = \left[\frac{b}{2} (H_1 + H_2) + \frac{m}{4} (H_1 + H_2)^2 + (n-m) \left(\frac{H_1 + H_2}{2} - 6 \right)^2 + (p - n) \left(\frac{H_1 + H_2}{2} - 12 \right)^2 + \frac{p(H_1 + H_2)^2}{12} + \int \right] L;$$

для виїмки $H < 12m$

$$V = \left[\frac{B}{2} (H_1 + H_2) + \frac{m}{4} (H_1 + H_2)^2 + \frac{m(H_2 - H_1)^2}{12} - \int + 2w \right] L.$$

ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМНИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ КОНТРОЛЮ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ

Учитель Нагорний С.В., Конотопська гімназія

Не секрет, що проблема контролю навчальних досягнень учнів завжди була і є дуже актуальною, особливо якщо йдеться про такий предмет як інформатика.

Будь-яке засвоєння знань ґрунтується на засвоєнні учнем певних навчальних дій, опанувавши якими, учень зміг би засвоювати знання самостійно, використовуючи різні джерела інформації.

Навчити вчитися (а саме засвоювати й належним чином переробляти інформацію) – головна теза інформаційно - діяльнісного підходу до навчання.

Таким чином, існують наступні проблеми, які я розділив на дві основні категорії:

- ☒ перевірка теоретичних знань;
- ☒ перевірка практичних знань та навиків роботи з програмним забезпеченням.
  - ✓ перевірка практичних робіт з програмування (аналіз програмного коду та видача результатів приймається програма чи ні)
  - ✓ перевірка практичних робіт з інших тем курсу інформатики окрім програмування.

Задача була поставлена наступним чином:

«Знайти програмні засоби для вирішення поставлених вище задач за допомогою комп'ютера. При цьому потрібно, по можливості, використовувати безкоштовне програмне забезпечення.»

При аналізі кожної проблеми та програми слід виділити наступні пункти

1. тип ліцензії;
2. склад програми (технічні умови роботи);
3. можливості програми;
4. приклади використання (етапи уроку).

Перевірка теоретичних знань

Для перевірки знання теоретичного матеріалу учнів усе більше поширення здобувають тестові роботи.

Тести змушують учнів мислити логічно, використовувати зорову увагу, зміцнювати пам'ять.

Було проаналізовано близько 30 різних програмних засобів. І в результаті цієї роботи можна виділити програмне забезпечення під назвою **MyTestX** автор **Башлаков А.С.**

Програма **MyTest** поширюється безкоштовно (Freeware).

Працює під ОС Windows 2000, XP, Vista, 7, Linux (необхідно використовувати Wine)

Програма складається з трьох модулів:

- ✓ Модуль тестування (MyTestStudent),
- ✓ Редактор тестів (MyTestEditor)
- ✓ Журнал тестування (MyTestServer).

Програма працює як в локальному режимі так і в мережі.

Програма підтримує можливість створення таких видів тестів: одиночний вибір, множинний вибір, визначення порядку, співставлення варіантів, визначення правдивості тверджень (MCQ), ручне введення числа, тексту, визначення місця на картинці, перестановка літер

Перевірка практичних робіт з програмування.

Фактично перед програмою для перевірки та аналізу програмного коду ставиться задача провести перевірку програми (компіляцію): запустити програму на виконання та співставити результат роботи програми з запланованим результатом.

Я зупинив свій вибір на програмному забезпеченні під назвою **Contester**. Автор проекту "Contester": **Клопов И. Н.** Програма "Contester" поширюється безкоштовно (Freeware).

Працює під ОС Windows 2000, XP, Linux

Для роботи програми також необхідно наявність встановлених в системі компіляторів, мов програмування які вивчаються.

Дана програма має два типи інтерфейсів:

- ✓ Інтерфейс користувача
- ✓ Інтерфейс адміністратора

Інтерфейс користувача дає можливість:

- ✓ ознайомитися з умовою задач;
- ✓ переглянути свої результати, та коди програм зданих раніше;
- ✓ переглянути результат компіляції, та побачити коди помилок компіляції, у випадку наявності помилок
- ✓ переглянути турнірну таблицю;
- ✓ обговорити розв'язування задач у вбудованому в системі форумі.

Інтерфейс адміністратора дає можливість:

- ✓ створювати, блокувати, та видаляти записи користувачів;
- ✓ створювати і видаляти задачі, турніри, збірники та розділи;
- ✓ встановлювати та переносити час проведення турнірів;
- ✓ переглядати список розв'язків учасників, імена файлів, вихідні коди кожного розв'язку;

До цієї програми мною зібрані задачі та розроблені системи тестів до кожної з цих задач, за таким и темами:

1. Лінійні алгоритми
    - 1.1. Консольне введення/виведення даних
    - 1.2. Файлове введення/виведення даних
  2. Алгоритми з розгалуженням
  3. Алгоритми з вкладеним и та послідовним и розгалуженням и.
  4. Алгоритми з повторенням
    - 4.1. Оператор While
    - 4.2. Оператор For- to
    - 4.3. Оператор For-downto
    - 4.4. Оператор Repeat-until
  5. Алгоритми із послідовним и повторенням и
  6. Алгоритми з вкладеним и повторенням и
  7. Алгоритми з вкладеним и розгалуженням и та повторенням и
- Система працює по Веб інтерфейсу.

Можливе використання системи на уроках інформатики:

- ✓ вивчення нового матеріалу (вступні та тренувальні вправи);
- ✓ проведення практичних робіт (в режимі турніру, розвиває уважність зацікавленість у вивченні предмету, азарт при розв'язування складних задач з програмування, підготовка учнів до участі в міжнародних турнірах);
- ✓ перевірка домашнього завдання (вдома учні складають програми на початку уроку здають системі).

ЗВ'ЯЗОК З ПРИКЛАДНОЮ НАПРАВЛЕНІСТЮ МАТЕМАТИКИ ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕМИ "ВИЗНАЧЕНИЙ ІНТЕГРАЛ"

Викладач Коропець Л.В., ПТК ІСумДУ

Незважаючи на кількість аудиторних годин при вивченні курсу "Вища математика" в технікумі, потрібно приділяти багато уваги розв'язанню прикладних задач, які є важливим фактором формування у студентів наукового світорозуміння. Також розв'язування прикладних задач збагачує студентів теоретичними знаннями технічних дисциплін, формує навички і вміння застосовувати математичні знання на практиці. Це важливо тому, що чимало студентів не завжди розуміють безпосередній зв'язок математичних теорій із природними явищами. Прикладні задачі допомагають активізувати пізнавальну діяльність студентів, підвищують їхній інтерес до вивчення предмета, забезпечують розвиток здібностей до технічної творчості, формують навички відшукування раціональних шляхів розв'язування поставлених задач. Ці завдання сприяють створенню на заняттях проблемних ситуацій, можуть бути засобом повідомлення й обґрунтування тем і заняття тощо.

Розглянемо деякі прикладні задачі, які бажано розв'язувати при вивченні теми "Визначений інтеграл". У них відображено його застосування в сфері економіки.

1. Продуктивність праці протягом робочого дня змінюється. Нехай x – час, що відраховується від початку робочого дня, тоді продуктивність праці y є функцією часу, тобто $y = f(x)$. Якщо потрібно обчислити обсяг випуску продукції, яку виготовив робітник за проміжок часу $[a; b]$, то використовується формула $V = \int_a^b f(x) dx$.

Приклад 1.

Денна продуктивність праці робітника заводу наближено виражається формулою $y = 0.004t^2 + 0.09t + 20.094$, де t – кількість продукції за 1 годину. Знайти обсяг випуску продукції за один рік, якщо кількість робочих днів дорівнює 240, а тривалість робочого дня 7 годин.

Розв'язання

Обсяг випуску продукції протягом робочого дня є визначеним інтегралом у межах від $a = 0$ до $b = 7$ від функції, що виражає продуктивність праці.

Тому

$$V = \int_0^7 (0.004t^2 + 0.09t + 20.094) dt = \left(\frac{0.004t^3}{3} + \frac{0.09t^2}{2} + 20.094t \right) \Big|_0^7 = \\ = \frac{0.004 \cdot 7^3}{3} + \frac{0.09 \cdot 7^2}{2} + 20.094 \cdot 7 \approx 0.4573 + 2.205 + 140.658 \approx 143$$

Обсяг випуску продукції за рік складає $143 \cdot 240 \approx 34320$ (од).

Відповідь: 34320 од.

2. Кількість товарів, що надходить на склад за одиницю часу, розглядається як функція часу x , який відраховується від початку надходження товарів на склад, тобто $y = f(x)$. Аналогічні міркування,

як і в п. 1, приводять до формули $N = \int_a^b f(x) dx$.

3. Якщо $f(x)$ — навантаження на електростанцію, $кВт \cdot год$, де x — кількість годин, що відраховується від початку доби, то спожита електроенергія за проміжок часу $[a; b]$ буде

знаходитися за формулою $N = \int_a^b f(x) dx$.

Приклад 2.

Споживання електроенергії, в $кВт \cdot год$, підприємствами та міським населенням з 8 до 18 годин наближено виражається функцією $y = 10000 - 8t + 15t^2$, де t — кількість годин. Обчислити плату за електроенергію, що споживається містом за цей час, якщо тариф — 24 грн. 36 коп. за 1 $кВт \cdot год$.

Розв'язання

За умовою задачі маємо, що $18 - 8 = 10$ (годин) місто споживало електроенергію. Тому кількість її за проміжок часу $[0; 10]$ обчислюється за формулою.

$$N = \int_0^{10} (10000 - 8t + 15t^2) dt = \left(10000t - 8 \frac{t^2}{2} + 15 \frac{t^3}{3} \right) \Big|_0^{10} =$$

$$= (10000t - 4t^2 + 5t^3) \Big|_0^{10} = 10000 \cdot 10 - 4 \cdot 100 + 5 \cdot 1000 =$$

$$104600 (\text{кВт} \cdot \text{год}).$$

Так якщо тариф на електроенергію 24 грн. 36 коп. за 1 кВт·год, то $104600 \cdot 24,36 = 2548056$ (коп.) або 25480,56 (грн.) – плата за електроенергію.

Відповідь: 25480,56 грн.

Наведені приклади показують, як широко використовується визначений інтеграл при розв'язанні різних типів задач практичного спрямування.

ПРОГРАМА «HELPTeach» ДЛЯ ПІДТРИМКИ ВИКЛАДАЧІВ

Викл. Бараболіков В.М., студ., Бараболікова Т.В., ІТКІСумДУ

Методика викладання – це наука з чіткими методами і принципами, але їх необхідно вдосконалювати і видозмінювати в залежності від конкретних умов, предметів, що вивчаються і аудиторії слухачів. Кожен викладач – неповторна, творча особистість, що має власні погляди і переконання, які відображаються при формуванні навчального матеріалу і побудові уроків.

Тому розроблена програма призначена підтримки творчих викладачів, які готують висококваліфікованих фахівців з використанням сучасних інформаційних технологій.

На сучасному ринку навчальної літератури з'явилася величезна кількість підручників і навчальних посібників. І часом буває дуже складно зорієнтуватися (особливо початківцям викладачам та студентам) у виборі оптимального підручника. Тому розроблена програма призначена для відбору необхідної на погляд вчителя інформації і подання її студентам у зручному ілюстрованому вигляді. Тобто наша програма розрахована на викладача з творчим підходом індивідуальним мисленням. Також ефективно програма може використовуватись для організації самостійної роботи студентів. Оскільки 2/3 часу, що відводиться на вивчення дисципліни займає саме самостійна робота і тому вивчення цього матеріалу може стати одним з головних факторів у навчанні студента, у його освіченості.

Основні можливості:

1. Додавання багаторівневої структури розділів, тем та питань матеріалу.
2. Введення пояснюючих графічних, аудіо та відео матеріалів.
3. Сортування та пошук матеріалів за різними критеріями.
4. Можливість встановлення зв'язків між матеріалами.
5. Можливість контролю проходження матеріалу.
6. Система тестування з можливістю адаптації до об'єму матеріалу та професійного спрямування учнів.
7. Врахування мовних, графічних і звукових особливостей при викладанні матеріалів.

«COMFORT TESTING» - АДАПТИВНА КОНТРОЛЮЮЧА ПРОГРАМА

Викл. Бараболіков В.М., студ., Кучківський П., ІТЖІСумДУ

Сучасне суспільство створює все нові і нові правила життя. Основою впровадження стали саме комп'ютерні технології. В наш час комп'ютери стають невід'ємною частиною нашого життя. Ми зустрічаємося з ними все частіше: в освіті, в роботі і т.д.

Дана програма є контролюючого характеру. В ідбувається покрокова перевірка знань, що дає можливість перевірити знання студентів на кожному етапі коли вони проходять тести. Кількість помилок рахується, відповідно чому виставляється загальна оцінка студенту.

Ця програма зроблена таким чином, щоб викладач до того часу як студенти будуть проходити тести може запустити програму і зробити нові тести якщо його не влаштовують попередні, що є дуже добре, так як викладач може робити тести не один раз на одну якусь тему, що вивчають студенти, а скільки він захоче.

Програма допомагає викладачу виявити всі можливі переваги та недоліки при проведенні перевірки знань студентів, сприяє більш детальному засвоєнню відповідного матеріалу

Переваги даної програми: забезпечує ефективну перевірку знань користувача; забезпечує діалогове спілкування між комп'ютером та користувачем; по завершенню програми може з'явитися помилка яку допустили при виконанні тесту; забезпечує самостійне вирішення завдань користувачем без втручання зовнішніх чинників; економить час викладача. Щодо переваги коли

з'являється помилка, то програма інформує про саму помилку, а також вказує, з якої теми ця помилка і якого характеру.

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОГРАМИ «НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС» ДЛЯ НАВЧАННЯ КУРСУ ЛІНІЙНОЇ АЛГЕБРИ ТА АНАЛІТИЧНОЇ ГЕОМЕТРІЇ СТУДЕНТІВ ВНЗ І ЧІ РІВНЯ АКРЕДИТАЦІЇ

Викл. Харламова Л.Д., студ. Оробей О., Хизь І., ШТКІ СумДУ

Бурхливий розвиток комп'ютерної техніки, програмних засобів, засобів компактизації, збереження, переробки та подання інформації, засобів керування складними технологічними процесами, засобів забезпечення надійності систем тощо вимагає мати в сучасному суспільстві чималу армію фахівців, здатних ефективно використовувати наявні ресурси і забезпечувати їх розвиток. Тому потреба в кваліфікованих інженерах-програмістах є нагальною.

Нові вимоги до сучасного програміста, принципово нові психолого-педагогічні умови процесу його підготовки вимагають продуманості, виваженості, збалансованості програм, ефективних і результативних методичних систем навчання, здатних закласти ґрунтовну основу для швидкої перебудови діяльності фахівця, його самоосвіти, неперервної освіти.

Парадоксальним є явище, коли зміст фундаментальної математичної освіти в системі підготовки молодших спеціалістів суттєво не оновлювався за останні кілька десятиліть. Протиріччя між новими вимогами до підготовки програмістів і дещо застарілим змістом їх математичної освіти, який в повній мірі уже не може забезпечити ні фундаментальність, ні професійну спрямованість математичних курсів, породжує педагогічну проблему неадекватності засобів цілям.

Частковому вирішенню цієї проблеми підпорядковані завдання:

- вдосконалення змісту курсу «Лінійна алгебра та аналітична геометрія» для студентів напрямку підготовки «Програмна інженерія»,
- теоретичного обґрунтування та експериментальної перевірки відповідної ефективної методичної системи навчання.

Цей курс крім традиційних завдань мав би бути ґрунтовною основою для вивчення теорій кодування та декодування інформації, стиснення графічної інформації, розпізнавання образів, технології комп'ютерної анімації та ін.

Одним із важливих завдань є створення повного дидактичного забезпечення курсу та забезпечення кожного студента навчально-методичними матеріалами. На сучасному етапі розвитку інформаційних технологій в системі освіти і науки широко застосовуються інтерактивні підручники, тестові програми, відеокурси та рівні прикладні програми. Програмний продукт «Навчально-методичний комплекс» містить: лекційний матеріал курсу, практичні, лабораторні та семінарські заняття, індивідуальні завдання для самостійної роботи та зразок її виконання, додатковий матеріал, електронні тести, питання для підготовки до модульного контролю та до заліку (іспиту), критерії оцінювання знань та вмінь студентів, задачі на повторення, задачі підвищеної складності для підвищення оцінки з навчального модуля.

Переваги програмного продукту «Навчально-методичний комплекс»:

- зручний і інтуїтивно-зрозумілий український інтерфейс програми;
- простота використання, заповнення та редагування змісту, доповнення іншими методичними матеріалами викладачем та захист від несанкціонованих дій інших користувачів (видалення, зміна змісту тощо);
- сумісність програмного продукту з текстовим редактором Microsoft Word, яка полягає у можливості працювати в середовищі даної програми з об'єктами, створеними засобами вказаного текстового редактора;
- забезпечення цілісності навчально-методичного забезпечення курсу завдяки збереженню інформації в єдиній базі даних;
- реалізація внутрішньопредметних зв'язків при навчанні курсу завдяки додатковому теоретичному матеріалу та прикладним задачам курсу, що сприяє формуванню необхідних компетенцій майбутнього фахівця;
- застосування даного програмного продукту для реалізації різних форм організації навчальної діяльності;
- можливість реалізації різних форм, засобів і сучасних технологій навчання;
- можливість підготовки до поточного (модульного) та підсумкового контролю знань студентів та реалізації різних форм контролю за навчально-півнавальною діяльністю студентів;
- здійснення диференційованого підходу до навчання курсу лінійної алгебри та аналітичної геометрії;

СЕКЦІЯ «ІСТОРІЯ, КРАЄЗНАВСТВО ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ»

ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВИ ТА БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З РЕАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНОЗНАЧИМИХ ПРОЕКТІВ

Волик В.І., заступник міського голови з гуманітарних питань,
м. Конотоп.

Благодійність є частиною кожної цивілізації та будь-якого суспільства. У загальному розумінні це той внесок який робиться фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності без заробітної платні, без просування по службі для добробуту і процвітання спільнот та суспільства в цілому.

Ця діяльність може набувати різних форм: від повсякденної взаємодопомоги окремих громадян до спільних дій держави та благодійних організацій в період кризових ситуацій. Благодійники - добродійці відіграють різносторонню роль в розвитку та добробуті країни, беруть на себе вирішення частини суспільних проблем найбільш уразливих груп населення.

Взаємовідносини благодійних організацій та органів державної влади уже мають свою історію в умовах незалежності України, пройшли свою еволюцію: від протистояння, нерозуміння до ситуативної спільності дій на окремих напрямках взаємодії по вирішенню соціальних проблем незахищених верств населення і нині знаходяться перед об'єктивною необхідністю пошуку і встановлення рівноваги інтересів і спільної відповідальності перед громадянами. Такого балансу поки що в Україні не досягнуто і це створює серйозні ризики для подальшого розвитку благодійництва.

На сучасному етапі розвитку нашої країни прийнято декілька законодавчих актів, які сприяють розвитку благодійницької діяльності.

Проте залишається невирішеними ціла низка питань – нечіткість законодавчих норм в сфері оподаткування призводить до неоднозначного тлумачення поняття благодійної діяльності; система реєстрації діяльності благодійних організацій є довготривалою; дуже важка процедура реєстрації та передачі майна на благодійні цілі; невідповідність норм Цивільного кодексу та Закону України «Про благодійництво та благодійні організації», нерегульованість питання ліцензування благодійної діяльності у такій важливій сфері як надання соціальних послуг та інше.

Отже, виходячи з вище викладеного, можна зробити висновок про нагальну потребу налагодження паритетного діалогу держави та благодійних організацій різного спрямування; формування і впровадження нових принципів державного управління з урахуванням інтересів та потенціалу благодійних організацій для здійснення правового регулювання їх діяльності.

Вирішення питання ефективних взаємовідносин держави та благодійних організацій дасть змогу збільшити кількість реалізованих суспільно значимих проектів в Україні, сприятиме створенню її позитивного іміджу.

ВИПУСКНИКИ ТЕХНІКУМУ – УЧАСНИКИ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ, ГЕРОЇ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ

Викл. Радько ТМ., студ. Проценко І., ПТКЖумДУ

Політехнічний технікум Конотопського інституту Сумського державного університету – один із найстаріших навчальних закладів України. Оскільки його історія нерозривно пов'язана з історією нашої держави, то окремим напрямком пошукової роботи став збір інформації про викладачів і випускників технікуму – безпосередніх учасників Великої Вітчизняної війни. Ця доповідь про бойовий шлях двох випускників нашого навчального закладу, імена яких золотими літерами вкарбовані в історію не лише технікуму, а всієї країни.

Воронов Володимир Улянович – командир 665-го Сиваського Червонознаменного ордена Суворова стрілецького полку 216-ої стрілецької дивізії 51-ої армії 4-го Українського фронту, Герой Радянського Союзу, нагороджений орденом Леніна, двома орденами Червоного Прапора, орденами Суворова III ст., Кутузова III ст., Олександра Невського, Червоної Зірки, двома орденами Вітчизняної війни I ст., багатьма медалями.

Народився Володимир Улянович Воронов 11 липня 1914р. у с.Підлипному Конотопського району в родині робітника-ливарика. Закінчивши 8 класів місцевої школи, вступив до школи ФЗУ при КПВРЗ (сучасне ВПУ ім.Панова), потім працював на заводі слюсарем. Одночасно навчався на вечірньому відділенні Конотопського залізничного технікуму, який закінчив у 1935р., отримавши кваліфікацію техника з ремонту та роботи паровозів. Після закінчення технікуму працював майстром складального цеху КПВРЗ, звідки у

1936р. був призваний до лав Червоної Армії. У 1938р. закінчив курси молодших лейтенантів. Був учасником походу Червоної Армії в Західну Україну і Західну Білорусію (1939р.) та боїв проти білофінів на Карельському перешийку. У березні 1940р. повернувся до мирної праці на рідний завод.

З перших днів Великої Вітчизняної війни Володимир Воронов – на фронті, брав участь у боях у районі Новозибкова, в обороні Харкова, у розгромі фашистських загарбників під Ростовом. Воював на Північному Кавказі, визволяв Кубань, Україну, Крим. Він розпочав свій бойовий шлях молодшим лейтенантом, а восени 1943р. здібний командир у званні підполковника вже командував полком.

У ніч проти 3 листопада 1943р. очолюваний підполковником В.І.Вороновим 665-й стрілецький полк успішно форсував Сиваш, стрімким ударом «вибив» гітлерівські війська з Ашкадана, Уржина, Тархана, і кілька місяців міцно утримував плацдарм, відбиваючи постійні контратаки ворога. Весною 1944р., спираючись саме на цей плацдарм, війська 51-ої армії (665-й полк діяв у першому ешелоні дивізії) успішно провели операцію з розгрому противника в Криму і звільнення м.Севастополь.

За мужність і відвагу, виявлені під час форсування Сиваша, за утримання Сиваського плацдарму, за успішні бойові дії полку з визволення Севастополя підполковник В.У. Воронов Указом Президії Верховної Ради СРСР від 24 березня 1945р. був удостоєний звання Героя Радянського Союзу. А 665-ому полку 216-ої стрілецької дивізії було присвоєно найменування «Сиваський», на його прапорі з'явився орден Суворова. Полк під командуванням В.У.Воронова брав участь у військових діях під Шауляем, у Східній Пруссії, штурмував Кенігсберг. Полковник Воронов В.У. був учасником історичного Параду Перемоги на Червоній Площі в Москві, урядового прийому в Кремлі на честь Перемоги Радянської Армії у Великій Вітчизняній війні 25 червня 1945р.

Після війни В.У.Воронов продовжує нести службу у Збройних Силах СРСР. У 1946р. закінчив курси «Выстрел» (в Солнечногорську), в 1958р. – Вищі академічні курси при Військовій академії Генштабу. З 1961р. полковник В.У.Воронов у запасі, проживав у м.Химки Московської області, працював провідним інженером Міністерства автомобільного транспорту РРФСР. Помер Воронов В.У. 8 жовтня 1995р., похований на Троєкурівському цвинтарі в Москві. Серед архівних документів музею технікуму зберігається лист (рукопис, датований 1965р.) Воронова до директора технікуму М.П.Срочка, написаний до 75-річного ювілею технікуму.

Балюк Іван Федорович народився 30 квітня 1919р. у м. Кролевець Сумської області у селянській сім'ї. У 1927р. вступив до 1 класу Кролевецької середньої школи №1, у 1934р. закінчив 7 класів. З 1934р. по 1937р. навчався у Конотопському будівельному технікумі. Іван Балюк з дитинства мріяв про небо, у 1937р. його мрія здійснилася: за спеціальним комсомольським призивом він вступив до Харківського авіаційного училища, пізніше, обравши спеціальність льотчика-винищувача, був переведений до Чугуївського авіаційного училища, яке закінчив у 1940р.

Звістка про напад гітлерівської Німеччини на Радянський Союз застала Івана Балюка в Таллінні. Свій бойовий шлях Іван Балюк розпочав на Північно-Західному фронті льотчиком 38-го винищувального авіаполку, літав на біплані І-153. За короткий проміжок часу він здійснив 95 бойових вильотів і знищив 30 автомашин, 15 танків, штаб ворожого піхотного полку, 10 цистерн з паливом, 4 літаки противника на аеродромах. Весною 1942р. Балюк у запеклих боях, захищаючи повітряний простір на підступах до Ленінграду, здобуває свої перші повітряні перемоги. Через деякий час старшого лейтенанта Балюка переводять до 237-го авіаполку, озброєного вже «Яками», досвідченого льотчика-винищувача призначають командиром 1-ої ескадрильї. З серпня 1942р. І.Ф.Балюк бере участь у боях за Сталінград. Саме тут понад 100 разів він піднімав свій «Як» у повітря, вступаючи в бій з переважаючими силами противника. Завдяки винятковій хоробрості, високій льотній майстерності авіатор здобував перемогу над ворогом. За кілька вильотів він збив 9 ворожих літаків, був нагороджений орденом Червоного Прапора і отримав звання капітана. «З Балюком можна вести бій з будь-якою кількістю ворожих літаків», - повторювали льотчики ескадрильї. У небі над Сталінградом Іван Балюк вів бої з ворожими літаками різних типів, у тому числі «Хейнкель – 111» і «новинкою» німецької авіаційної техніки – коректувальник F-189 – «Рамою» (як називали її наші солдати), яка вважалась надто складною мішенню (бували випадки, коли «Рама» поверталась на базу після тарану). Але не дивлячись на «живучість» цих двофюзеляжних машин, наші льотчики навчилися перехоплювати їх і збивати. До червня 1943р. гвардії капітан Іван Балюк здійснив 300 бойових вильотів,

провів 135 повітряних боїв, в яких знищив 14 фашистських літаків (особисто) і 3 у складі групи. Успішно діяла і керована ним ескадрилья: лише за період із серпня 1942р. по травень 1943р. льотчики збили 32 ворожих літаки. За особливі мужність і героїзм льотчиків у Сталінградському небі авіаполку було присвоєно звання «Гвардійський».

За зразкове виконання завдань командування, за мужність і відвагу, виявлені в боях з німецько-фашистськими загарбниками Указом Президії Верховної Ради СРСР 24 серпня 1943р. командир ескадрильї 54-го Гвардійського винищувального авіаполку першої Гвардійської винищувальної авіаційної дивізії гвардії капітану Івану Федоровичу Балюку присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Після виснажливих й запеклих боїв на Орловсько-Курській дузі авіаполк у серпні 1943р. був виведений в тил на переформування, а в січні 1944р., після переозброєння на американські літаки Р-39 «Аерокобра», льотчики 54-го Гвардійського винищувального полку знову повернулись на фронт. У складі Центрального і 1-го Білоруського фронтів, вони беруть участь у звільненні Білорусії й Польщі, ведуть бої в небі Німеччини. На «Аерокобрі» Балюк одержав ще 8 особистих перемог.

Війну гвардії майор Іван Балюк закінчив у Берліні. Всього провів більш ніж 500 вдалих бойових вильотів, у повітряних боях збив особисто 25 ворожих літаки і 5 – у складі групи. За бойові заслуги Балюк І.Ф. нагороджений орденами: Леніна, Червоного Прапора (двічі), Олександра Невського, Вітчизняної війни I ступеня (двічі), Червоної Зірки та багатьма медалями, був двічі поранений у боях.

Після війни відважний льотчик-винищувач продовжив службу у ВПС СРСР. У 1951р. І.Ф. Балюк закінчив Військово-Повітряну академію, літав до 1973р., оволодів багатьма типами реактивних винищувачів. З 1973р. полковник І.Ф.Балюк – у запасі.

Останні роки життя провів у м. Ростові на Дону, помер 13 січня 2003р (більшість джерел вказують дату смерті 13.01.1993р., але в доповненнях та виправленнях до книги «Аси Великої Вітчизняної» говориться, що в 2007р. отримані уточнення стосовно дати смерті Балюка І.Ф. – 13 січня 2003р.)

Це лише два прізвища наших видатних випускників – дві людські долі, сповнені подій й випробувань, дві людські долі, обпалені Великою Вітчизняною війною...

ДО ДЕЯКИХ ПОДРОБИЦЬ ВИЗВОЛЕННЯ СТОЛИЦЬ УКРАЇНИ В 1943 РОКУ

Краєзнавець Мороз Л. П., лікар Конотопської ЦРЛ

Присвячую світлій пам'яті мого батька, Мороза Павла Пилиповича, та всіх інших бійців, які визволяли Україну та нашу столицю Київ

У листопаді 1943 р. німці несподівано нанесли контрудар по нашим військам, які продовжували наступати вже після визволення Житомира. Німецьке командування ставило собі за мету повернути Київ та ліквідувати плацдарм наших військ на правому березі Дніпра.

Мій батько був безпосереднім учасником тих подій. Позаду було визволення Чорнобиля, Малина та кількох сіл, назви яких батько пригадував і через десятки років. Пригадував і річку Тетерів, на берегах якої вбив у бою свого першого німецького солдата-автоматника. Добре пам'ятав і початок німецького контрудару, коли на дорогу вискочило кілька танків та вантажівок із солдатами. Німці відкрили вогонь, наші стріляли у відповідь, але танки та машини, не зупиняючись, стрімко продовжили свій рух на північ. Тільки коли хтось із наших бійців із лісосмуги почав стріляти з ПТР, німці зупинилися й відповіли з усіх видів зброї, яка тільки в них була. Наші піхотинці знайшли захист у великому густому лісі, до якого приходили й приходили все нові групи наших бійців, були й кавалеристи, деякі вели своїх коней. Уже ввечері прибула ще група піхотинців у супроводі двох танків Т-34. На ранок вирішили пробиватися на схід, де в одному великому селі було багато наших військ, а особливо артилерії. За картою це, здавалося, недалеко. Полягали спати на соснове гілля. Майже без перерви було чути рев моторів німецької бронетехніки...

Тільки почало сіріти, як бійці заворушилися й почали готуватися до виступу. Тоді швидко й з'ясувалося, що всі наші танкісти були вбиті ножами. Знайшли і німецький ніж, а на свіжому снігу побачили й ворожі сліди. Схоже було на те, що німці йшли слідом за танками, а потім, дждавшись для себе зручного моменту,

знищили наші танкові екіпажі. Така ж доля спіткала й вартових. Саме тоді хтось з офіцерів і сказав, що це були війська Роммеля.

Ця подробиця в розповіді батька мене особливо зацікавила, бо вважається, що знаменитий німецький генерал не воював, висловлюючись російською мовою, на "восточном фронті". Але ж не міг помилятися мій батько та його фронтіві товариші. Довгий час мені не вдавалося знайти пояснення цьому. Більше 10 років намагався знайти відповідь, заглядаючи в різні енциклопедії, присвячені війні, та стежачи за новим і надходженнями до книгарень.

Пощастило тільки минулої зими, коли мені до рук потрапили дві книжки. Одна, "Битвы третьего Рейха", була написана англійським військовим журналістом Бедзілом Лідделом Хартом. Автор другої книжки – "Трудности освобождения" – сучасний російський дослідник І.Б. Мощанський. Саме остання книга дає кращу можливість ознайомитись із загальною картиною того, що відбувалося між Києвом та Житомиром. Автор показує, як до залізничних станцій на південь від міста Брусилова щодня прибували десятки ешелонів із німецькими військами мало не з усієї Європи. Сюди було зібрано 15 повноцінних добірних дивізій. Самих лише важких танків "Тигр" сюди було направлено більше, ніж під Курськ. І от ці великі сили від Бердичева, Корнина, Фастова та інших міст і містечок повели потужний наступ на місто Брусилів, яке знаходиться на середині шляху від Києва до Житомира і звідки було зручно атакувати сам Київ. Атаку очолювали танкова дивізія СС "Лейбштандарт СС Адольф Гітлер" та I танкова дивізія вермахту. Але потужні німецькі атаки не досягли мети, бо оборона наших військ виявилася міцнішою. І тоді німці повернули свої танки на 45° на північний захід, прорвавши в цьому напрямку нашу оборону, і вийшли в тил 60-ї армії, яка продовжувала наступати на захід. Допомогти 60-ї армії могла б 40-а армія, яка знаходилася на букринському плацдармі і могла б атакувати фланги німців, які йшли на Брусилів. Але саме тоді прозвучало повідомлення Радянського Інформбюро про наступ 8 танкових дивізій вермахту, і 40-а армія перейшла до оборони, підготувавши за два тижні 250 км траншей. Повідомлення ж виявилось помилковим.

Тепер спробуємо зрозуміти хід думок німецького командування. Якщо в тилу 60-ї армії опинилися ворожі танки, то, згідно з військовою наукою, слід було очікувати, що вона, ця армія, зупинить свій наступ, але цього не сталося. Далі вже буде доречно спиратися на книгу Харта. Британський журналіст зібрав спогади багатьох відомих генералів, які потрапили в полон до англійців та американців, пояснює подальший перебіг подій під Житомиром тим,

що у генерал-фельдмаршала Манштейна вже не було резервів, щоб зупинити 60-ту армію, бо всі свої значні сили він направив під Брусилів. Тоді Манштейн доручив молодому ще генералу Хассо фон Мантейфелю зібрати все, що тільки можна, і нанести імпровізований удар. Мантейфель вперше застосував свій "проникаючий рейд" і блискуче виконав наказ генерал-фельдмаршала. Уночі, захопивши Житомир, він далі теж проривається в тил 60-ї армії (додам від себе, що це були зовсім неглибокі тили зі штабними вузлами зв'язку). Хоча його дії й примусили зупинитися 60-ту армію, але це відбулося нескоро. Мабуть, після свого рейду тилами 60-ї армії він напише свої спогади, наведені в книзі Харта: "Западный человек никогда не сможет себе представить, что такое наступление русской армии. За танковым авангардом следует настоящая орда на лошадях. У каждого солдата за спиной мешок с сухарями. Лошади питаются соломой с крыш крестьянских домов – больше им есть нечего. В таком положении наступающий русский солдат может продержаться до 3 недель. Их невозможно остановить, как любую другую армию цивилизованной страны, отрезав от обоза, поскольку таковой зачастую отсутствует". У цьому уривку відчувається роздратування німецького генерала на незвичного противника. Отже, маємо вже другий німецький контрудар після визволення Києва, тобто їх було два, але чомусь про цей дійсно несподіваний контрудар практично ніде не згадується (крім двох зазначених книжок). Це дивно, бо саме удар Мантейфеля приніс тоді німцям найбільший успіх. Отже, обидві німецькі танкові колони під різкими кутами рухалися назустріч одна одній і зустрілися 18 листопада, замкнувши великий трикутник, куди потрапило кілька радянських дивізій. Тепер я майже напевно знаю, що мій батько потрапив в оточення 18 листопада або дуже близько до цієї дати.

А далі були 17 важких днів і ночей кружляння по Житомирських лісах, полях, хуторах, гранітних кар'єрах, лісопилках із єдиною метою – вижити й не потрапити в полон до німців. Швидко вчилися воювати, бо більшість була в армії лише місяць або два. Голод додавав сміливості, і наші все частіше почали нападати на німців і перемагати, але коли наближались до лінії фронту, потрапляли під справжній дощ із мін та снарядів танкових гармат. Вдалою виявилася чергова спроба прориву через кам'яний кар'єр, де німецька бронетехніка була безсила. Батько казав, що наші війська, які потрапили в оточення, мало цікавили німців, у них була якась зовсім інша ціль. Тепер-то ми знаємо, що то була за ціль. То був Київ. Враховуючи масштаби битви, я вважаю, що це була остання велика спроба німців змінити хід війни. На це вказують і кількості задіяних

військ, і наші втрати (німецькі не знаю). Загроза для Києва була до середини грудня, а потім Червона армія поступово почала повертати втрачене внаслідок німецького контрудару й змогла продовжити визволення Правобережної України тільки після 15 січня 1944 р. Масштаби битви неповно висвітлювались у виданнях попередніх років. Не зустрічав я й оцінки дій 60-ї армії: чи йшли ці дії на користь Червоній армії в цілому? Але ж треба нарешті відповісти на питання про Роммеля. Під Києвом я дійсно не знайшов ні самого Єрвіна Роммеля, ні військ, йому безпосередньо підпорядкованих на той час. Але була одна дивізія, із якою генерал починав війну проти Франції ще в 1940 р. і здобув велику славу переможця. Цю славу розділяли і його солдати. Дарма, що бойові шляхи генерала та його підлеглих з 7 танкової дивізії давно вже розійшлися, але особовий склад дивізії продовжував себе з гордістю називати "роммелівськими солдатами". Колишній командир мотопіхотного полку в 7 танкової дивізії, Мантейфель в серпні 1943 р. стане командиром цієї дивізії. Так поступово я знайшов пояснення того, про що не раз чув від батька.

Які ж наслідки всі ці бої мали для німецьких та радянських генералів? На Мантейфеля чекала слава, прихильність Гітлера, подарунок на Різдво від фюрера – 50 нових танків і підвищення по службі. Уже за місяць він стане командиром танкової дивізії "Велика Німеччина", а через кілька місяців отримає 5 танкову армію на заході. Згодом фортуна відвернеться від генерала-фельдмаршала Манштейна, і в березні 1944 р. німецький фюрер відправить його у відставку.

Загроза відставки ще раніше нависла над командуючим I Українським Фронтом генералом армії М.Ф.Ватутіним. Перевіряти його дії був направлений командуючий Білоруським фронтом К.К.Рокосовський. Але М.Ф.Ватутіна тоді врятувала не тільки шляхетність Рокосовського, але ще й та обставина, що біля нього вже тривалий час знаходився маршал Г.К.Жуков як представник Ставки. Неможливо було в чомусь звинувачувати Ватутіна й не звинувачувати Жукова. Але, можливо, К.К. Рокосовський не хотів такого закінчення своєї перевірки. Тоді обмежилися тим, що зняли з посади начальника штабу I УФ генерала С.П. Іванова. Ставка надала необхідні резерви, і хід битви за Київ було остаточно вирішено на користь радянських військ. Очевидно, що у німців необхідних резервів уже більше не було.

Залишається не з'ясованим питання – чому замовчувався удар Мантейфеля? Нічого особливого в біографії цього генерала я не побачив. Німець як німець, генерал як генерал. Добрий учень Роммеля і сам добрий вояка. Може, трохи хвалькуватий. Він ніде не згадується як військовий злочинець. Як подає Мощанський, ще зовсім молодим

воював на фронтах Першої світової війни. Одним словом, не знайшов я нічого такого, за що його повинні особливо не любити радянські історики. Я почав припускати, що, можливо, відповідь буде пов'язана з 60-ю та 38-ю радянськими арміями, проти яких Мантейфель і наніс свій знаменитий удар силами лише однієї легкої танкової дивізії вермахту (так вона значилась у документах).

Які взагалі були допущені крупні прорахунки та помилки під час планування визволення Києва? Помилковим виявився головний удар на Київ з букринського плацдарму. Треба підкреслити, що з самого початку обговорення головного напрямку наступу на Київ проти використання букринського плацдарму виступив видатний радянський полководець генерал армії (на той час) К.К. Рокосовський. Головним аргументом у нього була вказівка на добре розвинуту мережу залізничних та шосейних шляхів із боку німців у напрямку Букринського плацдарму. Подальший перебіг подій підтвердив залізну логіку аргументації Рокосовського. Але маршал Г.К. Жуков та генерал армії М.Ф. Ватутін змогли переконати Верховного головнокомандуючого І.В. Сталіна, що наступати треба саме з цього плацдарму. Що з цього вийшло – добре відомо. Подивимось далі: усе вірно робила 38 армія, але складається таке враження, що німці потроху її випереджали. Великою загадкою залишається, чому 40-а армія перейшла до оборони, повіривши повідомленню Радянського інформбюро про наступ восьми танкових дивізій вермахта. Чия це помилка – 40-ї армії чи помилка розвідки, а може помилка командування 1 УФ? Дій 60-ї армії я уже торкався. І залишається тільки додати, що коли німці б мали значно більше сил, ніж одну дивізію Мантейфеля, то не відомо, яка б була доля всієї 60-ї армії.

Хто з відомих військових і радянських діячів був тоді під Києвом? М.С. Хрущов, Г.К. Жуков, М.Ф. Ватутін. Мощанський нагадує нам, що під Житомиром був і Л.І. Брежнєв. Пізніше Хрущов та Брежнєв очолюють керівництво Радянським Союзом. Цікаво, що Л.І. Брежнєв не залишив нам книжки про свою участь у визволенні Києва та Житомира, хоча про свою участь під Новоросійськом написав книжку під назвою "Малая земля". У мене є тільки одне можливе припущення: тоді б треба було багато чого пояснювати читачам, а тому й замовчували різні незручні факти.

Сам не помітив, коли моє скромне дослідження про пошуки слідів Роммеля розширилося й постали нові питання. На завершення даної розвідки хочу навести слова німецького генерала Клейста про Червону армію: "Эти люди с самого начала были первоклассными

бойцями, и нашими успехам мы обязаны только нашему большому опыту". Це справедливі слова.

Щиро дякую колективу книгарні "Книголюб" та Борису Леонідовичу Зенченку за допомогу в моїх пошуках.

НЕВІДОМІ ІМЕНА ВОЇНІВ-ДЕСАНТНИТІВ – ЗАХІСНИКІВ КОНОТОПЩИНИ У ВЕРЕСНІ 1941 РОКУ

Учасники пошукового загону Євтушенко О. В., Павлюк О. В.

На початку вересня 1941 р., уздовж південного берега р. Сейм, на ділянці Мельня – Лизогубівка – Озаричі, займали оборонний рубіж підрозділи 5-ї повітряно-десантної бригади 3-го повітряно-десантного корпусу 40-ї Армії. Командував бригадою тоді Герой Радянського Союзу, полковник О.І. Родімцев. Завдання десантників полягало в утриманні переправ через р. Сейм – залізничний міст в районі с. Лизогубівка, міст в районі с. Мельня, не даючи тим самим німецьким танковим підрозділам переправившись оволодіти м. Конотоп і розвинути подальший наступ в район Ромни – Лохвиця.

В плани німецького командування входило: передовим загонам сходу форсувати р. Сейм, захопити залізничний міст та невеликий плацдарм на південному березі Сейму в районі с. Мельня, тим самим забезпечивши переправу головних сил. Саме на цій ділянці наступаючій 3-й танковій дивізії 24-го мотострілкового корпусу 2-ї танкової групи Гудеріана, протистояли роти 4-го батальйону 5-ї ПДБр (командир батальйону капітан Пастушенко Д.Ф.).

7 вересня 1941 р. десантники прийняли на себе перший удар німецької артилерії і авіації. Як відомо із записки командира 4-го батальйону 5 ПДБр, яку в своїй книзі «Твої, отечество, сыны» цитує О.І. Родімцев, до 9 вересня практично весь особистий склад 4-го батальйону загинув. 9 вересня 1941 р., внаслідок прямого попадання німецького снаряду в бліндаж, в якому знаходився КП батальйону, весь командний склад батальйону загинув. Тяжке поранення отримав і його командир, який через деякий час помер від ран.

В 2009 р. під час пошукових робіт, які проводились в рамках «Вахти пам'яті - 2009» в районі с. Таранське Конотопського району, пошуковим и загонами «Останній Рубіж» (м. Конотоп), «Гвардієць» (м. Суми), Кролевецьким пошуковим загonom, бліндаж, в якому знаходився КП 4-го батальйону 5 ПДБр, був знайдений. Знаходився він на північній околиці с. Таранське, на південній межі лісу, відомого

під назвою «Чортового» або «Чорного». Під час розкопок знайдені непоховані останки дев'яти військовослужбовців Червоної Армії. На сьогодні встановлено імена двох загиблих:

- за медальйоном – рядовий Вінник Федір Мартинович, 1914 р. н., уродженець с. Вінники Нововодолазького р-ну Харківської обл., телефоніст 4-го батальйону 5 ПДБр 3 ПДК;

- за дарчим написом на портсигарі, який належав загиблому – мол. лейтенант Шаповалов Михайло Іларіонович, 1914 р. н., уродженець с. Михайлівка Буринського р-ну Сумської обл., командир взводу зв'язку 4-го батальйону 5 ПДБр 3 ПДК.

Встановлено військові звання ще трьох загиблих: лейтенант, ст. лейтенант, мол. політрук. В записці медальйону ще одного із загиблих збережені записи: (прізвище та ім'я не записано з самого початку)... Тимофійович, уродженець Баштанського р-ну Миколаївської області. Відомості про сільську раду, адресу родини не підлягають читанню. Інформація про військове звання не внесена першопочатково.

21 червня 2009 року останки дев'яти військовослужбовців РСЧА, які загинули в вересні 1941 р. в боях за Батьківщину, були урочисто поховані на Меморіалі Слави с. Таранське.

Під час опрацювання знайденого під час розкопок матеріалу та пошуку нових даних, стосовно історичних подій на р. Сейм на початку вересня 1941 р., в Центральному Архіві Мініборони РФ в м. Подільськ (інтернет-адреса www.memoial.ru) було знайдено документ, який містить список загиблого командного та рядового складу 5-ї повітрянодесантної бригади 3 ПДК проміжком часу з 5 вересня по 5 жовтня 1941 р. В ньому ми знаходимо невідомі імена воїнів десантників – захисників Конотопщини, які загинули в боях на р. Сейм у вересні 1941 р.

Пропонується до уваги весь текст документу.

Документ подається мовою оригіналу.

18 ноября 1941 г.
№ 0178

Секретно
Экз. № 1

Начальнику отдела по укомплектованию
и устройству войск генерального штаба К.А.

В соответствии с приказом НКО № 138 «Положения о персональном учете потерь и погребений погибшего состава К.А. в военное время» при сём пересылаю именные списки безвозвратных

потерь и пропавших без вести начальствующего и рядового состава присланные частями и в отдел Уком плектования Штаба 40 Армии ЮЗФ.

1. 286 ОСБ		на 3-х листах
2. 6 ВДБр	3-го ВДК	на 3-х листах
3. 5 ВДБр	3-го ВДК	на 2-х листах
4. 212 ВДБр	3-го ВДК	на 29-х листах
5. 205 ОЗАД		на 2-х листах
6. 14 ОИБ		на 1 листе

Всего на 40 листах

Начальник отдела уком плектования
полковник

/Сигульев/

Начальник 2-го отделения ОУ
майор

/Ройтман/

Именной список
безвозвратных потерь начальствующего и рядового состава 5-й
воздушно-десантной бригады
3-го ВДК с 5 сентября по 5 октября 1941 г.
(список упорядочен по числам в хронологическом порядке - Автор).

6 сентября 1941 г.:

1. Атамасов Николай Николаевич, 1918 г.р., красноармеец, орудийный номер. Уроженец Фрунзенского р-на, Самарского поселка г. Ташкент. Убит в р-не х. Лизогубовский.

7 сентября 1941 г.:

1. Костин Борис Иванович, 1920 г.р., мл. сержант, командир орудия. Уроженец Ростовской обл., Выборского р-на. Убит в р-не х. Лизогубовский.
2. Вакульский Варлам Харитонович, 1918 г.р., мл. сержант, командир орудия. Уроженец Киевской области, Обуховского р-на. Убит в р-не х. Лизогубовский.
3. Нечесов Курбан, 1915 г.р., красноармеец, номер орудия, Ашхабадская обл., Гюктенский р-н. Убит в р-не х. Лизогубовский.
4. Фролов Сергей Федорович, 1918 г.р., ефрейтор, номер орудия, уроженец Курской обл., Бечовского р-на. Убит в р-не х. Лизогубовский.
5. Кузнецов Иван Андреевич, 1921 г.р., красноармеец, номер орудия. Уроженец г. Рязань. Убит в р-не х. Лизогубовский.

8 сентября 1941 г.:

1. Сыворотка Алексей Семенович, 1919 г.р., красноармеец, номер орудия. Уроженец Воронежской обл., Белолуцкого р-на, колхоз им. Ворошилова. Убит в р-не х. Лизогубовский.
2. Кухта Григорий Захарович, 1921 г.р., красноармеец, номер орудия. Уроженец Киевской обл., г. Черкассы. Убит в р-не х. Лизогубовский.
3. Голубчиков Алексей Сергеевич, 1921 г.р., красноармеец, наводчик. Уроженец г. Чкалов. Убит в р-не х. Лизогубовский.

9 сентября 1941 г.:

1. Винник Федор Мартынович, 1914 г.р., красноармеец, телефонист. Уроженец Харьковской области, Нововодолагского р-на, с. Винники. Убит в р-не х. Лизогубовский.
2. Колубань Константин Федорович, 1911 г.р., красноармеец, телефонист. Уроженец Харьковской области, Качалуцкого р-на, с. Высокополы. Убит в р-не х. Лизогубовский.
3. Гродин Григорий Максимович, 1906 г.р., кадровый командир, начальник интендантснабжения, техник-интендант 1 ранга. Уроженец Куйбышевской обл., пос. Бортин. Убит в р-не х. Лизогубовский.
4. Резунов Александр Иванович, 1910 г.р., кадровый командир, политрук. Уроженец Чкаловской области, Чкаловского р-на, Берзенского с/с. Убит в р-не х. Лизогубовский.
5. Гозеныдб Павел Рудимович, 1918 г.р., кадровый командир, парторг, мл. политрук. Уроженец Могилевской обл., Бобричевского р-на, Ковалевского с/с. Убит в р-не х. Лизогубовский.
6. Раевский Дмитрий Александрович, кадровый командир, командир взвода, лейтенант. Убит в р-не х. Лизогубовский.
7. Неупряга Яков Михайлович, 1914 г.р., кадровый командир, начальник школы (младшего командного состава - автор), мл. лейтенант. Уроженец Орджоникидзского края, Дмитровского р-на, с. Дмитровка. Убит в р-не х. Лизогубовский.
8. Бейзеров Иосиф Моисеевич, 1905 г.р., кадровый командир, ст. политрук, комиссар школы МКС. Уроженец Б [...], с. Ульяновка. Убит в р-не х. Лизогубовский.
9. Струганов Дмитрий Тихонович, 1917 г.р., кадровый командир, командир взвода, лейтенант. Уроженец Тамбовской обл., д. Жолудевка. Убит в р-не х. Лизогубовский.

11 сентября 1941 г.:

1. Щербаков Николай Федорович, 1914 г.р., командир минометного взвода, мл. лейтенант. Уроженец г. Саратов. Убит в р-не с. Озаричи.

16 сентября 1941 г.:

1. Волченко Самуил Абрамович, 1921 г.р., кадровый командир, командир санитарного взвода, лейтенант. Уроженец г. Днепропетровск. Убит в р-не с. Бочки.
2. Голованов Иван Семенович, 1909 г.р., кадровый командир, фельдшер, военфельдшер. Уроженец Горьковской обл., Гакинского р-на, с. Осиновка. Убит в р-не с. Козацкое.

17 сентября 1941 г.:

1. Егоров Иван Григорьевич, 1913 г.р., кадровый командир, бригадный инженер, лейтенант. Уроженец г. Сухуми, Константиновский с/с, с. Павловское. Убит в р-не с. Козацкое.
2. Белый Василий Иванович, 1917 г.р., командир орудия, мл. сержант. Уроженец Краснодарского края Вариновоковского р-на. Убит в р-не с. Попова-Слобода.
3. Великанов Константин Иванович, 1912 г.р., кадровый командир, командир роты связи, мл. лейтенант. Уроженец Чкаловской обл., пос. Сорочинск. Убит в р-не с. Козацкое.
4. Мельников (Мыльников-?) Василий Васильевич, помощник командира взвода, ст. сержант. Убит в р-не с. Козацкое.
5. Миграчков Николай, командир отделения, сержант. Убит в р-не с. Козацкое.
6. Бучельников Николай Сергеевич, красноармеец. Уроженец Свердловской обл. Убит в р-не с. Козацкое.
7. Носко Сафрон Михайлович, командир отделения, ст. сержант. Уроженец Полесской обл., Вербовицкого с/с. Убит в р-не с. Козацкое.
8. Браев Владимир Алексеевич. Уроженец Тамбовской обл., Юрловского с/с, д. Юрловка. Убит в р-не с. Козацкое.
9. Онищенко Николай Александрович, красноармеец. Убит в р-не с. Козацкое.

18 сентября 1941 г.:

1. Самодуров Виктор Николаевич, красноармеец, ружейный мастер. Убит в р-не с. Попова-Слобода Бурынского р-на.
2. Доманин (?) Александр Степанович, наводчик-зенитчик. Убит в р-не с. Попова-Слобода Бурынского р-на.

Начальник штаба 5-й ВДБр

майор

Начальник стр. отделения
техник-интендант 2 ранга

/Борисов/

/Шапошников/[2]

1. Родимцев А.И. «Твои, отечество, сыны», Киев – 1974, ст. 100, 106;
2. Проект Минобороны РФ по систематизации учетных данных и документов о погибших воинах во Второй Мировой войне и последующих конфликтах, «Именной список безвозвратных потерь начальствующего и рядового состава 5-й воздушнодесантной бригады 3 ВДК с 5 сентября по 5 октября 1941 г.»,
3. www.obd.memorial.ru

ДО ІСТОРИЇ ПАМ'ЯТНИКА МЕДИЧНИМ ПРАЦІВНИКАМ НА ТЕРИТОРІЇ ВІДДІЛКОВОЇ ЛІКАРНІ

Заслужений лікар України Нікітін В.Г., кандидат медичних наук

На території відділкової лікарні ст. Конотоп в кінці каштанової алеї в затишку ялинок стоїть пам'ятник медичним працівникам які загинули в роки війни. Цікава історія цього пам'ятника. 1973 р. почав працювати головним лікарем залізничної лікарні. На День міста – 6 вересня було вперше проведено в конференц-залі святкову зустріч з 76 ветеранами учасниками війни. Було запропоновано обрати Раду ветеранів лікарні, зробити традиційними зустрічі з ветеранами, посадити березову «Алею переможців», створити стенд «Вони захищали Батьківщину», оголосити конкурс на спорудження пам'ятки загиблим медикам. Пропозиції були прийняті. Головою Ради ветеранів лікарні було обрано Шевченка Г. Л. – секретаря парторганізації лікарні, учасника війн. Було організовано суботник по упорядкуванню території саду у 1973 році. Навесні 1974 р. на алеї біля приміщень були висаджені 50 берізок «алеї переможців». Лікар-хірург Шаповал П.О. до 9 травня 1975 р. оформив стенд «Вони захищали Батьківщину». 12 грудня 1973 р. була проведена зустріч ветеранів війни з молоддю. Комсомольська організація лікарні нараховувала 82 комсомолці. На протязі 1974 до адміністрації лікарні поступили десятки варіантів спорудження пам'ятника. Пропонувалося встановити пам'ятник : на

вході до лікарні, перед хірургічним корпусом, на «алеї переможців». Було обрано місце в центрі, як тоді вважали, в «голові» центральної каштанової алеї, перед корпусом дитячого відділення. Влітку 1974 р. на суботниках були упорядковані ділянки перед дитячим та пологовим відділеннями і висаджено 40 ялинок. Було відібрано і створено на базі багатьох проєктів ескіз майбутнього пам'ятника. На мармуровому камені – зображення воїна-медика, а з боків гранітні плити з іменами медиків – учасників війни. Передбачалось, що це буде художнє зображення Надії Самохі- медсестри лор відділення, яка загинула на війні, як і 14 інших медиків-добровольців, що не вернулися з війни. Під зображенням на мармурі прізвища 14 загиблих медиків. Начмед Сатановський з ексцезом був командирований до кар'єру в м. Коростишев, де працював кар'єр, що виготовляв пам'ятники. Було запропоновано дешевий варіант, до якого потрібно було надати портрет і надпис. Роботу планували виконати до 9 травня 1975 р. На засіданні Ради ветеранів домінувала думка: «Головне – ідея і те, що буде пам'ятний знак – святе місце для колективу, нагадуючи про жорстоку війну». Був використаний портрет для пам'ятника з журналу «Червоний Хрест», текст надпису затвердила Рада ветеранів. На початку 1975 р. було оформлено замовлення. Молодь лікарні приймала активну участь в донорстві під гаслом «За кров пролиту у боях, кров в ім'я життя», виступила з почином «За ту медсестру». Працівники дитячого і лор відділень зібрали кошти за два відпрацьованих дні і першими здали їх до Ради ветеранів. Три дні медики відпрацьовали безоплатно «За ту медсестру», щоб на зароблені кошти увічнити пам'ять про медиків-героїв. Таким чином було започатковано зібрання коштів на виготовлення та встановлення пам'ятника. Навесні перед ялинками в два ряди посадили 300 кущів троянд привезених з Риги. 1 травня 1975 р. в урочистій обстановці головним лікарем Нікітіним В. Г. та секретарем парторганізації, ветераном війни Шевченко Г.Д. було закладено фундамент пам'ятника.

Основну роботу виконували –Луцик П. О., Руденко Т. Г., Козін М. Х.. 5 травня 1975 р. було доставлено пам'ятник. 6 травня Луцик П. О., Руденко Т. Г., Козін М. Х з іншими працівниками встановили його на постійне місце і вкрили білим простирадлом. 9 травня 1975 року о 12 годині відбулось урочисте відкриття пам'ятника. Церемонія складалась з двох частин: мітингу на честь Дня Перемоги з відкриттям пам'ятника та урочистої посвяти в медики.

На святі були присутні працівники лікарні. Ветерани та молодь, хворі та мешканці міста. Біля пам'ятника стояла почесна варта з прапором лікарні. Мітинг відкрив секретар парторганізації, ветеран

війни Шевченко Г. Д.. Потім виступив головний лікар Нікітін В. Г., від ветеранів війни – Логвин Л. Г., від молоді – Л. Парусова. У 2003 вийшла з друку книга Пам'яті лікарні «Пам'яттю повінчані» Суми, 2003. в якій розповідається про відкриття пам'ятника. Автори пам'ятника медпрацівникам, загиблим в роки війни Нікітін Віктор Григорович і Шевченко Г.Д.

Стела з граніту, зображує жінку-медпрацівницю та має напис «Никто не забыт, ничто не забыто». Внизу плита з граніту з текстом: «Памяти наших коллег отдавших свою жизнь за свободу и независимость любимой Родины». «От коллектива больницы в год 30 летия Великой Победы 1945 – 1975 гг.» «Сооружен в честь медицинских работников, погибших в годы Великой Отечественной войны 1941-1945 гг.». Розташований біля приміщень Конотопської відділкової лікарні по вул. Садова, 17.

«ГРЕНАДА, ГРЕНАДА, ГРЕНАДА МОЯ...»

Науковий співробітник Конотопського
краєзнавчого музею ім. О. М. Лазаревського Акічев Ш.М.

«...Гренада, Гренада, Гренада моя...». строки з пісні на вірші поета М. А. Светлова приходять на думку, коли згадуєш події національно-визвольної революції в Іспанії 1930-х років. Пісня була складена як спогад про громадянську війну на Україні.

Слова «Над всією Іспанією безхмарне небо» [1, 126] пролунали по радіо 18 липня 1936 на початку громадянської війни в Іспанії. Почалося перше військове протистояння СРСР та Німеччини, Народного фронту та заколотників Франко. Допомогу республіканській Іспанії надавав СРСР у вигляді техніки, зброї та медикаментів, військових спеціалістів. З жовтня 1936 по вересень 1937 було відправлено 52 морських радянських транспорти зі зброєю, у 1938 – 13, у 1939 -3.[9, 54].

Гасла «Геть руки від революційної Іспанії!», «Ми з вами!», «Вони не пройдуть!» («Но-пассаран!») лунали на мітингах та зборах. Московські трудящі 3 серпня 1936 вирішили зібрати кошти для Іспанії. За три місяці 1936 зібрали 47 млн. 595 тисяч крб. [7, 384,436]. На 27 жовтня 1936 профспілки зібрали 47,5 млн. крб. і закупили 5 пароплавів продовольства. На кінець 1936 було зібрано в СРСР 51 млн. крб. Трудівники Глухівського району Чернігівщини передали у фонд допомоги Іспанії 74 тисячі крб. [6, 56]. СРСР поставила до Іспанії з

жовтня 1936 по січень 1939 - 648 літаків, 347 танків, 60 броневих автомобілів, 1 186 гармат, 20 486 кулеметів, 497 813 гвинтівок.[9, 54].

В складі 7 інтербригад воювали 20-25 тисяч чоловік з 54 країн [16, 38]. З 1936 по 1938 прибуло до Іспанії не менше 51 тисяч добровольців. [10, 20] В інтербригадах воювали 8, 5 тисяч французів, біля 5 тисяч німців, майже 5 тисяч поляків, 4 тисяч італійців, 2 тисячі англійців, 2 тисяч чехів, 1, 7 тисяч австрійців, 1 тисяча угорців. [7, 44, 86, 99, 128, 152, 193, 290, 314]. Втрати інтернаціоналістів становили 20 тисяч бійців. [7, 17]. У червні 1937 в 13-й інтербригаді ім. Ярослава Домбровського у батальйоні імені Палафокса було створено українську роту ім. Тараса Шевченка.[2, 21]. Ротою керував білорус С. Томашевич. Українці входили до батальйонів ім. А. Лінкольна, ім. Макензі, ім. Димитрова, ім. Чапаєва та ін. Чапаєв користувався популярністю серед іспанців після того як з СРСР були доставлені кінофільми «Ми з Кронштадту» та «Чапаєв». Серед військ, які захищали Мадрид, були батальйони «Кронштадські моряки» та «Ленінград». [15, 136]. У жовтні 1938-лютому 1939 за рішенням Міжнародної Комісії Ліги Націй інтербригади було евакуйовано з Іспанії.

В частинах республіканської армії воювали майже 3 тисяч радянських добровольців (військові техніки, спеціалісти, танкісти, артилеристи та 160 льотчиків). Близько 200 загинули. 59 добровольцям, за мужність і відвагу було присвоєно звання Героя Радянського Союзу (19 з них посмертно, 35 з них були льотчиками) [17, 67]. У керівництві військовими діями допомагали 557 військових спеціалістів [8, 113] Серед радників були П. І. Батов, Я. К. Берзін, М. М. Воронов, М. Г. Кузнецов, Р. Я. Малиновський, К. О. Мерецков, Я. В. Смушкевич, Г. М. Штерн та інші.[15, 107] Через порти України було до Іспанії поставлено 648 літаків, 407 танків і броньовиків, 1 186 гармат, 20, 5 тисяч кулеметів, майже 500 тисяч гвинтівок, велику кількість боеприпасів, значна частина яких була виготовлена в Україні. [5, 24].

Захисник Конотопа 1941 полковник, командир 5 повітряно – десантної бригади Олександр Ілліч Родимцев писав у спогадах: «Мы, молодые парни, как и тысячи других добровольцев из многих стран спешили на выручку республиканской Испании. Мы не могли поступить иначе. Ведь к нам обратилась за помощью революционная молодежь Испании». Серед добровольців були і наші земляки-льотчики, Герої Радянського Союзу, генерал-майор Григорій Іларіонович Тхор з штурманом Андрієм Юхимовичем Конотоповим у

1936 брав участь у повітряних боях в небі Мадрида, Гранади. Вони бомбардували ворожі об'єкти, кораблі і аеродроми. За героїзм і мужність Г. І. Тхор одержав 2 ордени Бойового Червоного Прапора. [3, 31]. Був посмертно 23. 02. 1968 нагороджений пам'ятною медаллю Радянського комітету ветеранів війни «Участнику національно-революційної війни в Іспанії 1936-1939 гг.». Посвідчення підписано головою Радянського комітету ветеранів війни Маршалом Радянського Союзу С. К. Тимошенко та відповідальним секретарем Радянського комітету ветеранів війни О. П. Маресьєвим. Воно зберігається у нашому музею. Льотчик Олексій Борисович Панов брав участь у боях в Іспанії над Ебро і Мадридом. Був важко поранений. Три місяці лікувався в шпиталі. Був відзначений 2 орденами Червоного Прапора. [3, 244].

В Іспанії воював Гнат Семенович Солдатенко (1909-14.04. 1943). Його псевдонім – Ігнасі-Дієгес. В районі Каза дель Кампо 1937 був поранений і багато місяців лікувався у Москві. Був нагороджений двома орденами Червоного Прапора. [11, 2-3]. Льотчик з Роменщини-Георгій Миколайович Прокопенко у 1938 в одному з боїв був поранений. Став Героєм Радянського Союзу.[3, 258] Останній виліт радянських льотчиків відбувся 15 жовтня 1938. В небі Іспанії воювали 7 радянських ескадрильй.[17, 59]

На боці Франко діяло 50 тисяч німців, 150 тисяч італійців, 20 тисяч португальців, 90 тисяч марокканців. Німеччина та Італія відправили 1150 танків і бронемашин, 1650 літаків. 2700 гармат, 17 тисяч авіабомб, понад 7600 автомобілів, стрілецьку зброю, військове спорядження. [5, 21]. Італійський ВМФ діяв біля узбережжя Іспанії. Італійські літаки здійснили 86 420 вилетів, 5 319 бомбардувань, скинули на міста і села 11 585 тон вибухівки. [1, 128].

Гітлер відправив до Іспанії легіон Люфтваффе «Кондор» з декількох ескадрильй бомбардувальників «Юнкерс-52» та винищувачів «Хенкель - 51». На початку листопада 1936 в Кадикс прибули перші 6 500 німців «Легіону Кондор».[15, 136]. В листопаді 1936 легіоном керував генерал-майор Хуго Шперле. 27 квітня 1937 німецькі літаки здійснили наліт на містечко Герніку, внаслідок чого загинула більшість мирних жителів і центр баскської культури було зруйновано. Цій події присвячено картину художника Пабло Пікассо «Герніка». У 1938 німецькі льотчики бомбардували Барселону. Іспанія стала полігоном, де льотчики вчилися тактиці боїв, взаємодії з військами та використанню бомбових ударів. Німеччина відзначила 26 113 німецьких вояків нагородами «За заслуги у війні в Іспанії». Гітлер вважав, що Франко повинен в центрі Мадрида встановити пам'ятник

літаку «Юнкерс-52». Війна в Іспанії продовжувалась з 1936 по 1939, загинуло більше 1 млн. чоловік. [9, 63] Для примирення нації Франко наказав збудувати в Долині загиблих великий монумент і поховати там загиблих у війні. За допомогу Іспанії Гітлер сподівався, що Франко буде брати участь у війні на боці Німеччини. Франко не згодився, оголосивши про нейтралітет. Але відправив воювати до СРСР «250 - Голубую дивізію». Вона брала участь у блокаді Ленінграда та діях в Білорусі. Воювала на Східному фронті 45-а ескадрилья іспанських льотчиків-добровольців. Наприкінці війни ескадрилья повернулася до Іспанії Франко наказав арештувати льотчиків.

Радянські люди взяли на себе турботу про значну групу іспанських дітей, батьки яких загинули під час війни. Піонери та учні України збирали гроші, готували подарунки жінкам і дітям Іспанії. [13, 309]. В СРСР прибуло 4 тисячі іспанських дітей. Тут вони знайшли нову Батьківщину. Шлях пролягав через Київ і Москву, де були розподілені у дитячі будинки та школи Москви, Києва, Євпаторії. Харкова, Одеси й Херсона. [13, 280] У червні 1937 з Ленінград до Одеси приїхала перша група іспанських дітей, евакуйованих до СРСР. [12, 309]. Друга група дітей прибула до київських оздоровчих закладів у липні 1937. [13, 310].

Війна в Іспанії стала школою мужності для радянської молоді і прикладом патріотизму конотопців тих часів є матеріали преси 1930-х. у Чернігівській обласній газеті «Більшовик» - № 188 (1690) від 16 серпня 1938. Автор статті «Радісна зустріч» І. Гребінець писав: «Серед трудящих міста Конотопа блискавично пролетіла звістка - сьогодні через Конотоп проїжджатимуть з Київа до Москви діти героїчних бійців Іспанської республіки. Задовго до приходу поїзда № 72 на пероні станції Конотоп зібрались тисячі трудящих, переважно молодь, діти. Море квітів. Ось мчить поїзд. Назустріч йому гримлять оркестри. Хвилююча тепла зустріч. Іспанських дітей закидають квітами. Лунають вигуки: «Привіт республіканській Іспанії!», «Слава нашим батькам, які борються проти фашистів!», «Привіт дітям Іспанії!». у відповідь дзвеніли бадьорі голоси: «Віва Сталін!», «Віва революція!»

Як склалася доля тих іспанських дітей невідомо. Вони виховувалися у дитячих будинках, відпочивали у піонерських таборах. У серцях маленьких іспанців, які їхали через Конотоп можливо залишились почуття вдячності і любові до Конотопа. Мешканці с. Підлипного могли написати генералу Г. І. Тхора про проїзд іспанців. Він воював з японським и льотчиками в небі Китаю. Радянський народ чекала війна. в якій загинуть мільйони людей і серед них іспанці. В складі партизанських загонів та Радянської Армії вони захищали -

СРСР. Відомим став подвиг сина Долорес Ібарурі - капітана, командира кулеметної роти Рубена Руїса Ібарурі. З ним зустрічався в Іспанії і при обороні Сталінграда О. І. Родимцев. [14, 14-16]. Він загинув в Сталінграді восени 1942 і посмертно став Героєм Радянського Союзу. Г. І. Тхор згадував слова Д. Ібарурі про добровольців: «Мы уверены, что Испания навсегда сохранится в ваших сердцах, и вы с глазами, полным и слез, и сердцем, заполненным гордостью, будете рассказывать не об Испании туризма. А об Испании героизма. И будьте уверены, что мы тоже сохраним воспоминания о вас и будем рассказывать нашим детям о вашем героизме, который для грядущих поколений превратится в легенду».[4, 30]

1. Бердичевський Я. М., Давлетов А. Р., Кузьменко С. Г. Решетникова Е. П., Фролов Н. А. Всемирная история 1918-1945 гг. (Конспекты уроков).- Запорожье, ООО РИА «Просвіта», 1996.

2. Боффа Джузеппе. История Советского Союза. Т. 1. От революции до второй мировой войны. Ленин и Сталин. 1917-1941 гг. /пер. с итал. И. Б. Левина. – М., Международные отношения, 1990.

3. Гриченко И. Т., Головин Н. М. Подвиг. Документальные очерки о Героях Советского Союза. – Харьков.: «Прапор», 1977.

4. Дудко А. Ф., Любич Л. Г. Право на бессмертие: - К.: Документальная повесть, 1988.

5. Загиблі на чужині: Книга Пам'яті України про громадян, які загинули у воєнних конфліктах за рубежом. – К.: Пошуково-видавниче агентство «Книга Пам'яті України», 2003.

6. Історія міст і сіл УРСР. Сумська область. К., 1973.

7. Из истории международной пролетарской солидарности. Документы и материалы. Сборник V. Международная солидарность трудящихся в борьбе с фашизмом против развязывания второй мировой войны (1933-1937). М., 1961.

8. История Великой Отечественной войны Советского Союза (1941 -1945) в 6-ти т. М., 1960-1965, т.1.

9. История Второй мировой войны 1939-1945. Том второй. Накануне войны. М.: Воениздат, - 1974.

10. Мещеряков М. Т. Судьба интербригад в Испании. // Новая и новейшая история – 1993 - №5.

11. Москальов І. Батько полку. - Радянський прапор», № 32 (8080), 23 лютого 1974, с. 2-3.)

12. Новітня історія .1917-1939:Підручник для 10 класу середньої школи. – К.: Радянська школа, 1991.

13. Піонерія України. 1917-1941 рр. Збірник (складач І. С. Вавілов). – К.: «Молодь», 1979.

14. Родимцев А. И. Гвардейцы стояли насмерь. – М.: Издательство ДОСААФ, 1969.

15. Родимцев А. И. Твои, Отечество сыны. – К.: Политиздат України, 1974.

16. Г. Л. Розанов, М. Ф. Юрьев, Н. Н. Яковлев. Новейшая история. Пособие для учителей. М., 1961.

17. Хосе Гарсия. Интернациональные бригады в Испании (1936-1938 гг.). – «Вопросы истории», 1956. №7.

18. Щербаков А. Д. Крылытым доверьте небо! (О дважды Герое Советского Союза С. И. Грицевце). – М.: Политиздат, 1976.

ЗЕМЛІ, «РУБІЖ» МІЖ МІСТЕЧКАМИ КОНОТОП І ПУТИВЛІ, ВЛАСНІСТЮ ЯКОГО НАРОДУ ВОНИ БУЛИ

Науковий працівник Конотопського краєзнавчого музею ім. О.М. Лазаревського Шульга В.І.

Протягом багатьох століть не зникають суперечки не тільки у літературі, а й на побутовому рівні, чиєю власністю були межові землі між Конотопом і Путивлем?!

Що ж говорять ті нечисельні старовинні документи, що збереглися до нашого часу? Це був кордон (ширина якого декілька кілометрів), «дике поле» між володіннями двох народів Українського (Русичів) і Російського (Московитів).

Німецький філософ Фрідріх Шеллінг: «Те, що живе у переказах, у міфах, колись існувало, і сучасному родові людському передував рід Богів». Старовинний переказ записаний у селі Малий Самбір Конотопського району від Шульга Івана Яковича (1928), про річку Малий Ромен, яку ще називають Сухим Роменом яка протікає через села: Соснівка, Малий Самбір, Великий Самбір, Дєптівка, Гайворон і у основній своїй течії у багатьох місцях перетворилася на болото.

Переказ відтворює часи міфологічні, і потверджує, що землі із-за яких велися суперечки, заселяли наші прадавні предки. «Колись Ромен був чистою і бігучою річкою, що на ньому ходили байдаки. Тоді жила там (село Соснівка) Пані з Сином. Син був такий гарний панич. Був він одного разу у гостях у Гайворонського Пана.

Ото як став він плисти на паромі додому, піднялася велика хвиля – пором і відірвало з мотузка. От він бачить, що лихо, узяв та й кинувся посеред річки з конем у воду з порому.

От Стара Мати, як почула це та так розгнівалася, що й Боже! Прокляла Ромен! А клятва та сльози материнські – звісно які.

От вони й стали сушити Ромен. Так з того часу і почала річка пересихати, а тепер вже зовсім стала болотом.

Уже перед самою смертю стара Мати сказала, що тоді буде чистою річка, такою, як була перш, як хлопець семиліток на коні, також семилітці, знайде у болоті очеретину: половинка якої золота, а половинка срібна та й вирве її; так вода і його, і коня його залле, а річка знову стане чистою і бігучою».

Цей стародавній переказ доносить до нас інформацію про часи міфологічні і potwierджує, що на цих землях справіку проживали саме стародавні українці.

Про добу Київської Русі історик Михайло Грушевський у II томі «Історії України-Руси»(10), де наводить такі факти про наш край у XII столітті.

« На Полудню «Посейм'є» - землі по річці Сейму займали непевне, спірне становище між Чернігівщиною й Переяславщиною. За Олега Святославовича ( ) вони належали до Чернигова; потім, під час боротьби Всеволода Ольговича з стриєм за Чернигів Посейм'є забрав Мстислав ( ); і воно якийсь час лучилося за Переяславом; Всеволод відібрав собі його доперва 1136 року.

Тутешня людність тягнула більше, здається, до Переяслава, але Посейм'є таки зісталось при Чернигові. Воно й не дивно: Переяславське князівство було дуже слабе й довго зіставалось *bonum nullius*.»

Мабудь, ця місцевість до XVII століття представляла собою «пустку», яка розділяла Польські і Московські володіння.

Потім із суперечки, яка була у першій половині XVII століття, між Московитами і Поляками за «рубіж проміж Києва і Чернигова з Путивлем», видно, що увесь простір земель до Заходу від Путивля, поляки у кінці XVI століття, вважали за угіддя міщан далекого звідси Канева.

ОМ Лазаревський коментує: «тут на землях, що підходили «по самой Путивль», не було поселень Кацівських міщан, а були їх «уходи», на які приходили вони промишляти звіра і рибу. «Пустку» представляли собою землі до Півдня від річок Сейму і Остра; але до Півночі від цих рік, поселення без сумніву існували вже і до XVII століття.

У Путивльських «писцевих книгах 1628-29 років» описана межа «укольному» бортному «уходу Липицькому», що за рікою за Сеймом.

«Межа того Липицького «уходу» означена таким и урочищам и: « від болота Ісухи» по «устя» річки Єзуч та вгору Єзучем, а від верхів'я прямо через поля, по Синецьку дорогу; а Синецькою дорогою йдучи від Путивля, правою стороною по дубовий «колок», а від дубового «колка» йдучи Прилуцькою дорогою до городища Пустої Торговиці; і від дороги Прилуцької вгору болотом Торговицею, по верхів'я Куколчого «логу» та у низ Куколчим «логом» по річку Язучу і по болото Ісухи та вгору болотом Ісухам и правою стороною по «устя» Єзуча». Це – Східна частина Конотопського повіту – Липицьке бортне «ухожье».

1618 рік. Головний приплив населення на територію Ніжинського полку, вважається був внаслідок Деулінського перемир'я (1618р.), коли цю частину Сиверської землі у «Задніпровській Україні», Пясочинські, Оссолінські, Паци, Киселі та інші державні посадовці, поспішили випросити у короля

Південна частина полку складала перехід від «литви» до тих степів, які «литва» називала «Україною», а «Московити» - «черкасами»: «Литовські люди Конотопці» та «Черкаський городок Корибутів». (3).

Історичний склад місцевості Ніжинського полку XVI-XVII століть підтверджує про належність Конотопських земель до Гетьманщини, а не до Слобожанщини, як помилково вважають сьогодні, про це і говорить уривок із «Опису старої Малоросії» О. Лазаревського, як історичний документ місцевості, що складала Ніжинський полк.

Ділення Ніжинського полку на сотні.

У 1654 році у межах Ніжинського полку існувало біля 20-ти сотень: Конотопська, Попівська, Підлипенська,.... Названі у «Актах Юго-Западной России», X, (5)

«Конотопська сотня займала частину (побережжя річки Сейму і декілька незначних його приток, назви яких чи-то загубилися чи перейменувалися. В цих (приток) головна представляє собою - болото Гнилицю (сучасна Гнилиця є одно із старих русел Сейму), і слугувала Північним кордоном земель села Гути. Наступна за Гнилицею притока, називається на карті Сарнавщина, звичайно є це річка Єзуч, яка десь до Південного-Заходу від міста Конотопа зливалася з річкою Єзучем, колишньою притокою болота Ісухи. Західніше від Єзуча, у Сейм вливалася річка Куколка (стародавня назва Стрижень) через села

«Верьовку», Попівку, Шаповалівку і Соснівку. У річку Єзуч вливалася річка Липка, що протікала через села Підлипне і Сем'янівку».

При суперечці Польщі з «Московією» за Путивльський рубіж, між іншим збуджене було питання про те – кому повинна належати місцевість, яка складала сучасні Роменський і Конотопський повіти. На доказ того, що землі ці тягнуть, як належність Чернігова до Польщі, Польські «межові судді» показували «Московським межовим суддям» - «привілеї короля Казимира, старовинні, давні, на волость Роменську, що то землі королівської величності належали завжди до Чернігова. Та у ту ж пору перед межовими суддями, показували державці Українні привілеї короля Олександра на волость Торговицю, яка зараз пуста, і на річку Самбір (Малий Ромен)»

З цього уривка видно, що у кінці XV століття біля річки Самбора (Малий Ромен) існувала «волость Торговиця», яка на час суперечки за Путивльський рубіж (1638 р.) була вже «впусті».

Слід зауважити, що зникла вона разом з іншими Південно-Українськими поселеннями, у часи нашествия Менглі-Гирея, яке по-всьому, повторило Батієве спустошення серед Південно-Українських поселень...

Вже при визначенні Польсько-Московського кордону за Полянівським договором (1634 рік), «Путивльський рубіж» проходив біля сучасного Конотопа був означений так: «від Куколчого «логу» прямо у верхів'я річки Сухого Романа, звідти до Дехановського городища (Чернігівщина)

«Та й цікава згадка Павла Алепського, що «село Корибутів складав останній рубіж землі козаків, а за ним уже не було (до Путивля) поселень; «лиш покинуті землі, розруха, і необроблені поля навкруги».

1. Беляєва «Про сторожову службу», М, 1846, стор.73
2. «Дворцові розряди», II, 899, 902, 908
3. «Опис Чернігівської Єпархії», книга 6, стор.74, 286
4. Лазаревський О. «Опис старої Малоросії», том II, Ніжинський полк, К., 1793, стор.209, 227, 230, 417, 427.
5. «Акти Південно-Західної Росії», X, стор.799.
6. «Путивльська Межова Книга», стор.183.
7. Лазаревський О. «Опис Чернігівської Єпархії», том III, Прилуцький полк, К., 1902, стор.292, 293.
8. «Чернігівські Губернські відомості», 1857 № 30.
9. «Документи про суперечності між Череповими і Київською Лаврою», Архів Чернігівської Казенної Палати № 34.

10. Грушевський М. «Історія України-Руси», том II, К., 1992, стор.320.

МІСТО КОНОТОП У XVII СТОЛІТТІ

Науковий співробітник Конотопського краєзнавчого музею ім. О.М. Лазаревського Несвідоміна Н.В.

Точна дата заснування Конотопа невідома. Але існує чимало вірогідних припущень, пов'язаних з виникненням міста і його назвою. Автор «Историко – статистического описания Черниговской епархии» Філарет Гумілевський висловлює припущення про те, що Конотоп існував ще до монголо-татарської навали на Київську Русь як прикордонне містечко Сіверського князівства. Коли орда Батия у 1239 направлялась до Києва, то один з її загонів зруйнував на своєму шляху всі населені місця, в тому числі і Конотоп.(4)

Але ця версія ще повністю вченими не доказана. За свідченням О. М. Лазаревського Конотоп заснований вслід за Полянським договором, тобто близько 1634 на Путивльському кордоні, який проходив біля «Куколчого логу», отже виходить недалеко від Конотопа. Конотоп був заснований у вигляді містечка, обнесеного з трьох сторін валом, який двома паралельними сторонами упирався в р. Єзуч, що складала четверту сторону. Таким чином, Конотоп був одним із тих прикордонних укріплених міст, які поляки побудували по лінії Путивльського рубежу.

Перший спогад про Конотоп відноситься до 1647. Відомий Освецим пише, що в серпні того року коронний канцлер Юрій Оссолинський їздив із Варшави на «Заднепріє» в Батурин, Конотоп і другі тамтешні свої маєтності. Можна припустити, що слідом за Деулинським перемир'ям з 1619 Оссолинському було віддане королем узбережжя Сейму біля кордону Московської держави для заселення і побудови тут міст, які б захищали державу. Таким чином і містами і являлись тут Батурин і Конотоп.

Заняті під поселення Конотопа землі до того належали путивлянину Никифору Яцину, якому взамін зайнятих для Конотопа земель, Оссолинський обіцяв дати Знобовську слободу і с.Студенок біля Глухова, але обіцянка ця не була виконана.(1) Після вигнання поляків Никифор Яцин став у Конотопі віднімати колишні свої землі. Суперечка, що виникла між конотопцями і Яциним розглядалась в

Москві, але, здається, діло це закінчилось нічим: важко було зсунути конотопців з місця.

Під час опису московськими переписчиками в 1654 Малоросії Конотопські укріплення описані так: «Конотоп стоїть на р. Конотоп. Біля посаду до р. Конотоп зроблена насип земляна, на насипу огорожено острогом дубовим и колодами, між того острога зроблено четверо проїжджих воріт: на воротах і по острогу веж немає. Біля того острогу з двох сторін зроблено рів до річки Конотоп. В тому острозі поставлені дві церкви дерев'яні: Соборна церква в ім'я Різдва Пресвятої Богородиці... друга церква в ім'я Святого Великомученика Георгія. Та в тому ж острозі, на площі, стоять у станку на колесах 4 пищалі залізні чугунні, та біля того міста над річкою Конотоп зроблено інше місто: біля того міста з трьох сторін до р. Конотоп зроблений вал земляний, а біля того міського валу, зроблено рів до р. Конотоп, а земляний вал в багатьох місцях обвалився, а в тому земляному місті зроблено панський двір над р. Конотоп, коло того двору зроблено насип земляний, на насипу огорожено стоячим острогом... Біля того острогу, під земляним насипом, зроблено рів з трьох боків, а з четвертого боку під тим острогом, над р. Конотопкою, рову немає, бо біля тієї річки під стіною гора. Від земляного валу до р. Конотоп і по тій річці коло того дворового острога, до того ж земляного валу зроблений відводний стоячий острог до води – як в час облоги по воду ходити. Та між тим земляним містом і двором острогом зроблені ворота проїжджі і через рів зроблений був міст і той згнив і обвалився. А в тому земляному місті і на панському дворі жилих дворів немає, тільки стоять на тому дворі панські хорони». Із того опису видно, 1) що все місто було обнесено валом, по гребню якого був зроблений «острог» із дубових колод; 2) що у великому місті заключалось менше місто, теж обнесене земляним валом, коло якого викопаний був крім того рів; 3) в меншому місті був «панський двір», оточений валом з дубовим острогом на ньому і ровом біля валу. Крім того із фортеці зроблений був до води відвідний стоячий острог для безпечного отримання води під час облоги міста. (1)

Як видно, Конотоп укріплений був міцно, із чого можна зробити висновок, що засновувалось це місто з цілям и стратегічними. Конотопське укріплення пригодилося Виговському в 1659, коли

незадовго до підписання відомої Гадяцької угоди, він вирішив не впускати російські війська в Малоросію і під його стінами відбулася Конотопська битва.

Цікаві відомості про жителів міста містять «Переписні книги 1666р.». Дані перепису 1666 свідчать, що основна кількість жителів міста (міщани) займались сільським господарством та іншим і різним промислом і торгівлею. На час перепису у Конотопі було 474 двори, в яких налічувалось 301 душа чоловічої статі (представників жіночої статі не вносили до списків). Все населення Конотопу поділялось на дві сотні козаків. В першій сотні було 136 дворів, з них 102 належали міщанам, 26 – торговим і промисловим людям, тобто підмайстрам. Всього в першій сотні було 388душ. У другій сотні було 238 дворів, з яких 108 належали міщанам, 34 – торговим людям і промисловцям, 23 – ремісникам, 13 – молодшим людям. Всього тут проживало 413 душ. Головною галуззю сільського господарства селян було землеробство, сіяли пшеницю, жито, гречку, овес і просо. Козацька старшина, заможні козаки та міщани займались борошномельним промислом. На р. Конотопка було дві греблі, де діяло 2 водяних млини.(2)

Близькість Конотопа до Путивля і до Батурина давала Конотопу значення важливого пункту. В 1672 прибули в Конотоп царські уповноважені й сюди ж зібрались козаки для обрання гетьмана; поблизу Конотопа, в с. Козацькому відбулась козацька Рада, яка обрала гетьманом Лівобережної України генерального суддю Івана Самойловича. Тут же написані були й скріплені підписами «конотопські статті», що визначали відношення гетьмана і козаків до царя, старшин. Коли в 1674 було встановлено поштовий зв'язок Лівобережної України з Москвою, через Конотопщину пройшов поштовий тракт Москва – Путивль – Київ.(3)

1. О. М. Лазаревський «Описание Старой Малороссии», Матеріали для історії заселення, землеволодіння та управління, т. II, полк Ніжинський, К., типографія К. Н. Милевського, 1893 р., сс. 206, 207, 208, 209-210;

2. Архив Юго – Западной России, Т.Ю, СПб., 1878, с. 813-814;

3. Журнал «Основа», Южно – русский литературно – ученый вестник, типографія П. Куліша, 1861, стор. 24

4. Филарет Гумилевський. Историко – статистическое описание Черниговской Епархии, кн. 6, Чернігів, Земська типографія, 1874; с.201, 27

ИЗ ИСТОРИИ МЕДИЦИНЫ В В КОНОТОПСКОМ УЕЗДЕ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XIX ВЕКА

Лектор-экскурсовод Конотопського краєведческого
музея им А М Лазаревского Капустина ИМ.

«...такое оригинальное учреждение
земская медицина, такое ценное само
по себе и такое прямо бесценное в
нашей скудной культурной
сокровищнице».

С.Игумнов

Перечитывая «Земские сборники Черниговской губернии», особое внимание обращаешь на статьи, посвященные развитию медицины в нашем Конотопском уезде. В статьях говорится, что земская медицина в нашем уезде давно уже расцвела и чуть-ли не начинает отцветать, а в таких уездах как Глуховский и Новгородсеверский она только еще начинает свой младенческий лепет. Много при этом значат материальные средства того или иного уезда, но далеко не последнюю роль составляют убеждения и специальные знания, которых так часто не достает земским деятелям. Земская медицина на это время, уже имеет свою маленькую историю. Вот несколько фактов из прошлого.

Первый обстоятельный медицинский отчет по Конотопскому уезду составлен был врачом В. Шеболдаевым за 1881 год. В нем автор приводит несколько данных о Конотопской медицине до 1881 года. И так, до 1880 года в Конотопском уезде было всего 2 земских врача. Один специально занимался в больнице, а другому вменялось в обязанность объезжать раз в месяц фельдшерские пункты для контроля волостных фельдшеров, которых тогда было 9, и выезжать – в форме командировок – во время эпидемий. Вообще в деятельности прежних земских врачей, равно как и в их существовании, было много случайного, отрывочного.

Признавая всю недостаточность существовавшей тогда медицинской помощи и громадную, но не удовлетворяемую потребность в ней, управа полагала, что «полумеры в этом деле менее всего желательны». Для того, чтобы медицинская помощь была доступна всем жителям уезда, управа предлагала образовать в уезде 6 врачебных пунктов, не считая Конотопской городской больницы, и при каждом церковном приходе по фельдшеру, т. е. всего 38 фельдшеров. Причем фельдшерские пункты следовало бы разделить

между участковыми и врачами так, чтобы каждый из них мог в течении одной недели посетить все пункты своего участка и во всякое время возвращаться на ночь в свое постоянное местопребывание, где была бы устроена участковая аптека, снабжающая фельдшеров участка медикаментами.

По приблизительному распределению участков, сделанному управою, выходило, что ни одно село не будет далее 15 верст от врачебного пункта. Более мелких подробностей управа не представляла в своем докладе, полагая, что пока достаточно будет высказаться в общих чертах; дальнейшую же разработку деталей, инструкций для врачей и фельдшеров и прочее, управа признавала необходимым и надеялась сделать в коллегиальном совещании управы с врачами, как специалистами. Для дальнейшего направления медицинского дела управа признавала полезными постоянные периодические съезды врачей и представителей земства.

Обязанности участкового врача в то время заключались в следующем: врач обязан подавать медицинскую помощь всем приходящим к нему больным, тяжелобольных как по месту жительства врача, так и в районе его участка, врач обязан посещать на дому; врач обязан раз в две недели посетить все села своего участка, где находятся фельдшера (исключение составляют села Хижки и Жолдаки, которые за дальностью расстояния, врач городского участка обязан посетить только раз в месяц), при этих посещениях врач обязан наблюдать за деятельностью фельдшеров по утвержденным для них инструкциям, оказывать пособие всем обращающимся к нему больным, тяжелобольных посещать на дому и давать наставление фельдшеру о их лечении.

Кроме того врач каждый раз просматривает книги фельдшера, где записываются больные и их лечение. Для предоставления возможности больным обращаться к врачу за помощью во время посещения им участка, врач должен составить расписание дней, в которые он предлагает посещать каждое село. Кроме этих очередных выездов врач обязан также выезжать и экстренно в случаях требующих помощи.

В «Журнале XXXII очередного Конотопского уездного земского собрания» (1897) имеется доклад Конотопской управы о реорганизации земской медицины в которой говорится, что медицинское дело может быть построено на следующих основаниях:

- 1) ввиду того, что на медицину земство затрачивает 1/3 своего бюджета, и что платежные силы населения крайне обременены налогами, постановка медицинского дела может

- быть организована при обязательном условии, чтобы расходы на это дело существующих в настоящее время;
- 2) нуждающиеся в медицинской помощи, должны иметь ее главным образом в лице врачей, а отнюдь не от фельдшеров, и не контроль над деятельностью фельдшеров, а непосредственное оказание помощи должно быть главным делом земского врача; фельдшера же должны быть при врачах для приготовления лекарств, их выдачи и для исполнения поручений врачей при уходе за больными;
  - 3) для осуществления организации медицинского дела на вышесказанных основаниях, комиссия полагает, что количество врачей в уезде может быть увеличено на столько, чтобы в ведении каждого врача было не более 4 или 5 сел, находящихся по возможности не далее 8 верст от его места жительства. Такие небольшие участки дадут возможность всем амбулаторным больным являться к врачу и непосредственно от врача получать помощь, а тяжелых больных врач будет всегда иметь возможность посещать по вызову на дому; равным образом небольшой район, находящийся в ведении врача, даст полную возможность врачу почти ежедневно бывать в селе, в случае появления какой-либо эпидемии. Никаких разъездов, отнимающих так много времени, если нет эпидемии и без вызова к больным, врач делать не должен.

В целом, если земское собрание признает полезным реорганизовать медицинское дело в Конотопском уезде на основаниях выработанных комиссией совместно с управой, то управа полагает, что организовать дело следует не сразу в один год, а можно с начала 1897 года реорганизовать один участок или два, а к началу 1898 года – и все остальные.

КОНОТОПСЬКЕ ТЕХНІЧНЕ ЗАЛІЗНИЧНЕ УЧИЛИЩЕ (1890р. – 1917р.) .

Викл. Радько ТМ., студ. Гопта К., ПТК ЮмДУ

Упродовж 120 років день за днем, крок за кроком, сторінка за сторінкою складається літопис одного з найстаріших навчальних

закладів міста Конотоп та одного з перших залізничних закладів нашої держави - Політехнічного технікуму Конотопського інституту Сумського Державного Університету (в недалекому минулому - Конотопський будівельний технікум транспортно-будівництва, а у далекому ХІХ ст. - Конотопське технічне залізничне училище).

Історія закладу нерозривно пов'язана з історією розвитку залізничного транспорту, зокрема з будівництвом спочатку Курсько-Київської, а потім - Воронежсько-Києво-Московської залізниці. Якраз інтенсивний розвиток залізничного транспорту і зумовив потребу у великій кількості фахівців залізничної служби і відкритті навчальних закладів з їхньої підготовки. Перший такий навчальний заклад у 1869р. було засновано на станції Єлець, з 1870р. по 1880р. їх нараховувалось вже біля 30. Кошти на утримання закладів склалися з відрахувань експлуатаційних прибутків залізниці, загальне керівництво здійснювало Міністерство Шляхів Сполучення, керуючі залізницями були одночасно попечителями училищ і головами екзаменаційних комісій.

16 серпня 1890р. в Конотопі, поблизу залізниці та Головних залізничних майстерень, було відкрито трирічне технічне залізничне училище, у великому для того часу приміщенні, побудованому ще до 1890р. в смuzі відчуження за типовим проектом (цегляна двоповерхова будівля, з підвалом; загальна композиція її симетрична: чітко виділялась центральна частина і два приєднаних до неї коротких відкритків). Це одна з найкращих будівель Конотопа ХІХст., приклад високої майстерності місцевих будівельників і спеціалістів М-Ж-В залізниці. На щастя, будівля збереглася до нашого часу, хоча й зазнала певних змін: майже зруйнована окупантами в часи Великої Вітчизняної війни, вона була відбудована після звільнення Конотопа надзвичайним зусиллям і учнів, викладачів технікуму і будівельників.

Конотопське училище готувало спеціалістів-техників для обслуговування потреб К-В залізниці: машиністів паровозів, дорожніх майстрів, чергових по станції, майстрів по ремонту паровозів і вагонів, старших телеграфістів. Спочатку до училища приймали лише дітей залізничників і дітей їхніх родичів віком 14-17 років, з 8 серпня 1891р. - віком від 14 до 18 років. Навчання було платним. Для вступу потрібні були базові знання: школи чи гімназії або міського училища, конкурс - 3-5 осіб на одне місце. Здійснювався відбір найбільш розвинених і грамотних юнаків (дівчат до училища на той час ще не приймали). Обов'язковим було медичне обстеження.

Навчальний процес здійснювався на основі навчального плану і програм для 3-річного навчання в класах і майстернях. Спеціально

обладнаних навчальних кабінетів спочатку не було, заняття проходили у 3 класах (2 з них були зв'язані між собою телеграфним и апаратами «морзе»). Не було і наочного приладдя, допомагали розташовані поблизу головні майстерні та дистанція шляху. Учні вивчали: арифметику, алгебру, геометрію, фізику, чистописання, креслення (викладалось на дуже високому рівні), технологію, будівельне мистецтво, загальну механіку, механіку парову, залізничну справу, електротехніку, земле вимірювання, гімнастику, співи, закон божий (на закон божий і церковний спів виділялось 260 годин, а на математику та геодезію – 263). Практичні заняття проводилися зі столярного, слюсарного, теслярського, ковальського, токарного ремесел. Бібліотека училища на той час мала в наявності 36 книг.

Для вихованців училища обов'язковою була форма встановленого зразку: сірі (пізніше чорні) шинелі з солдатського сукна, сині кашкети з нікельованим гербом (якір і сокира). Зустрівши викладача, учні обов'язково мали привітатися по-військовому. Дуже суворими були правила поведінки для учнів. За порушення дисципліни суворо карали (використовували навіть арешт і карцер, під карцер було відведено невелику кімнату на I поверсі).

Спочатку в училищі було лише 3 викладачі з теоретичних предметів (інженери, у тому числі і начальник училища) і 3 техніки, котрі вели практичні заняття в навчальних майстернях. У 1890р. навчальний й виховний процес в училищі забезпечували: Третьяков М.Ф. – начальник училища, Зандгаген П.П., Подушко А.Г., Горленко С.Л., Розанов С.О., Ульянов В.В., Величковський – священник, Попов А.М. – регент, Яворський П.С. – наглядач у чині фельдфебеля. Заняття проводилися щодня з 8-00 або з 9-00 до 13-00 в класах і кімнаті для креслення, а з 15-00 до 18-00 чотири рази на тиждень у майстернях технікуму (вони розташовувались у навчальному корпусі, займали половину I поверху) і цехах Головних залізничних майстерень. Розпочиналися заняття з молитви в актовій залі. Навчальний рік починався 1 вересня, закінчувався переводними іспитами до 1 червня. Канікули взимку і весною тривали 2 тижні, влітку при переводі до II класу – 2 місяці, при переході до III класу – 1 місяць. Учні залучалися до ремонту будівлі училища, житлового приміщення, будівництва необхідних простих споруд.

Після закінчення 3-річного навчання в училищі учням видавалось свідоцтво. Потім, після проходження 2-річної залізничної практики-стажування, в жовтні місяці учні складали остаточні іспити з обраної спеціальності, і свідоцтво обмінювалось на атестат. Перший випуск Конотопського технічного залізничного училища відбувся у

1893р. 3 23 вихованців училища 15 були зараховані слюсарями у збірний цех Конотопських залізничних майстерень, 4 – ремонтними робітниками, 4 – учнями телеграфу. У музеї історії технікуму зберігається унікальне фото, із якого на нас кривь століття дивляться молоді, сповнені мрій, зосереджені й уважні перші випускники нашої Alma-mater.

1 серпня 1906р. в училищі було відкрито платний гуртожиток для учнів на 45 місць (під гуртожиток було відведено частину навчального корпусу, на I поверсі – спальні кімнати, а у напівпідвальному приміщенні – кухня, їдальня, кімнати для самопідготовки та відпочинку). Наш навчальний заклад і в цей час вже був центром культурно-масової роботи. У 1907р. при училищі організували оркестр народних інструментів, з великим успіхом він виступав на всіх урочистостях у закладі та на естраді їдальні головних залізничних майстерень. Діяв і хоровий гурток під керівництвом регента, проводились літературно-музичні вечори. Весною 1913р. було придбано перший футбольний м'яч, у вільний час учні під керівництвом наглядача Жукова грали в футбол, а взимку на подвір'ї училища облаштували ковзанку. У 1908р. учні випускного класу здійснили екскурсійну подорож до Москви, Управління залізницею для цієї подорожі виділило учням і педагогам 4-колесний пасажирський вагон, у якому подорожували й проживали 3 дні в Москві. У квітні 1910р. 37 учнів училища у супроводі начальника училища Точиського Л.А., інспектора Іванова Ю.Ф. і викладача Лещенка здійснили екскурсію до Криму з відвідуванням Нікітського ботанічного саду.

У 1915р., до Конотопу було евакуйоване технічне залізничне училище з м. Вільно (перебувало до осені 1918р.). Коли дорожнім відділом народної освіти М-Ж-В залізниці було прийняте рішення про відкриття середньо-технічного училища в м.Брянськ, туди вирушила адміністрація і частина викладачів училища з Вільно, були відправлені інвентар, обладнання, бібліотечний фонд, але всі учні і частина викладачів залишилися в вчитися й працювати в Конотопі.

Серед випускників закладу цього періоду є видатні особистості, котрі стали добре знаними й відомими далеко за межами м. Конотоп. Випускник 1896р. - Шелест О.Н. – видатний вчений у галузі тепlobудування та машинобудівництва, Заслужений діяч науки і техніки, Лауреат Державної премії СРСР, доктор технічних наук, професор МВТУ ім. Баумана; випускник 1907р. – Суворовцев М.І. - начальник Конотопського колієремонтного й механічного заводу МШС; випускник 1909р. – Мохель В.М. - пройшов шлях від помічника

машиніста паровозу до працівника Наркоматів і Міністерств, обіймав посаду начальника річкових, морських і змішаних залізнично-водних перевезень МШС; випускник 1910р. - **Беляєв О.В.** – крупний вчений у галузі металевих конструкцій сталевих мостів і ферм, доктор технічних наук, професор Московського державного університету ім. Ломоносова. Загалом у дореволюційний період зі стін Конотопського технічного залізничного училища вийшло 733 випускника.

Сьогодні ми перегорнули лише перші сторінки нашої історії, попереду – ще багато подій, пошуків, роки становлення, випробувань, змін, перетворень, наполегливої праці й постійного розвитку...

РУХ ОПОРУ НА СУМЩИНІ

Викл. Очкасов В. І., студ. Волков С., Несмашний В.,
Буренко О., ПТКІСумДУ

Хтось розумний сказав: «Народ який не знає минулого – не має майбутнього». Ці слова на сто відсотків стосуються нас, українців, які багато століть не мали власної держави, а отже і історії, так як історію нам писали в далеких та чужих кабінетах. Так було із історією страшної Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років, так було і з висвітленням Руху Опору у тому числі і на Сумщині. Сучасні підручники найчастіше дають таке визначення поняття: Рух Опору – це визвольний рух проти нацизму і фашизму і встановлених ними порядків за відновлення національної незалежності і державного суверенітету окупованих країн, за більш справедливий та демократичний устрій після визволення. Існували різні течії в Русі Опору з різною політичною орієнтацією як в країнах Європи, так і в нас, в Україні. Тому метою наших досліджень є не тільки радянське підпілля та партизанський рух, а й національно – визвольна гілка цього руху під проводом організації українських націоналістів (ОУН), яка як виявляється, діяла не тільки в західно - українських землях, а й в Сумській області.

За радянських часів багато зроблено для висвітлення партизанського руху, пам'яті про народних месників. Всі знали про партизанське з'єднання Сидора Артемовича Ковпака, яке розпочало свій бойовий шлях від Спадщанського лісу під Путивлем, а дійшло аж до Карпат. Ми ж хочемо поширити інформацію про партизанський рух та підпілля на Конотопщині.

Німецька окупація Сумщини тривала 2 роки, з вересня 1941 року по вересень 1943 року. А вже в ніч на 7 вересня 1941 року в урочищі Курдюмове Бочечківського лісництва зібрались майбутні партизани, їх було 22 як і 22 гвинтівки озброєння та по 20 патронів до кожної. Командиром загону був затверджений Федір Єрмолайович Канавець, голова Конотопського райвиконкому, а комісаром – Євстафій Назарович Китович, другий секретар райкому партії. Недалеко від с. Козацького та хутора Вовчик вони зробили землянку і у вересні в тому ж районі відбулася перша сутичка з окупантами. В 1967 році на тому місці урочисто відкрито пам'ятний знак (в 2009 році ми, студенти ПТК СумДУ здійснили похід партизанськими стежками, побачили в селі Бочечки пам'ятник В.І. Леніну, який в роки окупації був збережений місцевими жителями, а 6 вересня 1943 року вже зустрічав перший радянський танк стоячи на постаменті, впорядкували пам'ятний знак на місці першого бою, а от партизанську землянку так і не знайшли. Сподіваємось віднайти її в цьому році). Далі цей загін дійшов до партизан Ковпака, висаджував у повітря залізничні мости через річку Сейм, Клевень, пустив під укіс три ешелони ворога з живою силою та технікою і багато інших вдалих операцій. 11 листопада 1942 року загін отримав назву «Смерть фашизму» і успішно воював у складі з'єднань Я.І. Мельника, Н.І. Наумова, пройшов з боями 12 областями України і вийшов до річок Сян і Вісла. В його рядах хоробро воював юний партизан Михайло Немолот, який став партизаном після 7 класів Конотопської школи № 1. 27 грудня 1943 року в бою біля річки Случ він був смертельно поранений і після хірургічної операції помер, але пам'ять про нього увічнена в назві однієї з вулиць рідного міста.

Однією з славних сторінок в історії нашого краю є діяльність підпільників у місті і районі. Достеменно відомо, що з 1941 до квітня 1943 року в Конотопі діяла підпільна молодіжна організація, було в ній дві групи: одна в центрі міста, друга – в районі залізничного вокзалу. На сьогодні відомі такі імена підпільників - Леонід Андреев, Олександр Бушта, Сергій Богомоллов, Костя Мірошніченко, Анатолій і Микола Зубки, Олексій Кирдан, Анатолій Клименко і Олександр Тарасенко. Промисловий саботаж, диверсії на залізниці, допомога втекти військовополоненим, остербайтерам... ось далеко не повний перелік їхньої діяльності.

Щирим відкриттям для нас стали матеріали про діяльність в Сумській області національного руху Опору під керівництвом ОУН. Ці матеріали віднайшов, дослідив та довів до широкого загалу директор державного архіву Сумської області Геннадій Іванущенко.

Під час німецької окупації директор Сумської приватної гімназії Семен Семенович Сапун (а до того, вчитель фізики четвертої школи) зумів організувати «Просвіту» під опікою якої почали діяти школа перекладачів, школа художньої вишивки, а фактично це було прикриття для підготовки кадрів, які розходились по різних районах області, поширювали видання «Україна в боротьбі», «За самостійну Україну», інші. Тільки в Лебединському районі активістів ОУН було близько 50 осіб, а в Конотопському, Кролевецькому, Шосткинському районах існували не лише боївки, а й цілі загони УПА. Вони боролись за самостійну Українську державу проти фашистів, а після, аж до сорок восьмого – проти радянської влади.

Як свідчить уривок з донесення гестапо німецького військового коменданта м. Суми від 12 грудня 1942 року: «Рух Опору української інтелігенції стає все більш агресивним. До тепер арештовано обласного провідника Сапуна, двох районних провідників та 38 членів ОУН. Згідно з деякими чутками, ОУН має намір створити в Конотопі фабрику боєприпасів.....». Діяльність підпілля ОУН засвідчують і радянські джерела. Старший помічник начальника політвідділу Центрального Штабу партизанського руху полковник Копкін засвідчував: «Протягом трьох місяців ідуть арешти німцями членів ОУН. Арештовано до 3000 осіб. З них в Сумській області 280 чоловік. Серед арештованих багато вчителів...».

З доповідної записки секретаря Конотопського міському КП(Б)У Хижняка першому секретарю Сумського обкому Іванову впливає, що в період німецької окупації на території міста діяло два підпільних ОУНівських осередки: окружний і районний, керівники яких Короленко – Таланчук, Судько, Школяренко після війни були взяті органами МДБ в агентурну розробку...

На основі тих чи інших повідомлень можна зробити кілька попередніх висновків стосовно діяльності підпілля ОУН на Сумщині періоду німецької окупації:

1. Перші підпільні осередки закладалися через утворення «Просвіт», які деякий час були легальним прикриттям ОУН.
2. Використовуючи «Просвіти», оунівці просувають на роботу до місцевого адміністративного апарату своїх представників.
3. Агенти радянських спецслужб, які, як відомо, також використовували адміністративний апарат, відслідковували діяльність українського підпілля і оперативно інформували своє керівництво.
4. Діяльність підпілля ОУН тривала аж до 1948 року, а на терені сіл Бочечки, Попівка, Озаричі, Тулушка, Ленінське (Спаське),

Козацьке, Любитово велася справжня партизанська боротьба.

На сьогодні бракує праць, які б розкривали регіональну специфіку українського руху Опору та боротьбу з ним німецьких та радянських спецслужб, особливо в східних областях України. Врешті сама постановка питання про діяльність ОУН-УПА на сході України до останнього часу наштовхувалася на усталений міф про теорію і практику українського націоналізму, як типово західноукраїнського явища, особливо коли це стосується Сумської області – «колиски радянсько – партизанського руху».

ВІДРОДЖЕННЯ СЛАВЕТНИХ ІМЕН КОНОТОПЩИНИ

Викладач Завалій Л.П., студ. Лещенко Ю., КІСумДУ

Дослідження творчої спадщини митців рідного краю належить до важливих навчально-виховних завдань, що допомагають сформувати художньо-естетичні смаки та патріотичні почуття молоді.

Одним із яскравих представників плеяди художників Конотопщини є Колесников Г.М., проте його ім'я є недостатньо відомим у Конотопі. Тому дослідження життєвого шляху та творчої спадщини цього художника є досить актуальним.

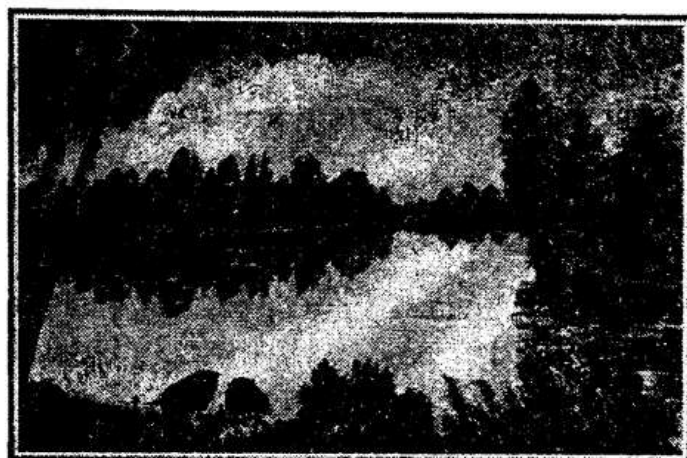
Колесников Гліб Миколайович народився 19 листопада 1927 р. у м. Конотоп. Середню освіту здобував у школі №37 (зараз – ЗОШ №10), де закінчив 7 класів.

У 1944 р. сімнадцятирічним юнаком Колесников Г.М. виконував громадянський обов'язок в артилерійських військах, брав активну участь у боях за визволення України, починаючи з Донеччини; після Великої Вітчизняної Війни продовжив військову службу у Німеччині топографом.

У 1952 р. Колесников Г.М. повернувся до рідного Конотопа, де продовжив здобувати освіту у вечірній школі. Після 3 років навчання у ній закінчив 11 класів та вступив до Конотопського залізничного технікуму.

Здобувши необхідні знання, випускник технікуму розпочав свій трудовий шлях на заводі "Буддеталь" з посади майстра. Пропрацювавши рік на даному підприємстві, Колесников Г.М. перейшов на роботу до Конотопського електромеханічного заводу. На новому місці роботи свою кар'єру розпочав контрольним майстром у відділі головного технолога, потім став інженером-конструктором відділу механізації та автоматизації заводу.

Завдяки своїм трудовим та бойовим заслугам Колесников Г.М. є Ветераном Великої Вітчизняної Війни, Ветераном Праці, переможцем соціалістичних змагань. Також він є заслуженим винахідником СРСР, має сім авторських свідоцтв про здійснення винаходів та безліч державних нагород.

Окрім того, Г.М. Колесников має неабиякі творчі здібності та хист до малювання. Розпочавши створювати свої мистецькі твори ще з дитинства, активно працює й після досягнення пенсійного віку. Провідною темою творчості Гліба Миколайовича є змалювання краси природи рідного краю, яку він увічніює у своїх творах, створюючи неповторні пейзажі. З особливою силою художньої виразності Г.М. Колесников зображає ліс, річку, поле, луг. Завдяки майстерному володінню пензлем йому у своїх творах вдається відтворити неповторну атмосферу рибалки, туристичного походу тощо.

Г.М. Колесников здобув всесвітнє визнання. Його картини прикрашають приватні галереї Канади, Росії, а також рідного Конотопа.

Обов'язок кожного з нас – це примноження надбань рідного краю, уславлення відомих постатей Конотопщини, оскільки пам'ять і повага до творчості – неоціненний скарб для молодого покоління.

СТОСУНКИ Т.Г. ШЕВЧЕНКА ТА П.А. ОВСЯННИКОВА

Кореспондент газети «Конотопський край» Лисий І.Е.

Знайомство Тараса Григоровича з Павлом Абрамовичем відбулося 20 вересня 1857 року в Нижньому Новгороді на пристані під час повернення із заслання. Саме тоді, коли поліцмейстер міста одержав вказівку затримати Шевченка і, відібравши незаконно видану перепустку, відправити назад, до Оренбурга.

Дізнавшись про поетову неприємність, П.Овсянников, як земляк, одразу ж подав руку допомоги. По-перше, він після знайомства забрав прямо з пристані і поселив страждальця-поета у себе на квартирі (за радянських часів – набережна Жданова, 2. Там поет прожив до 8 січня 1858 р. /5,482/), дав йому притулок, місце, де він міг жити, по-друге, разом з го-ловним управителем пароплавної компанії “Меркурій” М.Брилкіним порадив Тарасу Григоровичу негайно “захворіти” /6,137/.

Треба було виграти час, щоб домовитися з міським лікарем, який засвідчив би хворобу поета, нездатність його до подорожі назад, в Оренбург. Про це Шевченко в своєму “Щоденнику” так записав: “Добрыє мои друзья – Н.А.Брилкин и П.А.Овсянников посоветовали мне прикинуться больным во избежание путешествия по этапам в Оренбург, за получением указа об отставке. Я рассудил, что не грех подлость отворотить лицемерием, и притворился больным. До первого часа лежал, читал “Голос из России” и дожидал медика и полицмейстера” /3,220/.

Далі на сторінках щоденника Шевченко висловлює свою безмежну вдячність Овсянникову та його друзям, які прийшли на допомогу в той час, коли поет вже не знав, що й діяти.

Міський лікар А.Г.Гортвіг, “спасибо ему, без малейшей формальности нашел меня больным какой-то продолжительной болезнью”, а поліцмейстер Лаппо-Старженецький засвідчив її. Після

цього Шевченко заспокоївся, бо був певен, що йому не доведеться знов повертатись до Оренбурга.

З перших днів перебування у Нижньому Новгороді Шевченко подружився з Овсянниковим. Близькість цих людей виявлялась, як відомо, ще й у тому, що Шевченко на знак щирої приязні намалював портрети Овсянникова і Грассе /2,294/, зятя Брилкіна. Про нашого земляка він так написав у "Щоденнику": "В ожидании незваного гостя, г. полицмейстера, я предложил сеанс моему доброму хозяину Павлу Абрамовичу. Портрет был окончен к двум часам довольно удачно, а г. Лапа (так прозывается) к нам не пожаловал".

Під портретом Тарас Григорович написав: "1857. Т. Шевченко, сентябрь 30". Зараз оригінал цього портрета зберігається в Державному музеї у Санкт-Петербурзі, копія його надрукована у повній збірці творів.

Поет дуже цінував нашого земляка як людину розумну, сердечну, з якою тривалий час довелося жити разом, ділити шматок хліба, відчувати повагу і турботу. В листі до М. Лазаревського Шевченко писав: "...живу собі добре і весело отут між добрими людьми. Овсянников – здібний архітектор, благородний, добрий і розумний чоловік, а до всього того ще і земляк наш конотопський. Мені тут добре з ним".

М. Лазаревський, очевидно, не знав його як земляка, бо запитував у Шевченка: "Узнай и скажи, откуда Павел Абрамович? Ведь я сам конотопский, но его фамилии не знаю там".

Виявив Овсянников піклування і до зустрічей Шевченка з його давніми друзями. Коли артист Михайло Щепкін у грудні 1857 р. прибув до Нижнього Новгорода, щоб побачитися після довгої розлуки з Шевченком, то Овсянников прийняв його тепло, як дорогого гостя, робив усе від нього залежне, щоб друзі більше були разом, ходив з ними до театру, заводив нові для них знайомства, протягом тижня наш земляк щиросердно виявляв своє піклування, щоб вони провели свій час якнайкраще. Шевченко був зворушений такою увагою господаря і не знав, як йому за це дякувати.

Шевченко і Овсянников відвідують спільних знайомих. Зокрема 17 жовтня 1857 р. вони разом гостювали у Голиховських /1,227/. Глава сім'ї Петро Петрович був знайомим поета по Нижньому Новгороду.

Павло Абрамович робив усе, що міг, щоб Шевченко якнайшвидше повернувся на постійне проживання до столиці. Він спеціально їде до Петербурга, де зустрічається з братами Лазаревськими, не раз відвідує сім'ю графа Толстого та інших

авторитетних осіб, просить їх вплинути на хід справи або прискорити її /6,155/. 4 січня 1858 року Шевченко записує: “В 8 часов вечера проводил своего хозяина Овсянникова в Петербург и отправился на бал-маскарад к Варенцову, директору театра...” /6,185/.

Тарас Григорович, завівши нових знайомих, весело відпочивав, а Овсянников їхав виконувати різні доручення. Він вів до Москви і Петербурга листи Кобзаря М.Щепкіну, М.Максимовичу, П.Кулішу (в ньому він, зокрема, повідомляв, що передав Овсянниковим поему “Неофіти” /7,193/), С.Аксакову, та іншим. Михайлу Лазаревському поет передав свій портрет.

Через Овсянникова друзі дізнавалися про життя поета в Нижньому Новгороді, оцінювали якості його нових друзів. У тому ж листі М.Лазаревський наголошував: “Павла Абрамовича я увидел через несколько дней после его приезда и наговорился с ним о тебе вдоволь. Теплая душа у него и доброе сердце” /4,122/.

Виконував Овсянников і доручення творчого характеру. У згаданому вище листі до П.Куліша Шевченко писав: “Тепер посилаю тобі з оцим добрим чоловіком, Овсянниковим, свої “Неофіти”. Ще не добре викінчені. Перепиши їх гарненько й пошли цим же Овсянниковим старому Щепкіну”.

У багатьох своїх записах і листах Шевченко характеризує Овсянникова як доброго приятеля і товариша, який охоче взявся виконувати більш складні доручення, оповідаючи всю правду про нього і його друзів.

А 5 березня продовжив свій запис: “Послал письмо графине Н.И. Толстой. Писал ей, что 7 числа в 9 часов вечера оставлю Нижний Новгород. Сбудется ли это? Это будет зависеть от Овсянникова, а не от меня”.

Овсянников, перебуваючи у столиці, докладав усіх зусиль, щоб прискорити справу. Він неодноразово бував у графині Н.І.Толстої, яка порушувала питання дозволу на переїзд поета до Петербурга у відповідних інстанціях. Та справа посувалася повільно, затягувалася. Час ішов, а від Овсянникова не було ніякої звістки. Це турбувало Шевченка, і він у листах до друзів писав про Павла Абрамовича: де він там запропаستився?

“Об Овсянникове, - відповідав М.Лазаревський, - я уже писал тебе; после того еще не виделся с ним: и ему, и мне некогда, но скоро с ним мы увидимся”. А в кінці листа додає: “Овсянников не был еще у графини Настасии Ивановны; и я давно не был у нее; но вчера был у меня (при Шредерсе) один знакомый и спрашивал меня от графини, когда будет у ней Овсянников” /4,131/.

Михайло Лазаревський 20 лютого 1858 року писав: “Сегодня графиня прислала ко мне Сераковского, чтобы я с Овсянниковым немедленно приехал к ней. Овсянникова я не застал в квартире, и был у нее один, а к Овсянникову сейчас послал письмо, что графиня ждет нас обоих непременно послезавтра” /4,136/.

О третій годині дня 8 березня 1858 року Шевченко залишив Нижній Новгород і кіньми виїхав до Москви, де побував у друзів і знайомих, а з Москви поїздом прибув до Петербурга.

Отже, аналізуючи факти про дружні стосунки між Шевченком і Овсянниковим, можна прийти до висновку, що Шевченко в особі Овсянникова зустрів не тільки земляка, а й прекрасного, доброго і широго друга, з яким довелося разом жити і ділити шматок хліба.

1. Анісов В., Середа Є. Літопис життя і творчості Шевченка. – К., 1976.
2. Жур П. Труди і дні Кобзаря. – К., 2003.
3. Записки або Журнал Тараса Григоровича Шевченка // Кобзар Тараса Шевченка. – Т. 3. – Львів, 1895.
4. Листи до Т.Г.Шевченка. – К., 1962.
5. Спогади про Т.Г.Шевченка. – К., 1982.
6. Шевченко Т.Г. Повне зібрання творів у шести томах. – Т. 5. – К., 1964.
7. Шевченко Т.Г. Повне зібрання творів у шести томах. – Т. 6. – К., 1964.

«ПСЕВДОДРУЗІ ПЕРЕКЛАДАЧА» У НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТА ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ: СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНИХ ТА ПСЕВДОІНТЕРНАЦІОНАЛЬНИХ СЛІВ

Викладач Зуєнко ТМ., студ. Циганок О., Р. Джаманкулов Р.,
КЮмДУ

На сучасного етапі переклад англійських текстів науково-технічного стилю ставить перед фахівцем додаткові завдання. Вивчення типів інтернаціоналізмів в текстах такого напрямку є характерною рисою і вимагає комплексного підходу до проблеми, яка полягає у всебічному вивченні властивостей останніх та специфіки їх перекладу на українську мову. Такий підхід витікає з суто виняткової

структури англійських текстів науково-технічного змісту, які відрізняються своєю конструктивною складністю.

Метою роботи є виявлення способів перекладу українською мовою англійських інтернаціональних і псевдоінтернаціональних слів у науково-технічних та публіцистичних текстах.

Відповідно до мети роботи вирішувались такі завдання:

- огляд потоку текстів науково-технічного та публіцистичного стилю і вибір англійських інтернаціональних і псевдоінтернаціональних слів, які нас цікавлять;
- класифікація інтернаціоналізмів в англійській мові;
- аналіз способів перекладу українською мовою англійських інтернаціоналізмів та псевдоінтернаціоналізмів у науково-технічних та публіцистичних текстах.

Інтернаціоналізми або інтернаціональні слова - це слова або вислови, які належать до спільного за виникненням фонду ряду мов, близьких за походженням або подібних за своїм культурним розвитком. Вони звичайно або запозичені безпосередньо з якогось джерела, або через іншу мову.

Інтернаціональні слова, які повністю збігаються за значенням, зустрічаються досить рідко. Тим часом асоційовані та ототожнювані (завдяки схожості в плані виразу) у двох мовах слова, в плані змісту або за вживанням не повністю відповідають або навіть повністю не відповідають один одному. Саме тому слова такого типу отримали у французькому мовознавстві назву *faux amis du traducteur* - "помилкових друзів перекладача".

З точки зору перекладача ці слова можна умовно розділити на три групи, а саме: власне інтернаціоналізми, псевдоінтернаціоналізми, «фальшиві друзі перекладача».

Власне інтернаціоналізми - це слова, які мають одне і те ж значення у мовах оригіналу та перекладу, наприклад:

Microchip - м ікрочіп

Microscope - м ікроскоп

Ці слова співпадають як за формою, так і за значенням і в мові перекладу існують еквіваленти для їх перекладу. Враховуючи це, переклад власне інтернаціоналізмів не створює для перекладача ніяких труднощів.

Друга група - так звані псевдоінтернаціоналізми - в українській мові мають:

1. зовсім інше значення, ніж в інших мовах;
2. вужче значення;
3. ширше значення.

Передача слів другої групи викликає певні труднощі. Перекладач, природно, згадує, перш за все, однокорінне слово, яке, однак, в українській мові має інше значення.

Слова цієї групи є особливо небезпечними для перекладача, оскільки вони є інтернаціональними тільки в одному із своїх значень. До них відносяться багато слів, які означають професію, рід занять.

Псевдоінтернаціональні слова другої і третьої груп часто бувають нездоланною проблемою для недосвідчених перекладачів. Недарма їх називають "удавані або фальшиві друзі перекладача" (translator's false friends). Зустрічаючись з ними, перекладач мимоволі згадує етимологічно тотожне українське слово і забуває, що його значення та вживання не співпадають із значенням та вживанням відповідного англійського слова. З проблемою "удаваних друзів перекладача" зустрічаються не лише початкуючі, але й досвідчені перекладачі.

"Помилкові друзі перекладача", що історично склалися, є результатом взаємовпливу мов, в окремих випадках можуть виникати в результаті випадкових збігів, а в споріднених мовах, особливо близькоспоріднених, ґрунтуються на споріднених словах, висхідних до загальних прототипів у мові-основі. Їх загальна кількість і роль кожного з можливих джерел в їх утворенні опиняються різними для кожної конкретної пари мов, визначаючись генетичними й історичними зв'язками мов.

"Помилкові друзі перекладача" вводять в оману не тільки перекладачів, що починають, а й досвідчених майстрів. При перекладі з рідної мови на інозему проблема "помилкових друзів перекладача" набуває особливого переломлення.

Однозначний смисловий зв'язок одного слова з іншим утворюється не тільки при оперуванні лексикою, що належить до категорії "помилкових друзів перекладача".

Другою причиною неадекватного перекладу (особливо з української мови на англійську) є недосконалість (щодо повноти розкриття значень) українсько-англійських словників. Певною мірою пов'язана з цим питанням проблема паронімів. Пароніми – це однокореневі слова з частковою звуковою і структурною схожістю.

Причини таких помилок криються, як ми бачимо, не в іншомовному тексті, а в слабкій мовній орієнтації студента. На завершення можна сказати, що існують різні труднощі з якими доводиться стикатися студентам при перекладі текстів, зокрема професійної спрямованості, і різні чинники, які впливають на якість і адекватність перекладу.

Проте можна сказати, що оптимального варіанта перекладу інтернаціоналізмів не існує: у кожному тексті зустрічаються як "помилкові друзі перекладача", так і слова, що вимагають дослівного перекладу.

Англійські загальнонаукові інтернаціоналізми набувають в науково-технічних текстах певну якісну специфіку. Вони збагачуються зв'язками, створюють нові словосполучення і часто потребують нових еквівалентів перекладу, яких немає у словнику. Це спричиняє труднощі при перекладі. Необхідно враховувати таку специфіку і уникати помилок перекладу. Таким чином, для адекватного перекладу необхідно знати закономірності і способи перекладу інтернаціональних слів.

Вибір того чи іншого способу або прийому перекладу залежить від багатьох факторів. А саме, характеру тексту, що перекладається, аудиторії споживача продукції, особливості психології перекладача, а також його прихильність певній літературній традиції. Все залежить від кожного конкретного випадка.

«ОСІННІ КАРНАВАЛИ» У ТВОРЧОСТІ ЛІНИ КОСТЕНКО Й КОНОТОПСЬКОГО ХУДОЖНИКА ВОЛОДИМИРА БОРОШНЄВА

Учитель Журавель Л.В., Конотопська гімназія

У повсякденному житті люди майже не помічають краси світу, миттєвих змін природи. Їм здається, що це звичайне, ординарне... І тут з'являється митець - і схоплює цю красу, і показує нам. Хіба не аргумент - "Осінні карнавали" в поетичній творчості Ліни Костенко і в живописі конотопського художника Володимира Борошнєва?

Ліна Костенко - один із тих митців, для яких тема природи завжди на чільному місці. У збірці "Вибране" (1989) є розділ з поетичною назвою "Осінні карнавали". Він містить кілька мотивів, які вирізняються в структурі поетичного тексту. Найперше - це мотив філософського осмислення буття людини в просторі й часі.

***

*Вдень ще літо, а надвечір - осінь.
В склепі ночі похорон тепла. (с.329)*

***

*Я прощаюся з літом. І воно мені каже "Прощай!"
І хитає над шляхом порожні гнізда грачині.*

(с.320)

Мотив любові “як прекрасної стихії ніжності й осяяння душі” пронизує весь розділ.

***

*Осінній день березами почавсь. Різьбить печаль свої дереворити.
Я думаю про тебе весь мій час.*

Але про це не треба говорити, (с.344)

Емоційним багатством відзначається мотив єднання людини з природою.

***

*Біднесенький мій ліс, він зовсім задубів!
Він ждає мене і думає про розлуку.
Вже листопад підкрався з-за дубів
і гай знімає золоту перуку, (с.345)*

Саме пейзаж стає головним у творчості Володимира Борошнева. Картини живописця можна бачити не тільки на чисельних виставках, але й у збірках Конотопського краєзнавчого та Сумського художнього музеїв. Невеликі ліси, береги річки Сейму чи Єзуча, напівзарослі болота - ось улюблені теми художника.

Переважна більшість поетів і художників обарвлюють картини осені сумними відтінками, асоціюючи що пору року зі схилом людського віку. Та Ліна Костенко й Володимир Борошневе відходять од такої традиційної манери й натомість малюють осінь по-іншому.

Осінні пейзажі Володимира Борошнева привертають увагу музичністю й вишуканістю (“Осіньна постель”, “Мовчання осені”, “Початок осені”). Світлий сум цих картин озвучується живим словом поезії Ліни Костенко “Осінній день, осінній день, осінній!”

Осінній день, осінній день, осінній!

О синій день, о синій день, о синій!

Осанна осені, о сум! Осанна.

Поєднання асонансів та алітерації в одному вірші створюють потрібний звуковий ефект. Ліна Костенко ніби малює звуками (о-с'-н'-о-с'-н'-о-с'-н'), (о-і-е-о-і-е-о-і), викликаючи в читача зорові та слухові образи У перших двох рядках поезії змальовано осінній день з високим безхмарним небом, по вінця сповненим синявою.

Осінній світ поезії Ліни Костенко й художника Володимира Борошнева глибокий, невичерпний, він широкий і безмежний, як людське пізнання. Їхня творчість – це прагнення схопити мить і передати глибокі роздуми. Це вміння бачити в природі інтимне, бентежне, печальне...

В "Осінніх карнавалах" Ліни Костенко природа жива, добра, вся "в іскрах золотих", вона говорить, як мисляча особистість.

Людина, байдужа до навколишньої краси, не почує голосу шипшини, не побачить посмішки осені, не зрозуміє "суху розмову полум'я із листям". "Осінні карнавали" Ліни Костенко й осінні пейзажі Володимира Борошнева - це засіб виховання палкої любові до рідної землі, природи, це об'єкт пізнання. І коли Ліна Костенко славить осінню природу, то нам добре зрозумілі її почуття, бо і в нас на Конотопщині є "ражеві сосни", "старі дуби", "в кошиках гриби", "двори... у хуртовині айстр", "журавлі, і їх прощальні сурми", "відлітання радості і птиць".

У картинах Володимира Борошнева "Осіння декорація", "Осінній ранок", "Осінній акорд". "Осіння безмовність", "Осінь" природа змальована таким и чудовим и барвами, що хочеться пройтись лісовою стежкою, посумувати разом з тоненькими берізками. Творчість Володимира Борошнева співзвучна вимогам, які пред'являв до пейзажу великий майстер цього жанру О.Саврасов: "Нам не потрібні ландшафти, де немає почуттів. Якщо в художника нема душі, її не буде і в живопису. Пейзаж повинен бути звуком, який відповідає сердечним почуттям людини". Світ художника... Світ поета... Цікаве зауваження зробила Ліна Костенко: "Чудний народ - художники й поети, усе їм сниться те, чого нема. Усе їм сниться те, чого й не буде. І кожний з них і мудрий, і дитя".

Осіння картина завмирання й згасання природи в поезії Ліни Костенко не викликає розпачу, а навіть роздуми.

*Ставить осінь на землю свою золоту жирандоль.
І, ковтаючи сльози, одягнувши на плечі сукману,
перемотує літо на чорні катушки тополь,
шиє голим полям нескінченну сорочку з туману.*

Скільки в "Осінніх карнавалах" думок, почуттів, переживань, надій, сподівань, мрій!

*Старі дуби, спасибі вам за осінь,
за відлітання радості і птиць.
Ще, певно, я затуркана не зовсім.
Що чую шурхіт княжих багрянців.
Моя княгине! Ти ідеши вмирати,
піднявши вгору стомлене лице.
Я плачу й можу сліз не витирати,
Старі дуби, спасибі вам за це.*

Осінні сльози змивають із душі наболіле, і вона просвітлюється, набирається сили, зникає відчуття смутку й тривоги, приходять філософське розуміння сенсу людського буття.

Упродовж усього творчого життя Володимир Борошнів залишається вірним своїй темі - природі. Особливо вдаються художнику такі мотиви в природі, які співзвучні людині мрійній, з чутливою душею. У картині "Осіній смуток" настрої виражаються через небо, дерева, воду, світло. Художник уловив "дихання" в природі. Спокійним і задумливим постає перед нами Сейм. Саме річка є смисловим та ідейним центром художнього полотна, і наш погляд у першу чергу спрямовується на темно-фіолетове водне плесо. Цією барвою художник досягає враження бездонної стихії та природної краси. Темні барви поступово переходять у бліді, прозоріші по краях і по самому горизонту. Плавне злиття кольору води зі світло-голубою барвою чистого неба створює враження безконечності простору.

Живопис, поезія здатні очищати красою людську душу, відновлювати рівновагу, збагачувати й творити особистість.

РІЗНОРІВНЕВІ МОВНІ ВИЯВИ СУРЖИКУ ТА ДІАЛЕКТИЗМІВ НА КОНОТОПЩИНІ

Викл. Барбара Н. В., студ. Жежкунець В., Внучкова А., ПТКЖум ДУ

Проблема чистоти мовлення не випадково є предметом систематичних досліджень учених-лінгвістів, методистів і вчителів-практиків. Адже це одночасно показник розвитку особистості людини, її духовних здібностей – інтелекту, мислення, моральних якостей. К. Д. Ушинський вважав рідну мову головним предметом, основою духовного розвитку, пізнання світу взагалі: «Дитя, яке не звикло заглиблюватися в смисл слова, темно розуміє або зовсім не розуміє його справжнього значення,.. завжди страждатиме від цього корінного недоліку в процесі вивчення всякого іншого предмета» [1].

Тема дотримання норм літературної мови знайшла відбиття в працях учених О. Біляєва, М. Пентилюк, В. Мельничайка, Н. Пашковської, Г. Іваницької, Л. Скуратівського, Г. Шелехової (Україна), К. Бархіна, М. Рибникової, М. Абакумова, Л. Федоренко, М. Львова (Росія) та ін. **Актуальність** дослідження зумовлена увагою до проблем дотримання норм літературної мови як основи розвитку особистості громадянина держави. **Метою** роботи є спроба визначити

основні причини наявних недоліків мовлення жителів Конотопщини та умови формування й розвитку літературного українського мовлення.

Діалект — різновид національної мови, який є засобом спілкування людей, об'єднаних спільністю території, а також елементів матеріальної й духовної культури, традицій, самосвідомості. **Діалектизм** — позанормативний елемент літературної мови, що має виражену діалектну віднесеність і віддзеркалює процес адаптації літературною мовою територіально здиференційованих елементів діалектної мови чи регіональних варіантів літературної мови. Використання діалектизмів становить відступ від чинних на відповідному етапі розвитку норм літературної мови зі стилістичною настановою (мовна характеристика персонажів, відтворення колориту описуваних подій та ін.) [2]. Функціонування діалектизмів у мовленні сучасних конотопців рідко зумовлюється цільовою стилістичною настановою, частіше — недостатнім володінням літературною мовою. Так, замість літературних «мотузка», «огірок», «тут», «м'ясо», «кукурудза», «ось», «он» часто вживають діалектні «швірка», «гурок», «туда» - «тама», «мнясо», «кукуруза», «осьосьо», «ононо», тудою, сюдою, всігда, еле-еле тощо. Зазначимо, що вживання діалектизмів, як правило, відбувається в усному мовленні, у той час як писемне стимулює до більш дбайливого добору слова, змушує орієнтуватись на норми літературної мови.

Позитивним явищем вважаємо прагнення молоді використовувати діалектизми для створення відповідного колориту, для номінування унікальних реалій, притаманних лише конкретному регіону, селу (такі слова вживають із посиланням на розповіді бабусь, дідусів про специфічні елементи давнього побуту, одягу, способів господарювання тощо) [3].

Однією з ознак мовлення сучасної молоді є суржик. **Суржик** — поширена в Україні розмовна назва ненормативного індивідуального мовлення певної особи та соціолекту певної групи, що будуються на основі змішування, інтерференції елементів двох і більше мов. Для характеристики таких змішаних типів мовленнєвих утворень кажуть, наприклад, про українсько-польський та ін. суржики; з протилежною точкою відліку — про російсько-український суржик. Але найчастіше під суржиком як соціолектом розуміють певний структурно-функціональний компонент українського просторіччя з помітною домішкою русизмів, що став розмовною мовою й фактично основним засобом спілкування частини населення країни внаслідок масової тривалої контактної українсько-російської двомовності [4].

Носії суржику не можуть або не хочуть остаточно поривати зі своєю базовою мовою. Спостерігаючи за мовленням конотопців, виділяємо три лінії у функціонуванні українсько-російського суржику: 1) суржик як мова досить спонтанного користування, що реалізується у мовленні осіб з недостатнім культурно-освітнім рівнем, котрі не тільки незадовільно володіють як українською, так і російською мовами, а й не надають особливого значення таким властивостям своєї мовної поведінки (*ссуда, роцтитатися, участувати, потом, всьо равно, погружчик, уборка, вроді, кстаті, канешно, драцє*); 2) суржик як мова достатньо усвідомлюваного користування, що реалізується в мовленні осіб, котрі загалом знають як українську, так і російську літературні мови (зі школи, зі ЗМІ, з постросійськомовного оточення, із офіційного спілкування, діловодства), хоч і не мають навичок мовного автоматизму в користуванні ними; 3) як мимовільне й більше того — **небажане** для **самого мовця явище** при контрольованому користуванні мовою — як базовою (*железна, цвіточок, форточка, луг, а іменно, бастувати, бабочка, більйо, блінчик, льготи*).

Суржик виявляється насамперед у запозиченні **лексико-фразеологічних** русизмів, переважно в українському та морфологічному: *больниця, понять, розршишь, щитать, не положено, конешно, оп'ять, пошти (майже), участувати, оказувати помощь*; у маршрутці: *ви вшазите; пролазьте дальше*. **Фонетичні** (акання, і заміна й, пом'якшення приголосних перед є або перехід є після пом'якшених приголосних в і тощо) та морфонологічні, словотвірні й певні морфологічні русизми звичайно лексикалізовані, не поширюються як регулярне явище на однотипні українські лексичні одиниці: *хороший, нада, канешно, спасіба, сімпатічний, понімать, дєтський садік, день рождєнія, тїлівзор, скї(ль)ки часов?; устраювать, при уборці та при уборке (-є, -і); сменщик*; оформлення іменників в іншому граматичному числі (*мебель*).

Власне **морфологічні**, а також синтаксичні русизми трапляються рідше: наприклад, оформлення іменників в іншому граматичному роді (*зірка полинь, сильна біль, красива собака*), відмінкових формах (у родовому відмінку однини іменники чоловічого роду на приголосний із закінченням *-а/-я* замість *-у/-ю*: *холода, холодця* і т. ін.), у формі множини на *-а/-я*: *дама, учителя*; синтаксичні зв'язки при керуванні, що копіюють російські зразки *дякую вас, пробач мене*.

Зазначимо, що останнім часом під впливом розширення сфери функціонування української літературної мови, надання їй більшої

соціальної ваги, «престижності» в очах носіїв, приділення більшої уваги в суспільстві відбувається процес помітного зменшення в мовленні «суржику» та діалектизмів. Про це свідчать, зокрема, такі факти, як використання елементів «суржику» для образливого називання малоосвічених людей як маркерів недостатнього знання рідної мови (*катоша, кошовка, ашот, шли-шо*).

1. Ушинский К. Д. Избранные педагогические сочинения : [в 2-х т.] – Т. 2. - Проблемы русской школы. – М. : Педагогика, 1974. – 438 с. – С. 137 – 138.
2. Українська мова : Енциклопедія / [редколегія : Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін.]. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с. : іл. – с. 356 ; 560.
3. Методика викладання рідної мови в середніх навчальних закладах / За ред. М. І. Пентиліук : Підручник для студентів філологів. – К. : Ленвіт, 2000. – 264 с.
4. Масенко Л. Суржик як соціолінгвістичний феномен // Дивослово. - 2002, № 3. – с. 23 – 29.

СУТНІСТЬ ПОЛІТИЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Студентка Волік К., КНУ ім. Тараса Шевченка

Сучасний світ знаходиться на шляху нескінченних бурхливих змін. Модернізація є складовою життя усіх країн і народів та необхідною вимогою процвітання та прогресу кожної держави. Будь-яке суспільство, що прагне стати громадянським, збудувати правову державу постійно замислюється над найбільш раціональними шляхами і засобами досягнення поставлених цілей. Цей раціональний шлях полягає у постійній модернізації, постійній зміні і вдосконаленню політичних, економічних, культурних структур та їхніх функцій відповідно до потреб ефективного існування суспільства.

Найчастіше науковці визначають політичну модернізацію як процес трансформації суспільства, який супроводжується формуванням політичних інститутів, соціальною мобілізацією та розширенням політичної участі, поширенням демократичних цінностей і норм, властивих розвиненим країнам, у країнах менш розвинених.

Постання політичної модернізації як розвинутої теорії було певною відповіддю на виникнення концепцій, які розкривали різні аспекти кризи західного світу, що їх репрезентували такі вчені як О. Шпенглер, А. Тойнбі, П. Сорокін, К. Ясперс та ін.

У другій половині ХХ століття, після закінчення Другої світової війни, коли домінування західних країн, перед усім США, у сфері управління, стандартів споживання та багатьох інших аспектах було безперечним, то в якості прообразу «розвиненої» держави спочатку визнавалось «вільне» американське суспільство. Модернізація розумілась, як «вестернізація», тобто копіювання західних постулатів у всіх сферах життя. У своїх витоках теорії модернізації спиралися на універсальні традиції західного лібералізму, який стверджував, що етапи розвитку всіх країн і народів однакові. Спочатку теорію модернізації розробляли науковці. Значно пізніше розпочався процес політизації цієї теорії, через зацікавленість владних кіл у її розробці і впровадженні.

Зараз політичну модернізацію розглядають як свідому діяльність держави по здійсненню якісних перетворень. Вони відбуваються шляхом поєднання найпоширеніших політичних структур, інститутів та цінностей, які мають універсальний характер із традиційною специфікою окремого суспільства.

Теорія політичної модернізації містить у собі велику кількість різноманітних концепцій, що мають різну соціальну спрямованість і є нерівнозначними за науковим значенням. Таке розмаїття підходів дає змогу подолати стереотипні уявлення про політичну модернізацію як сукупність процесів, що супроводжують індустріалізацію у країнах розвинутого капіталізму.

Процес модернізації поділяється на декілька стадій :

- усвідомлення мети;
- консолідація зорієнтованої на мету еліти;
- період трансформації;
- інтеграція суспільства на новій основі.

Одним з найголовніших завдань модернізації є структурне оновлення політичної системи, формування політичної структури соціальної дії, оскільки політична система повинна бути якомога більш адаптованою до нових проблем, породжених розвитком суспільства, тож повинна ефективно діяти за конкретних історичних умов та суспільно-політичних ситуацій.

До основних критеріїв політичної модернізації належать: структурна диференціація – наявність законодавчих зборів, виконавчих органів і т.д.; можливості політичної системи (можливість

адаптації до нових проблем, можливість мобілізації людських і матеріальних ресурсів); здатність до самозахисту, узгодженість основних інститутів і стадій політичної соціалізації; тенденція до рівності – формування культури політичної участі.

Інституціоналізація політичної структури є важливою складовою модернізації. Вона по своїй суті є удосконаленням традиційних інститутів, які в процесі модернізації суттєво змінюють свої функції та характер діяльності або взагалі реформуються у нові соціально-економічні інститути. Рівень інституціоналізації визначається якісними показниками: здатність вдосконалених структур до адаптації за нових умов, ступінь складності, рівень автономності щодо соціальних груп або інших інститутів, взаємна узгодженість суспільно-політичної діяльності.

З точки зору сучасних підходів, сутність політичної модернізації полягає в еволюційному запровадженні нових прогресивних форм організації політичного життя та раціоналізації влади шляхом комплексного поєднання соціально-економічних та духовно-культурних чинників суспільної системи, а також свідоме намагання держави здійснювати якісні перетворення у суспільстві з урахуванням досвіду передових країн.

Процес політичної модернізації проявляє себе, перш за все, у трьох основних сферах - політичній системі, політичній культурі та політичній поведінці. Основними складовими політичної модернізації є: динамізація політичної системи, її здатність адекватно реагувати на зміни політичних реалій; формування нової модернізаторської політичної еліти; подолання відчуження громадян суспільства від політичної влади; забезпечення реальної участі народу у політичному житті; посилення впливу інформації; постійне вдосконалення цінностей та норм у системі політичної культури.

Усі складові політичної модернізації тісно переплітаються з процесом демократизації суспільства. Тому, можна стверджувати, що саме демократизація політичної системи і є основним сенсом її модернізації. Тож, основними проблемами політичної модернізації є: виведення з-під політичного контролю економіки, створення відкритої соціальної структури, формування інститутів, які забезпечують взаємну безпеку, створення ефективної системи місцевого самоврядування.

Ініціаторами модернізації, як правило, виступають панівний клас, керівна або авангардна еліта. Вони найбільше відчувають дискомфорт історичного відставання свого суспільства: почуття

ображеної національної, класової гордості, сором від своєї меншовартості в міждержавних чи міжнародних стосунках та ін.

Отже, поняття «політична модернізація» відображає динаміку оновлення різних компонентів політичної системи, структур, інститутів та засобів політичного володарювання, політичної участі, культури та норм. Кінцевим результатом процесу модернізації політичної системи має бути створення нового, більш раціонального суспільного порядку. На сьогодні людство вбачає ідеалом, якого прагне досягти – інформаційне суспільство.

ПИСЬМЕННИКИ РОДОМ ІЗ КОНОТОПЩИНИ

Викл. Батурина В.В., студ. Бордакова С.М., ПТК СумДУ

Конотопщина, яка здавен вабила народних умільців, кобзарів, учених цей край є не тільки мальовничим куточком на Сумщині, але й колискою майстерного пера, гострого слова наших земляків – літераторів, які своєю творчістю, своїм талантом збагатили українську літературу.

Важко охопити все розмаїття літературної Конотопщини, котра багата на майстрів українського слова. Її чудова природа надихає поетів та письменників рідного краю створювати надзвичайної краси твори, шедеври української літератури.

Серед багатьох імен на літературному небосхилі нашого краю чільне місце посідає Леонід Іванович Смілянський. Народився він 27 лютого 1904 року в Конотопі в сім'ї стругальника залізничних колій. Після закінчення залізничного технікуму готувався стати техніком-механіком, працювати в паровозному депо та залізничних майстернях.

Відбувши практику в Київському депо, Леонід отримав направлення на навчання до Київського інституту народної освіти на літературний факультет. Навчаючись там, він опублікував декілька статей і дві праці окремим виданням – «Робітництво в українській літературі» та «Борис Грінченко».

Найпліднішим був доробок письменника в жанрі історико-біографічної прози. Тут поєдналася його літературознавча освіта з цікавістю до своїх попередників М. Коцюбинського, І. Франка, Л. Українки. Перу Леоніда Івановича належать твори для дітей: «Гойдалка», «Сашко».

Не можна не згадати й Олександра Олександровича Соколовського, який теж народився в Конотопі в 1896 році.

Він плідно працював на ниві української історичної прози ХХ століття і вніс цінний вклад у розробку її нових методологічних підвалин. Кращі його твори становили вершину розвитку нашої історичної романістики 20-х – першої половини 30-х років. Але, на жаль, у наш час ім'я цього письменника майже забуте, а його твори здебільшого невідомі широкому колу читачів.

Плідно працював на літературній ниві наш самотній талановитий земляк Павло Юхимович Ключина. В Україні й за її межами прославився він передусім як талановитий поет – байкар, однак естетичну вагу мають і його лірика, перекладацький доробок, прозові спроби, а літературно-критична стаття «Слово про байку» і до сьогодні зберігає свою актуальність.

На сьогодні Конотопщину прославляють відомі сучасні поети. Яскравою постаттю нової поетичної хвилі є Антоніна Цвит, творчістю якої захоплюються навіть європейські читачі. Хтось називає її ім'я Поезія, хтось – жива легенда. І це зрозуміло, коли на поетичному небокраї сходить особливо яскрава зірка, її сприймають по-різному. В одній із антологій, виданій у Варшаві, «Перли лірики європейської поезії» Антоніни Цвит посіли гідне місце серед шедеврів таких класиків світової літератури, як Шекспір, Сафо, Байрон, Гете...

Один із сучасних наших поетів є Ігор Едуардович Лисий. Закінчив Підлипненську середню школу та Сумський державний педагогічний інститут ім. А.Макаренка. Викладав історію у школах № 4, № 9 м. Конотопа, керував краєзнавчим гуртком міської станції юних туристів. На даний час працює кореспондентом громадсько-політичної газети «Конотопський край».

Його вірші, гумористичні мініатюри друкувались у місцевих обласних виданнях, у колективних збірниках «Поетичний край», «Місто кохане – мій Конотоп», альманасі «Слобожанщина».

Ігор Лисий – автор кількох десятків пісень на власні вірші й твори Конотопських поетів. Є лауреатом конкурсу віршів про матір (Конотоп, 2003 р.), конкурсу «Життєвими шляхами» (Конотоп, 2005 р.). Автор збірки віршів «Мої пісні», підготував збірник творів «Літературні зорі Конотопщини»

У його поезіях звучить глибока синівська любов до матері-землі, своєї батьківщини. Його віршам притаманна витонченість думки, вона пронизана ніжною ліричністю, що сама проситься в пісню.

Хотілося б декілька слів сказати про видатну поетесу нашого краю Ірину Михайлівну Козлову. Вона широко відома і як поетеса, і як педагог, і як керівник конотопської літературної студії «Джерела».

ІМ. Козлова – лауреат Міжнародного конкурсу російськомовної поезії «Глагол» (Москва, 1992 р.), Міжнародного фестивалю авторської пісні «Булат - 2003», їй присуджено перше місце у номінації «Поезія», а не поетичному фестивалі «Вогонь душі. Весна - 2003» поетеса здобула перемогу у номінації «Поетична зрілість».

Вона є автором багатьох поетичних збірок.

Її поезія ніжна й різнобарвна, наскрізь пронизана любов'ю.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІСНУВАННЯ ЗАПОЗИЧЕНЬ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УКРАЇНСЬКІЙ

Викладач Романченко Т.В., студ. Ракігін А., Томко А., ПТК ЮмДУ

Україномовна періодика, радіо, телебачення подають велику кількість запозичень з англійської мови.

У даній статті зроблено спробу дати загальну характеристику найрізноманітніших запозичень з англійської мови, які з'явилися в українському мовленні протягом останнього періоду.

Запозичення з англійської мови зустрічаються у найрізноманітніших тематичних групах: економіка, банківська справа, фінанси, кіно, телебачення, музика, розваги, комп'ютерна техніка та технологія, спорт, побутова техніка, сервіс, політика, страви та напої, тварини, медицина, одяг, тканини, канцелярське приладдя, офісна техніка, назви осіб. Історики та мовознавці виділяють чотири періоди контактів між Україною та англо-мовними країнами... Інтенсивність використання англійських запозичень в останнє десятиліття значно зросла. Це пов'язано з факторами, які з'явилися останнім часом: зміна суспільних та виробничих відносин, зняття обмежень на контакти з іншими країнами та людьми, гласність і відкритість преси. У зв'язку з цим не тільки збільшилася частотність уживання раніше відомих запозичень, але з'явилося і багато нових. Чимало запозичень належить до тематичної групи "комп'ютерна техніка і технологія". Це можна пояснити також запозиченнями реалій у позамовній сфері – у галузі комп'ютерної техніки, інформатики й інформаційних технологій, всесвітньої мережі Інтернет тощо. Це відбувається у зв'язку з відсутністю більшості відповідників в українській мові (сервер, дискета, сайт, ноутбук, тонер, трафік, Інтернет, чип, онлайн, джойстик, хакер, провайдер, веб-сайт тощо). У сфері спорт, нові слова й терміни з'являються постійно. За останні 2 - 3 роки з'явилися такі спортивні терміни, як *армреслінг*, *боулінг* та інші. Використання цих запозичень

виправдане, бо вони, з одного боку, називають нові спортивні явища, яким немає однослівного найменування в українській мові, а з другого, – включають українську спортивну термінологію в міжнародну систему. У сфері музики і культури останнім часом теж з'явилося чимало нових запозичень, що активно використовуються у пресі і на телеекрані, наприклад, замість словосполучення "ведучий дискотеки" – *ді-джей*. Даниною моді можна вважати і такі нові запозичення, як *бутик*, *бренд*, *девайс* (вгадка), *біг-мак*, *хот-дог*, *гамбургер* (різновид бутерброда), *шопінг* (прогулянка по магазинах), *шоп*. Без них цілком можна й обійтися.

Назви побутової техніки, товарів і сервісу також розширили свій склад у мові, завдяки новітнім запозиченням. Це є номінативним відбиттям запозичення нових реалій побутової сфери, кількість яких значно збільшилася за рахунок входження у повсякденне життя товарів і послуг з американської (або іншої закордонної) дійсності, що раніше були невідомими в нашому житті або вважалися екзотичними (блендер, грумінг, тримінг, ліпосакція, пейджер, пілінг-крем, скраб, хендлер, шокер тощо). Достатньо численною тематичною групою є група політичної лексики (саміт, піар, паблік рилейшнз, віп, віп-місця, імідж, іміджмейкер, бодигард, дайджест, рейтинг, спічрайтер, кілер, стингер, джет-сет, екзит-пол, грин-кард тощо). З часом, тобто на початку ХХІ століття, процес запозичення з англійської в Україні не слабшає, а посилюється, що, з одного боку, збагачує лексику, а з іншого – у ряді випадків негативно впливає на самобутність рідної мови. Не можна не сказати про часто вживані англіцизми, що відбивають мовний снобізм, а не необхідність, наприклад: *о-кей*, *хело*, *вау*, *уїк-енд* і особливо численні англійські найменування фірм, організацій, магазинів, речей. Немає ніякої необхідності застосовувати слово *тінейджер* замість *підліток*, *бос* замість *начальник*, бо в таких випадках іншомовне слово конкурує з власне українським. Особливо тяжіння до моди виявляється у рекламі. На кожному кроці трапляється реклама, яка не містить для більшості людей ніякої інформації, і не тільки тому, що в ній використано латинський алфавіт, а й тому, що в назвах фірм, компаній, магазинів переважають будь-які іноземні, але тільки не українські слова. Лише окремі слова із подібних послуг із числа проаналізованих відомі українським мовцям, такі як, назви фотопослуг, кафе швидкого обслуговування, магазинів одягу, що був у вжитку, копіювальних послуг тощо, наприклад: *ксерокс*, *фаст-фуд*. Усі інші назви невідомі, особливо коли запозичені слова представлені на вивісках, написаних кирилицею: *Аверс*, *Кемел*, *Вест*, *Спайк*, *Елтекс*. Причина використання в українській мові запозичень –

прагнення до інтернаціоналізації лексики в політиці, науці, публіцистиці; необхідність у номінації нових предметів і явищ; економність вираження поняття одним словом, а не словосполученням; прагнення до експресивності; наслідування більш успішних в економіці, спорті й інших сферах країн. Більшість новітніх запозичень з англійської мови називають нові явища в різних сферах життя, тобто запозичення номінації відбувається паралельно із появою нового детоната, який ним позначається (екстрим, шейпінг, бодибілдінг, памперси, секонд-хенд, пейджер, шейкер, блендер, караоке, віччестер, модем, факс, флеш-диск, спонсор, імідж-мейкер тощо).

Таким чином, в українській мові кінця ХХ – початку ХХІ ст. відбуваються закономірні лексико-семантичні процеси, у зв'язку з появою нових англомовних запозичень. Англійські лексичні запозичення, наявні в сучасній українській мові, можна поділити на кілька груп. До першої групи належать давно запозичені слова англійського походження, які органічно ввійшли в українську мову і тяжіють до центру української лексичної системи поряд з українськими. Наприклад: *бекон, біфштекс, бутерброд, комфорт, лайнер, парк, пудинг, фарватер, гандбол, гол, танк, трамвай, тролейбус, спорт, старт, фініш, футбол, хулган, банан, бісквіт, вітамін, вино, гараж, кіоск, фактор, шорти, шоколад* та інші. Такі слова часто у словники іншомовних слів уже не включаються. До другої групи можна віднести слова, відомі в українській мові, але розташовані на периферії української лексичної системи, наприклад: *окей, хело, уїк-енд, спіч, ланч, вестерн, хепі-енд* та інші. Такі слова з огляду на їх специфіку включаються в словники іншомовних слів і виконують не номінативну, а експресивну функцію. Третя група – це слова вже давно запозичені, але в силу позамовних причин – раніше маловживані й тому маловідомі. У наш час вони входять до активного складу лексичної системи, наприклад: *брокер, шоу, істеблїшмент, лобїзм, менеджмент, імпїчмент* тощо. До четвертої групи відносимо нові слова, що входять до вжитку (особливо через засоби масової інформації) за останні 10–15 років. Цілком природно, що їх немає в словниках іншомовних слів. Приклади: *грумінг, кайф, піар, маркетинг, шопінг, чіпси, профіцит* і багато інших. У зв'язку із сказаним вище можна відзначити, що запозичені з англійської мови слова становлять в українській мові динамічний шар лексичного складу, що пов'язано з суспільно-економічними процесами в Україні.

ХУДОЖНІ НАПРЯМКИ МИСТЕЦТВА ХХ СТОЛІТТЯ (УРОК 13 КУРСУ «ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА СВІТУ»)

Викл. Немировська О. А., ЗОШ № 5 м. Конотопа

Основні течії модернізму
(курс «Художня культура», 9 клас)

Мета уроку:

Ознайомити учнів з різноманітними напрямками в образотворчому мистецтві; **сприяти** збагаченню емоційно-естетичного досвіду учнів, пробудженню особистісно позитивного ставлення до мистецьких цінностей; **дати** нові поняття й терміни; **розвивати** пізнавальний інтерес до самостійної пошуково-дослідницької діяльності, систематизувати знання про різноманітні напрями у образотворчому мистецтві ХХ століття; **виховувати** любов до мистецтва.

Тип уроку : комбінований.

Обладнання уроку: репродукції з картин відомих художників: А.Матісса, А.Дерена, Е.Мунка, Ж.Брака та П.Пікассо, Дж.Балла та Дж.Северені, М.Дюшана, С.Далі, Ів Тангі, В.Кандинського, К.Малевича та П.Мондріані,

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

Привітання, оголошення теми та завдань уроку.

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Перевірка домашнього завдання:

*Що означає поняття «стиль» у мистецтві?

*Наведіть приклади різних стилів епохи.

*Визначте та проаналізуйте художні твори митця, який захопив вас своїм індивідуальним стилем.

III. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Слово вчителя

Модернізм – це надзвичайно складна культура, яка сформувала і свої, специфічні принципи відображення дійсності. Втрата ідеалів стає результатом сприйняття світу як хаотичного і жахливого у своїй ворожості щодо людини, і в підсумку призводить до нівеляції інтересу до предметного світу взагалі. Вони створюють нову реальність, основу на естетизації бруталного, спотвореного, абсурдного, викривленого. Одна з особливостей модернізму – це розрив зв'язку з масовою художньою свідомістю, з масовим художнім смаком. Культура модернізму є, по суті, елітарною, тобто

орієнтованою на невелику групу людей, які володіють особливим художнім сприйняттям.

Модернізм (Modernism) – загальна назва напрямків мистецтва і літератури, а також і музичного мистецтва ХІХ – поч.ХХ ст.. У широкому розумінні охоплює фовізм, кубізм, дадаїзм, сюрреалізм, футуризм, експресіонізм, абстрактне мистецтво, функціоналізм тощо. Незважаючи на прагнення модернізму внести свій «порядок» у теорію мистецтва, традиційний живопис зберігав свої позиції, людина, як і раніше, залишалася в центрі її уваги.

(Під час розповіді вчителя учні складають таблицю основних напрямів модернізму.)

- **ФОВІЗМ** - (з фр.-"дикун") – головним засобом виразності обрано колір. В пейзажах, інтер'єрних сценах, натюрмортах фовізм виражав себе різким узагальненням об'ємів, простору, малюнку. Свою назву фовізм одержав від критиків у 1905 році після виставки на Осінньому салоні у Парижі. Головними героями виставки були Анрі Матісс, Андре Дерен, Рауль Дюфа та ін.

Вчитель пропонує учням перегляд репродукцій та під час перегляду учні визначають характерні особливості напрямку.

- **ЕКСПРЕСІОНІЗМ** - ("виразність") - зображення, форма, колір - все підкорене прагненню до підвищеної виразності. У багатьох творах можна побачити жахливі враження від часів війни. Стиль зародився у 20-х роках у післявоєнній Німеччині. Але піонером стилю вважають Едварда Мунка.

Едвард Мунк писав: « Я почув внутрішній голос, який прошепотів мені:»Гей, чоловіче, люби людей, як тільки здатна любити людина. І коли настане твій час, ти досягнеш своєї мети і з легким серцем віддасишся небу і будеш щасливим».

Учні висловлюють свої враження від творів Мунка.

- **КУБІЗМ** - деформація світу геометричними формами. Засновники стилю – іспанець Пабло Пікассо та француз Жорж Брак. Саме їм, людство зобов'язано новаціями, що визначили напрямок розвитку сучасного мистецтва на багато десятиріч уперед.

Вчитель пропонує учням перегляд репродукцій

- **ФУТУРИЗМ** - ("майбутнє") – спроба створити мистецтво майбутнього, відкинувши досягнення минулого. Італійці Дж.Балла та Дж. Северіні висловлювали свої ідеї в маніфестах та у картинах, де намагалися передати рух технічний прогрес, зростання темпу життя.

- **ДАДАЇЗМ** - ("нісенітниця") – абсурд, безглузді колажі, домальовані шедеври, скандали... Все це своєрідний анархічний бунт молодих художників, які намагалися зрозуміти і показати бурхливий

дух свого часу. У них не було нічого спільного, крім нічим не обмеженого прагнення свободи.

Учитель звертає увагу на перегляд репродукцій

- **СЮРРЕАЛІЗМ** - ("надреальне") - реальні предмети та істоти з'являються у неймовірних поєднаннях, що дає дивні жахливі враження від картин сюрреалістів. Сюрреалізм прославляє сновидіння і фантазію. Саме підсвідомість дає матеріал для мистецтва. Найяскравіші представники - Сальвадор Дали, Ів Тангі, Марк Шагал та ін.

Учитель пропонує перегляд репродукцій

- **АБСТРАКЦІОНІЗМ** - Найскладніша течія. Безпредметне мистецтво, відмова від зображення видимої реальності. Започаткував цей напрямок Василь Кандинський. Наступниками є: К Малевич, П.Мондріан та інші.

У 1931 р. В.Кандинський писав: « У сучасному живописі цяточка говорить іноді більше за людську фігуру».

- **ТЕНДЕНЦІЇ МОДЕРНІЗМУ У МУЗИЧНОМУ МИСТЕЦТВІ:** У першій половині ХХ століття, митці почали звертатися до незвичайних тембрів, ритмів та інтонацій (фольклор, джаз), набула поширення музика, позбавлена тональності (атональна). Особливу увагу композитори-модерністи приділяли ритму, який став агресивнішим, різноманітнішим за характером та насиченим елементами екзотики. Посилився інтерес до танцювальних, пластичних, сценічно-ораторних жанрів. Часто композитори в одному творі поєднували різні стилі. Такий творчий метод отримав назву "полістилістика". Започаткував її американський композитор Ч.Айвз, який у межах дії композиції поєднав псалми, військові марші та хоральні гармонії. Деякі композитори сприймали музику різними кольорами. Так, Олександр Скрябін володів кольоровим музичним зором. Він вперше у музичній практиці впровадив у симфонічну партитуру спеціальну партію світла ("Прометей"), що пов'язано із зверненням до кольорового слуху. Ідеї синтеза музики, кольору та світла отримали подальший розвиток у ХХ ст.. Також, до відомих композиторів того часу приєднуються: І. Стравінського, А. Казеллі, Б.Бартока, К. Орфа.

IV. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Під час демонстрації відеоряду репродукції, учні визначають їх відношення до відповідного напрямку(течії).

Під час обговорення учні висловлюють свої точку зору до напрямку.

V. ПІДСУМОК УРОКУ

Розвиток суспільства ХХ ст. спонукав появі напрямків в мистецтві, які, відобразили нові культурні цінності: раціоналізм, урбанізацію, індустріалізацію. Вони визвали появу нових художніх течій (фовізм, експресіонізм, кубізм, футуризм, дадаїзм, сюрреалізм, абстракціонізм), сукупність яких дістало назву **МОДЕРНІЗМ**.

- Про які художні напрями мистецтва ХХ ст. ми дізнались?
- Чи вразили Вас які з течій особливо? Чому?

V. ДОМАШНЕ ЗАВДАННЯ

Підготувати повідомлення «Казимир Малевич та Конотоп. Історична довідка»

КУЛЬТУРНО-МОВНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНИ

Преподаватель Булашенко А.В., ШИСумГУ.

Небезпечний момент перехідного суспільства - вакуум духовних та культурних цінностей. Сьогодні народ України ще не відчуває себе нацією. В його свідомості співіснують поруч ностальгія за минулим, забобони ідеалів радянських часів та прагнення до імітації зовнішньої соціальної атрибутики заможних країн.

З останнім поєднано і втрату культурно-мовних традицій. З точки зору соціолінгвістики виділяються дві групи мовних ситуацій: екzogлосні - сукупності різних мов, та ендоглосні - сукупності підсистем однієї мови, які можуть бути як збалансованими, так і незбалансованими. Збалансовані ситуації характеризуються функціонально рівнозначними компонентами, а незбалансовані - розподіленням компонентів за різними сферами спілкування та соціальними угрупованнями.

В Україні ми маємо незбалансовану мовну ситуацію. З одного боку, українська мова набула статусу єдиної державної мови, з іншого боку, приблизно 60% населення не володіють українською мовою належним чином. Причини цього криються як в об'єктивному становищі, в якому знаходилась українська мова понад 70 років (єдину функцію, яку вона виконувала фактично в ці роки - це побутове внутрішнє спілкування і фахове спілкування українців, в інших всіх сферах панувала російська мова), так і в сучасній мовній політиці, яка недостатньо враховує особливості перехідного періоду, а саме, повільно іде робота щодо стандартизації української наукової термінології, практична відсутність власної лексикографічної бази. Як

наслідок, володіння українською мовою здебільшого є штучним, воно не поєднується з історією, культурним і традиціями нації.

Панас Мирний сказав: "Найбільше і найдорожче добро кожного народу - це його мова, ота жива схованка людського духу, його багата скарбниця, в яку народ складає і своє давнє життя, і свої сподіванки, розум, досвід, почування".

Отже, в мовній галузі існують ті ж самі хвороби, що і в нашому суспільстві взагалі. Зневага до української мови як одного з основних чинників забезпечення суверенітету країни, до проблем її становлення може призвести до того, що Україна врешті-решт піде не шляхом інтеграції до світового інформаційного простору, а сприятиме її експансії разом з іншими країнами.

В свою чергу, розвиток гуманітарної сфери створює об'єктивні умови для єднання нації і впливає як на зниження конфліктного потенціалу в самому суспільстві, так і загрозу вербального впливу ззовні. Розвиток української мови не може бути механістичним перенесенням її лексики та граматики, він здійснюється через розвиток всієї гуманітарної сфери суспільства. Комерціалізація засобів масової інформації, освіти, мистецтва набуває реальної загрози фактичного відриву цілих верств населення від вищої освіти та культурних цінностей. Матеріальний достаток і високий рівень споживання не вирішують проблеми гуманітарної кризи суспільства, тобто кризи цінностей, суспільних ідеалів, мотивацій поведінки і структур спілкування.

КАТЕГОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ФЕМІНІЗМУ

Викладач Туманова Ю.В., студ., Шевченко Я., ПТК СумДУ

Фемінізм у нас нині не в моді, і не так уже багато українок беруть на себе сміливість назватися феміністками. Одним уже встигли нав'язати, що феміністки — це «агресивні чоловіконенависниці». У інших причини простіші. Однак український фемінізм існує — приблизно так само і на тих же засадах, що й український середній клас. Більше того, як показує історія західної демократії, фемінізм є «природною» ідеологією саме середнього класу

Нові амазонки

Ці особи саме і представляють жіночу частину нашого середнього класу у всій її красі. Серед них є жінки різного віку і життєвих шляхів. Усіх їх об'єднує впевненість у тому, що вони досить сильні, щоб

багато чого домогтися в житті і перенести силу-силенну труднощів. Вони зайняті досягненням власного фінансового достатку і, як наслідок, незалежності від чоловіків

«Платити за себе люблю сама — хочу почуватися нікому й нічим не зобов'язаною», — ось типове ставлення «нової амазонки» до проявів галантності й традиційного залицяння. Водночас, на відміну від своїх античних попередниць, «наші» здебільшого аж ніяк не цураються чоловіків і прагнуть реалізувати себе також у сімейному житті. Проте їхня незалежність і успішність не означає, що їм не потрібні чоловічі турбота, підтримка та розуміння

Особливо болісно вони ставляться до несправедливості розподілу домашньої праці, лівова частка якої традиційно дістається жінці. Обурює той факт, що, відпрацювавши однаково кількість годин на роботі, жінка потім ще несе вахту на кухні в той час, як її чоловік вважає це заняття негідним для себе. У результаті у «нових амазонах» часто виробляється впевненість у тому, що «справжніх чоловіків зараз можна на пальцях перелічити»

Шукачки жіночого світу або «культурні феміністки»

Ця категорія схильна сприймати світ із естетичної, культурної позиції і прагне виробити власний стиль життя, створити особливий, жіночий світ. За словами однієї з них, «світ, у якому ми зараз живемо, — чоловічий. У ньому немає нічого з того, чого ми, жінки, по-справжньому потребуємо...»

Шукачки жіночого світу погоджуються з установками традиційної культури, котрі поділяють світ на чоловічу та жіночу складові. Проте, якщо патріархальний підхід визначає чоловічий початок як творчу силу, а жіночому відводить другорядну роль, то «культурні феміністки» ставлять на перше місце саме жінку. Надії на зміну суспільства на краще вони пов'язують із заміною агресивних чоловічих цінностей на мирні й животворящі жіночі. Нерідко такий шлях призводить їх до винаходу особливої жіночої релігії, у котрій центральне місце посідає якась нова або забута «стара» богиня

Професійні феміністки

Наприкінці 60-х років у Європі та США в рамках ряду гуманітарних наук (соціальна психологія, соціологія, етнологія...) став бурхливо розвиватися новий напрям наукової думки, котрий отримав назву «жіночі дослідження». У 90-х роках минулого століття дослідницькі центри такого типу з'явилися й у нашій країні, насамперед при університетах у Харкові, Києві... В них вивчають і розробляють філософію та теорію фемінізму, розширюючи тим самим перспективу для вивчення й розуміння природи людини. Крім того, в

Україні існує кілька сотень жіночих організацій найрізноманітніших напрямів, кожен із яких відбиває специфічні жіночі проблеми в суспільстві. Це і робота зі збільшення числа жінок у політичних структурах, і просвітницькі програми, і надання жінкам юридичної допомоги та консультацій, і організація кризових центрів і притулків жертвам насильства...

Погано те, що, як правило, ці жіночі організації нечисленні і не мають серйозної підтримки з боку місцевої влади та бізнесу. У результаті їм доводиться існувати за рахунок закордонних грантів

Радикальні феміністки

Радикальний фемінізм — це найяскравіша й найскандальніша феміністська течія, вона представлена теоретичними роботами західних авторів. Головна її ідея полягає в тому, що дискримінація жінок випливає з соціального устрою, в якому домінують чоловіки. Будь-яку особисту поразку чи приниження жінки вони розглядають як політичний акт, що доводить порочність і шкідливість патріархальної системи влади. Звідси випливає головне завдання радикальних феміністок — докорінна зміна суспільних відносин на користь жінок

Гарною новиною є той факт, що радикальні феміністки — «наші кадри»: в Україні їх не видно й не чути

Однак без згадування про них розповідь про сучасний фемінізм була б неповною, а головне, не було б зрозуміло, звідки беруться уявлення про те, що всі феміністки «ненавидять чоловіків, войовничі й агресивні»

Ліберальні феміністки

Центром ідеології ліберального фемінізму є забезпечення рівних прав і свобод для жінок і чоловіків. І в цьому немає ніякої спроби зробити чоловіків і жінок однаковою чи порушити закони природи. Для ліберальних феміністок визначальними є індивідуальні характеристики особистості, а не приналежність до статі. Вони підтримують право вибору самої жінки, народжувати їй дитину чи робити аборт. Вони виступають за рівні можливості для жінок і чоловіків в освіті й у системі зайнятості. Вони вважають, що жінка може займатися будь-яким видом діяльності, для якої в неї вистачає кваліфікації

Саме ліберальний фемінізм є головною течією фемінізму й основою жіночого руху. Можна сказати, що це і є «правильний фемінізм». Суть ліберального фемінізму полягає не в боротьбі з чоловіками, а у відстоюванні прав усіх людей, у тому числі й чоловіків

Феміністи-чоловіки

Хоч як дивно, в нашій країні вони теж є, хоча б тому, що у багатьох професійних феміністок є чоловіки, котрі підтримують своїх дружин, поділяють їхні погляди, а то й беруть участь у їхній діяльності. Цікаво, що феміністські ідеї нерідко знаходять відгук в умах чоловіків, коли вони починають замислюватися про долю своїх дочок

Взагалі кажучи, ліберальний, а отже «справжній» фемінізм несе велике полегшення саме чоловікам. Хоча чомусь у нашому суспільстві всякі розмови про чоловічий фемінізм негайно виходять на сакраментальне запитання: «а хто платитиме в ресторані?» До речі, відповідь на нього дуже проста: хто запросив, той і платить

Феміністський підхід до сфери приватних міжособистісних стосунків можна сформулювати в короткій фразі: «Аби всі були задоволені». Фемінізм виступає винятково проти нав'язування «старорежимних» стереотипів усім парам, незалежно від балансу характерів членів подружжя. Зокрема, фемінізм підтримує право чоловіка бути домашнім хазяїном і «домашнім татом» — якщо йому так хочеться і для сім'ї це зручно

ВПЛИВ ІНТЕРНЕТУ НА СВІДОМІСТЬ ЛЮДИНИ

Викл. Глибченко В. Г., ПТКІСумДУ

Лікарів, учених, та і простих користувачів проблема глобальної інтернетизації турбує вже не перший рік. З одного боку, це чудово: збільшується доступ до інформації. З іншої – в наявності негативні наслідки: завдяки інтернету людина все більше стає схожа на робота.

Медики розвинених країн вже б'ють на сполох. Люди все більше часу проводять за комп'ютером, віддаючи перевагу віртуальному світу над реальним, у пресі раз по раз з'являються повідомлення про «смерть за монітором». Західні психіатри навіть придумали спеціальний термін «інтернет-залежність», проте більшість українських психологів про це небезпечне захворювання і не чули.

Дехто виправдовує "зависання" у Інтернеті самотністю, начебто спілкування у чатах та на сайтах знайомств позбавить від самоти. Але насправді – це сурогат спілкування. Що більше адресатів у користувача, то менше справжніх друзів. Це і є шлях до самоти.

Обговорення проблеми почалося порівняно недавно, його започаткувала у 1994 році американський психолог Кімберлі Янг.

На думку експертів, найбільше Інтернет впливає на свідомість підлітків та юнацтва. За даними соціологічних опитувань, щонайменше 4,4 мільйона тінейджерів більшою або меншою мірою страждають від надмірного захоплення Інтернетом.

Під час перебування в Інтернеті мозок продукує органічний компонент 5-НТ, який передає відчуття ейфорії або депресії по всьому тілу. Коли цього компонента занадто багато, людині може здаватися, що вона не потребує ні їжі, ні відпочинку.

Термін «інтернет-залежність» вперше був запропонований американським лікарем Голдбергом, кілька років тому. Під цим поняттям він розумів непереборний потяг до Інтернету. Основні п'ять типів залежності характеризуються в такий спосіб:

1. Кіберсексуальна залежність – нездоланий потяг до відвідування порносайтів, обговорення сексуальної тематики в чатах чи спеціальних телеконференціях «для дорослих» і заняттю кіберсексом (Першість по цьому типу з великою перевагою утримують чоловіки).

2. Пристрасть до віртуального спілкування та віртуальних знайомств – надмірна кількість знайомих і друзів у Мережі, великі об'єми листування, постійна участь у форумах, чатах тощо (першість у жінок).

3. Нав'язлива «фінансова» потреба у Мережі – гра в онлайнві ігри (як азартні так і рольові), постійні покупки чи участь в Інтернет-аукціонах.

4. Інформаційне перевантаження (нав'язливий web-серфінг) – нескінченні подорожі по Мережі, пошук інформації по базам даних і пошуковим сайтам.

5. Комп'ютерна залежність – нав'язлива гра в комп'ютерні ігри (стрілялки, стратегії чи квестові), або програмування та інші види комп'ютерної діяльності по Мережі.

Всесвітня мережа сьогодні більше нагадує чарівну казку, у якій "користувач" володіє надприродними можливостями, на відміну від реального життя. Не дивно, що Інтернет найбільше відповідає міфологічному мисленню маленької дитини. Таке мислення ніколи не зникає повністю, а тільки витісняється зі свідомості з віком, воно зберігається в несвідомому дорослої людини, породжуючи віру в прикмети і магічні ритуали. Отже, Інтернет є ідеальним середовищем для актуалізації багатьох психічних процесів несвідомого, архетипного характеру. Для багатьох людей, у психологічному сенсі, Всесвітня мережа стала дверима в той чарівний казковий світ, який людина

змушена була покинути в дорослому віці, під тиском об'єктивних умов реального світу.

У кіберпросторі можна виражати свою думку без страху відкидання, конфронтації чи осуду тому, що інші люди є менш досяжними, і тому, що особистість самого комунікатора може бути замаскована.

Занурення у віртуальне середовище може бути обумовлено внутрішніми психологічними конфліктами, викликаними, наприклад, проблемами в особистому і сімейному житті. Занурюючись у віртуальну реальність, людина як би захищає себе від якихось проблем, тривоги, комплексів. Віртуальний світ може використовуватися як засіб компенсації невдач. Саме віртуальний світ дає ту волю дій, волю вираження думок, почуттів і емоцій, що у реальному житті найчастіше не завжди можливі. Також мережна залежність може бути наслідком психотравмуючої ситуації (втрата близької людини, роботи, родини і т.д.).

Найбільш негативний вплив інтернету на свідомість людини проявляється в тому, що уже можна не напружуватися у справі здобування знань. Інтернет виявляється формою заміщення інтелектуального потенціалу людства, яке у масі своїй стає все більш убогим. Штучний інтелект виявляється також і засобом уніфікації людей на основі пониження варіабельності їх інтересів і потреб. Розумна машина «вміє» нав'язувати стандартні потреби і життєві цінності.

Це може призвести до того, що мислення, яке лише обчислює стане єдиним дійсним і прийнятним способом людського мислення.

ІСТОРІЯ ОДНІЄЇ ПІСНІ

Викл. Очкасов В. І., ПТКІСумДУ

У часи панування тоталітарного режиму в Україні великий пласт пісенного мистецтва залишався забороненим. У Галичині «забуттю» підлягали пісні Українських Січових Стрільців, Української Повстанської Армії, а також автори пісень, що виїхали за кордон. Упертим їх виконавцям загрожував тюремний термін – 10 років і більше. Та пісні, хай не всі, одначе лунали. Лише в піснях слово «стрілець» найчастіше замінювалось на «козак». Майже неймовірна історія сталася з широко відомою піснею «В сиром пироги». Як стверджує Михайло Головатий, заслужений працівник культури

України, цю пісню, але з іншим текстом, наспівував ще в 1949 році його старший брат. Потім довелось її чути від українських політичних спецпереселенців у Томській області та Омську в 1950-х роках – у різних варіантах, але обов'язково зі словами про стрільця, який любив Україну і «з сиром пироги». Не підлягає сумніву, що пісня народилася в Галичині. Адже в ній ідеться не про пиріжки і не про пиріг, а саме «пироги», як в Галичині називають вареники.

Згодом, із «показаними» словами і без згадки про Україну пісню співали як народну і самодіяльні співаки, і знамениті професіонали – серед них Д.Гнатюк, М.Кондратюк. Особливо пікантно, що навіть відомий Червонопрапорний ансамбль Радянської армії проніс її по світу...

Вже після здобуття незалежності в Івано-Франківській міській газеті «Західний кур'єр» 23 січня 1993 року майже непомітно пройшла замітка «А хто написав мелодію?». Невідомий досі Роман Вінтоняк зауважував: «У 1944-45 роках, будучи виховником куреня «Скуби», забезпечував стрільців тематичною літературою та редагував сатирично-гумористичний журнал «Шершень», де весною 1945 року й надрукував власний вірш «Із сиром пироги». А через деякий час із того віршу вийшла пісня. Хто, коли і як написав мелодію – я не знаю...». Далі автор називав прізвища людей, які можуть підтвердити його авторство. Там же він подавав первісний, оригінальний текст вірша.

Через багато років після тієї публікації Михайлу Головатому пощастило зустрітися з однією із тих осіб, що їх називав автор статті, – колишнім спеціальним кур'єром крайового проводу ОУН Стефанією Костюк. Вона підтвердила, що при зустрічі з Романом Вінтоняком у 1944 році в околицях Косьмача, він читав їй, а також Дарії Кошак свої вірші, в тому числі й той, що згодом стане піснею. Сумнівів не залишалось: «Із сиром пироги» – повстанська пісня.

А що ми знаємо про автора слів? Віхи його біографії встановив краєзнавець П.Арсенич.

Вінтоняк Роман («Левада») – член ООН з 1937 року, хорунжий і політвиховник УПА тактичного відтинку «Гуцульщина». Народився 21 листопада 1920 року в повітовому містечку Косові. 1939 року вступив до Львівського університету на юридичний факультет, та навчання перервала війна. З 1942 року – член повітового проводу ОУН Косівщина. Невдовзі перейшов у підпілля.

18 січня 1947 року «Левада», відрізаний від групи, беззбройний, потрапив у полон. Він був засуджений на 25 років концтаборів. Брав активну участь в організації повстання в'язнів у Норильську 1954 року, за що одержав додатково 2 роки ув'язнення.

Звільнений під час «хрущовської відлиги», у 1964 році повернувся в Україну. Врешті, 1965 року одружився і знайшов притулок в Івано-Франківську. Проте й тут не давала спокою каральна система. Не піддався. Мав неабиякий хист, писав вірші, малював, складав пісні. Тяжка недуга вирвала його з життя у травня 1995 року. Поховали хорунжого «Леваду» на Чукалівському кладовищі, на почесній алеї членів Братства ОУН і УПА.

Хочеться вірити, що з часом пісня буде виконуватися з оригінальним, повстанським текстом і оголошенням: «Автор слів – хорунжий УПА Роман Вінтоняк».

Ось який справжній текст пісні «ІЗ СИРОМ ПИРОГИ»:

Стрелець із сотні «Клима»
Мав років двадцять три,
Любив він Україну
І... з сиром пироги
ПРИСПІВ:

Ой, чула, чула, чула,
Ой, чула, чула ти,
Любив він Україну
Із сиром пироги

Пішов стрелець у стежу
В далекі терени,
І вистежив дівчину,
Що несла... пироги
ПРИСПІВ.

Дівчино, мені мила,
Чи знаєш мої сни
Та мрії про Україну
І... з сиром пироги?
ПРИСПІВ.

Дівчина як почувла
Стрелецькі мрії-сни,
В ідразу запросила
На свіжі пироги.
ПРИСПІВ.

В густі присіли трави,
Близенько, як могли,
Дівчина стрільця гладить,
А він... їсть пироги.
ПРИСПІВ.

Та тут на раз, крий, Боже,
Набігли вороги,
Заскочили дівчину
Із сиром пироги.
ПРИСПІВ.

Стрелець мав довгі ноги,
Проскочив береги,
Чим дуж прибіг до сотні
І крикнув: «Вороги!»
ПРИСПІВ.

Пішла чота в атаку,
Розбіглись вороги,
Дівчина врятувалась,
А з нею пироги.

Наукове видання

**НАУКОВО-МЕТОДИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
ВИКЛАДАЧІВ, СПІВРОБІТНИКІВ І СТУДЕНТІВ**

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Частина II

(Конотоп, 27 квітня 2010 року)

Відповідальні за випуск: Н.В. Барбара, О.С. Заїка

Комп'ютерне верстання Л.А. Чибишева

Стиль та орфографія авторів збережені.

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 12,32. Обл.-вид.арк.13,14. Тираж 85 пр. Зам. № 831.

Видавець і виготовлювач

Сумський державний університет,

вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12. 2007